

De duizendjarige geschiedenis van
het landgoed "DE NERGENA"
temidden van de polders van
WAGENINGEN en BENNEKOM

door

Ir. J. J. Dijkveld Stol l. i.
Wageningen

De duizendjarige geschiedenis van
het landgoed "De Nergena"
temidden van de polders van
Wageningen en Bennekom

door

Ir. J.J. Dijkveld Stol l.i.
Wageningen

Het prettige contact met geschiedkundigen leidde ertoe gedeeltelijk hun methodiek over te nemen.

Aan de velen, die voor deze studie hun medewerking verleenden, moge hier oprechte dank worden gebracht, in het bijzonder aan Dr. A.Joh. Morris te Arnhem en aan Drs. A. van de Bunt te Wageningen.

N.B. De in de tekst aangegeven noten zijn opgenomen na ieder hoofdstuk.
De hoofdletters erin verwijzen naar de litteratuurlijst.

Hoofdstuk I Inleiding

1. De ligging van verschillende landerijen onder Wageningen en Bennekom

Vanaf de opgestuwde heuvelrug van de westelijke Veluwe daalt het landschap naar de Gelderse Vallei in het westen.

Reeds in zeer vroege tijden zullen daar vanaf Wageningen in vrijwel noordelijke richting evenwijdige rechte stegen op ongeveer gelijke afstanden van bijna 600 meter zijn aangelegd.

Van oost naar west zijn dit: (zie Overzichtskaart achterin).
de Lage Steeg (nu Dr. S.L. Mansholtlaan onder Wageningen en Nieuwe Wageningseweg onder Ede).

de Bornse Steeg

de Dijkgraaf (langs de afwatering van die naam).

de Rijnsteeg

de Slagsteeg

de Veensteeg

Tussen de Bornse Steeg en de Dijkgraaf liggen de Bornse weilanden, tussen de Dijkgraaf en de Rijnsteeg de Haverlanden, westelijk van de Rijnsteeg de Oorden en de Voorburgten, van de Slagsteeg de Slagen en van de Veensteeg de Veenkampen.

Vanaf een rij van brinken langs de rand van de hoger gelegen gronden lopen loodrecht daarop rechte stegen ongeveer naar het westen:

vanaf de Dolderbrink de Tarthorsterweg,

vanaf de Leeuwerbrink de Hoge Steeg,

vanaf de Peppelderbrink de Hoefsteeg en vervolgens de Droevendaalse Steeg,

vanaf de Bennekomse Brink op de Knibbelhorn de Kierkampersteeg overgaand

in de Kielekampsteeg

en vanaf een iets noordelijker gelegen brink of althans een kolk de

Veenderweg overgaand in de Lange Steeg.

De voorlaatste steeg had volgens de polderatlas van 1752/3 de volgende namen: de Kerkkampse Steeg tot aan de Lage Steeg en de Bornse Weg tussen deze steeg en de Dijkgraaf, de Bennekomse Steeg tussen de Dijkgraaf en de Rijnsteeg, de Egelsteeg tussen de Rijnsteeg en de Slagsteeg en de Nieuwe Weg tussen de Slagsteeg en de Veensteeg.

Ten oosten van de Dijkgraaf kunnen de namen hier nogal veranderd zijn.

Zo komt tussen de Bornse Steeg en de Dijkgraaf nog de naam Flasse Steeg voor

Tussen de laatste beide stegen met Bennekom op één strook liggen de landerijen van Nergena en de Born en de laatste nog iets ten zuiden ervan. Aan de oostzijde worden deze landerijen begrensd door de vroegere Lage Steeg en aan de westzijde voornamelijk door de Dijkgraaf.

Op deze strook staat in Bennekom aan de Achterstraat nog de vroegere havezathe "Boekelo", ten oosten daarvan lag vroeger "de Hof van Putten"

en ten zuiden ervan waarschijnlijk "het Brinxgoed." Tezamen kunnen deze bij de Bennekonse Brink hebben gelegen, zoals "de Feppel" bij de Feppelderbrink, "de hof van Leeuwen" bij de Leeuwerbrink en "de hof van Dolre" bij de Dolderbrink en nog iets zuidelijker mogelijk "de Ruwenhof" bij de Vierhuysenbrink. Ten westen van de laatste hof lag "de westerhof" bij de Dijkgraaf ten zuiden van "de prakelse brenck". In de Häverlanden lag aan de noordzijde van Wageningen de Iutgerscamp en bovendien ten noorden van de Lawickse Allee "De Lawick" met ten oosten ervan "de Stadtsbrenck".

Zuidelijk van de Lange Steeg loopt een naar het westen strekkende rug, welke vanaf de Dijkgraaf aan de zuidzijde vroeger werd ingesloten door de Lange Allee. Aan de oostzijde boog deze allee naar het noorden tot aan de Lange Steeg. Door dit gedeelte - de tegenwoordige Nergenas Bosweg - wordt de boerderij "Groot of Hoog Steenberg" of "de Dikke Boom" ongeveer ingesloten.

Overigens kwam op deze rug het landgoed "De Nergena" tot ontwikkeling met in het westen aan de Dijkgraaf bij de Lange Steeg de boerderij "Klein Nergena".

In het verlengde van deze rug liggen ten westen van de Dijkgraaf de boerderijen "Schoonhoven", waaronder zeer vroeg mogelijk deze gehele rug heeft behoord. Westelijk daarvan en van de Rijnsteeg ligt de boerderij "Het Zwinters", welke een paar eeuwen geleden van de heren van Nergena was.

Iets zuidelijker dan de laatste boerderij ligt nog de boerderij "Schoonhul", waarvan vroege gegevens werden gevonden.

Ten zuiden van de Lange Allee tussen de Lage Steeg en de Bovensteeg ligt het perceel de Loesemer, waarop een paar eeuwen geleden het Sterrebos en later het Groot Nergenasche Bos tot Nergena behoorden. Sinds 1954 staat daarop aan de Nieuwe wageningseweg het Hoofdgebouw van het IVRO "Groot Nergena".

Zuidelijk hiervan tot aan de Kielekampsteeg liggen "de Kleine Bornse Landen" met de boerderij "De Born" en zuidelijk van deze steeg, doch westelijk van de Bornse Steeg, ligt de boerderij "de Hoge Born" van het IVRO.

Op deze boerderij heeft men een prachtig uitzicht naar het westen over de wijde vlakte van de Gelderse Vallei op de Utrechtse heuvelrug met als zuidelijk eindpunt de Grebbeberg. Naar het oosten liggen de bossen van de Veluwe tot aan de Wageningsse Berg in het zuiden, met aan de westzijde hiervan de stad Wageningen.

Tegen het eind van de achttiende eeuw behoorden onder Nergena ten noorden ervan ook enkele leengoederen.

Ten noorden van de Lange Steeg heet een lage strook "de Mars" en ten noorden daarvan ligt weer een hoge rug, waarop verschillende belangrijke goederen eeuwen lang hebben standgehouden.

Ongeveer in het verlengde van de Bornse Steeg ligt op deze rug de buurschap Harn met drie boerderijen, waarvan er één "Nijenhuis bouwhof" nog een oud torenachtig bijgebouw heeft. Iets westelijker liggen aan de oostzijde van de Dijkgraaf nog de boerderijen Raven. Ten westen van de Dijkgraaf liggen de boerderijen Dikkenes met in het noordwesten de boerderij "de Poort", welke is overgebleven van het vroegere kasteel "Harselo", en in het zuidwesten de boerderij "Bruxvoort".

Iets meer naar het noordwesten lag vroeger de Sallantsvicarie in hoofdzaak in de tweede polder van Bennekom. Temidden daarvan staat thans nog aan de Bennekomse Kade het Meenthuis, dat vroeger Butenhuis zal hebben geheten.

De beide naar het westen strekkende ruggen behoren ook tot de polders van Wageningen en Bennekom. De naar het noorden strekkende stegen in de polders van Wageningen vinden ten noorden van deze ruggen ongeveer hun voortzetting.

In de Veensteeg en in de Slagsteeg sluiten deze delen aaneen, doch overigens komen in deze stegen krommingen voor bij deze ruggen, terwijl het verlengde van de Bornse Steeg de Harnse Steeg heet.

Ten noorden van Bennekom ligt nog de Halderbrink met in westelijke richting de Haldersteeg.

2. Iets uit de geschiedenis van Gelderland

Enige feiten uit de geschiedenis van Gelderland kunnen voor het volgende van belang zijn. Ze werden ontleend aan algemene bronnen.

Omstreeks het midden van de tiende eeuw regeerde een geslacht van Saksische graven over Hameland. Dit bestond uit twee graafschappen, welke door de broers Everhard en Wichman werden bestuurd. Wichman had de streken ten zuiden ^{en oosten} van de Zuiderzee tot aan de Lauwers en de Eems en landwaarts tot de oostelijke grenzen van Drenthe, Overijssel en Gelderland. Ook had hij bezittingen in Holland en Vlaanderen.

Over Wichman en zijn nazaten en hun bezittingen wordt in de volgende paragraaf meer verteld.

Voor de "leenstaat" het graafschap Gelre werd tussen Rijn en Maas in de elfde eeuw de grondslag gelegd, doordat de keizer van het Duitse Rijk de gebroeders Gerhard en Rutger Flamens met goederen beleende. De eerste werd de stamvader van de Gelderse, de tweede van de Kleefse vorsten.

Gerhard vestigde zich te Wassenberg, ten zuidoosten van Roermond in Duitsland, en de heren van Wassenberg werden voogd over het stadje "Gelre". Hiernaar noemde Gerhard zich in 1096 "Graaf van Gelre".

Als eerstbekende heer van Zutphen werd in 1013 Otto I vermeld. Zijn schoonzoon Godschalk was in 1059 graaf van Zutphen en Twente.

Door het huwelijk van diens kleindochter gravin Ermgard met Gerhard III van Gelre werd hun zoon Hendrik in 1137 graaf van Gelre en Zutphen. In 1339 werd Gelre een hertogdom. ⁽¹⁾

In dit gebied kwamen echter nog veel zelfstandige heerlijkheden voor, zoals in deze omgeving Doorwerth.

De vroegere ambtenaren van de Duitse Keizer waren inmiddels tot erfelijke vorsten geworden. Deze erfelijkheid werd in 1158 rechtsgeldig verklaard.

Door familierelaties en bondgenootschappen was de macht van graaf Otto II van Gelre en Zutphen "de stedenstichter" (1229-1271), zo groot, dat hij het gehele gebied van de Nederrijn beheerste. Zijn zoon Reinald I (1271-1317) werd echter in de strijd om Limburg in 1288 bij Woeringen verslagen.

In de veertiende eeuw werd Gelderland geteisterd door de onderlinge twisten tussen de partijen van de Haeckerens en de Bronkhorsten.

Nadat met Reinald III het oude geslacht was uitgestorven in 1371, kwam Gelre in 1372 aan hertog Jan van Chatillon en in 1379 aan hertog Willem van Gulik. Diens opvolger werd in 1423 Arnoud van Egmond, die na onderlinge twisten in 1465 door zijn zoon Adolf van Egmond werd gevangen genomen. Na bemiddeling door Karel de Stoute kreeg deze in 1473 Gelre geheel in de macht van de Bourgondische vorsten.

Na herhaalde en langdurige tegenstand door hertog Karel van Egmond kwam Gelre in 1543 definitief aan keizer Karel V. In 1572 begon het verzet tegen de Spaanse regering en in 1581 volgde de afzwering van de Spaanse koning Philips II. Eerst door het optreden van prins Maurits werd de toestand beter, doch nog in 1619 werd de Veluwe gebrandschat.

De Fransen bezetten Gelderland in 1672 tot 1673/4 en in de Franse tijd zodat dit gewest van onderlinge twisten en oorlogen wel zijn deel heeft gehad.

Voor de Gelderse Vallei is de slechte verstandhouding met Utrecht van grote betekenis geweest. De oorzaak ervan was, dat de graaf van Gelre de Veluwe in achterleen had van de bisschop van Utrecht en dit als zijn territorium beschouwde. Gedurende enige eeuwen ondernamen de Utrechtenaren strooptochten met plunderingen en brandstichtingen en werden aan weerszijden versterkingen onderhouden. . .

⁽¹⁾ Derijke graaf Reinald II werd daardoor tot een arme hertog.

Hoofdstuk II De geschiedenis van de polders van Wageningen

1. De oorsprong en de verdeling van het gezamenlijke bezit van de kloosters te Elten en te Paderborn.

Verschillende goederen in deze omgeving zullen met vele andere reeds omstreeks d u i z e n d j a a r geleden door de Namelandse Graaf Wichman zijn geschonken aan het "Adellijke Jufferenstift, de St. Vitus Abdij" te Elten bij de stichting ervan door hem in 963 of 967

Zijn voorbeeldige dochter Luitgardis of Luitgarda werd de eerste abdis van dit vrij wereldlijke klooster.

Graaf Wichman zou deze schenkingen hebben gedaan na de dood van zijn zoon met de bedoeling deze dochter tijdens haar leven het beheer over deze bezittingen te geven. Dochters konden namelijk volgens de Frankische wetten geen landerijen bezitten.

Daar de graaf deze goederen in achterleen had van de Bisschop van Utrecht (¹ en deze leenman was van de Duitse Keizer, werd de volle eigendom ervan aan dit klooster geschonken door Keizer Otto I in twee giftbrieven van 968 en 970. Beide brieven komen voor in het Charterboek van de Hertogen van Gelre en de Graven van Zutphen van 1783 door Mr. Pieter Bondam, en in het Corkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen van 1872 door Mr. L.A.J.W. Baron Slet.

In 970 werden daarin o.a. vermeld goederen te Redichem (Renkum) en te Vorthuizen (Voorthuizen), terwijl het klooster te Elten later hoven voor het beheer had te Renkum, te Appel bij Voorthuizen en te Brummen en mogelijk ook te Lochem. De Hof te Appel was min of meer afhankelijk van de Hof te Brummen (². Volgens de "Tegenwoordige Staat" van 1741 woonde de amptman van de abdisse van Elten op het huis Kemmena bij Voorthuizen (³.

Door de geringe bevolking van de Veluwe waren er slechts weinig kerken en omstreeks 1300 slechts vijf kerspelen met aanvankelijk ongeveer eenzelfde staatsrechtelijke indeling. Het kerspel Voorthuizen omvatte toen Ede, Garderen en Putten (⁴.

Onder de hof (curtis) te Appel kunnen dus goederen te Bennekom hebben gehoord en onder de hof te Renkum goederen onder Wageningen.

Na de dood van graaf Wichman omstreeks 980 betwistte zijn andere dochter Adela, het tegenbeeld van Luitgardis, het klooster de schenkingen in hevige oorlogen met brandstichtingen en sluwe moorden. Dit lijkt wel het vrouwelijke tegenbeeld van het Dijbilverhaal over Kaïn en Abel.

Adela was eerst getrouwd met graaf Imed van Redichem, die mogelijk op Doorwerth woonde, maar misschien ook op de Hunenschans op de Duno of op een burcht, waar na 1405 het vrouwenklooster te Renkum werd gebouwd (⁵.

Op 60-jarige leeftijd hertrouwde zij met graaf Balderik, aanvankelijk legeraanvoerder van Luitgardis.

In tegenstelling tot de afschuwelijke rol, welke oudere geschiedschrijvers Adela toeschreven, kwam later naar voren, dat zij zich beriep op het Saksische recht. Dit recht liet dergelijke grote giften niet toe zonder toestemming van medeërfgenenamen.

In dit geschil werd in 996 voor het Hof te Nijmegen uitspraak gedaan door Keizer Otto III. Daarbij kwamen sommige goederen voor de helft aan elk der partijen en bleven althans soms in het gezamenlijk bezit van beider rechtsopvolgers.

De rechten van Adela kunnen gedeeltelijk mee door haar zoon Meinwerk zijn geschonken aan het Benedictijner klooster van St. Petrus en Paulus, "de Abdinkhof" te Paderborn, waarvan hij de stichter was. De beheerder (= Kelner) voor dit klooster was gevestigd op de Kelnerij van Putten, welke hoven had te Renkum en te Bennekom.

In een giftbrief van Meinwerk van 1031 werden goederen genoemd te Putten, Voorthuizen en Renkum. Deze giften werden bevestigd in 1032 door Keizer Koenraad II, in 1038 door Bisschop Rothe en in 1146 door Paus Eugenius III. Evenwel wordt de echtheid van sommige acten in twijfel getrokken.

Terwijl op deze wijze goederen van graaf Wichman in het gezamenlijke bezit van beide kloosters kunnen zijn gekomen, kan dit voor goederen afkomstig van graaf Imed op een andere wijze zijn gebeurd.

Zo schreef G.A. van Schouwen in zijn dissertatie van 1909, dat Meinwerk de Abdinkhof begiftigde met zijn vaders erfdeel, terwijl zijn zuster Azela het hare schonk aan het klooster te Elten, waar zij non was (6).

Naast vroegere bezittingen onder Wageningen van de kloosters te Elten en te Paderborn kwamen in de polderatlas voor Wageningen en Bennekom in 1752/3 gemiddeld ongeveer even grote percelen voor van de Commanderie van St. Jan te Arnhem.

De Orde van St. Jan, ook Johanniter Orde of Haltheser ridders genoemd, was een geestelijke adelsvereniging, ontstaan enige jaren nadat de kruistochten een aanvang namen door het stichten van een hospitaal te Jeruzalem in 1099. De Commanderie te Arnhem werd in 1214 het eerst genoemd (7). Te Utrecht had de commandeur van deze orde dezelfde functie bij het St. Jatherina Gasthuis (8).

Deze percelen van de Commanderie kunnen als de helft van een aanvankelijk groter bezit van de kloosters te Elten en te Paderborn zijn gekocht.

Het lijkt echter ook mogelijk, dat deze percelen afkomstig zijn van de erfdelen van twee andere kinderen van Imed en Adela. Dit zou kunnen aansluiten bij het bezit van de hof te Randwijk door Adela voor 1003.

Op één van beide erfdelingen baseerde enige eeuwen later de koning van Spanje Philips II zijn erfvoogdijrecht over deze kloostergoederen in een oorkonde van 1557 ⁽⁹⁾. Dit hield o.a. in "de derde penninck" (het derde deel) van de opbrengsten van horige en serviele goederen en personen.

De giften betroffen dus mogelijk aanvankelijk horige goederen, welke echter later werden bevrijd uit horigheid tot tynsgoederen, pachtgoederen, leengoederen of vrije (allodiale) goederen. Voor hertogelijke goederen gebeurde dit veel in het midden der veertiende eeuw tijdens de "vrijen oorlog" in 1354. Wie mee vocht werd vrij.

Reeds in 1152 werden diensten van de horigen te Putten en te Renkum van de Abdinkhof afgekocht. Dit werd in 1396 bevestigd ⁽¹⁰⁾. In 1382 werd door de heer van Baer de horigheid opgeheven te Doornspijk ⁽¹¹⁾.

Bij de bevrijding bleek de hertog in de plaats van het erfvoogdijrecht soms een derde deel van het bezit te krijgen, terwijl de beide kloosters elk een derde deel behielden. Dit bleek zeer duidelijk uit gegevens over enkele goederen in de polders van Wageningen, hoewel het in de litteratuur niet werd gevonden. Toch is dit belangrijk, omdat uit een aaneengesloten ligging van drie gelijke oppervlakten daardoor reeds de mogelijkheid van een dergelijke bezitsverandering volgt.

Goederen, welke voor één derde van elk der genoemde drie bezitters waren, zullen zelfs hoogstwaarschijnlijk tot de vroege schenkingen aan deze kloosters hebben behoord, ook al werden ze pas veel later met naam genoemd. Enkele daarvan waren volgens de polderatlas van 1752/3 nog voor een derde in het bezit van de abdisse van Elten, terwijl de driedeling soms bleek uit een omschrijving bij het leen Harn in 1654 ⁽¹²⁾.

Voorts werden deze goederen in enkele acten genoemd en kwamen ze voor op een lijst van de bezittingen van Paderborn, opgemaakt in het midden der 15e eeuw, en in het tynsboek van Elten. Dit laatste vermeldt vele goederen tegen het eind van de 14e eeuw, gedeeltelijk echter overgenomen uit een ouder boek of van rollen ⁽¹³⁾ en gedeeltelijk later bijgeschreven. Daarbij werd ook de geschiedenis van de stichting en de schenkingen vermeld. Goederen welke geheel aan één van beide kloosters behoorden, kunnen soms eveneens afkomstig zijn van de eerste zeer omvangrijke schenkingen, maar daaraan ook later bij testament zijn vermaakt. Het eerste gold voor de goederen van de hoven te Elten, Fernon ⁽¹⁴⁾ en Voorthuizen, welke bij de uitspraak van het Hof te Nijmegen in 996 geheel aan het klooster te Elten kwamen ⁽¹⁵⁾.

Na de bevrijding uit horigheid kunnen enkele goederen te Bennekom afkomstig van de hof te Voorthuizen daardoor een verhouding hebben gekregen van één derde deel voor het erfvoogdijrecht van de graaf tegen twee derde deel van het klooster te Elten. In 1752 bestond deze verhouding blijkens de polderatlas nog met andere eigenaren ⁽¹⁶⁾.

Ook kwam Adela's deel niet steeds aan het klooster te Paderborn. Zo werd de Hof te Randwijk door haar en haar man in 1003 geschonken aan de te stichten abdij te Deutz en werden vervallen verklaarde goederen van Balderik o.a. op de Veluwe door de Koning aan Werner geschonken (¹⁷).

Van de aanvankelijk geheel aan het klooster te Elten geschonken hof te Lienden kwam in 996 de helft aan Adela. Door de verbeurdverklaring van de goederen van haar en haar man kan dit deel met andere goederen aan bisschop Adalbold van Utrecht zijn gekomen, die dit in 1028 schonk aan de in 1050 naar Utrecht overgeplaatste abdij van St Paul (¹⁸). Ook werd door Adela aan bisschop Adalbold (1003-1027) de kerktiend te Costerbeek geschonken (¹⁹).

Deze helft van de heerlijkheid Lienden kreeg de graaf van Gelre in 1327 van de abdij voor 44 jaar in pacht voor twee vette beren. In 1425 werd deze pacht uitgebreid tot het gericht te Driel en in 1492 kreeg de hertog van Gelre daarbij bovendien nog diverse goederen in bescherming (²⁰).

Het Eltense deel van de heerlijkheid Lienden was blijkens het tynsboek van Elten in erfpacht uitgegeven aan leden van het geslacht van Lynden en kwam in 1408 in leen van Dirk's zuster (²¹).

De overgrootouders van de overgrootvader van Dirk III van Lynden werden reeds omstreeks de tweede helft van de twaalfde eeuw in de abdij van St. Paul begraven (²²). Vanaf 1199 hadden leden van dit geslacht de Oudenweerd van deze abdij in leen (²³). De heren van Lynden waren erfhofmeesters van de abdij van Elten (²⁴) en hadden het erfschenkanbt van Gelre.

Dit laatste was vanaf 1342 verbonden aan de Grevenslag te Elst (²⁵) en vanaf 1399 aan de Schenkhof te Kesteren, waarmee Johan van Lynden beleend werd in 1379 en diens zoon Dirk III in 1399. Beide waren ook beleend met het huis ter Leede, eveneens een Gelders leen (²⁶).

Vanaf 1461 hadden de graven van Gulemborg deze helft van Lienden van Elten in erfpacht en Ter Leede en Oudewaard in bezit. (²⁷). Goederen leenroeg aan de abdij van St. Paul te Utrecht werden in 1474 gekocht van Hubert Vonck en kwamen tezamen voor met de lenen van Lienden en Ter Leede van 1464-1588 (²⁸).

Omdat de heren van Lynden ook in deze omgeving belangrijk bezit hebben gehad, kan het voorgaande van grote betekenis zijn voor verschillende hier gelegen goederen. Als erfhofmeesters van de abdij te Elten hadden zij waarschijnlijk reeds vroeg grote invloed, mogelijk ook bij de bevrijding van goederen uit horigheid.

In 1808 werd Laetitia Murat, een dochter van Napoleons zuster, de laatste abdis van de abdij te Elten. Deze bestond tot 1811 (²⁹).

2. Het gezamenlijke bezit van beide kloosters in de polders van Wageningen en enige daarbij aansluitende goederen.

De reeds genoemde goederen onder Wageningen, welke in 1752/3 nog gedeeltelijk van de abdis van Elten waren, zullen vroeger onder de hoven van beide kloosters te Renkum hebben behoord.

Dit blijkt in de eerste plaats voor de thans nog aanwezige boerderij Schoonhul uit de volgende aanhalingen uit eerder genoemde bronnen. Andere daarin genoemde goederen zullen soms later worden behandeld.

Het tynsboek van Elten geeft aan voor pacht te Redichem (Renkum) ⁽³⁰⁾.

"daer die capelle to Redichem op staet al dat lant als die heren en die Jonfferen dat hebben, daer gheven si jaerlix ende erflic aff toe pachte XIV alde scilde. - Die hofstede biden dijk dat is die principael hofstede. Ende hevet nu een man die heit bondeken en ghevet des jaers II pd wasses. - Henr' die len van der Schoenhulle en wat landes in der Cribbe in Wagenynge ghevet jaerlix X gulden".

De achternamen van personen en de namen van goederen kwamen in dit tynsboek dikwijls met een kleine letter voor. De kapel in Renkum werd het eerst genoemd in 970 ⁽³¹⁾.

In de bezittingen van Paderborn in een lijst, opgemaakt in het midden der 15e eeuw, komt voor: ⁽³²⁾.

Decima (tienden) in Redinghem. Curtis. in Redinghen.

"de hoof to Redinghen heft hoghes landes mit den bruyel (wei, beemd met struikgewas) dar de Capelle in stet tot 24 malder lants. Item somup denne Mersche so in der Rude so vor der dure leghe lants also vele alze 8 morghen. 8 hont in der Nude. Item Schonhulle. Item in den Wanteler. Item in Dolremaet 14 jugera en 3 hont 15 virgules et unum lopensades. Item in Wageningherbroeck habet curia in Redinghem agros valentes". Voorts werd o.a. nog de Ghinkel genoemd evenals bij Elten voor tyns.

In 1430 had de prioeres van het klooster te Renkum van de Kelner van Putten in pacht: "de Oerhoef, de thienden, tins, pacht, lude en Schoenhulle". Het klooster te Renkum werd in 1631 opgeheven, omdat er slechts drie personen in woonden ⁽³³⁾.

Alle goederen werden in 1483 verpacht aan Johannes (of Hendrik) van Brijnen. Schoenhulle in Wageningherbroeck en in de Haverlanden werd in 1526 verpacht aan Johan van Arnhem ⁽³⁴⁾, hoogstwaarschijnlijk de leenman van Harn. Daaronder behoorden ook die Koeven ten westen van land van Johan van Brijnen.

In de inventaris van de Kelnarij van Putten komen onder no. 237 enkele acten voor, waaruit blijkt, dat onder Schoenhulle nog andere percelen kunnen hebben behoord.

Zo trof Johannes van Brenen (= Brijnen = Brienen) in 1533 regelingen over goederen in Wageningerbroeck en Schoenhulle, terwijl in 1616 en in 1623 Schoenhulle, Abdeshoven, Haverlant en Wanteler voor zes jaar werden verpacht aan Geurt Cornelis ⁽³⁵⁾. Voor de eerste beide percelen was de pacht eerst 10 en later 12 gulden en voor de laatste beide eerst 8 en later 9 gulden.

Een hierbij voorkomende omschrijving van deze goederen werd overgenomen in Een Veluws Dorp op blz. 224 en werd het uitgangspunt van dit gedeelte van deze studie.

Er blijkt uit, dat van Elten en Putten gezamenlijk waren: tussen Wageningh en Bennekum: Schoenhul 12 jugera ($\pm$ 12 morgen) - onder Wageninge: het Haverlandt 4 morgen - in het gericht van Ede onder Bennekum: Die Wanteler (Wanteler, Wandeler) 4 morgen - Alleen van het klooster te Elten was onder het gericht van Wageninge: Abdeshoven 4 morgen.

Een perceel van Schoonhul in de Voorburgten werd in 1629 gebuit (gebruikt) aan burgemeester Arler en in 1632 werden nog 2 morgen in het Haverland en 6 morgen in de Slagen verkocht aan Gerrit van Arnhem ⁽³⁵⁾.

Bij dit pacht en leenverband met Harn past, dat een derde deel van de laatstgenoemde drie goederen in 1654 onder het hertogelijke leen Harn behoorde. "Van der horicheit gevrijt" zullen deze derdedelen hoogstwaarschijnlijk aan de graaf zijn gekomen in de plaats van het erfvoogdijrecht, waardoor hij eerder een derde van de inkomsten van deze goederen kreeg.

Deze drie goederen werden bij dit leen ook in totaal vermeld met de bezitters en de belendingen. Twee ervan, Haverland en Abdeshoven, zijn daardoor en bovendien door de gegevens bij de polderatlas met zekerheid terug te vinden evenals Schoonhul alleen door deze atlas.

Schoonhul, dat het eerst vermeld werd gevonden in het tijsboek van Elten vóór 1400, werd bij dit leen niet genoemd. Op de polderkaart van 1752/3 van de derde polder van Wageningen hadden de percelen met de nummers 32, 33 en 34 met tezamen $12\frac{1}{2}$ morgen de naam "Schone hulle", terwijl daar thans aan de Rijnsteeg een boerderij staat met de naam "Schoonhul" in de voorgevel ⁽³⁶⁾ (zie foto 1).

De helft van elk der drie percelen was volgens deze kaart in 1752/3 nog van de abdisse van Elten en de andere helft van de leenman van Harn. Deze laatste helft zal er bij de omschrijving met 12 jugera van de kloosters te Elten en te Padreborn reeds zijn afgesplitst. Het deel van het laatste klooster was in 1752/3 reeds vervreemd, doch kan waarschijnlijk ten noorden van het voorgaande hebben gelegen in twee percelen met tezamen $6\frac{1}{2}$ morgen.

Het gedeelte van Elten van Schoonhul zal later met het deel van Harn zijn samengevoegd, daar dit tezamen later van de landbouwer Mandersloot, bezitter en bewoner van dit vroegere leen, was. De boerderij Schoonhul werd geheel nieuw gebouwd omstreeks 1918 door R. Mandersloot.

Diens dochter trouwde in 1949 A. van Renen, de tegenwoordige bezitter en bewoner. De heer Jakob van Steenberg van de Korte Rijnsteeg herinnerde zich, dat hij als jongen R. Mandersloot met de wagen uit Renswoude had gehaald.

De noordelijke belending van Schoinhuell in Wageningenbroeck was in 1526 van het convent van Monnikhuizen (³⁷ en was in 1752/3 met bijna 3 morgen van L.A. Torck evenals ongeveer Raven ten westen van harn onder Bennekom (zie aldaar).

Ten noorden van deze 3 morgen lag in 1752/3 een perceel met bijna 4 morgen van de erven van de weduwe van de schout Jan Otters van Ede en van de Rochus vicarie in de kerk te Wageningen. Deze weduwe stamde af van de van Brienens, die relaties hadden met de Kelnarij van Putten, en zijzelf bezat volgens de polderkaart van 1752/53 verschillende percelen, welke van de Kelnarij afkomstig waren (zie bij de Hof van Putten).

Ook andere percelen van de Kelnarij waren later van kerkelijke instellingen. Zo was dit deel van het Haverland in 1654 van de pastorie van Wageningen en dit deel van de Venteler van een vicarie te Bennekom (³⁸. Dit geeft dus steun aan het vermoeden, dat de genoemde 6½ morgen Puttens deel van Schoonhul is geweest.

Dat de noordelijke belending van Schoonhul uit het bezit van het klooster te Paderborn met als beheerder de Kelnarij van Putten aan het klooster Monnikhuizen is gekomen kan misschien verband houden met het volgende.

Pelgrim van Putten was in 1405 getrouwd met Jutte van Arnhem, dochter van wynand Gerritszoon (³⁹, van wie de reeds genoemde pachter van Schoinhuell in 1526 afstamde.

Jutte was weduwe in 1442 en had als "swegeren" (aangetrouwde familie) Gelisingen Nulandt, richter van Arnhem, Brummen en Veluwezoom en van Veluwe en overste rentmeester † 1456 - een zoon van Willem ingen Nulandt, richter van Wageningen in 1381 - en Evert van Wilp (⁴⁰. De ingen Nulandt's hadden de collatie over de genoemde Rochus vicarie (⁴¹.

Evert van Wilp † 1460 was getrouwd met Elisabeth van Arnhem † 1494, dochter van Wynand, heer van Lembeek en Rosande (een andere tak). Een zoon Evert uit dit huwelijk erfde in 1496 en stierf 12 maart 1505, waarna zijn zuster Belia van Wilp van hem erfde en op 6 mei 1505 overleed. Zij bezat Wilp, Rosande, Middachten en de hof te Wolfhezen en wenste in haar testament van 2 mei 1505 in het klooster te Monnikhuizen te worden begraven bij haar man Arndt van Middachten (⁴².

Zijn tante Johanna van Arnhem werd in 1409 aan Middachten verbonden (⁴³. Zijn oomzegger en erfgenaam Anthonis van Middachten trouwde voor de tweede maal met Anna van Arnhem, een dochter van de genoemde pachter Johan. Een Winandus de Arnhem was in 1457 prior van het klooster te Monnikhuizen en kwam voor met Evert van Wilp (⁴⁴. Door hun betrekking tot 's lands hertogen

en hun verwantschap met de van Arnhems waren de heren van Middachten door nauwe banden verenigd met het klooster Honnikhuizen (⁴⁵).

Belia van Wilp had op 24 april 1505 o.a. de Rosandse tiend, die in de omgeving van Harn werd geheven, verkocht aan dit klooster, doch deze koop werd langdurig bestreden en pas veel later vernietigd (⁴⁶).

Een zakenrelatie werd nog gevonden tussen de van Brienens en de ingen Nulandts. Een aandeel in een huis bij de Oude (St. Eusebius) kerk op de hoek van de Kerkweg van St. Walburg te Arnhem van wijlen Hendrik van Brienens werd in 1477 verkocht door Aernt ingen Nulandt (zoon van Willem, oomzegger en erfgenaam van Gelis, zie bij de Rutgerscamp) en zijn vrouw Beerte Petersdochter van Egmond (⁴⁷).

Deze Hendrik van Brienens kan waarschijnlijk Engelbertszoon van Marselo zijn geweest, die in 1386 gever en collator was vande St. Barbara-vicarie in de St. Walburgkerk te Arnhem (⁴⁸ of diens nazaat. Ten name van deze vicarie stond op de polderkaart van 1752/3 o.a. nog de helft van de van Brienenskamp groot ruim 8 morgen ten zuiden van de Coststeeg in de vierde polder van Wageningen.

Gelis ingen Nulandt had in 1452 een huis tussen de Kerkstraat en de Koningstraat, "Met Presickhaeffs huys", dat aan de zuidzijde een belending had uit de erfenis van Otto van Hoekelum en aan de noordzijde een belending uit de erfenis van Roelof Momm (⁴⁹).

Aandelen in dit huis of in het er naast gelegen werden in 1485 en 1486 overgedragen aan Wichman van Eymeren (⁵⁰). Dit huis kan in 1558 van Hendrik de Groeff van Erkelenz zijn geweest en vervolgens van diens zoon Gerrit (⁵¹). Deze Wichman en Hendrik de Groeff komen voor bij Dikkenest, terwijl ook de andere hier genoemde geslachten in deze omgeving bezit hebben gehad.

De noordelijke belending van Schoonhul met bijna 3 morgen is thans van Reyer van Steenbergens Hendrikszoon, die ten noorden van de Lange Steeg bij de Nieuwe Wageningseweg woont.

Het ten noorden hiervan gelegen perceel van bijna 4 morgen zou, evenals het volgende perceel, afkomstig zijn van Nergena of van Cornelis van Kroesbergen en door Aaltje van Steenbergens in het bezit zijn gekomen van Reyer Jochemsen van Dikkenest.

Het volgende perceel (zie hierna) kwam aan haar broer Evert van Steenbergens van de Hul, die het tegen een noordoostelijk deel van Schoonhul ruilde met zijn broer Jochum van Steenbergens van Dikkenest. Diens zoon Aart van Steenbergens bezit thans deze beide percelen.

Deze drie percelen worden thans de Kempjes genoemd.

Ten zuiden van Schoonhul was de belending reeds in 1526 van het Johannerklooster te Arnhem (⁵²). Volgens de polderkaart van 1752/3 bezat de Commanderie van St. Jan te Arnhem daar twee percelen "De Iyskampen", tezamen groot 14 morgen tot aan de Egelsteeg. Tezamen met deze steeg kan dit bijna zo groot zijn als Schoonhul voor de bevrijding uit horigheid en er reeds vraag van zijn afgesplitst.

In de naaste omgeving van Schoonhul komen nog een aantal percelen voor, waarvan geschiedkundige gegevens bekend zijn en die hier het best vermeld kunnen worden. Zo lag in 1752/3 ten noorden van Futtens deel van Schoonhul 4 morgen van de Wed. Elis Timmer, die nog behandeld zullen worden in het laatste hoofdstuk. Ten noorden hiervan tot aan de poldergrens van Bennekom lag nog 12½ morgen "De Swijnters", welke in 1752/3 en in 1815 onder Nergena behoorden. Thans heet dit "Het Zwinters".⁽⁵³⁾

Ten oosten van deze percelen liggen in de vierde polder van Bennekom de boerderijen Schoonhoven zodanig dicht bij Schoonhul, dat aan een naamsverband kan worden gedacht.

In de tweede polder van Wageningen "de Slagen" ten noorden van de Nieuwe Weg en ten westen van de Lyskampen en Schoonhul lagen in 1752/3 onder de nummers 41 en 42. 43. "De Kleine Grevenhoeve" en "De grote Grevenhoeve" met tezamen 17½ morgen van vele eigenaren. Dit zal "'s Grevenhoeve in Wageningerbroeck" zijn, die in 1473 werd genoemd onder Grunsvoort (tegenwoordig Oranje Nassauoord)⁽⁵⁴⁾. Misschien was het ook het land in Wageningerbreek van Paderborn, dat omstreeks 1450 en in 1533 tezamen met Schoonhul werd genoemd.

Ten zuiden van de Nieuwe Weg (no. 40) heette in 1752/3 no. 39 met bijna 10 morgen Cronenburgs Slag, in het bezit van de heer van Hoekelum en de erven schout Otters elk voor de helft. Deze perceelnaam is nog bekend en kan misschien afkomstig zijn van Anthony van Lyenden, heer van Cronenburg en bezitter van Grunsvoort. Hij kocht in 1619 goederen onder Wageningen en Ede van de domproost van Hildesheim⁽⁵⁵⁾. De Vrouwe van Cronenburg had in 1647 volgens het verpondingscohier van Wageningen nog vele percelen in bezit.

Ongeveer ten westen van de Grote Grevenhoeve lag in 1752 in de eerste polder van Wageningen "De Veenkampen" onder no 31 "De Rouwerhof", groot bijna 4 morgen met verschillende eigenaren. Dit perceel kan genoemd zijn naar de grafelijke hof van die naam bij Wageningen.

Omdat volgens overlevering ten noorden van de Rouwerhofstraat te Wageningen de naam Ruwt voorkwam, zal dit perceel waarschijnlijk die Ruwt zijn ten zuiden van 5 morgen van het Brinxgoed⁽⁵⁶⁾.

De noordelijke belending van dit laatste perceel was omstreeks 1460 van Johan van Welle en in 1752/3 met 7½ morgen van de heer van Nergena, Mogelijk waren dit de "Nergenase Veenkampen", welke in recente tijd nog genoemd werden bij de grasverkopen, welke door de notaris gehouden werden bij de boerderij "De Poort".

Het Haverland onder Wageningen en de Kale Wandelaar onder Bennekom (eerder genoemd Venteler) lagen in 1654 volgens het leen Harn tussen Dickgraeff en Rijnsteegh en waren elk in totaal groot 6 morgen.

Het perceel Haverland met als eigenaar van één derde de leenman van Harn en van een ander derde de abdisse van Elten was volgens de polderkaart no. 18 van de vierde polder van Wageningen, "De Haverlanden", groot ruim 5

land" met deze naam in de voorgevel (zie foto 2).

Het derde deel van de pastorie van Wageningen in 1654 was in 1752 van particulieren. Volgens het leen had dit gehele perceel "suytward de gemene straet en noortward de Commanderie van St. Jan".

Aan de zuidzijde van dit perceel ligt thans nog een lage strook in het weiland in het bezit van de polder: de vroegere Haverlandse Steeg of Haversteeg. Ten noorden van het perceel had de Commanderie van St. Jan in 1752/3 bijna dezelfde oppervlakte, namelijk 5 morgen 1 hont.

Aan de zuidzijde van de Haverlandse Steeg bezat Grunsvort in 1678 de Doldermaeten met oost en zuid dezelfde belending (⁵⁷). Daarom zal dit het perceel no. 20 zijn geweest, groot 5 morgen 4 hont van de erfgenamen van de schout Otters.

Waarschijnlijk is dit het erfvoogdigedeelte geweest van de percelen 19, 20 en 21, tezamen groot 16 morgen 4 hont, omdat in de bezittingen van het klooster te Paderborn omstreeks 1450 de Dolremaet voorkomt met 14½ jugera plus een wagenpad. Dit waren waarschijnlijk deze percelen.

Het Erinxgoed te Bennekom had omstreeks 1460 twee morgen in Dolremaet (⁵⁸, Mogelijk was dit in 1752/3 in het bezit gekomen van de Schutterij van Bennekom, hoewel ook naburige percelen deze grootte hadden.

Voor de Venteler of wel de Cule wandelaar zij verwezen naar het laatste hoofdstuk.

Het perceel Abdeshoven zal hetzelfde zijn als het onder het leen Harn genoemde Abtshoef, omdat het met dezelfde goederen werd vermeld en de grootte kan overeen komen. Volgens het leen was het : "de helft van een camp onder Wageningen groot 8 morgen, nortward Alert Hackforts erfgenamen en zuytward Arnt ten Bor, waarvan de andere helft de abdisse van Elten toebehoort."

Door deze beide eigenaren was dit perceel in 1752/3 terug te vinden ten oosten van de Bornse Steeg in de 6e polder van Wageningen onder no. 12 groot bijna 10 morgen. Mogelijk was het door enige "inpoldering" van de oorspronkelijk zeer brede wegen iets groter geworden.

Het deel van Putten was er al afgesplitst en kan mogelijk in 1752/3 hebben behoord onder een perceel van onregelmatige vorm van het ten zuiden ervan gelegen "Droevendaal". Dit perceel was "wey, plagveld en akkermaal" in het bezit van de weduwe van de schout Otters voor een derde en van de weduwe van de burgemeester Pieter Suurmond voor tweederde. Deze ligging van het deel van Putten past bij de begrenzing van het aan de overzijde van de Bornse Steeg gelegen perceel (zie hierna).

Ten noorden van Abdeshoven lag weliswaar een perceel van ruim 4 morgen van de erven van de weduwe Elis Timmer, doch dit kan afgesplitst zijn van het ten noorden ervan gelegen perceel van 12½ morgen, "onder den Born" genaamd, langs de Bornse Weg. Dit is te meer waarschijnlijk, omdat dezelfde persoonsnaam en dezelfde oppervlakten met tezamen ongeveer een hoeve reeds werden aangetroffen in de derde polder van Wageningen bij "Swiinters".

Naast Abdeshoven lag in 1752/3 ook weer een perceel van de Commanderie van St. Jan te Arnhem, doch aan de overzijde van de Bornse Steeg in de vijfde polder met de nummers 20 en 21 groot $\pm$ 16 morgen en "De Haaff" geheten.

Tezamen met het even grote perceel no. 22 "Den Born" ten noorden ervan langs de Bornse Weg vormen deze beide percelen thans de boerderij "de Hoge Born" van het IVRO, welke in de volgende paragraaf zal worden behandeld.

Ten zuiden van de Haaff hadden volgens de polderatlas van 1752/3 een viertal percelen de naam Plasserij. Deze naam kan op een vroegere eendenkooi wijzen (⁵⁹).

Ten zuiden hiervan en ten noorden van de Buissteeg lag aan de Bornse Steeg de Stippeneng (ook Stuipeneng) en aan de Dijkgraaf het Dassenbos en ten zuiden van de Buissteeg volgens oudere inwoners de Elst.

Op deze percelen en die van de Plasserij staat thans het gebouwencomplex Born-Zuid. Het Dassenbos is nu een natuureservaat en ten zuiden ervan loopt nog een deel van de Buissteeg ongeveer in het verlengde van de zuidelijke ingang van dit complex.

In 1752/3 kwam op de laatste drie percelen veel hakhout voor. De Stippeneng met 13 morgen en de Elst met 4 morgen waren toen van Majoor van Pabst van Kortenburg.

Deze beide percelen behoorden volgens de huwelijksacte van 1760 aan de leenman van Nergena en volgens de boedelscheiding van 1775 aan diens weduwe. De vier kinderen van haar enige erfgename kregen bij een scheidingsacte van 1810 de bossen Stippen Eng en Domheers Elst (zie Het geslacht van Eck).

Nog zuidelijker ligt in deze polder aan de Bornse Steeg de boerderij "De Hoef" met daarbij aansluitend de tuinderij "De Hoef" aan de Dijkgraaf ten zuiden van het verlengde van de Ooststeeg. Iets noordelijker staat aan de oostzijde van de Bornse Steeg de boerderij "Hoevestein" Het eerste kan misschien "die Hoeven" zijn, in 1526 van Elten bij Schoonhul genoemd.

Het klooster te Elten had volgens het tynsboek "wat landes in der Gribbe in Wagenyngen". Dit kan waarschijnlijk "de Spikerskamp" langs de Utrechtse grens zijn geweest met in 1752/3 ruim 14 morgen in de derde en vierde polder in de Nude.

Vanaf 1392 kwam dit met de Ghoysge tienden in twee lenen voor (⁶⁰). Eén ervan was vanaf 1554 in leen bij Johan van Sallandt en zijn vrouw, kwam door hun dochter aan het geslacht van Eck van Nergena en bleef daarvan met slechts enkele onderbrekingen.

Tegenwoordig staat daar de boerderij "Anna hoeve", sinds 1915 van de familie Daniëls. Het vroegere huis zou een paar honderd meter noordelijker hebben gestaan.

Het klooster te Paderborn had in de Nude 8 morgen 8 hont. Omdat dit in latere acten nog kan zijn genoemd, behoorde dit niet onder de lenen Spikerskamp. Of dit daarbij aansloot is onbekend.

In het voorgaande vonden we dus met zekerheid, dat de goederen Schoonhul, Haverland en Adeshoven onder Wageningen en de Kale Wandelaar onder Bennekom aan de kloosters te Elten en te Paderborn hebben behoord en daardoor hoogstwaarschijnlijk tot de aanvankelijke giften van graaf Wichman of tot de giften van de nazaten van graaf Imed aan deze kloosters.

3. De boerderij "De Hoge Born" van het Instituut voor Rassenonderzoek van Landbouwgewassen (IVRO).

Reeds werd vermeld, dat uit twee in 1752/3 voorkomende gelijk grote percelen van elk ruim 16 morgen, "De Haaff" van de Commanderij van St Jan te Arnhem en "Den Born" langs de Bornse Weg, de tegenwoordige boerderij "De Hoge Born" van het IVRO is ontstaan.

De indeling hiervan is in hoofdzaak gelijk gebleven. De nieuwe namen van de percelen werden gekozen om de oude in ere te houden.

Op het vroegere perceel "De Haaff" stond op latere kaarten "Hoge Hoef". De zuidelijke strook ervan heet tegenwoordig "Den Haaff" met aan de westzijde twee percelen "Plasserij" en "Peppel", genoemd naar de percelen ten zuiden ervan en naar een peppelbosje. De noordelijke strook ervan heet thans "De Hoge Hoef" met aan de westzijde een perceel "Commanderij".

Op de laatste strook stond aan de Bornse Steeg een oud gebouw bewoond door Haleboom. In 1914 werd er voor de jachtopziener Jakobs een nieuw huis gebouwd door de heer Insinger. In 1752/3 stond hier hakhout en op latere kaarten een houtwal evenals om "de Wel".

Langs de Dijkgraaf lag aan de oostzijde vroeger "de Lage Dijkgraaf" (waarover later meer) en op het vroegere perceel de Born waren daar een schapenwas en een gagelbosje. De tegenwoordige perceelsnamen "Lage Born" en "Gagel" kunnen daarvan afkomstig zijn.

Langs de Plassesteeg ligt nog een perceel "De Wel", dat zijn naam kan hebben ontleend aan opwellend water, hoewel het geslacht van Welle in de omgeving omstreeks 1400 ook grondbezit had ⁶¹.

In de hoek tussen de Plassesteeg en de Bornse Steeg heet het perceel Rosenhof, wat vroeger Riethof kan hebben betekend ⁶². In 1752/3 en in 1830 stond hier een boerderij, waarvan ouderen zich de fundamenten nog herinneren. Omstreeks 1950 was de plaats ervan nog kenbaar door zwarte grond, puin en potscherven.

Hoewel in 1752 de beide delen in hoofdzaak uit bouw- en weiland bestonden, werd de boerderij omstreeks 1949 gedeeltelijk uit bos of hakhout geheel herontgonnen. Daarbij werd ten zuiden van de Rosenhof een nieuwe boerderij gebouwd (zie foto 3).

De naam Plassesteeg kan mogelijk verband houden met de naam Plasserij.

Tussen de Plassesteeg en de Dijkgraaf lag tot omstreeks 1935 "de Witte Brug", welke in de polderboeken reeds werd gevonden in 1629. Een wegwijzertje op de hoek van de Groene Straat en de Wildekamp, de Knibbelhorn, herinnerde daaraan nog tot voor enkele jaren. Bijgaande foto uit de eerste wereldoorlog toont deze brug met de omgeving (zie foto 4).

Voor het noordelijke deel van het tegenwoordige bedrijf "De Hoge Born" werd als vroegste vermelding mogelijk 1647 gevonden. In het verpondingscohier van Wageningen werd toen genoemd Jan Deynierst in Cornelis van den Born's huis en Tonis van den Born. Arnt Cornelis van den Born kwam omstreeks 1656 voor in "Een Veluws Dorp" (⁶³) bij een proces over een lijkweg naar Bennekom. Cornelis Arents van den Born had met Gerrit van Hattum de zuidelijke en oostelijke belending van de Dolremaeten in 1678 (⁶⁴).

De bezitter van dit perceel de Born in 1752/3, Hendrik Evers van den Born, kan zich naar de boerderij hebben genoemd evenals Egbert Evers van den Born, die in 1733 een perceel op de Loesemer verkocht. Een Hendrik Evers was namelijk in 1752 ook deelgenoot in enkele percelen, terwijl in 1815 wed. G. Evers de Born in bezit kan hebben gehad. Jakob Everts was in 1723 pachter op één der boerderijen van Marselo (⁶⁵).

Omstreeks deze tijd kan de Born echter mogelijk ook bij Nergena hebben behoord, omdat het bij het begin van het kadaster in 1830 op naam stond van Mr. Johan Theodore Hendrik Nedermeyer van Rosenthal als lasthebber van hem en Vrouwe Jeanette Wilhelmina baronesse van Eck, de oudste dochter van de laatste eigenaar van Nergena uit dit geslacht. Later behoorde de Born tot de nalatenschap van hun oudste zoon Mr. Johan Goenraad Louis Anne Nedermeyer van Rosenthal † 1864.

In 1871 werd de Born na een publieke veiling uit de hand verkocht aan Jeanne Henriette Gabrielle van Schuylenburgh, douairière van Jakob Adriaen Prosper, baron van Brakell, heer van Doorwerth en Wadenoyen. Hij was geboren in 1808, getrouwd in 1828 en overleed in 1853, nadat hij in 1837 de heerlijkheid Doorwerth van graaf van Aldenburg Bentinck had gekocht. Hij restaureerde de Doorwerth.

Na het overlijden van zijn vrouw in 1878 kwam de Born aan de oudste dochter, getrouwd met Jonkheer Hendrik Anton ridder van Rappard, en na scheidingen in 1878 en 1879 aan Maria Theodora baronesse van Brakell van Wadenoyen en Doorwerth, douairière van Giesbert Cornelis Hengst.

De heer W.A. Insigner kocht de Born in 1914 van mevrouw Luidekoper evenals 5 jaar later de Loesemer van de familie Prins. In 1943 werden beide door het Rijk gekocht, een gedeelte van "De Born" aangeduid als "Born Noord" met 28½ ha.

De naam Born kan afkomstig zijn van bron. In "Een Veluws Dorp" (⁶⁶) werd de Born een buurschap genoemd, waaronder ten noorden van de Bornse weg de Bornse weilanden in de vijfde polder en de Kleine Bornse landen met de boerderij "de Born" in de zesde polder zullen hebben behoord.

Deze huurschap behoorde onder het dorp Bennekom, vroeger Berinchem of Bernichem en was er mee verbonden door de Bornse Steeg met ten westen van de Lage Steeg aan weerszijden de naam Born. De Bornse Steeg liep vroeger waarschijnlijk vanaf de Bennekomse brink (⁶⁷ op de Knibbelhorn over de Born naar Wageningen. Dit verklaart de afzonderlijke naam Bovensteeg tussen de Born en Nergena. Bernichem en Born kunnen betrekking hebben op één brinkgebied en mogelijk eenzelfde oorsprong hebben.

Dat de naam Berinchem zou zijn ontstaan als heem van Bern(ard) of Bero is wel moeilijk te bewijzen, omdat de heim-namen in het algemeen na het jaar 500 zouden zijn ontstaan en dit dorp in 1288 voor het eerst werd genoemd (⁶⁸). In 1245 kwam reeds voor Johanna van Beringhem (⁶⁹). De naam Berchym in de plaats ervan werd reeds gevonden in 1463 (⁷⁰).

4. De verdeling van de polders van Wageningen

Naast de percelen, welke aan de kloosters te Elten en te Paderborn hebben behoord, lagen op de polderatlas van 1752/3 dus ongeveer gemiddeld even grote percelen van de Commanderie van St. Jan. De mogelijke oorzaken van splitsing van aanvankelijk ongeveer dubbel zo grote oppervlakten werden reeds genoemd.

Uit de ligging van dit aanvankelijk bezit in twee polders (de 5e en de 6e) voor Abdeshoven met waarschijnlijk $\pm 2 \times 12$ morgen en alleen in de 4e polder voor het Haverland met $\pm 2 \times 6$ morgen volgt, dat de grootte verband kan houden met het aantal polders.

Dit zal ook voor Schoonhul met $\pm 2 \times 18$ morgen in de 3e polder kunnen gelden, als dit verband hield met de eerste drie polders.

Het aanvankelijk bezit kan dan ongeveer een achtste deel zijn geweest van de polders tussen de Droevendaalse Steeg en de Lange Steeg en de verlengden daarvan.

Evenwel zullen in het noorden van de 5e en 6e polder tussen de Lange Steeg en de Lange Allee waarschijnlijk reeds vroeg grote bezittingen hebben gelegen, welke buiten deze verdeling zijn gebleven en waar ook andere tienden werden geheven.

De noordgrens van deze polders kan t.a.v. een verdeling dan ook beter langs de Lange Allee, de latere kadastrale gemeentegrens, worden gezocht. In de plaats van het afvallende deel kan ten oosten van de Lage Steeg het noordelijke deel van de 7e polder van Wageningen vanaf de Hoefsteeg waarschijnlijk in de verdeling zijn begrepen.

De begrenzing van deze verdeling in het zuiden door de Droevendaalse Steeg en de verlengden daarvan, o.a. de Haverlandse Steeg of Haversteeg, is ook waarschijnlijk, omdat ten zuiden van de laatste reeds de Dolrematen werden gevonden. De Hof te Dolre en de hof te Leeuwen zullen hier invloed hebben gehad.

De verhouding tussen deze bezittingen en de grootte van de polders geeft grond voor het vermoeden, dat dit bezit is ontstaan uit een aanvankelijk recht over de gehele polders. Daarvoor kan ook pleiten dat dit beter zou passen bij de omvangrijke giften van graaf Wichman, waaronder waarschijnlijk grotere goederen in het noorden, en bij het bezit van bossen en woeste gronden, o.a. venen en wegen, door de graaf.

Ook kan dit beter passen bij het geringe aantal inwoners en de extensieve cultuur en mogelijk bij gemeenschappelijk gebruik door de brinkbewoners.

Een dergelijke bezitsverandering kan het eenvoudigst uit gemeenschappelijk gebruik zijn voortgekomen, mogelijk zelfs door de wens tot individueel gebruik en bezit.

Gezamenlijk gebruik bleek uit de naam "Wandelaar" in de 3e en 4e polder van Bennekom (zie aldaar) en uit "'s Greven ommege in der luden" (⁷¹), en mogelijk uit de verdeling van de venen tussen Wageningen en Bennekom en anderzijds Manen in 1390. Nog tot in recente tijd bestond het gezamenlijk recht van turfsteken in de "Meent" (⁷²).

Voor een dergelijke bezitsverandering kan een waardevermindering van de te ontvangen vergoeding ook aanleiding hebben gegeven. Dit kon ontstaan door een aanvankelijk zeer dunne bevolking en extensieve cultuur en door conjunctuurgolven. Ontginningen vonden plaats in tijdvakken met een betrekkelijk hoge conjunctuur en werden verlaten bij een lage conjunctuur en heetten dan "wüstungen" (⁷³). Ook enige overgang van het bezitsrecht op de gebruiker van de grond door enige vererving van het gebruiksrecht kan er soms aan hebben meegewerkt.

In 1591 was deze waardedaling zo sterk, dat voor vergoedingen minder dan een zevende van de pachtwaarde geen verlaging werd toegestaan wegens het niet kunnen gebruiken door oorlog (⁷⁴). Hoewel dit enige eeuwen later tot uiting kwam, kan iets dergelijks zich ook in vroegere eeuwen hebben voorgedaan.

Een voorbeeld van zo'n bezitsverandering kwam voor in "Tynsen op de Veluwe" op pag. 110. Een keurmedig goed werd tot een vrij goed gemaakt met uitzondering van één perceel, dat leen werd.

De hiervoor vermoede indeling van de polders vindt steun in de indeling voor de tienden. Zo werd den Horsterthient begrensd door de Grintweg (thans Prov. van Uvenweg), de Tarthorsterweg, de Dijkgraaf en de kadastrale gemeente Bennekom, "Den Haverlandschen thient" zal waarschijnlijk voor de Haverlanden hebben gegolden en "den Voorbroecker thient" waarschijnlijk voor de Oorden en Voorburgten.

Dit werd vermeld in een artikel "Over de tienden in Bennekom" van Dr. A. Joh. Maris in "Een Veluws Dorp" (⁷⁵).

Voor de laatste beide tienden waren de opbrengsten in 1819 en 1823 ongeveer even groot en voor de eerste in 1823 tweemaal zo groot, zodat de eerste over een tweemaal zo grote oppervlakte kan zijn geheven en de laatste beide over één polder ten noorden van het verlengde van de Tarthorsterweg.

Het overschot van de Horstertiend was in de 19e eeuw in het bezit van de erfgenamen van Doorwerth. Dit herinnert eraan, dat de tienden hier het eerst werden genoemd onder Renkum.

Horst betekende struikgewas, overblijfsel van bos op een helling (⁷⁶ of bodemverheffing, dikwijls met laag hout of begroeide walletjes (⁷⁷).

Dit woord komt ook voor in de Tharthorsterweg, welke de zuidgrens is van de 5 en 6e polder en waaraan bij de Dijkgraaf binnen de vroegere grenzen van deze tiend nog de boerderij "Farthorst" staat. Vroeger was dit een versterking als tegenweer (tart-) tegen het sterke, prachtige en vermaarde slot Horst of Ter Horst aan de voet van de Heimenberg (Grebbeberg). Gebouwd in 1173 werd dit slot veroverd in 1527 (⁷⁸).

In de derde polder van Bennekom heette het deel ten zuiden van de Cortsteeg volgens de polderatlas van 1752 de Corden en ten noorden ervan de Voorburgten tot aan de beide Egelkampen ten zuiden van de Egelsteeg. In de voorgevels van boerderijen aan de Rijnsteeg: "De Oorthoeve", "Kortenoord" en "Het Voorburg" zijn de eerste beide namen nog bewaard gebleven. De Cortsteeg loopt nog als een verhoging in het grasland ten noorden langs Kortenoord.

Deze polder lag ten westen van de Rijnsteeg, waarvan het verlengde bij Wageningen "Olde Dam" heette (⁷⁹. "Oort" betekent vooruitstekende punt t.a.v. buitendijks land (⁸⁰).

In de "Voorbroeckertiend" zit waarschijnlijk een oorspronkelijke naam voor Voorburgten. Daarbij past tussen Wageningen en Rhenen iets westelijker de naam Broeksluis (⁸¹, welke reeds werd aangetroffen op een kaart van Sgrooten omstreeks 1550. In het verlengde van deze polder onder Bennekom past hierbij de naam Bruxvoort en ten westen ervan 's Grevenhoeve in Wageningebroek.

Noten bij het tweede hoofdstuk

- pag. 7 (1 L.A. p.1, (2 Enkl. p.67, (3 p.492, (4 Sl. p.21, (5 Dem. p.167
- " 8 (6 p.26, (7 G.1940 XLIII, (8 G.1910 XIII p.281
- " 9 (9 H. bijl. 25, (10 Sl. p.45, (11 C. en C., (12 L.A. p.67, (13 p.144, (14 Virnem of Vernum ligt ten zuiden van Geldern (w. p.114 (15 Sloet O.B. no.116, (16 zie Hfdst. VIII
- " 10 (17 Sloet O.B. no.127 en 152, (18 G.1960 LIX p.39, (19 Dem. p.256, (20 N.G.I 212 IV 29 VI 37, (21 w. p.158, (22 G.K.I. p.262, (23 G.V.1880 p. 36, (24 G.1960 LIX p.40, (25 L.N. p.393, W.p.259, (26 G.V. 1880 p.45, (27 G.1960 LIX p.41 en 47, (28 Cul.4799 en 4800, (29 G. XIII p.442
- " 11 (30 p.143, (31 Sl. p.21, (32 p.47, (33 Sch. p.12 en 17 en bijl. D., (34 Rep. Elten no.34
- " 12 (35 Deze Geurt Cornelis was een pachter van Gerhard of Gerrit van Arnhem, leenman van Harn, en kwam in 1654 voor als pachter van Harn (L.A. p.65 e.v.) (36 In de bezittingen van Paderborn werd dit nog eens Schone Kütte genoemd (p.16)
- " 13 (37 Rep. Elten no.34, (38 L.A. p.67, (39 L.A. p.152, (40 G.1958 LVII p.72, (41 G.1937 XL p.49, (42 G.K. II p.99 en 361, G.V. 1875 p.183, (43 G.K. II p.358, (44 Gr. br. 105
- " 14 (45 G.V. 1875 p.193, (46 V.D. p.237 e.v., (47 G.1958 LVII p.77, (48 G.1937 XL p.25 en 28, (49 P., (50 G.1958 LVII p.77 en 78, (51 G.1958 LVII p.124, (52 Rep. Elten no.34
- " 15 (53 Zie bij Mergena en bij de familie van Steenberg, (54 L.A. p.30, (55 L. no.646, (56 V.D. p.213
- " 16 (57 L.A. p.32, (58 V.D. p.213
- " 17 (59 Schf. p.144, (60 L.A. p.49 en 52
- " 18 (61 G.1936 XXXIX, (62 de V.
- " 19 (63 p.189, (64 L.A. p.32, (65 V.D. p.147, (66 p.188
- " 20 (67 V.D. p.99, (68 V.D. p.97 en 161, (69 Sloet O.B. no.657, (70 V.D. p.181, arch gesch. aartsb. Utr. dl 37 p.153
- " 21 (71 L.B. p.99, (72 Volgens het Buurtboek van Bennekom bestond in 1661 op het verkopen van turf gegraven in de "gemeeynte" de straf, dat het huis van de veroordeelde moest worden afgebroken en hij de gemeente moest verlaten. Volgens dezelfde bron kon men in 1721 in de buurschap Bennekom slechts een vergunning tot vestiging krijgen tegen borgstelling van vierhonderd gulden (G.K. 1911 p. 259 en 365), (73 sl. p.20, (74 H. p.80, (75 p.252 e.v.
- " 22 (76 de V., (77 Schf., (78 G.K.I p.43, (79 V.D. p.109, (80 de V., (81 V.D. p.109

Grondbezit en grondbezitters in de omgeving van het voorgaande te Wageningen

Voor de ontwikkeling van deze polders is de aangrenzende omgeving uiteraard van grote betekenis geweest. In het bijzonder kan dit gelden voor het hier voorkomende grafelijke bezit en voor de bezittingen van enkele belangrijke geslachten.

Terwijl het bezitsrecht van de beide kloosters te Elten en Paderborn berekend werd tot aan de Droevendaalse Steeg en de verlengden ervan, werd de Horstertiend geheven tot aan de zuidelijker gelegen Tarthorsterweg. De streken tussen deze beide stegen met er tussenin de Hoge Steeg pasten onder de hoven van Dolre en van Leeuwen. Evenwel vonden we daarin in de Haverlanden waarschijnlijk reeds de Dolremaet van het klooster te Paderborn en in de vijfde polder misschien "de Hoeven" van het klooster te Elten.

Deze beide hoven werden door de proostdij van St. Jan te Utrecht, gesticht in het midden der elfde eeuw, verkregen uit Utrechts domein. Mogelijk kunnen ze zelfs gehoord hebben onder een gift van goederen te Wageningen aan de kerk te Utrecht in 838 (1).

De hof te Dolre werd het eerst vermeld gevonden in 1216, terwijl de landerijen en tienden ervan in het openbaar werden verkocht in 1635 (2). De Dolderbrenck kwam voor op kaarten van Passavant in 1646 en van Beyerinck omstreeks 1750 (3) en lag tussen de Tarthorsterweg en de Dolderstraat op de kruising met de Grintweg.

Ten noorden van de Tarthorsterweg lag hierbij op deze kaarten "Den Muggen Berg", welke volgens de polderkaart van 1752 twee morgen groot was (Muggenberch was ook een hofstede te Kerckavesaet) (4). In 1367 ontving Willem van Dolre van Steven van Lynden een hofstede te Dolre in leen, zoals zijn vader Otto had gehad, met daarbij de Raepcamp en nog 12 morgen (5). In 1405 was Johan van Zallant gegoed te Dolre bij Wageningen (6).

Op de zuidwestelijke punt van deze brink stond in 1646 "de Steene Kamer". Deze naam wijst op het nog weinig voorkomen van stenen huizen. Slechts enkele jaren geleden werd hier een huis afgebroken met deze naam in de voorgevel en in de muurankers het jaartal 1597? (zie foto 6) (7).

In 1646 was dit huis volgens de eerste kaart in het bezit van Jor. van Lawick, die het misschien door vererving kan hebben verkregen (zie bij dit geslacht).

De Leeuwerbrink kwam op de polderkaart van 1752/3 voor ten noorden van de Hoge Steeg bij Café de Keizer. In 1490 werd "dat guet th Leeuwen" door de proost van St. Jan verpacht aan Willem die Wyse tezamen met enige tienden (8). De Leeuwertiend is vanaf 1455 opgenomen in de leenacten van het kwartier van Arnhem.

Ten oosten van de Leeuwerbrink kwam in 1493 een voigtgoed (9) en in 1517 een katermansgoed voor, waaruit Karel van Gelre de kerk te Wageningen een jaarrente had geschonken (10).

De tegenwoordige Bosweg heette op de genoemde kaarten de Ruwenootssteegh, waaraan aan de noordzijde dicht bij de tegenwoordige Oude Bennekomseweg Ruwen Corts Huis stond.

Tot de buurschap Leeuwen wordt volgens de dissertatie van W.A.J. Oosting (¹¹ ook gerekend het brinkje van de buurschap de Peppel op de hoek van de Hoefsteeg en de Wildekampseweg. Tezamen met de buurschap Dolre vormen deze de Bovenbuurt.

Op deze hoek geeft de polderkaart in 1752/3 nog de naam Brink en ligt thans nog een brandkolk evenals bij de Leeuwerbrink. Volgens deze kaart behoorde nog ruim 9 morgen ten noorden van de Hoefsteeg "onder de Peppel". "De Peppel" is nog de naam van de boerderij van de landbouwer van Grootheest bij de Oude Tol. Ten noordoosten ervan hing tot voor kort tegen een huis aan de Diedenweg een bord met de naam "De kleine Peppel". Dit wordt ook "Oude Peppel" genoemd.

Verbonden met de Hof van Dolre was het geslacht van Dolre, waarvan geen geregelde genealogie bestaat. Daar leden van dit geslacht of hun nazaten bovendien belangrijk bezit in deze omgeving hebben gehad, zullen enige gevonden relaties hier worden vermeld.

Volgens de Wapenheraut van 1902 was het wapen van de van Dolres:
in blauw bezaaid met gouden lelies, een rode leeuw over alles heen; helmteken een leeuw opkomende uit een gouden kuip met rode hoepels.

Reeds in 1178 waren Reinier van Dolre en zijn broer Hugo getuigen bij het testament van Godfried van Rhenen (¹². Een Gerhardus van Dolre kwam in 1214 en 1225 voor bij de overdracht van de novale tiend door bisschop Otto II aan zijn broer Gerhard van Gelre en in de archieven van de Duitse Orde met een zoon Bernard in 1228 en 1235. Dikwijls werden deze beide als getuigen genoemd (¹³ en hun voornamen kwamen ook later voor, hoewel Gerrit in plaats van Gerhard.

In 1381 had Gyselbertus van Dolre met een zoon Volquyn de Hof van Dolre voor zijn leven in pacht gehad, terwijl hij ook met eigen bezit voorkwam (¹⁴. In hetzelfde jaar verzocht Volquyn van Dolre Ghisebechtszoon om een tiend (¹⁵.

Mogelijk door dezelfde voornaam hieraan verwant, verpandde Ghijselbertus of Gijsbert van Dolre bijna een eeuw eerder in 1292 het latere Nergena bij zijn intrede aan de Ridderlijke Duitse Orde. Zijn wapen komt voor op een waszegel aan de verpandingsacte (Hfdst. VII en foto 8)

Oth van Dolre was in 1358 richter van Ede (¹⁶ en Otto van Dolre was in 1413 hulder bij een leen van Doorwerth voor Hille van Dolre, terwijl Wouter van Dolre leenman van Doorwerth was in 1415 (¹⁷.

Reeds vonden we Willem van Dolre Ottenzoon in 1367 beleend met goederen te Dolre. Hij had een broer Wolf van Dolre (¹⁸.

Willem en Gerrit van Dolre waren in 1381 schepenen te Wageningen (¹⁹.

Willem van Dolre had in 1391 een vordering op de hertog en werd daarvoor richter van Wageningen (²⁰, terwijl hij in 1396 gerichtsmā van Veluwe was (²¹.

Omdat dit richterampt verpand was, zullen latere van Dolres met dit ambt waarschijnlijk tot opeenvolgende generaties hebben behoord, of althans verwanten zijn geweest. Dit laatste kan soms ook hebben gegolden voor andere richters van Wageningen.

Johan van Dolre wees in 1444 recht te Englanderholt (zie bij Nergena), was in 1454 schepen (²², in 1458 richter (²³ en in 1460 schout van Wageningen (²⁴ en zegelde in 1455 voor St. Jan te Arnhem.

Gerrit van Dolre Johanszoon was in 1460 en 1484 met zijn vrouw Jorjaen van Wese (zie dit geslacht) beleend met tienden te Zetten, evenals na zijn dood in 1495 zijn zuster Jutte Johansdochter, huisvrouw van Conrad Schimmelpenninck (²⁵.

Door het pandschap zal de richter van Wageningen in 1471 Gerrit van Dolre (²⁶ dezelfde kunnen zijn, terwijl een Gerrit Johanszoon in 1467 ook een leen te Maurik had (²⁷.

Een Gerrit van Dolre had in 1460, 1480 en 1488 eveneens goederen te Doesburg bij Ede (²⁸. Dit zal waarschijnlijk de hiervoor genoemde zijn, omdat Jorien van Weze turf uit het Doesburgerveen schonk (²⁹. Een Jorrien van Dolre was in 1537 kerkmeester van Wageningen.

De van Dolres kwamen ook in Utrecht voor en de naam kwam zelfs voor bij een perceel of bedrijf bij Ter Horst te Rhenen (³⁰. Ook bestond Tholre in Tuenta (³¹.

Een voor deze omgeving belangrijke tak van dit geslacht was beleend met die Ruggen en 22 pont 's jaers uit een tol te Rhenen, een borchleen van Ter Horst (³². In 1394 werd Deric van Dolre beleend, na zijn dood in 1399 zijn zoon Beernt of Bernt en na diens dood in 1435 diens dochter Engele van Dolre, getrouwd met Peter van Wijk en in 1447 getrouwd met Johan van Zulen Stevenszoon.

Daar deze tweede echtgenoot op 14 febr. 1482 overleden was en Geertruid van Zuylen Johansdochter in dit jaar werd beleend met het Wulvengoet, later Steenbergens bouwhof, te Bennekom (zie daarbij), zal dit waarschijnlijk zijn dochter zijn geweest.

Een broer van Engele van Dolre was misschien Hendrik Berntszoon, wiens weduwe in 1436 Oede Aelbertsdochter (van Renen ?) van Nergena was (zie aldaar).

Leenopvolger van Engele van Dolre was o.a. in 1484 Beernt Freyse, mogelijk doordat Ida Beerntsdochter van Dolre getrouwd was met Evert Freyse, die in 1411 nog leefde (³³ (volgens R.D.C. ook in 1417). Beernt Freyse kan uit dit huwelijk stammen en Ida verwant zijn aan Engele.

Een zoon Hendrik Freyse van Dolre † 1425 werd in 1399 beleend met Ubbelschoten bij Renswoude en werd ook Hendrik van Ubbelschoten genoemd (³⁴.

Hij was getrouwd met Hillegonda van Strooywijk (³⁵ en hun zoon Evert Freyse (van Dolre) van Strooywijk werd in 1426 beleend met Ubbelschoten en trouwde Aleyd van Cuyne, dochter van Herman en Ode van Wilp (³⁶.

Hun onmondige zoon Hendrik Freyse van Cuyne werd in 1463 beleend met Kernhem bij Ede en hun kleindochter Aleyd Freyse van Cuyne in 1465 (³⁷. Zij trouwde eerst Nicolaas van Assendelft en daarna Johan van Renesse van Wulven. Een zoon Johan uit het tweede huwelijk was burgemeester van Wageningen en overleed in 1553 (³⁸.

De verwantschap van Beernt Freyse tot dit geslacht kan nog enige bevestiging vinden, doordat hij in 1484 ook hulder was voor de zoon van Henric Valckener en Kunogont van den Boetselaer bij het leen Snoygrevenweert te Rhenen, terwijl hiermee in 1451 werd beleend Johan van Renen mede voor Johan van Zuylen van Natowisch, Ernst Freyse van Dolre, Evert Freyse van Strooywijk, Hendrik Valckener en Steven van Delen. Hendrik Valkener trouwde Gertrouwe Freyse van Dolre, dochter van Bernt Evertszoon (³⁹.

Mogelijk hebben deze verwantschappen er toe bijgedragen, dat Styne Velkeners, dochter van Coert en Cunegonda van den Boetselaer en weduwe van Albert van Bommel, in 1473 met Kernhem werd beleend. De grootmoeder van haar schoonzoon Johan van Arnhem, die in 1495 met Kernhem werd beleend was een Cunegonda van Cuyne (⁴⁰.

Ten zuiden van de Hof van Dolre werd de hoek, welke de trambaan afsneed tussen de Grintweg en de Geertjesweg, volgens oudere inwoners vroeger de Rouwenhof genoemd. Deze hoek was vroeger groter en had verschillende huisjes. In het najaar van 1905 werden de bewoners uit onbewoonbaar verklaarde woningen in de Rouwenhof verdreven (foto Oudheidkamer Wageningen). Het westelijke deel van de Geertjesweg heette tot voor kort nog Rouwenhofse Weg. Ten westen van de Rouwenhof lag de Gravinnekamp.

Hier zal de vroegere grafelijke hof: "De Rouwenhof" hebben gestaan, waarvan de villicus of meyer ook de grafelijke richter van Wageningen was, nadat dit een stad was geworden.

De plaats ervan was in de litteratuur nog onzeker. Driessen zocht deze eerst meer westelijk (⁴¹, maar hoopte later te bewijzen, dat deze aan de Grintweg lag (⁴². Dr. Paris zocht de plaats eerst op de berg (⁴³ en een geologische kaart duidde naar de Harnjesweg. De Ruwenhof was in 1294/5 verpacht aan Goswinus de Gruthusen (⁴⁴. Bartout van Ruwenhove was in 1463 schepen van Wageningen. Mogelijk was hij dezelfde als Bartout Hack, die in 1462 richter van Wageningen was (⁴⁵. Johan van Ruwenhove kwam voor in 1459 en 1460 (⁴⁶.

Dicht bij de Rouwenhof lag vroeger de Oldevadersnesthofstede (⁴⁷, terwijl later aan de Eekmolenweg de run- en korenmolen "de Ooievaar" stond.

Tot de Rouwenhof kan ook het grafelijke bezit binnen Wageningen hebben behoord, waarop de kerk werd gebouwd. Ook de kerk op de berg was van de graaf, die over beide rechten verleende aan de proostdij van St. Jan (⁴⁸). De Rouwenhofstraat ten noorden van de kerk in Wageningen kan thans nog herinneren aan de beheershof en het grafelijke bezit.

Mogelijk kan de naam Rouwenhof verband houden met de naam "Rouwic" voor Randwijk en de thans nog voorkomende naam "De Rauwert" ten zuiden van de Rijn tussen Renkum en Heteren.

De Hof te Randwijk, welke goederen bezat in de Betuwe en te Rhenen, werd in 1003 door Balderik en zijn vrouw Adela geschonken aan het op te richten klooster te Deutz (⁴⁹). Na 1256 behoorde Renwic (Reinwich, Rijnwijk, later Randwijk) aan de graaf van Gelre.

Hof en tynsmeester van "Rouwic" was in 1383 Arent van der Lawick (⁵⁰) en in 1386 Reynout die Ruter (⁵¹).

Van Henrie die Ruter kwam het als huwelijksge Geschenk voor zijn dochter Johanna aan haar man Arnt van der Capellen, wiens zoon Jacob de Hof te Randwijk in de 16e eeuw had (⁵²).

De Rouwenhof kan misschien bij de Vierhuysen Brenck hebben behoord, welke op de hoek van de Vergersweg en de Tweede Buurtse Weg lag. De Stadsbrink lag op de zuidelijke punt van de Eerste Buurtse Weg en de Dijkgraafse Weg (zie de genoemde kaarten).

De vierde polder van Wageningen liep door tot aan de stadsgracht. Ten noorden van de Lawickse Allee stond daarin het huis "De Lawick" (⁵³), het stampoed van het Wageningse of Veluwse geslacht van die naam.

Dit bezit kwam op de polderkaart van 1752/3 voor onder no. 52 met 13 morgen, doch werd in 1491, 1650, 1664 en 1833 iets kleiner opgegeven. In de Prins Bernhardstraat herinnert een school "De Lawick" er thans nog aan.

In 1726 werden er 91 roeden van, welke bij de Oldendam op de hoek van de Nieuwe Weg (thans L. Jansz. Costerweg) en deze Allee lagen, verkocht aan de stad. De Lawick en Ouden Dam kwamen voor in het begin van de 18e eeuw op een schetskaart op blz. 109 van Een Veluws Dorp.

Op het hoofd van de Oldendam (op deze hoek) werd op de eerste Donderdag in Mei naar Germaans gebruik geërfdendag gehouden. Dit was een vergadering van de Dijkstoel met de geërfden, welke daar tot in het begin der 19e eeuw plaats had.

✓ Het geslacht van Lawick stamde uit Overbetuwe van "die olde Lauwick" bij Elst. Arend van der Lawick, in 1402 getrouwd met Elizabeth van Huet, werd in 1416 beleend met de Spikerskamp te Wageningen, waardoor de Wageningse tak ontstond.

Leden van deze tak hadden belangrijke bestuursfuncties te Wageningen en te Ede en hadden tijdelijk in deze omgeving grote bezittingen. Een zoon Ernst, getrouwd met W. Freyse van Dolre (of Haeck), kreeg dit leen

Spikerskamp in 1452, was schepen van Wageningen en overleed in 1454. Diens zoon Arendt, getrouwd met Elizabeth Hack, werd ermee beleend in 1456 en overleed in 1518.

Als Arndt van der Lawick totter Lawick bezat hij "De Lawick" in 1491 en werd door Driessen als de stichter ervan beschouwd. Hij was richter van Wageningen, ambtman van Overbetuwe en raad van de hertog, kreeg in 1492 met zijn neef Albert van Lawick Grunsvoort (Oranje Nassauoord) in leen of in pand en werd in 1500 beleend met de Leeuwertiend ⁽⁵⁴⁾.

Deze Albert † 1500 was een zoon van Ernst's broer Dirk, die getrouwd was met Hille van Bommel, dochter van Alard en Stine van Wees. Albert was kamerheer en raad van hertog Karel en werd in 1497 drost van Gelre. Hij was getrouwd met Henrica van Galen ⁽⁵⁵⁾.

Van Arndt 's zonen Jorden en Ernst stonden twee belangrijke takken van dit geslacht, hoewel ook andere leden nog met bestuursfuncties werden vermeld.

De oudste zoon Jorden van Lawick totter Lawick was gegoed te Wageningen en Bennekom in 1491, 1501 en 1520 ⁽⁵⁶⁾. Zijn zoon Lumen trouwde Grietje Hillebrants en hun zoon Jorden trouwde Anna van Hoekelum, dochter van Sweder van Hoekelum † 1592 en Elizabeth van Lawick, wier moeder een to Doecop was.

De overgrootouders van Sweder waren Johan van Hoekelum en Lubbe Voet en Johan van Sallant en Ludgarda Vijgh, die bij Hoekelum of bij Nergena weer zullen worden genoemd ⁽⁵⁷⁾.

Jordens zoon Johan van Lawick † 1637 trouwde Anthonia van Haersolte † 1635 ⁽⁵⁸⁾. Daardoor vererfde "De Lawick" in 1669 op de van Haersoltes. Ook "De Harn" (zie aldaar) was volgens het verpondingscohier in 1647 in het bezit van Jr. van Lawick.

Arndt's andere zoon Ernst van Lawick, getrouwd met Jelle Martena † 1560 werd in 1538 beleend met Spikerskamp, was in 1532 schepen van Wageningen, overleed in 1544 en werd te Wageningen begraven.

Hun zoon Hessel van Lawick trouwde in 1553 met Bartruid van Brienen, geboren 1530, dochter van Johan Wolterszoon tot Biesel en H. van Bommel ⁽⁵⁹⁾. Hessels zoon Ernst trouwde Elisabeth Knoppert, was hopman en kapitein in Statendienst, overleed in 1623 en werd te Wageningen begraven ⁽⁶⁰⁾.

Uit dit huwelijk trouwde een zoon Johan of Jan met Catharina (of Elisabeth) van Middachten, † 1672 en begraven te Wageningen, dochter van Zeger en Theodora van Sallant † 1639 ⁽⁶¹⁾ (zie het geslacht van Sallant).

Uit het huwelijk in 1664 van Johans zoon Ernst, kapitein en commandeur van Tholen, met Lydia van Lanschot † 1684 ⁽⁶²⁾ stonden een tweetal grondbezitters, terwijl Ernst's broer Kessel van Lawick, burgemeester van Wageningen, reeds in 1695 met Hoekelum werd beleend ⁽⁶³⁾.

Jakob Ernstzoon van Lawick, geboren 1668, heer van Mispeler bij Lunteren, Colonel en ambtsjonker van Ede, trouwde zijn nicht Sibilla van Balveren † 1746, die in 1723 Hoekelum van haar oom erfde ⁽⁶⁴⁾. Zij was een dochter van

Ernst's zuster Maria van Lawick † 1665, weduwe van Rudolph de Ruyter, en Jan van Balveren tot Wamel en Lakenburg † 1689 ⁽⁶⁵⁾ (zie het geslacht van Balveren).

Johan Ernstzoon van Lawick † 1741, trouwde in 1700 Anna van den Broek, die in 1726 werd beleend met Kortenburg evenals na haar dood in 1751 hun dochter Lydia Françoise (1708-1766). Zij trouwde in 1738 Johan Anthony van Pabst (1710-1754). Hun zoon Adrianus Albertus van Lawick van Pabst (1740-1773) kreeg dit leen in 1767 en zijn kinderen behielden het tot 1783 ⁽⁶⁶⁾.

Voor de Broekpoort (bij het tegenwoordige Junushof) lag buiten Wageningen het Doorwerths leengoed Rutgerscamp waarschijnlijk ten zuiden van "De Lawick" ⁽⁶⁷⁾.

Daar Gijsbert Hack in 1428 leenman van Doorwerth was ⁽⁶⁸⁾ en leden van zijn geslacht later als leenmannen voorkwamen bij dit leen, zal hij het waarschijnlijk ook in leen hebben gehad. Hij was mogelijk een zoon van Johan Hacken, die een goed van Elten had, kwam o.a. voor bij het leen Harn als hulder in 1424 en kan als Gijsbert hack van wageningen in 1430 getrouwd zijn met Mechteld van Wely ⁽⁶⁹⁾. Voor dit geslacht Hacke zij voorts verwezen naar hfdst. IX 3b.

Een Barthold Hack werd in 1434 beleend met de Rutgerscamp, was in 1462 richter van Wageningen ⁽⁷⁰⁾ en had tot 1489 een erf en land te wageningen in pacht van de Commanderij van St. Jan te Arnhem. Dit laatste werd toen verpacht aan Helmich van Wely ⁽⁷¹⁾, mogelijk mee door het juist genoemde huwelijk.

Met de Rutgerscamp zou in 1515 Juffr. Jorden Hacke als weduwe van Sweder van Braeckel zijn beleend. Elders wordt zij echter de moeder genoemd van Zweder van Brakell, richter van Wageningen in 1545, die getrouwd was met Johanna van Brienen, dochter van Wolter tot Biesel en Bertha ten Water ⁽⁷²⁾. Een Zweder van Brakell kwam reeds in 1517 voor als burgemeester van Wageningen ⁽⁷³⁾.

Door hun dochter Bertha van Braeckel kreeg haar man Gerrit ingen Kulant tot Valburg † 1585, richter van Wageningen in 1555, dit leen. Zij hadden een huis aan de markt naast Sweer van Brakell ⁽⁷⁴⁾. Door dit huwelijk kan de collatie over de vicarie van St. Maria Magdalena in de kerk te Wageningen van Sweer van Brakell aan het geslacht ingen Kulant zijn gekomen, dat ook de collatie over de vicarie van St. Rochus in deze kerk had ⁽⁷⁵⁾ (zie bij Schoonhul).

Gerrit ingen Kulant kocht in 1555 tweederde in het richter- en dijkgraafambt van Wageningen, ⁽⁷⁶⁾.

Gerrits zoon willen ingen Kulant werd met de Rutgerscamp beleend in 1602 en droeg dit leen op ten gunste van de kinderen van wijlen Bernt van Wesc † 1601, die getrouwd was geweest met Willems zuster Elisabeth † voor 1597 (zie de geslachten van Wese en van Balveren).

Door Marcus van Wees, voogd over deze kinderen, werd dit leen in 1623 opgedragen aan een broer van Willem en Elisabeth : Sweder ingen Nulandt, die zijn vrouw Gerarda van Lawijck liet inschrijven.

Hij droeg het leen in 1634 op aan Peterken Cornelis, weduwe Johan Derixss, terwijl Jan Cornelis in 1650 pachter was van het naburige goed "De Lawick".

Een windkorenmolen te Wageningen en "de Parck" bij Elst hadden in de 16e eeuw soms dezelfde pandhouders of bezitters. Voordien kunnen hun verwanten binnen Wageningen de grond in bezit hebben gehad, waarop na 1500 het kasteel werd gebouwd. Als drost van Wageningen zetelden zij soms op dit kasteel en bezaten verschillende goederen in de omgeving.

De windmolen te Wageningen werd in 1383 door Steven van Lynden, als voogd over de kinderen van Jan van Lynden, verpand aan Maes Mulert ⁽⁷⁷⁾. De laatste schonk in 1386 met zijn echtgenote Lysbeth een gift aan een vicarie voor het Hof te Randwijk ⁽⁷⁸⁾ en kwam voor als borg bij Harselo ⁽⁷⁹⁾ mogelijk door Butenhuys (zie aldaar).

Steven van Lynden was kastelein van Grunsvoort en een zoon van Dirk III van Lynden, die in 1312 getrouwd was met Ermgard van Keppel, dochter van Wolter Theodoorszoon † 1330 en Jutte van der Sluyse † 1331. Dit laatste echtpaar had acht dochters, waarvan Agnes in 1330 weduwe was van Johan van Lynden, heer van Vernhuizen. Een andere dochter Elisabeth trouwde met Willem Borre van Dornick, die hertrouwde met Magriet van Bijlandt. Uit dit laatste huwelijk trouwde de enige dochter Elisabeth, vrouwe van Hemmen, Boelenham en Mussenberg met Steven van Lynden ⁽⁸⁰⁾. Hemmen kwam daardoor in dit geslacht. (zie ook Hfdst. IX 3b).

Stevens kleinzoon Johan van Lynden trouwde in 1440 Fulswijn van Randwijk, dochter van Gijsbert, graaf van Dornick, die in 1438 zijn vrouw Elisabeth van Dornick (of Pieck) aan de heerlijkheid Dornick verbond. De van Dornicks hadden van 1391 tot 1524 een wildforstergoed te Delen in leen ⁽⁸¹⁾.

Een verwant Hendrik Borre van Dornick, graaf Indornick en heer van Bommel, kocht in 1490 "de Parck" bij Elst en trouwde Johanna van Merwijck en in 1480 Aloyd van Bommel, dochter van Johan en Dirkje van Randwijk ⁽⁸²⁾.

De windkorenmolen buiten Wageningen, getaxeerd op 700 golden gulden, en een huis en hofstede in het zuiden van Wageningen, getaxeerd op 400 enkel gulden, kwamen pas in 1500 in het bezit van hertog Karel door ruil. Hij kreeg dit van Styne Velckeners, weduwe van Albert van Bommel, die bij Opeheusden sneuvelde, en haar schoonzoon Johan van Arnhem, heer van Kernhem ⁽⁸³⁾.

De bezitters voor 1500 waren beleend met Harn en Butenhuys bij Bennekom evenals Alberts vader Johan van Bommel, graaf Indornick ⁽⁸⁴⁾ vanaf 1432 en diens vrouw Aleide Hacke Gijsbertsdochter vanaf 1424 ⁽⁸⁵⁾. De titel van graaf doet verwantschap vermoeden met de eerder genoemde Aloyd van Bommel Johansdochter.

Voorouders van Albert van Bemmelen of van zijn vrouw kunnen eerder de grond voor het kasteel in bezit hebben gehad. Zij werden reeds genoemd bij de geslachten van Dolre en Hacke en komen mogelijk ook voor bij het bezit van Robert van den Doorwerth.

Hendriks zoon Willem van Dornick, graaf Indornick, was burgemeester van Arnhem, bevelhebber van Harderwijk, drost van Wageningen en raad van de hertog en overleed ongetrouwd in 1538. Als drost woonde hij op het kasteel (⁸⁶ en in 1530 werd hem de windkorenmolen verpand voor 966 gld., welke hij had voorgeschoten voor de wederopbouw na brand. In 1582 gebeurde dit evenzo (⁸⁷. Willems broer Hendrik erfde "de Parck" van zijn vader en verkocht dit in 1509 aan Dirk van Stepraedt, die met zijn zuster Agnes van Dornick was getrouwd. Hun dochter Belia van Stepraedt † 1590 trouwde Johan van Sallandt † 1553 en kreeg als weduwe "de Parck" van haar broer Peter.

Hun enige dochter Josina † 1612 trouwde voor de tweede maal in 1588 met Diederick van Eck. Zij waren vrouwe en heer van "de Parck", dat na haar dood aan een zoon uit haar eerste huwelijk Lubbert Torck kwam tot 1621.

De wyntkorenmolen was in 1567 van de erfgenamen van deze Johan van Sallant en zijn broer Wynand (⁸⁸, wier moeder een zuster was van de genoemde Johan van Arnhem. Van 1595 tot 1618 hadden Josina van Sallandt en haar tweede man 's lands korenmolen buiten Wageningen in pand en in 1647 kapitein Lubbert Torck (⁸⁹.

Deze molen werd verpand van 1530 tot 1720 en was wellicht oorspronkelijk een dwangmolen. De inwoners weigerden eens er hun koren te laten malen en brachten het naar Bennekom.

Op de kaart van ± 1570 van Witterroos kwam een molen voor op de zuidwesthoek van de afsplitsing van de Veerweg en op de kaart van ± 1646 van Passevant iets oostelijker, waar nog een restant is overgebleven.

In de 17e eeuw waren de Torcks drost van Wageningen en in de tweede helft ervan ook de leenmannen van de helft van Harn en Butenhuys (zie aldaar). In 1700 kregen ze het kasteel in bezit voor de voorgeschoten reparatiekosten. Voor 1725 werd het gesloopt en het perceel werd verkocht in 1829 (⁹⁰.

Het kasteel lag ten zuiden van de Achterstraat, thans Merenstraat, en kan aan de oostzijde begrensd zijn door de thans nog aanwezige Kasteelgang. Het verlengde hiervan heette de Burgstraat en nog noordelijker de Hertogsteeg. Oostelijk hiervan liep de Burgsteeg in het verlengde van de tegenwoordige Kapelstraat (⁹¹.

Ten zuiden van de Tarthorsterweg werden in 1364 de kleine tiend van Brakel en de grote en smalle tiend van de Rouwenhof geheven (⁹². Op de hiervoor genoemde kaarten lag "de Brakelse brenck" iets ten zuiden van de Tarthorsterweg aan de oostzijde van de Dijkgraaf met ten zuiden ervan de boerderij "De Westerhof".

In 1498 erkende Johan van Zallant ontvangen te hebben van Arnt van der Lawick (getr. met Elisabeth Hack, zie hiervoor) en Johan Hack namens Anna, weduwe van Joost van Hemert, ridder, 140 rijnlandse guldens, welke Joost schuldig was vanwege de jonker van Bronckhorst. Daarmee was een rente van 10 rijsche guldens 's jaars, gaande uit het goed de westerhoff bij Wageningen gekweten (⁹³).

Joost van Hemert, ridder † 1497, getrouwd met Anna Flodrop, was een zoon van Johan de Cocq van Hemert en zijn eerste vrouw N. Schimmelpenninck en een kleinzoon van Gijsbert van Hemert en Stephina van Brakell (⁹⁴). Johan van Hemert's eerste vrouw was de schoonzuster van Jutte van Dolre. Door zijn derde huwelijk werd hij heer van Doorwerth (zie aldaar).

Het voorgaande geeft het vermoeden, dat Joost van Hemert de Westerhof in leen heeft gehad en dat dit leen afkomstig was van zijn overgrootvader van Brakell. Naar deze of zijn voorzaten kan "de Brakelse brenck" zijn genoemd.

De Westerhof was een leen van het huis Eyll (zie het laatste hoofdstuk).

In 1532 werd Wijnand Johanszoon van Zallant met de Weysterhof bij Wageningen beleend. Vader en zoon waren ook leenmannen van Nergena. Mogelijk mee door de nog overgebleven schuld in 1498 zal het leen Westerhof waarschijnlijk zijn overgedragen van de van Hemerts op de van Sallants.

Bij de Westerhof behoorde in 1532 op de berg 5½ molder saets, in de Nuede 30 morgen land, de halve gruit te Wageningen, een kwart van de rogge-tiend te Wekenum (Wekerum ?) en Lunteren, de halve smalle tienden dezer dorpen, 6 hoenders en een malder tyms uit enige hofsteden (⁹⁵).

Volgens een magescheid in het archief van Sallandt was de Westerhof met 30 morgen in het ooi en een tiend in de Rouwenhof in 1567 van de kinderen van Wynand en zijn broer Johan van Sallandt (⁹⁶).

In 1588 kwam het Zallantsleengoed (te Bennekom!) de Westerhof aan Johansdochter Josine van Sallandt en haar tweede man als een leen van het huis Eyll. In 1654 was het volgens een magescheid van de kinderen van haar zoon Lubbert Torck, getrouwd met Jacoba van Arnhem, en in 1739 als leen van Eyll voor 3/8 van hun nazaat L.A. Torck (⁹⁷).

West in de naam Westerhof kon gelden ten opzichte van de grafelijke Ruwenhof. Ten oosten van de Westerhof lag op de genoemde kaarten "de Haasekamp", later "Gravinnekamp" genoemd. Hierop staat thans een school "De Westerhof" en loopt de Gravinnestraat tussen de Brinkerweg en de van Eckstraat. De laatste zal waarschijnlijk zijn genoemd naar een burgemeester van die naam, die ook leenman van Nergena was.

De van Eckstraat loopt dwars tussen de Westerhofse weg en het Westerhofse pad en westelijker. Ongeveer het noordelijke verlengde van dit pad heet thans de Brakelse Weg.

Aan de westzijde van de Dijkgraaf en van de Westerhof en iets ten noorden van "de Lawick" had mevrouw van Vanenburg bijna 12 morgen volgens de polderkaart van 1752/3. De tegenwoordige Vanenburgstraat aldaar kan naar haar zijn genoemd.

Dit perceel kan vroeger misschien bij de Westerhof hebben behoord en vervolgens aan een zuster van de laatstgenoemde bezitter van een deel hiervan of aan haar dochter, vrouwe van Vanenburg (⁹⁸).

Ook latere leenmannen van Nergena van het geslacht van Eck (zie aldaar) hadden in de omgeving van Wageningen bezit. De genoemde tweede man van Josina van Sallandt Diederick van Eck was reeds gegoed te Wageningen. Hun zoon Lubbert van Eck van Nergena had volgens het verpondingscohier van 1647 tien morgen voor de Nudepoort.

Anthony George van Eck van Nergena had volgens de polderatlas van 1752/3 tien morgen twee hont langs de Nieuwe weg (thans L. Jansz. Costerweg) tussen de Nudeweg en de Haarweg. Hij bezat ook een vierde van de Valleykamp, het tweede perceel van de achtste polder in de Nude.

In een scheidingsacte van 1810 van de laatste adellijke bezitters van Nergena kregen hun kinderen een boerenplaats te Wageningen met de Troosterweerd en de Valleykamp bij Johan Daniëls in gebruik. Een achterkleinzoon hiervan met dezelfde naam vertelde, dat zijn voorouders dit vroeger in pacht hebben gehad.

De boerenplaats kan mogelijk de tien morgen zijn geweest. De Troosterweerd lag ten zuiden van het Bowlespark.

Noten bij het derde hoofdstuk

- pag. 24 (¹ Sloet O.B. no.33, (² V.D. p.221 en 226, (³ O. p.68 en 108, (⁴ L.N. p.325, (⁵ A.H. inv.58/1, R 1 en 2, (⁶ genealogie A.S., (⁷ Een stenen huis kon een oude vorm van een burcht zijn, (⁸ V.D. p.225, (⁹ Hert. arch. 133, (¹⁰ H. p.96, A.K.w.
- " 25 (¹¹ p.108, (¹² oork. sticht Utr. p.499, (¹³ Sloet O.B., (¹⁴ V.R. p.240, (¹⁵ V.D. p.234, (¹⁶ Ede p.5, (¹⁷ N.L. 1910 kol.333, (¹⁸ zie noot 5, (¹⁹ V.R.
- " 26 (²⁰ W.A. IV 16, (²¹ G 1936 XXXIX p.69.70, (²² A.K.W., (²³ w., (²⁴ A. p.XLVII, (²⁵ L.B. p.69 Jutte van Dolre's moeder was K. van Wijhe. Jutte was eerst getrouwd met Gerrit Iseren, terwijl haar tweede man een zoon was van Jacob Schimmelpenninck en Jutte Iseren. Jutte van Dolre was een schoonzuster van de eerste vrouw van Johan van Hemert en van de grootmoeder van Karel van Steenberg (zie hfdst. VI par. 1), (²⁶ A.K.W. R4, (²⁷ L.N. p.363, (²⁸ A.K. inv. 1566 R 347, 370, (²⁹ Wa p.26, (³⁰ I, (³¹ W., (³² L.N.St. p.272, (³³ N.L. 1907, (³⁴ L.N.St. p.289

126. 27 (³⁵ N.L. 1907 kol 117, (³⁶ V.D. p.239, (³⁷ L.A. p.76, (³⁸ A. p.145, (³⁹ L.N. St. p.261, N.L. 1907, (⁴⁰ A. p.10, (⁴¹ G. 1937 p.46, (⁴² V.D. p.266, (⁴³ G. 1936 p.39, (⁴⁴ W.G. no.26, (⁴⁵ A.K.W. R2 en 3, (⁴⁶ Gr., (⁴⁷ V.R. 1903 p.259
- " 28 (⁴⁸ G. 1936 en 1937, (⁴⁹ Sloet O.B. no.127 G.1936 LXXIX p.32, (⁵⁰ I. p.78, (⁵¹ G. XL p.28, (⁵² G.KI p.376, (⁵³ G.1952 LII p.115
- " 29 (⁵⁴ L.A. p.30, 52, 54, (⁵⁵ G.K.I p.53, 56, 57, (⁵⁶ N.L. 1903 p.211, (⁵⁷ A. p.100, 169 en 262, (⁵⁸ A.p.277, (⁵⁹ Hessels zuster † 1604 trouwde Carel van Lennep tot Biljoen † 1567, A. p.21 en 43, (⁶⁰ A.p.21, 97, 173, (⁶¹ A.p.173 en 202, (⁶² A.p.328, (⁶³ A.p.329, (⁶⁴ A.p.328, 390, L.A. p.54
- " 30 (⁶⁵ A.p.300, 390, (⁶⁶ G.KI p.70, A.p.391, (⁶⁷ G. 1958 LVII p.117, (⁶⁸ N.L. 1910 kol 334, (⁶⁹ Cul. R 299 en 900, (⁷⁰ A.K.W., R2, (⁷¹ L. R 418 en 420, (⁷² A.K.W. R 16, A.p.198, (⁷³ H. bijl. 97, (⁷⁴ G.1958 LVII, (⁷⁵ G.1937 XL p.49, (⁷⁶ G.1958 LVII p.113-117. Gerrit was een achterkleinzoon van een kleinzoon van de eerder bij Schoonhul genoemde richter van Wageningen in 1381 Willem ingen Nulandt. Van het goed Nulandt of Nieuwland van dit geslacht in de buurschap Lienden onder Elst bezat Gijsbert de Grouff van Erckeler in 1548 de helft (G. 1958 p.89). Diens vrouw was een achter-achternicht van Gerrit ingen Nulandt (zie bij Schoonhul en bij Dikkenest en Bruxvoort).
- " 31 (⁷⁷ Cul. R 308 en 309, (⁷⁸ G.1937 XL p.28, (⁷⁹ G.1936 LXXIX p.66, (⁸⁰ G.KI p.255 en 262, (⁸¹ L.A. p.148, (⁸² G 1964 LXI p.152, L.A. p.147 en 149, G.KI p.2 (⁸³ G.XLII, V.D. p.244, (⁸⁴ A. p.10, (⁸⁵ L.A. p.65
- " 32 (⁸⁶ G.XLII, (⁸⁷ arch. Geld. Rekenk. Inv.4471 R 610, (⁸⁸ magescheid A.S., (⁸⁹ A.W. no.228 en verpondingscohier., (⁹⁰ G.XLII, (⁹¹ Tussen de belendingen van Johan van Arnhem en Johan van Brienen en zijn dochterskinderen Klaas en Joost Tengnagel werd in 1500 een huis te Wageningen opgedragen aan Willem van Culemborch (N. VI no.297 L.A. p.56, zie ook de Hof van Putten), (⁹² V.D. p.234.
- " 33 (⁹³ Gr. R 1229, (⁹⁴ G.KII p.133 en 302, (⁹⁵ AK. inv. 1658 R 474, (⁹⁶ ooi = waterland (Sch.f.) of weiland langs de grote rivieren/d V.), (⁹⁷ A.K. inv. 1658 R 678, 679
- " 34 (⁹⁸ zie hfdst. IX 2a

Hoofdstuk IV

In welke tijd kan het gebruik en de verkaveling van deze polders zijn ontstaan?

Om deze vraag enigermate te kunnen beantwoorden kunnen we trachten een inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de afwatering van de Gelderse Vallei en van het Gelderse deel in deze omgeving en in het ontstaan van ontginningen en hoven, dorpen, kerken en tienden.

In zeer vroege tijden stroomde een zijarm van de Rijn tussen de Wageningse berg en de Grebbeberg door de Gelderse Vallei en voedde het Flevomeer met water. Hoge waterstanden van de Rijn veroorzaakten daarbij ook langs de hellingen van de Vallei overstromingen.

Om dit te voorkomen werd deze zijarm afgesloten door de Grebbedijk, welke herhaaldelijk werd verhoogd en voor 1595 slechts een zomerkade was. Daarna ontstonden slechts bij de verschillende doorbraken van deze dijk in de Vallei nog overstromingen. Bij de laatste doorbraak in 1855 kwam het water volgens de overlevering bij de boerderij Schoonhoven nog ongeveer één meter hoog te staan.

Om overigens wateroverlast te bestrijden, werden vele pogingen gedaan om de afwatering van het zuidelijke deel van deze vallei te verbeteren. Zo werd vermoedelijk tussen 1131 en 1182 de Kromme Eem gegraven op de grens van de gewesten Gelderland en Utrecht. Deze kreeg de naam Grebbe(greppel). Daarlangs kwam in 1752/3 nog de naam Eemwal voor, welke voor een deel de grens-scheiding was tussen deze provincies.

Reeds in 1165 werd besloten een kanaal te graven vanaf de Rijn tot de Zuiderzee ⁽¹⁾.

Voor de afvoer van turf uit zijn veenderijen werd een drietal eeuwen later tussen 1473 en 1481 door Bisschop David van Boergondië gedeeltelijk langs dit traject "de Bisschop Davidsgrift" of "Veengrift" gegraven. Na 1545 werd deze met toestemming van keizer Karel V weer opgegraven en verlengd tot Ederveen (De Klomp). De afwatering verliep toen nog naar de Rijn.

Door aansluiting bij de Lunterse beek werd in 1560 een verbinding met het noorden tot stand gebracht. In 1599 werd deze echter afgedamd door de "Nijen Diek", welke eens door de boeren werd doorgestoken bij de Rode Haan.

De venen ten noordwesten van het latere Veenendaal werden in 1549 ter exploitatie gegeven aan Gillebert van Schoonebeecke, koopman en burgemeester van Antwerpen. Voor het stichten van een parochiekerk te Veenendaal werd in dit jaar een perceel "Groot Venlo" door de Ridderlijke Duitse Orde afgestaan.

Het voorgaande is ontleend aan een lezing door Mr. A.C. van Daalen gehouden in 1904 ⁽²⁾.

Voor de ontwikkeling van de afwatering in deze omgeving lijkt het van belang, dat onder Villa Wagenwega in 838 volgens Driessen misschien reeds een

kerspel van die naam moet worden verstaan. Villa had op de Veluwe de betekenis van buurschap ⁽³⁾.

Voordat Wageningen in 1240 ommuurd werd en in 1263 stadsrechten verkreeg, zal deze vestigingsplaats reeds een geschiedenis hebben gehad. Zo waren de Ruwenhof en de Hof van Dolre er reeds voor die tijd ⁽⁴⁾ en gold dit waarschijnlijk ook voor de brinken en voor de Bennekomse beek en misschien voor de Tarthorst.

De Hof van Dolre en de Ruwenhof zouden in de 11e en 12e eeuw ongeveer in de tweede ontginningsperiode zijn ontstaan en de hoven van de kloosters te Elten en te Paderborn zouden tot de Karolingische hoven behoren ⁽⁵⁾.

In de negende eeuw werden reeds veel goederen aan kloosters geschonken, o.a. een hofstede Engeland in 801 aan het klooster te Werden en eerder aan de stichters ervan. Deze goederen werden in 1492 verpand en in 1559 verkocht aan de Abdinkhof te Paderborn.

Uitbreiding van het areaal cultuurgrond wordt door Prof. Slicher van Bath aangenomen in de achtste en negende eeuw en een tweede ontginningsperiode in de twaalfde en dertiende eeuw tot ± 1350 ⁽⁶⁾.

Vroege ontginningen zouden vooral voorkomen na houtgewas op de rand van zandgronden en moerassen ⁽⁷⁾ of in bossen ⁽⁸⁾.

Daar in 1165 werd besloten een kanaal te graven tussen de Rijn en de Zuiderzee, zal men reeds veel eerder de bekwaamheid hebben gehad plaatselijk de afwatering te verbeteren door het kanaliseren van een waarschijnlijk reeds bestaande beek tot de Dijkgraaf.

Door Hartog Meys werd de Dijkgraaf de Bennekomse beek genoemd, welke ten zuidoosten van Wageningen in de Rijn mondde bij de Beckaf en het Spijk. Omdat de bedding van de Rijn zich naar het zuiden verlegde, werd in 1550 een nieuwe haven voor wageningen gegraven aan de westzijde.

De Bennekomse beek kan eerst een afwatering tussen veen en land zijn geweest, zoals de wetering in het zuiden van Ede ⁽⁹⁾. Nadat de Benedendijkgraafse landen meer waarde hadden gekregen, zal er ook een waterscheiding zijn aangelegd tussen deze en de Bovendijkgraafse landen. Dit werd "de Hoge Dijkgraaf", een weg aan de westzijde van de afwatering. Volgens de polderboeken werd deze weg eens een steek opgehoogd, waaruit een geleidelijke ontwikkeling kan volgen.

Aan de oostzijde van de afwatering ligt gedeeltelijk nog een groene strook "de Lage Dijkgraaf", welke na veel regen overstroming naar het oosten kon voorkomen. Op deze strook stond op de polderkaart van 1752/3 bij Kleir Nergena de naam "meent". De verkoper van Nergena in 1815 behield zich daarop zijn rechten voor. Hij verkocht daardoor niet, wat hem niet toebehoorde.

Bij de Hoge Born werd in 1901 een perceel van 0.25 ha. aan de Dijkgraaf vermoedelijk van deze groene strook, op gezamenlijk verzoek van gemeente en

polderbestuur ten name van het laatste gesteld. In 1950 werd dit aan het Rijk verkocht.

De overeenkomst met het noorden van Groningen in verkavelingstype en in de uitgang van namen van plaatsen en burchten zal waarschijnlijk enigermate kunnen bijdragen tot een tijdsbepaling. Eenzelfde verkavelingstype in de Groninger Veenkoloniën ontstond pas veel later na 1600.

Na een bloeiperiode van de -ingen namen in de tweede helft van de vijfde eeuw zijn volgens een artikel van Prof. Dr. B.H. Slicher van Bath de namen met een uitgang -um (vroeger heim), -dorp, -huizen -hoven ontstaan onder Franse invloed ¹⁰.

Namen met een uitgang -wijk stammen uit de Karolingische tijd en namen met een uitgang -laar kwamen voor het eerst in de twaalfde eeuw voor ¹¹.

In deze omgeving treffen we de uitgang -um aan in: Bennekom, Renkum, Heelsum, Hoekelum en Kernhem, terwijl deze in het noorden van Groningen voorkwam in : Ulrum, Eenrum, Warfum, Erstheem, Ranum en Winsum en vroeger ook in Saxum en Hekkum en oostelijker in Middelstum en Loppersum.

In de nabijheid van beide groepen van plaatsen treffen we een rechthoekig verkavelingssysteem aan, hier ten westen ervan en in de jongere zee-polders in Groningen ten noorden ervan. Daar kruisen dwarswegen, waar vroeger de dijken voor opeenvolgende inpolderingen lagen, rechte wegen naar het noorden, zoals hier dwarsstegen, welke de polders scheiden, rechte stegen naar het westen kruisen.

Ook hier kunnen de polders waarschijnlijk achtereenvolgens met lange tussenpozen in gebruik zijn genomen ten gevolge van de verbetering der afwatering.

De drie afzonderlijke tienden over de vijf oudste polders laten daarvoor de mogelijkheid open. Omdat de jongste beide polders langer tot de woeste gronden behoorden, vielen ze waarschijnlijk onder de "Nieuwe tienden" of "Novale tienden". De jongste polder "de Veenkampen" werd pas in tweeën gedeeld in 1390 ¹².

De planmatige aanleg van dit deel van Groningen zal zijn ontstaan onder de invloed van kloosters, omdat er het Groninger bekleemrecht van is overgebleven. Prof. G. Minderhoud haalde in 1917 in "Het landbouwbedrijf op de Groninger klei" aan van Dr. H. Blink, dat de bedijkingen er in de 9e en 10e eeuw reeds druk aan de gang waren.

Daar in die tijd de kloosterlingen de geleerden waren, kunnen ze hier ook invloed hebben gehad. Hartog Meys schreef de verkavelingen hier toe aan monniken in de 9e eeuw en vergeleek ze met de villa's in Zuid-Limburg gesticht door de veteranen van de Romeinse legioenen.

Bij deze overeenkomst met Noord Groningen past ook een overeenkomst in de grootte der bedrijven. Terwijl bij de Romeinen een mansus 16 jugera was, was

hier een hoeve omstreeks 16 morgen (1 morgen = 6 hont, 1 ha. = 7 hont, 1 hont = 100 roeden). Deze grootte gold vroeger soms ook ongeveer voor Groninger bedrijven en was in Drenthe de grondslag voor het stemrecht.

Reeds voor de dorpen ontstonden, zal aan de Gelderse zijde van de Vallei op de grens tussen drogere en nattere gronden een rij van brinken zijn ontstaan.

Vanaf deze brinken zullen wel reeds vroeg stegen naar het westen hebben geleid. Enkele ervan zullen reeds vroeg scheidingslijnen zijn geworden en voor dit doel rechter gemaakt. Zo bleek de Tharthorsterweg reeds de zuidgrens van een tiend te zijn en was de Droevendaalse Steeg vermoedelijk de zuidgrens van het behandelde oorspronkelijke bezitsrecht van de kloosters te Elten en Paderborn.

De tienden en het genoemde bezit werden loodrecht daarop verdeeld door de Dijkgraaf en de Kijnsteeg.

Het gebruik van de grond zal in vroege eeuwen wel zeer extensief zijn geweest, omdat vele eeuwen later bijvoorbeeld in 1622 nog 3 molder werden ontgonnen op de Loesemer in de zesde polder van Wageningen ⁽¹³⁾. De ernaast gelegen Schoutenhoef onder Bennekom was volgens de polderkaart van 1752/3 nog "Akkermaal en Hietveld" evenals andere percelen onder Wageningen.

Voor het gebruik van de gronden kunnen de tienden een maatstaf zijn, zodra er een kerkelijke organisatie was, omdat de tienden van kerkelijke oorsprong zijn. In de Bijbel komen ze o.a. voor in Deuteronomium hfdst. 14 vers 22 : "Gij zult getrouwelijk verdienen al het inkomen uws zaads, dat elk jaar van het veld voortkomt".

In de eerste helft van de zevende eeuw werd door Dagobert te Utrecht een kerk of kapel gesticht en in de achtste eeuw predikten zendelingen als Willebrord en Bonifacius ⁽¹⁴⁾. Uit een schenking van goederen "in villa Wagenwega" aan de kerk in Utrecht in 838 volgt een verband met deze kerk.

Op de Wageningse berg zou volgens overlevering één der oudste christelijke godshuizen van ons vaderland hebben gestaan met daarbij de oudste christelijke begraafplaats. Er waren sporen van vóór christelijke (Romeinse) gebouwen. De grondslag van de kerk lag binnen het hek om de begraafplaats ⁽¹⁵⁾. Nadat in de stad Wageningen een kerk was gesticht, kwam naast de oude kerk een bidkapelletje met de naam "Ten Heiligen Kruis".

Vanaf Wageningen leidde daarheen een Kruisweg met 7 kruisen ⁽¹⁶⁾. Een en ander komt voor op een kaart van Witteroos van 1570 ⁽¹⁷⁾.

Op de obelisk op de begraafplaats staat o.a. vermeld, dat de Christenkapel gesticht zou zijn in de zevende eeuw door bisschop Swibertus, doch dit wordt niet bewezen geacht ⁽¹⁸⁾.

Zens per jaar op St. Johansdag (24 juli) werd een processie naar de kapel ondernomen. Zwaarddansers traden daarbij op, evenals bij volksvermaken. Ook na de hervorming in 1580 gebeurde dit nog tot 1604.

Het opbrengen van tienden werd onder de Karolingers rechtsplichtig gesteld (¹⁹).

De tienden te Renkum en te Putten waren in 996 reeds voor de helft aan het klooster te Elten geschonken en kunnen tot de eerste giften daaraan hebben behoord (²⁰). Ze werden ook genoemd in de schenkingen aan het klooster te Paderborn. De tienden te Renkum werden met het patronaatsrecht van de kerk verpacht (²¹).

Omstreeks 1214 beleende bisschop Otto I van Utrecht zijn broeder Gerhard III, graaf van Gelre met de novale tienden der Veluwe uit nieuw aangemaakte gronden (²²).

Voordat de kerk te Wageningen werd gesticht behoorden de tienden in 1216 reeds onder de Hof te Dolre (²³). In 1490 waren daarvan nog verschillende tienden van de proostdij van St. Jan te Utrecht (²⁴).

In 1301 bracht een tiend te Bennekom reeds 182 malder goed roggemeel op (²⁵).

Na overgang op het kroondomein volgens artikel 27 van de Grondwet van 1848 zijn de tienden afgekocht in 1876 en 1877. Ze werden geheel afgeschaft in 1907 en verdwenen in 1909.

Het voorgaande geeft sterk de indruk, dat aanleg van de Dijkgraaf en de ontginning van de Bovenbuurtse landen reeds langen tijd, voordat Wageningen in 1263 stad werd, heeft plaats gevonden. Volgens "Een Veluws Dorp" (²⁶) moet deze aanleg en ontginning hiermee echter verband hebben gehouden.

Daar de Veenkampen in 1390 verdeeld werden, zouden dan de vier Benedendijkgraafse polders in ruim een eeuw achtereenvolgens in gebruik zijn genomen. Voor die tijd lijkt dit wel een zeer snelle ontwikkeling.

Overigens wordt in "Een Veluws Dorp" ernstig rekening gehouden met de mogelijkheid, dat de aanleg van de bedrijven Marselo, Bruxvoort en Nergena uit de Karolingische tijd stamt vanwege de er gevonden Karolingische resten.

Hoewel dit mogelijk bedoeld is voor de bedrijven in de oudere polders op de ruggen, ligt Bruxvoort in de derde polder en Marselo gedeeltelijk.

Het hiervoor behandelde geeft eveneens de indruk, dat de ontwikkeling van de oostelijke polders en van de Dijkgraaf meer naar de Karolingische tijd moet worden gedateerd.

Over de onderverdeling van de polders in percelen werden slechts latere gegevens gevonden. In de oostelijker polders kan dit eerder zijn ontstaan en mogelijk soms in samenhang met de bevrijding uit horigheid en individueel gebruik.

In 1292 werden de eerste gegevens over Schoonhoven en het latere Nergena gevonden en daarbij aansluitend kwamen in 1301 bij een tiend te Bennekom enige borgen voor, die op het bestaan van Marselo en Harn kunnen wijzen.

Vanaf 1390 werden percelen in de Veenkampen en in de Slagen genoemd, vóór 1400 Schoonhul en in der Gribbe en in het midden der 15e eeuw Dolremaet en in der Nude.

De moent van Achterberg aan de Utrechtse zijde van de Vallei werd in 1515 verdeeld over de malen, waarbij ieder hunner een hoeve of 16 morgen kreeg ⁽²⁷⁾.

In de oudere polders van Wageningen begon de nummering van de percelen op de polderkaart van 1752 afwisselend in het zuiden en in het noorden. Dit kan uit een veel vroegere tijd stammen. Daarvoor pleit, dat het bezit van de kloosters te Elten en te Paderborn blijkens de polderkaart in het noorden van de derde polder van Wageningen lag, in het zuiden van het betreffende deel van de vierde polder en meer in het midden van dit deel van de vijfde polder. Dit kan wijzen op één eenvoudige planmatige bezitsverdeling.

Ongeveer als voor de percelen van deze kloosters kunnen in de vierde tot en met de zevende polder percelen van één eigenaar in 1752 tot één bedrijf hebben behoord. Deze eigenaars waren dikwijls vooraanstaande personen uit Wageningen of uit de omgeving. Zo zullen van een burgemeester B. Schaats in 1707 mogelijk de namen "Schaatsenplaats" aan de Prof. van Uvenweg en "Schaatsenbos" aan de Hollandse Weg afkomstig zijn.

In de jongste drie polders van Wageningen behoorden in 1752/3 veel percelen aan vele eigenaren. Mogelijk was dit meer los land.

Noten bij het vierde hoofdstuk

- pag. 36 ⁽¹⁾ Sloet C.B. no.313, ⁽²⁾ zie litteratuurlijst
" 37 ⁽³⁾ C en C p.169, ⁽⁴⁾ G 1936 XXXIX p.39 en V.D. p.221, ⁽⁵⁾ C en C p.177,
⁽⁶⁾ Sl. p.21, ⁽⁷⁾ Sl. p.16, ⁽⁸⁾ I. p.15, ⁽⁹⁾ Ede I p.12
" 38 ⁽¹⁰⁾ G 1940 XLIII p.159, ⁽¹¹⁾ Sl. p.17, ⁽¹²⁾ zie hfdst. VI
" 39 ⁽¹³⁾ V.D. p.252, ⁽¹⁴⁾ Gr.v.Pr. p.41, ⁽¹⁵⁾ G 1937 XL, ⁽¹⁶⁾ G 1935 XXVIII,
⁽¹⁷⁾ O. p.102, ⁽¹⁸⁾ G 1952 LII
" 40 ⁽¹⁹⁾ I. p.46, ⁽²⁰⁾ Sch. p.17, ⁽²¹⁾ Sch. p.22, ⁽²²⁾ V.D. p.242, ⁽²³⁾ V.D. p.221,
⁽²⁴⁾ V.D. p.225, ⁽²⁵⁾ Re. R 22, ⁽²⁶⁾ p.132, 170, 172
" 41 ⁽²⁷⁾ I. p.37

Hoofdstuk V

De overige bezittingen van de kloosters te Elten en te Paderborn onder Renkum, Wageningen en Bennekom.

Door het gezamenlijke bezit van beide kloosters kunnen behalve de behandelde goederen in de polders van Wageningen en Bennekom ook andere tot de eerste schenkingen aan deze kloosters hebben behoord. Voor sommige goederen van Elten is dit ook waarschijnlijk door de grote omvang van die schenkingen in deze omgeving, waardoor een tamelijke aansluiting ervan mogelijk was.

Hieruit volgt in deze gemeenten aanvankelijk een zeer omvangrijk bezit van graaf Wichman (of soms van graaf Imed), waarvan de schenkingen afkomstig waren.

Na aan deze kloosters te hebben behoord, met o.a. beheershoven te Renkum, werden deze goederen gedeeltelijk teruggevonden onder de grote bezittingen Grunsvoort en Doorwerth. Vanwege de grote invloed van deze bezittingen en hun eigenaars op deze omgeving zal over beide in het kort iets worden vermeld, over Grunsvoort aan het eind van deze paragraaf en over Doorwerth in de volgende.

Onder Renkum vonden we reeds voor pacht aan beide kloosters tezamen, "dacr die capelle op staet" en aan Elten "die hofstede biden dijck". Met tynsboek van Elten vermeldde daar nog bij voor tyns "de sunt vijtshof" (¹, onder de hof te Drummen voor rogge en gerst "Nerman to grunsvoort I m. rogge III m.g." en voor tyns te Lochem "cortehuys (of cortenhuys) van Engelbert boning (of boving) VI a.gr." (².

Hoewel onder het beheer van Lochem genoemd, kan dit toch het zuidelijk van Grunsvoort gelogen Kortenberg of Kortenburg zijn, omdat het tezamen genoemd werd met één of twee goederen onder Bennekom en omdat Kortenburg tot de Renkumse kloostergoederen heeft behoord.

Grunsvoort en Kortenburg vormden later tezamen het tegenwoordige Cranje Nassauoord.

Aansluitend bij Grunsvoort waren het Hofbos tot dicht bij Bennekom en Wicheremlo bij Wekerum van het klooster te Elten (³ en was de Ginkel van beide kloosters.

Zeker van Graaf Wichman afkomstig waren de goederen van de hof te Appel bij Voorthuizen van Elten, welke in 996 alleen aan dit klooster werden toegewezen. Daaronder behoorde voor stedigheid "Maes Butenhuys van den guede to Butenhuys III mald'roggenen III mald'gersten" en Ghert reynerszoon en Gherhardus pengeler, beide "upt vene ut den guede to vene I m. haveren" en butenhuys ook voor "smalen tienden en vlas" (⁴.

Butenhuys zal het goed van die naam zijn, dat in 1406 gedeeltelijk aan het leen Harn werd toegevoegd. Ook geschreven Buytenhuys ofte Evert

Forsterserve was dit vrijwel zeker het latere leenthuis aan de Bennekomse Kade in de tweede polder van Bennekom. Dit was gelegen temidden van de Sallantsvicarie, waartoe nog twee boerderijen behoorden, mogelijk de beide goederen "upt vene".

Hierbij aansluitend zijn bezitsrechten van beide kloosters bekend in de vierde polder van Bennekom.

Blijkens het tynsboek van Elten waren te Renkum nog schuldig voor rogge en gerst op sunte Marten:

"Gherhardus van Ubel ut sineguede bij Wageningen II m.rogge - Fobert van dorenwerde ut ten guede to waginge I m.rogg' VI sc garsten - Johan Hacke ut den guede dat her Jacob van Schonenbrinc plach te hebben I m.rogge VI sc garsten".

Het goed van Robert van den Doorwerth werd met vrij grote zekerheid teruggevonden in wulvengoed, later Steenbergens bouwhof genoemd en daarna Groot of Hoog Steenberg te Bennekom. Voor de bevrijding uit horigheid zal dit tezamen met het latere Nergena tot Schoonhoven hebben behoord.

Voor tyns te Lochem werd naast Cortenhuis genoemd een goed te Bernichem met dezelfde gebruiker en "Bernt ten Nijenhuis van den guede to nijenhuis", beide voor VI a.gr. Deze drie goederen werden later eigen genoemd ⁵.

Omdat dit Nijenhuis tezamen voorkwam met een goed te Bennekom, zal het waarschijnlijk Nijenhuis bouwhof te Bennekom zijn, dat in 1752/3 tot het leen Harn behoorde.

Voorts lijkt het waarschijnlijk, dat Boekelo bij Bennekom ook aan Elten heeft behoord en dat dit het andere goed te Bennekom kan zijn. Voor de bevrijding uit horigheid kan dit met de Hof van rutton en Brinxgoed één geheel zijn geweest.

Op het westelijke deel van de noordelijke rug kunnen drie landbouwbedrijven met ongeveer dezelfde grootte in de 3e en 4e polder mogelijk uit één kloostergoed zijn ontstaan. Hoewel er enige aanwijzingen zijn, dat de genoemde beide kloosters ook hier bezit zullen hebben gehad, ontbreekt daarvoor voldoende bewijs. Mogelijk hebben echter de goederen van Johan Hacken en van Gerhardus van Ubel nog in de polders van Bennekom gelegen.

De onder Bennekom gelegen goederen zullen in het volgende uitvoeriger worden behandeld.

Uit het voorgaande kan de conclusie worden getrokken, dat de kloosters te Elten en te Paderborn waarschijnlijk in hoofdzaak bezitsrechten zullen hebben gehad tussen de Droevendaalse Steeg en de Maanderdijk.

Na dit overzicht van het omvangrijke bezit van de genoemde kloosters in deze omgeving is het gewenst iets uitvoeriger in te gaan op het bezit en de bezitters van Grunsvoot en Kortenburg, vanwege de relaties met Wageningen en Bennekom ⁶.

De betekenis van de naam Grunsvoord: voorde aan de grens, kan in vroege tijden sterker tot uiting zijn gekomen door de uitgestrekte bossen en venen ten westen ervan, waartussen slechts een betrekkelijk smalle strook bouwland lag.

Uit grafelijk bezit zal Grunsvoord omstreeks 968 voor de helft aan het klooster te Elten zijn geschonken, daar het tegen het eind van de 14e eeuw in het tynsboek van Elten voorkwam,

Reeds in 1372 werd het door de derde man van Mechteld van Gelre, Jan van Chattillon, graaf van Blois, heer van Schoonhoven, van der Goude enz., op de partij van de Bronkhorsten veroverd. Als kastelein van Grunsvoord werd toen aangesteld Steven van Lynden, reeds genoemd bij de windkorenmolen te Wageningen.

Na het overlijden van de graaf van Blois in 1380 te Schoonhoven en van Mechteld in 1382 kwam Grunsvoord aan Willem van Gulik, getrouwd met Mechtelds halfzuster Maria van Gelre. Haar moeder Eleonora van Engeland was een zuster van de Engelse koning.

Willem van Gulik verbleef herhaaldelijk op Grunsvoord evenals na zijn dood in 1402 zijn broer Reinoud †1423.

Bij de belening in 1473 behoorde er o.a. onder de reeds genoemde 's Grevenhoeve in wageningerbroeck, 4 hoeven heitveldt in den kerspel van Berincher (zie bij Bruxvoort) en die canijn op der Moft ende tot Ginkel. In 1686 was De Moft 2365 morgen groot (7).

In 1473 werd Grunsvoord door Karel de Stoute in leen uitgegeven aan Gerrit van Rijswijk, getrouwd met Aleid van Hoekelum, dochter van Randolf en Magriet N, waarschijnlijk uit het Bennekomse geslacht (8).

De rechten van van Rijswijk op Grunsvoord werden afgekocht door de neven Arent en Albert van Lawick (zie bij "de Lawick"), die in 1492 Grunsvoord in leen of in pand kregen.

In 1499 beleende Karel van Gelre zijn bastaardbroer Reinier van Gelder met Grunsvoord. Deze werd in 1501 landdrost van Veluwe en trouwde in 1503 met Aleyd Schenk van Nijdeggen, vrouwe van Aersen, en werd heer van Aersen.

In 1528 kreeg hun zoon Dirk van Gelder, heer van Aersen, Grunsvoord in leen en later diens zuster Catharina van Gelder. Zij was getrouwd met Hendrik van Stepraedt, heer tot Ewijck en Doddendael en Walbeek, graaf van Indornick, zoon van Derck en Agnes van Dornick, erfgravin van Indornick (zie bij de windmolen te Wageningen).

Deze Hendrik † 1555 was een zwager van Johan van Sallandt, drost van Wageningen, had zelf deze functie en was ook burgemeester van Nijmegen. Hun zoon Reinier van Stepraedt, † 1586 aan de pest, huwde Johanna van Rechten genaamd Voorst (zie bij Doorwerth). Hun dochter Sandrina trouwde in 1611 Anthony van Lynden, heer van Cronenburg, waardoor Grunsvoord in 1619

in diens geslacht kwam en daarin de gehele 17e eeuw bleef. Hij werd reeds genoemd met goederen in de polders van Wageningen. Zij was een achternicht van Lubbert van Eck van Nergena (⁹).

Van het kasteel Grunsvoort komt een tekening voor op een kaart van Witteroos van 1570. Op deze kaart en op een kaart van Geelkerken van 1649 stond het kasteel in de weilanden van het Renkumse beekdal tussen de beken. Eén ervan stroomde door de grachten van het kasteel (¹⁰).

Ten oosten van het beekdal en iets noordelijker lagen "Harten" en "die hertense cappel" en ten westen van dit dal en iets zuidelijker lag "die Kortenburg" of "Raesveltshuys".

Ten westen van Kortenburg stond op de eerste kaart "Die Sallantse hegge" van de Drost van Wageningen en ertussenin "Die Schone Hull". De eerste kan genoemd zijn naar Johan van Sallant $\dagger$ 1553, wiens weduwe nog leefde. Mogelijk verkreeg hij dit als zwager van de bezitter van Grunsvoort. Het laatste lag bij Grunsvoort, zoals het reeds behandelde goed van die naam bij 's Grevenhoeve.

De Sallantse en de Esweltse heggen, twee en dartich mudde gesays in den Wageningschen enck en de Doldermaten werden in 1678 aan het leen Grunsvoort toegevoegd en voor 1697 kwam ook Kortenburg daarbij.

De omvang van het bezit van Grunsvoort blijkt ook uit de afsplitsing in 1703 van o.a. de Keyenberg, Everwijns goed, Quadenoort, het klooster te Renkum, het goed tot Harten en een erf Suiderenck. Het laatste strekte tot aan Bennekom.

Het kasteel Grunsvoort werd in 1780 gesloopt en de gronden kwamen bij Kortenburg, dat in 1726 een afzonderlijk leen was geworden.

Kortenburg kwam als bezit van het klooster te Renkum aan de Staten van het kwartier van Veluwe, die het in 1639 met 19 morgen verkochten aan Willem van Raesfeld. Hij was ambtsjonker van Veluwe, burgemeester van Arnhem en in 1670 eigenaar van het Presickhaeffs huys en een broer van de eerste vrouw van Lubbert van Eck van Nergena.

In de 18e eeuw werden de van Lawicks leenmannen van Kortenburg (zie dit geslacht). Het huis Kortenburg werd in 1855-57 iets noordelijker geheel nieuw gebouwd en maakt thans deel uit van het hoofdgebouw van het sanatorium.

In 1881 werden Grunsvoort en Kortenburg namelijk gekocht door Z.M. koning Willem III en omgedoopt tot Cranje Nassauoord. H.M. Regentes Emma schonk het in 1893 tot het stichten van een sanatorium.

pag. 42 (¹ p.144, (² p.146, (³ V.D. p.165, O.Sl. p.2, (⁴ p.131, 136 en 137

" 43 (⁵ p.163, (⁶ G.K. I p.39, L.A. p.30 e.v.

" 44 (⁷ G.K. I p.66, (⁸ Van Rijswijk was voor Hendrik Bentick eigenaar van "Het Loo" bij Apeldoorn. Het oude slot "het Loo" werd eerst in 1537 vermeld (G.K. I p.12e.v.

" 45 (⁹ G.1913 XVI p.361, (¹⁰ O p.102 en 103

Hoofdstuk VI

Grote bezittingen langs de grens van Wageningen en Bennekom.

1. Het bezit van Robert van den Doorwerth langs de grens van Wageningen en Bennekom.

Reeds werd vermeld, dat graaf Imed III en zijn vrouw Adela misschien op Doorwerth hebben gewoond.

In 1260 werd Doorwerth door de heer van Vianen ingenomen en verbrand en 20 jaar later door de heer van Baer overmeesterd. Vanaf 1260 waren Berend of Bernard, Hendrik, Berend, Hendrik (getrouwd met Geertruid van Appeltern Roberts dochter), Bernard en Robbert van vader op zoon heer van Doorwerth.

De onafhankelijke bloeiperiode van Doorwerth met zelfstandige oorlogsvoering, hoewel met ongelukkige afloop, eindigde met Robert van den Doorwerth † 1412. Hij droeg in 1402 de allodiale goederen van Doorwerth op aan de hertog van Gelre en ontving ze in leen terug. Omstreeks 1340 was deze bezitting nog ruim 3000 ha. groot ⁽¹⁾.

Getrouwd met Jutte van Asperen (van Polanen) ⁽²⁾, werd hij in 1401 beleend met het leen no. 16 van het kwartier van Arnhem: "dat goet tot Wageningen en te Berinchem met allen synen tobehoren, in bossche en broecke, met mannen die darin behoren". Deze omschrijving herinnert nog duidelijk aan de horigheid.

Tezamen met Doorwerth kwam dit leen in 1419 aan zijn schoonzoon Derick van Wissche Hendrikszoon, getrouwd met Roberts dochter Agnes van Doorwerth, en in 1426 aan hun enige dochter Stevina. Zij trouwde met Hendrik van Homoet Johanszoon, weduwnaar van Arentsdochter van den Gruithuis.

Hendrikszoon Reinald van Homoet werd in 1430 met Doorwerth beleend en trouwde in 1449 met Sophia van den Bylandt van Doornenburg † 1498, dochter van Johan en Sophia van Rossum. Sophia van den Bylandt hertrouwde in 1458 of 1461 Johan van Hemert, heer van Nederhemert, zoon van Gijsbrecht en Stefina van Braeckel en weduwnaar van N. Schimmelpenninck, dochter van Jacob en Jutte Isoren, . en voor de tweede maal weduwnaar van Heilwich (van Nijenrode) van Sinderen † voor 1448.

Uit het huwelijk van Johan van Hemert met N. Schimmelpenninck stamde een zoon Joost van Hemert † 1497, getrouwd met Anna Flodrop. Deze Joost troffen we reeds aan bij de Westerhof te Wageningen. Zijn dochter Heilwich van Hemert trouwde met Lubbert Torck ⁽³⁾. (zie bij Harn).

Reinalds dochter Magriet van Homoet † 1522, vrouwe van Doorwerth en Doornenburg, trouwde Johan van Rechteren genaamd Voorst † 1485. Hij was de 3e zoon van Frederik van Hekeren genaamd Rechteren en Cunegonda van

Polanen en een zwager van de vader van Johan van Arnhem van Kernhem, die reeds bij Schoonhul werd aangetroffen.

Magriets zoon Frederik van Rechteren genaamd Voorst, getrouwd met Walravia van Haeften, werd in 1522 beleend met Doorwerth evenals na zijn dood in 1535 hun oudste zoon Johan † 1548. Deze trouwde in 1544 met Maria van Wittenhorst, die hertrouwde met Frederik Torck † 1561, een zoon van de zojuist genoemde Lubbert Torck (4).

Johans dochter Johanna van Rechteren genaamd Voorst trouwde eerst .. Reinier van Stepraedt † 1586, die in 1570 met zijn moeders portie van Grunsvort werd beleend, en hertrouwde Assueer de Jager, met wie zij Hoekelum in leen kreeg in 1598 (5).

Johans oudste dochter Walravia huwde in 1558 met Daem Schellard van Obbendorp. Hun zoon Johan werd in 1581 beleend met Doorwerth, diens zoon Daem Willem in 1614 en diens zoon Johan Albrecht in 1627. Bij verwin kwam Doorwerth in 1667 aan Anton graaf van Aldenburg.

Latere bezitters werden reeds genoemd bij "De Hoge Born" en komen nog voor in hfdst. VIII.

Robert van den Doorwerth was vrijwel de laatste van zijn geslacht en daardoor in zijn tijd de enige van die naam. Op achtereenvolgende tijdstippen met zijn naam vermelde, maar overigens verschillend aangeduide goederen, kunnen daarom dezelfde zijn.

Zo zal in de eerste plaats het goed te Wageningen van "Fobert van dorenweerde", genoemd in het tynsboek van Elten (met F i.p.v. R) hoogstwaarschijnlijk hetzelfde zijn als het juist genoemde leen no. 16, waarmee hij in 1401 en zijn kleinzoon in 1426 werd beleend. Daarna werd dit hertogelijke leen niet meer vermeld, doch was een Doorwerths leen in deze omgeving tot 1433 van Sander van den Dorenweert, mogelijk een verwant van Robert, die slechts twee dochters had.

Door de relaties met Doorwerth en het behoorlijk aaneensluiten van de jaren zal dit hoogstwaarschijnlijk hetzelfde bedrijf betreffen. Met dit Doorwerths leen werd in 1433 beleend Hubert die Wolff (niet Lubbert) en dit kan naar deze leenman Wulvengoet (in 1555 Wolffszgoet) zijn genoemd (6).

Met het Wulvengoed werd in 1482 beleend Geertruid van Zuylen Johansdochter, die mogelijk afstamde van de van Dolres, terwijl haar oom mogelijk het naburige Nergena in leen heeft gehad en haar moeders achterneef heer van Doorwerth was (zie bij het geslacht van Dolre en bij Nergena). Haar man en momber was Hendrik van Renes(se), die ermee beleend kan zijn in 1500 evenals Johan van Renes(se) in 1532 (7). Beide kunnen misschien respectievelijk in 1517 en in 1550 burgemeester van Wageningen zijn geweest (8 evenals hun opvolger als leenman C. van Steenberg in 1545. Daar een Johan van Renesse 1506-1553, heer van Wilp en Wulven, burgemeester van Wageningen was, kan het Wulvengoet mogelijk ook naar deze tak van dit geslacht zijn genoemd (zie bij Raven).

Als erve van Johanna van Renesse werd er in 1570 mee beleend Ka(rel) van Steenberg en in 1578 zijn weduwe Geertruid van Renesse (9).

Hun zoon Willem van Steenberg † 1630 trouwde in 1596 Dorothea van Apeldoorn van Duistervoorde † 1636 (10 en werd met het Wulvengoed beleend in 1602.

Willems zoon Peter van Steenberg van Duystervoorde werd er vervolgens mee beleend in 1621 en diens zuster Geertruid van Steenberg, douairière Offen, weduwe van Jacob van Scherpenzeel, heer van Offen, in 1645 (zie bij Marselo).

Het Wulvengoed werd in 1646 uit de leenplicht ontslagen en van naar de latere leenmannen "Steenbergens bouwnof" zijn genoemd en met deze naam voorkomen op de polderatlas van 1752/3 op de wuidoosthoek van de Lange Steeg en de tegenwoordige Nieuwe Wageningseweg. Dit was toen in het bezit van Lubbert Adolf Torck, landdrost van Veluwe, die in 1722 een vordering van 40.000 op de heer van Doorwerth had (11).

Familiebanden kunnen mogelijk ook hier tot de bezitsoverdracht aan de Torcks hebben bijgedragen (evenals bij Raven).

De erfgenamen van L.A. Torck verkochten het in 1771 onder de naam Kooj of Groot Steenberg aan de heer van Nergena met ongeveer 58 morgen, waarvan Bovendijkgraafs ruim 36 morgen en Benedendijkgraafs ruim 14 morgen, vrij en allodiaal voor 13011.-.

De pachter was toen Hendrik Teunisse, wiens nazaten bij de inschrijving onder Napoleon in 1810 de naam van de boerderij als familienaam kozen, nog deze boerderij bezitten en ook een afschrift van de acte van 1771 (zie: De familie van Steenberg).

Tegenwoordig wordt deze boerderij ook "de Dikkeboom" genoemd naar een "monumentale lindeboom" op het erf (foto 5). De hortulanus H. Witte schreef hierover in een Wandelgids van Bennekoms Omstreken van 1902 (12: "De ouderdom van deze reus is zelfs bij benadering niet te bepalen, immers men kan gerust aannemen, dat hij 50 jaar geleden niet veel minder zwaar was". Volgens mededelingen zou op deze boerderij eerder een jachthuis hebben gestaan

In de tweede plaats kan tot het gedeelte "in broecke" van het leen no. 16 waarschijnlijk ook hebben behoord een belending met een halve weg ten zuiden van het Renderveen (13 (zie de volgende paragraaf), daar deze belending in 1402 en 1404 van Robert van den Doorwerth was. Deze belending zal waarschijnlijk vroeger tot het Wulvengoed hebben behoord, mee omdat de naburige goederen Nergena en Schoonhoven er naburige percelen hadden. In latere tijd behoorde bij dit belondende perceel nog een weg van ± 500 meter over de Eemwal naar het zuiden, mogelijk een voortzetting van de weg op de scheiding.

Deze belending was in 1473 van Willem Gaertszoon en Lubberich van den Bouhuys en in 1536 van de weduwe van Johan van Arnhem, leenman van Harn er

Arnhem, wiens relatie tot de leenman van Doorwerth reeds werd genoemd.

Hun kleinzoon Gerrit van Arnhem (1556-1597), stalmeester van Zijn Excellentie van Nassau (Prins Maurits) (¹⁴, droeg in 1596 over aan zijn broer Johan Josephszoon † 1607, richter van Arnhem en Veluwezoom en leenman van Harn, 4 morgen "in Rende Vehen aan de Vehensteeg" (¹⁵. Johans dochter Jacoba van Arnhem trouwde in 1616 Lubbert Torck en van hem kan het vererfd zijn aan L.A. Torck, die het in 1752/3 bezat.

Volgens de polderkaart heette het toen "de Laatste Veenkamp" onder no.38 van de eerste polder van Wageningen, groot 3 morgen 4 hont. Deze naam geldt ten opzichte van het gedeelte van deze polder, dat in 1390 aan de erfgenamen van Wageningen en Bennekom werd toegedeeld (zie de volgende paragraaf).

De Laatste Veenkamp heeft mogelijk in 1752 onder Raven behoord, dat evenals Steenbergens bouwhof en de Eyckelhof toen ook van L.A. Torck was. Raven en Harselo, een leen van Doorwerth sedert 1389, zullen bij de noordelijke rugten westen van Bennekom worden behandeld.

Met een hofstede bij de kerk te Bennekom werd op 29 juli 1288 de curtis Woesthof of Wosthof van Hubrecht van Cats ^{gekocht} door deken en kapittel van St. Jan te Utrecht (¹⁶. De naam kan mogelijk verband houden met "Wüstungen", verlaten bedrijven (¹⁷.

Onder deze Curtis behoorde in 1414 en in 1536 een weide van 8 morgen "de Peerdschamp" onder Wageningen gelegen ten zuiden van de Kierkampersteeg tegenover de Eyckelhof. Dit perceel zal in 1646 bij Steenbergens bouwhof hebben behoord, zonder dat het onder dit leen viel. Het ontslag uit de leenplicht voor deze boerderij gold namelijk niet voor de Peerdschamp (¹⁸. In 1752/3 was dit perceel met huis, hof en schuur van Gerrit Barten.

Aan de noord- en westzijde van de kerk zijn andere eigenaren bekend en op een kaart van het St. Catherinagasthuis van 1634 kwam ten zuiden van de kerk een perceel voor van Jan Cornelissen, dan een perceel van dit gasthuis en vervolgens een perceel met de naam Steenbergens. Het voorgaande doet vermoeden, dat dit de Woesthof is geweest, welke evenals de er toe behorende Peerdschamp aan de eigenaars van Steenbergens bouwhof kan hebben behoord (¹⁹.

Ongeveer tussen de woesthof en de Peerdschamp is ten oosten van de Wildekamp nog Schuurhoven bekend, dat reeds in 1360 van de kerk te Bennekom zou zijn (²⁰.

De eerst bekende erfpachter van de woesthof was vanaf 25 juli 1351 Henric van Dorenweerde en diens kleinzoon Robert hield het tot aan zijn dood. Daarna werd op 21 febr. 1414 Robert Wijss, proost te Elst en kanunnik van de dom te Utrecht, erfpachter en na diens dood Reinald van Homoet Hendrikszoon, heer van Doorwerth, op 25 mei 1443.

Vervolgens kwam als erfpachter voor Hendrick Hendrickszoon van Renesse en na zijn dood kreeg op 24 nov. 1513 Johanna Hendriksdochter van Renesse,

getrouwd met Roelof die Ruter, deze hof in erfpacht ⁽²¹⁾. Hun zoon Kaerle die Ruter werd op 26 febr. 1536 erfpachter ⁽²²⁾. Voor deze erfpachters zijn wij aan de chartermeester van het Rijksarchief te Utrecht veel dank verschuldigd.

Een dochter Geertruid van Roelof die Ruter en Jenne van Renesse trouwde eerst Jan van Hoekelum, een achterkleinzoon van ^{Johan van} Sallant en Luitgarda Vijgh, die in 1538 met Sliprucke onder Ede werd beleend ⁽²³⁾. Vervolgens was deze Geertruid de tweede vrouw van Philip van Varick † 1577, die voor de derde maal trouwde met Anna van Steenbergens, dochter van Carel en Geertruid van Renesse ⁽²⁴⁾. Mogelijk heeft dit er toe bijgedragen, dat de Woesthof onder Steenbergens bouwhof kwam.

Als stadhouder der lenen van Doorwerth kwam Johan de Ruyter voor ⁽²⁵⁾ terwijl een Johanna de Ruyter in 1556 in een kerker onder de grote toren van Doorwerth op gruwelijke en ongehoorde wijze werd vermoord ⁽²⁶⁾.

In 1523 verleende hertog Karel aan Roelof die Ruyter en zijn zoon Karel voor hun leven vrijdom van een raey tient van 16 morgen op het Harnesche heetvelt te Bennecom. Omstreeks 1602 was deze verpacht aan Jan die Ruyter, richter van Wageningen ⁽²⁷⁾. Deze tiend kan geheven zijn van een groot stuk land van de Woesthof op Hernre Heetvelt ⁽²⁸⁾.

De Ruyters hadden na de van Lawicks vanaf 1563 ongeveer een eeuw de Leeuwer-tiend in leen ⁽²⁹⁾. In 1663 was Roelof die Ruyter nog ambtsjonker van Ede ⁽³⁰⁾.

Onder de bezittingen van Doorwerth werden in de Ned. Leeuw 1910 kol. 333 genoemd: een goed te Wageningen en een goed te Bonnekom, huys en hofstede Marselo en te Wageningen 11 hont land "die Spijck", de Hophof en de Postmaet en het Hoge land op de Berg. De "Benedenste Spijck" bij de gracht te Wageningen was in 1609 nog in het bezit van Doorwerth ⁽³¹⁾.

Keren we nog even terug tot de eerst bekende leenman van Wulvengost. Uit de juist genoemde Ned. Leeuw 1910 blijkt, dat Hubert Wolff of Hubert die Wolff in 1415 en in 1428 leenman van Doorwerth was, doch in het laatste jaar onmondig, zodat dit betrekking had op twee personen. Iemand met deze naam was in 1413 borggreve van Rosendael ⁽³²⁾ en in 1423/4 bewaarder van Kernhem ⁽³³⁾, een ander vóór 1427 rentmeester van Utrecht en daarna overste rentmeester van Gelderland. De laatste werd in 1432 vermoord door Johan van Homoet ⁽³⁴⁾.

Als richter in de Merschen bij Rhenen voor Utrecht kwam deze naam voor in 1359 ⁽³⁵⁾, met een hofstede in de voorburch van ter Horst bij Rhenen in 1425 evenals Hubert Hubertszoon in 1435 ⁽³⁶⁾ en Hubert Wolff Gaertszoon in 1417 ⁽³⁷⁾. Een Wolff van Merseler werd in 1435 uit horigheid ontslagen ⁽³⁸⁾.

Huberts of Hubrechts zuster Lysbeth Wolf werd in 1371 en in 1394 beleend met tienden te Wageningen en Bennecom. Zij trouwde Albert van Wese. Hun dochter Wobbe, echtgenoot van Alert van Bemmel werd ermee beleend in 1395 en in 1426 en hun zoon Johan van Bemmel in 1436 ⁽³⁹⁾.

De laatste kan misschien in 1432 als echtgenoot van Aleyd Hacke beleend zijn met Harn en Butenhuys, omdat hun zoon Albert heette en diens dochter Aleyd in 1481 hiermee beleend werd met Joost van "eze als hulder" ⁴⁰.

Dze verwantschappen kunnen van temeer belang zijn, omdat deze Albert van Bommel ook de molen en de grond voor het latere kasteel te Wageningen in bezit heeft gehad.

2. Het bezit van het geslacht van Hoekelum langs de grens van Wageningen en Bennekom.

Een perceel van twaalf morgen werd uit het deel van Derix heren van Lynden en de erfgenamen van Manen aan de scheidslieden geschonken bij de verdeling van de venen in 1390 tussen hen en de erfgenamen van Wageningen en Bennekom. Dit perceel lag zeer practisch tussen de beide delen in ⁴¹.

Eén der scheidslieden Godert van Stramprade had in 1389 het Doorwerth's leen "Harselo" te Bennekom gekocht en kocht in 1391 ten noorden van zijn eigen bezit nog 9 morgen op de Hoekelumwerft van Johan van Welle Ottenzoon en "sin echte wiif Lysbeth" ⁴². Dit zal hoogstwaarschijnlijk aan het voorgaande zijn toegevoegd blijkens het volgende.

Vanaf 1402 lag het leen no. 11 van het kwartier van Arnhem "dat Veene in Wageningebroeck" "in den kerspel van Berinchem" namelijk met 20-22 morgen tussen een perceel van Robert van den Doorwerth en een perceel van Derix heren van Lynden. Dit laatste zal in 1536 "die Werft" zijn geweest. Het leen werd in 1597 "het Reineveen" genoemd ⁴³.

De overeenkomst tussen de beide eerder genoemde percelen en dit leen vond bevestiging in de polderkaart van de eerste polder van Wageningen van 1752/3. Daarop werden de nummers 39, 40 en 41 met deze grootte "het Rendereveen" genoemd, lag ten zuiden ervan "De Laatste Veenkamp" (zie de vorige par.) en lagen ten noorden ervan "De Werften".

Daar de noordelijke belending ten westen van "De Heuvel" lag, zal "werft" hiermee mogelijk verband houden. Dit zou kunstmatig hoogte betekenen ⁴⁴. In het oosten van het land heet de waterwilg warf of werf ⁴⁵ en soms betekent dit rechtsplaats of erf. Volgens Oosting waren er in de middeleeuwen woningen op "die Wurft" ⁴⁶.

De noordelijke belending van Rendereveen was in 1391 van Udel of Uelant Wolferensdochter van Wolfhezen en Udel of Uelant Aelbertsdochter van Rienen of Rijnen en in 1473 van Johan van Hemert, mogelijk een familielid van de laatst genoemde Udel (zie bij Nergena).

Als Oede Aelbertsdochter van Nergena kan zij in 1436 de helft van deze noordelijke belending in bezit hebben gehad, terwijl de zuidelijke belending bij de latere Steenbergens bouwhof kan hebben behoord.

Hoewel één leen, was het Renderveen eventueel door achterlenen volgens de polderkaart van 1752/3 van drie bezitters. De zuidelijke helft behoorde toen onder Schoonhoven evenals waarschijnlijk reeds in 1647 als 10 morgen hooiland onder Wageningen (⁴⁷ en ook thans nog. Dit deel heeft de naam Renderveen behouden.

Daar Schoonhoven eerder in het bezit kan zijn geweest van de leenmannen van Renderveen, kan dit met de beide belendingen vroeger onder de kavel Schoonhoven hebben behoord, waarvan Nergena en Steenbergens bouwhof werden afgespleten. Dit past bij de ligging van de scheiding tussen "De Laatste Veenkamp" en het "Renderveen" ongeveer in het verlengde van de Lange Steeg met ten zuiden hiervan de kavel Schoonhoven oostelijk van de Rijnsteeg.

De scheidslieden van de venen in 1390 zullen hiermee wel rekening hebben gehouden. De gemeentegrens en de poldergrens in deze eerste polder van Wageningen lopen langs de Werftweg.

Het noordelijke derde deel van Renderveen was in 1752/3 van de heer van Rouwenoort tot de Ulenpas, wiens geslacht langen tijd Renderveen in leen had.

De noordelijke helft van Renderveen ten zuiden van de afwatering de Ulenpas in het verlengde van de Heuvelweg en het perceel ten noorden van deze afwatering heten thans nog de Ulenpaslanden. Deze namen zullen dus waarschijnlijk van dit geslacht afkomstig zijn.

Daar Derix heren van Lynden als bezitters voorkwamen voor en na de beide Udels, kan de leenkamer van de heerlijkheid Lienden of Luize Leeden mogelijk de bezitter zijn geweest (⁴⁸).

Het Renderveen was in de vijftiende eeuw in leen bij leden van het geslacht van Hoekelum, dat waarschijnlijk begint met jagermeesters over Veluwe en Reichswald, afkomstig uit het land van Kleef, waar blijkens een giftbrief aan Elten ook Hukilhem voorkwam.

Met een Kleefs leen onder Ede, Sliprucke of Slijpkruke, werd in 1359 beleend Randolf Randolfszoon des Jagers. Vermoedelijk diens zoon Randolf Randolfszoon van Hoekelum werd in 1396 en 1402 met Hoekelum bij Bennekom beleend.

Waarschijnlijk zijn broer Herman volgde hem in 1414 op bij dit leen, diens zoon Johan van Hoekelum, getrouwd met Lubberich Voeth Geerlofsdochter, werd er mee beleend in 1424 en hun oudste zoon Herman in 1481. Zijn broer of zoon Johan, getrouwd met Jacoba Mom, werd als laatste van dit geslacht met Hoekelum beleend en had twee kinderen (⁴⁹).

Broers van de eerste Herman waren Wolf en Otto, welke laatste in 1402 kan zijn beleend met Renderveen, evenals zijn zoon Ren (Rende of Randolf) in 1465 en 1473. Van Rens zoon Otto kwam dit leen met verzuim in 1536 aan diens dochter Ermgard (†1557) uit zijn eerste huwelijk met Jkvr. van Hekeren.

De eerste Otto kan in 1409 zijn beleend met tienden te Barneveld en Scherpenzeel en Randolph in 1443, waarna in 1457 beleend werd Daem van Delen, zoon van Brant Daemszoon van Delen, mogelijk een zwager van Udo to Boecop van Karselo (⁵⁰).

Ren stichtte in 1463 de St. Anna vicarie in de kerk te Bennekom, later naar de collatoren Rouwenoortsvicarie genoemd. Van de van Rouwenoorts-van Hoekelum hing vroeger een memoriebord in deze kerk (⁵¹).

Later kunnen deze van Hoekelums te Arnhem hebben gewoond. In 1452 had Aleyd van Hoekelum een perceel in de Kerstraat te Arnhem en in 1485 Ott en Renne van Hoekelum (echtelieden) (⁵²). Het kan het huis "de drie Coningen" ten zuiden van het Frésickheff's huis zijn geweest.

Deze Aleyd kan mogelijk een dochter zijn van Ren en Magriet N. en getrouwd met Gerrit van Rijswijk, die in 1473 met Grunsvoort werd beleend (⁵³).

De reeds genoemde Ermgard van Hoekelum was getrouwd met Gosen van Rouwenoort, in wiens geslacht Renderveen in leen bleef, tot het in 1785 aan Theodorus Hendricus Prins kwam. De van Rouwenoorts noemden zich tot den Ulenpas naar het kasteel van die naam bij Laag Keppel (⁵⁴). Voor Ruwen Oorts huis zij verwezen naar hoofdstuk III en voor hun familierelaties naar het laatste hoofdstuk.

De na afsplitsing van Nergena en de latere Steenbergens bouwhof overgebleven boerderij Schoonhoven ten westen van de Dijkgraaf werd reeds genoemd als Scoenhove in een acte van 1292 (zie bij Nergena). Slechts kort daarna in 1302 zou het in erfpacht zijn uitgegeven aan het Sint Catharina-gasthuis volgens aantekeningen bij een kaart hiervan (⁵⁵).

Fas een paar eeuwen later was Schoonhoven in het bezit van Anna van Hoekelum uit het tweede huwelijk van Otto van Hoekelum met Ulanda Ganzeneb, die hertrouwde met Gerrit van Aller. Anna was getrouwd met Johan Ringenberg (⁵⁶). Ulanda was beleend met tien morgen te Driel en weduwe van haar eerste man in 1506. Met haar dochter kwam zij nog voor in 1550 (⁵⁷). Anna's portret kwam voor op een memorietafel in de Grote Kerk te Arnhem.

In 1510 was een erf en goet Schoonhove voor de helft van Jans kynderen van Hoekelum en voor de andere helft van Ebbe wouters (⁵⁸).

Door het verband van de kavel Schoonhoven met Renderveen en de buurpercelen, lijkt het mogelijk, dat Schoonhoven reeds veel vroeger van het geslacht van Hoekelum is geweest.

Schoonhoven kan op twee manieren in 1647 in het bezit zijn gekomen van Jan Gruyter met Cornelis Geurtsen als pachter. Een nazaat van Ulanda uit haar tweede huwelijk was Esscha van Aller, geb. in 1611 en getrouwd met Jan Gruyter of Cruter geb. 1618 (⁵⁹).

In de tweede plaats kwam het Renderveen van een kleinzoon Goossen van Rouwenoort van de eerstgenoemde aan zijn moeder Heilwich Gruters van 1574-1595 (⁶⁰). Mogelijk heeft zij ook Schoonhoven geërfd en is dit in haar

familie gebleven ⁶¹. Voor deze mogelijkheid pleit, dat de helft van Renderveen steeds bij Schoonhoven is gebleven. In 1752 en 1830 waren de heren Tulleken van Elburg de bezitters van Schoonhoven ⁶². In 1752 was dit de burgemeester van Elburg Johan Burchard Tulleken Derkszoon, die in 1749 dit ambt van zijn vader overnam ⁶³.

Zijn zoon Mr. Johan Burchard Christiaan Diederick Tulleken, advocaat te Nijmegen geb. 1798, verkocht in 1854 Schoonhoven met 45 ha. en Renderveen met 9 ha. aan Johannes en zijn zuster Hendrina van Eck voor f16000,-. De helft ervan moest direct worden betaald en het overige in jaarlijkse termijnen.

Hun vader Aaldert van Eck, getrouwd met Wilhelmina Daniëls, woonde bij de kopers in op Schoonhoven blijkens een testament van 1856. Waarschijnlijk was hij of zijn zoon er pachter geweest. Hun eerste zoon Johannes werd geboren in 1809, de tweede in 1819 en de derde zoon Johannes in 1825, een zoon Jan Johannes in 1811, een dochter Margaretha in 1814 en een dochter Hendrina in 1816 (doopboek Bennekom).

Blijkens een scheidingsacte van 1857 werd de boerderij in tweeën gedeeld.

Johannes van Eck kreeg de oude boerderij aan de zuidzijde, de zuidelijke helft van Renderveen en het westelijke deel van het ten noorden van de Lange Steeg gelegen Schensgoor (thans Siesgoor). Dit zal hetzelfde zijn als Ghenskensghore, een hoeve land in Bennekommerbroeck, dat tezamen met "ter Halle" in 1346 door Hendrik van Brienen aan de hertog werd opgedragen en in leen terugontvangen ⁶⁴. Mogelijk werd dit in 1758 Ganseweyde genoemd ⁶⁵.

Johannes van Eck trouwde eerst een van Veldhuizen en daarna Feitje van de Weerd en overleed in 1902. Hun zoon Johannes, geboren in 1883, heeft thans deze boerderij, welke in 1870 na brand herbouwd werd. Zijn broer Jan van Eck, geboren 1880, kreeg omstreeks 1914 het westelijke deel van Schensgoor en bouwde er een boerderij.

In 1857 kreeg Hendrina of Heintje van Eck, getrouwd met Gerrit van Veldhuizen, de andere helft van Schoonhoven. Een daar gezette boerderij werd na brand in 1870 en omstreeks 1900 herbouwd. Een dochter Neeltje van Veldhuizen trouwde Albertus Jochensen Corneliszoon, een broer van Aart, wiens zoon Reyer Jochensen nog op Dikkenest woont. Albertus' zoon Cornelis kreeg een zoon A.E. Jochensen, die op het oostelijke deel van Schensgoor woont en het noordelijke deel van Renderveen bezit. Zijn boerderij werd gebouwd in 1925.

De bovengenoemde acten zijn in het bezit van deze familie.

Ook dicht bij Bennekom hadden deze van Hoekelums reeds vroeg bezit, namelijk het Brinxgoed vanaf 1488 in erfpacht en de havezathe Boekelo mogelijk voor 1564.

Het Brinxgoed werd in 1296 waarschijnlijk door ruil verkregen van Theodorus van Keppel door het kapittel van St. Pieter te Utrecht, dat het in 1488 in erfpacht gaf aan Ott van Hoekelum. Door zijn dochter Ermgard zal ook dit

aan de van Rouwenoorts zijn gekomen en van hen door een "erfwisseling" in 1646 aan Timan Sloot, getrouwd met Aleid van Rouwenoort.

Het Brinxgoed was een uitgebreid complex van landerijen en tynsen uit diverse hofsteden, waarvan in 1723 reeds sinds jaren vervreemd en verdeeld was. Omstreeks 1460 kan misschien Dikkenest er onder hebben behoord (zie aldaar) en zes spynt rogge ten noorden van de kerk. De laatste doen vermoeden, dat de kerk op grond van St. Pieter gebouwd is. De noordelijke belending van dit perceel was toen van Otte van Hoekelum. Mogelijk werd hierop in de 19e eeuw "Het Prinsenhof" gebouwd en na 1926 de garage Van de Weerd.

De naam Brinxgoed wijst er volgens Mr. Beltjes op, dat de hoofdzetel ervan aan de Bennekomse Brink op de Knibbelhorn moet hebben gelegen. Ten noorden hiervan behoorden in 1700 een aantal percelen ten zuiden van de havezathe Boekelo aan de Achterstraat en van de oostelijk hiervan gelegen Hof van Putten onder Boekelo. Het omstreeks 1900 afgebroken huis van deze Hof stond op het terrein van het tegenwoordige Verenigingsgebouw. Deze hof behoorde onder de Kelnarij van Putten, de beheerder van het klooster te Paderborn.

Het nog aanwezige gerestaureerde huis Boekelo zou gebouwd zijn in de 17e eeuw (Monumentenzorg). Volgens de overlevering zou Boekelo vroeger een vrouwenklooster zijn geweest, doch in verband met het volgende lijkt het waarschijnlijk, dat het "van" het vrouwenklooster te Elten is geweest, evenals in 1752/3 nog percelen in de omgeving.

Boekelo werd het eerst vermeld in 1564. Afkomstig van Ermgard van Hoekelum kwam dit door haar achterkleindochter Aleid van Rouwenoort eveneens in het bezit van Timan Sloot. Daaronder werd ook het Brinxgoed gerekend.

Daar de genoemde drie goederen nauw aaneensloten volgens een kaartje van 1832 (⁶⁶ lijkt het waarschijnlijk, dat ze afkomstig zijn van de schenkingen van graaf Wichman en zijn nazaten aan de kloosters te Elten en te Paderborn. In het tynsboek van Elten kan dit mogelijk nog zonder naam vermeld zijn, omdat de Kelnarij van Putten het beheer had. Het Brinxgoed kan dan waarschijnlijk het erfvoogdijgedeelte zijn van dit kloostergoed (⁶⁷).

De geschiedenis van deze drie goederen werd uitvoerig behandeld door Mr. P.J.W. Beltjes (⁶⁸).

De Hof van Putten kwam in 1313 voor in de bezittingen van Herbert van Putten, in leen bij "Henricus Mumme filius Wulvunc". Van 1451 tot 1625 was het in leen bij Johan van Brienen en zijn nazaten, die ook een huis binnen Wageningen als Gelders leen hadden (⁶⁹). Na enkele verkopen kwam de Hof van Putten niet lang voor 1647 eveneens aan Timan Sloot.

Dat deze drie goederen weer dezelfde eigenaar kregen, kan verband houden met het recht van instammen of inlossen. Een afgespleten perceel kon daardoor worden teruggekocht voor de geldende verkoopprijs. Ook zonder dit recht zal de neiging hebben bestaan afgespleten delen terug te kopen.

De Hof van Putten werd in 1710 gekocht door de landbouwer Geurt Buys †1749, buurmeester en kerkmeester te Bennekom, getrouwd met Anneke Versteegh †1763. Volgens de polderkaart bezat zij in 1752 de beide oostelijke percelen van de Loesemer met $3\frac{1}{2}$ morgen en aan de oostzijde van de Lage Steeg nog 9 morgen aansluitend bij deze percelen en ongeveer bij Boekelo.

Reeds in 1731 hadden familieleden van Geurt Buys 7 morgen op de Loesemer verkocht aan de heer van Nergena. De $10\frac{1}{2}$ morgen op de Loesemer kunnen daarom eerder onder de Hof van Putten hebben gehoord of er zijn bijgekocht bijvoorbeeld van Boekelo, dat in 1700 in percelen werd verkocht. In het laatste geval kunnen ze stammen uit het bezit van Otto van Hoekelum.

In het bezit van het geslacht van Hoekelum vonden we dus langs de grens van Wageningen en Bennekom achtereenvolgens : Renderveen, Schoonhoven, Brinxgoed en Boekelo en een perceel ten noorden van de kerk.

Hierbij aansluitend kan iets van het geslacht van Brienens worden behandeld, dat zou afstammen van het Franse geslacht de Brienne.

In 1326 werd Johan van Brienens, die alde, beleend met Potshove en Cravelsmaet te Wageningen.⁽⁷⁰⁾ Hij zou getrouwd zijn met N. van Oldenaller of Baer.

Magriet, huisvrouw van Arnt van Brienens, ontving bij dit leen in 1402 een huys en hofstad binnen Wageningen. Arnt kan een zoon zijn van Johan en getrouwd met Geertruida Margaretha of Magriet van Arnhem, dochter van Wijnand en Odilia of Udele van den Gruythuys Arndtsdochter⁽⁷¹⁾.

Een zuster van Arndt van Brienens trouwde Arend to Boecop, heer van Milligen, en een andere zuster Anneke mogelijk Udo van Lawick⁽⁷²⁾.

In 1424 en 1439 werden ermee beleend Arnts zoon Johan en zijn vrouw Luitgert of Lutje en in 1453 hun dochter Magriet met Jacob van Essen als hulder. Arnts dochter Geertruid trouwde Gerlof Voet.

Magriet trouwde Johan Momme van Kelle, die in 1458 voorkwam als hulder voor zijn dochter Lysbeth, getrouwd met Wolter Tengnagel. Hun zoon Claes werd beleend in 1497 en trouwde Bate van Broekhuizen uit het geslacht der Harderwijkse burgemeesters.

Vanaf 1451 hadden Johan van Brienens en deze nazaten ook de Hof van Putten te Bennekom in leen⁽⁷³⁾.

Een broer van diens grootvader Johan zou zijn Dirk van Brienens, in 1293 getrouwd met Maria van Lynden, dochter van Steven, heer van Vernhuizen, dat reeds in 1203 in het geslacht van Lynden was. De eerste generaties van deze genealogie van Brienens werden echter weinig betrouwbaar geacht⁽⁷⁴⁾.

Een kleinzoon van Dirk zou zijn Hendrik, Hendrikszoon van Brienens, getrouwd met Belia van Essen, dochter van de heer van Swanenburg en N. Guldenstern.

Hun dochter Hendrika was driemaal getrouwd :

1e met Herman van Keppel

2e met N. van Dorth

3e met Jan of Johan van Sallandt † 1457, de grootvader van de eerste leenman van Nergena

Omdat Hendriks nazaten heer van Biesel waren, zal de eerstbekende bezitter van Harselo waarschijnlijk ook aan deze tak verwant zijn (zie bij Harselo

Een kleinzoon van Hendrik van Brienen was Wolter, heer van Biesel, getrouwd met Bertha ten Water. Hun dochter Johanna trouwde in 1545 met Sweder van Brakel, richter van Wageningen ⁽⁷⁵⁾. Johanna's zuster Bartruid van Brienen trouwde Hessel van Lawick (zie bij deze geslachten).

Uit deze tak van de van Brienzou ook het Arnhemse burgemeestersgeslacht stammen ⁽⁷⁶⁾. Daaruit trouwde Gijsbert vsn Brienen met Anna Hackfort (zie bij Bruxvoort en in het laatste hoofdstuk).

Hun achterkleinzoon Gerhard, geboren te Wageningen, schultus en ontvanger te Apeldoorn † 1707 was in 1651 getrouwd met Wynanda Junius † 1705, dochter van Johan Junius, burgemeester van Wageningen (1639-1656), en Anna Stier. Naar deze burgemeester of naar Willem Junius met hetzelfde ambt (1678-1690) kunnen de Junushoffen de Junusstraat (vroeger Broeckstraat) zijn genoemd.

Hun dochter Johanna Henrietta van Brienen, geboren te Apeldoorn in 1658, trouwde 1e Jan Suermondt, in 1675 burgemeester van Wageningen, en 2e Johan Otters † 1751, schultus en ontvanger van Ede (zie bij Schoonhul) ⁽⁷⁷⁾.

Noten bij het zesde hoofdstuk

pag. 46 ⁽¹⁾ G.K. II p.59 en 67, ⁽²⁾ G.1916, ⁽³⁾ G.K. II 61 en 133

" 47 ⁽⁴⁾ G.K. II p.62 en G.K. I p. 62 en 258, ⁽⁵⁾ G.1940 XLIII p.244, ⁽⁶⁾ V.D. p.107, ⁽⁷⁾ A.D. no.65 fol.16, ⁽⁸⁾ H. p.96, V.D. p.261, Wa

" 48 ⁽⁹⁾ Zij was waarschijnlijk een dochter van Nicolaas , wiens moeder een van Zuylen was (A.p. 128), en N. van Wisch. Deze van Steenbergens stamden af van een bastaardzoon van graaf Reinoud I (1271-1318) en waren beleend met het slot Nijenbeek bij Deventer (G.K. II p.329 e.v.) Karel was de oudste zoon van Hendrik van Steenbergens † 1542, die in 1517 getrouwd was met Anna van Roderlo de moeder van de oudste bastaardzoon van hertog Karel (G.1950 L p.35), ⁽¹⁰⁾ G.1958 LVII p.172, ⁽¹¹⁾ Dem, ⁽¹²⁾ p.83, 84, ⁽¹³⁾ L.A. p.47

" 49 ⁽¹⁴⁾ A. p.12, ⁽¹⁵⁾ A.K. R 684, A. p.133, ⁽¹⁶⁾ O.B. Sticht. Utr. dl.IV no.2344, V.D. p.161, ⁽¹⁷⁾ Sl. p.20, ⁽¹⁸⁾ V.D. p.99, 107, 161, 162, ⁽¹⁹⁾ V.D. p.158, ⁽²⁰⁾ V.D. p.222, zie ook p.109 en 110

" 50 ⁽²¹⁾ Aleyd, weduwe van Hendrik van Renesse Hendrikszoon, droeg in 1564 met haar kinderen Hendrik, Jenneke en Anna een huis en hofstad buiten de Bergpoort te Wageningen over aan Johan van Sallant en Belia van Stepraedt (A.K. R 612), ⁽²²⁾ St. Jan 815, ⁽²³⁾ N.L. 1909 kol. 153, ⁽²⁴⁾ A. p.51,

- pag. 50 (²⁵ G. 1936 XXXIX p.55, (²⁶ G.K. II p.62, (²⁷ V.D. p.250, (²⁸ V.D. p.162,
 (²⁹ L.A. p.54, (³⁰ Ede II p.16, (³¹ .D. no.68, (³² W. p.150, (³³ O. Sl.,
 (³⁴ W.B. IV 20, (³⁵ G.1936 XXXIX p.34, (³⁶ L.N. St. p.268, (³⁷ I. p.78,
 (³⁸ A.v.P. R 18, (³⁹ L.N.St. p.414. St.L. p.89
- " 51 (⁴⁰ L.A. p.65, (⁴¹ V.D. p.260, (⁴² G.1936 XXXIX p.69, (⁴³ L.A. p.47,
 (⁴⁴ de V., (⁴⁵ Schf., (⁴⁶ p.117
- " 52 (⁴⁷ V.D. p.152, (⁴⁸ zie ook G.V. 1876 p.21 en 23, (⁴⁹ G.1940 p.241
- " 53 (⁵⁰ L.N. St. p.32 G.1936 XXXIX p.53, (⁵¹ V.D. p.181, 182, (⁵² G.1958 LVII
 p.77 en 82, (⁵³ L.A. p.30, G.K. I p.50, A. p.73, (⁵⁴ V.D. p.178, (⁵⁵ V.D. p.15
 (⁵⁶ V.D. p.181, (⁵⁷ L.N. p.172, (⁵⁸ G.1936 XXXIX p.72, (⁵⁹ N.L. 1959 kol.150
 (⁶⁰ L.A. p.48
- " 54 (⁶¹ Zij stelde haar zoon Hendrik van Rouwenvoort in de plaats van haar vader
 Johan Gruters in de vicarie van Olden Keppel (A.K. R 620), (⁶² V.D. p.152,
 (⁶³ G.V. 1877 p.53, (⁶⁴ N.G. II no.16, (⁶⁵ V.D. p.118
- " 55 (⁶⁶ V.D. p.210, (⁶⁷ Het vermoeden, dat de hof van Putten een Stichts achter-
 leen was, is door het voorgaande minder waarschijnlijk, (⁶⁸ V.D. p.174,
 (⁶⁹ L.A. p.56
- " 56 (⁷⁰ L.A. p.56, (⁷¹ G.1964 p.161, (⁷² L.A. p.54, (⁷³ V.D. p.184, (⁷⁴ Een Joha:
 van Brienen was in 1454 voogd over zijn nicht, een dochter van Alard van
 Linden, die te Rhenen werd beleend (Rep. Elten 156/34). Deze Alard kan ook
 genoemd zijn in het tynsboek van Elten (p.165)
- " 57 (⁷⁵ N.L. 1909 kol. 196 A.K.W., (⁷⁶ N.L. 1910 kol. 110, (⁷⁷ N.L. 1909 kol.
 46 e.v.

Hoofdstuk VII

De geschiedenis en de beschrijving van het landgoed "De Nergena"

1. De vroege geschiedenis van Nergena

Ten westen van Bennekom kan de noordelijke rug reeds vroeger in cultuur zijn gebracht dan de lager gelegen polders, omdat er geen rechthoekige verkaveling voorkomt. Voor de zuidelijke rug kan dit ook gelden, omdat op beide ruggen twee afzonderlijke tienden werden geheven, waarvan één vooral voor de engen (¹).

Op deze zuidelijke rug ten zuiden van de Lange Allee ligt aan de oostzijde Steenbergens bouwhof en liggen aan de westzijde van de Dijkgraaf de boerderijen Schoonhoven, welke reeds werden behandeld. Daar tussenin lag volgens de polderkaart van 1752/3 en ligt ook thans nog Nergena.

Deze drie goederen kunnen tot één bezitting Schoonhoven hebben behoord, omdat ze op één kavel hebben gelegen en alle drie even groot waren, namelijk ± 37 morgen, omdat ze waarschijnlijk uit één kloostergoed zijn ontstaan en omdat het middelste deel nog in latere eeuwen met de naam Schoonhoven voorkwam. Het oostelijke deel werd naar de leenmannen genoemd, had dus voordien waarschijnlijk geen eigen naam, mogelijk omdat het eveneens van Schoonhoven was afgesplitst.

Het middelste deel kwam in 1292 voor als een goed zonder naam in de nabijheid van Schoonhoven, werd als leen pas in 1626 Nergena genoemd en werd later met beide namen aangeduid. In een koopacte van 1663 stond "Schoonhoven bouwhoff gnt Nergennae", in een omschrijving van het leen in 1664 "Nergena alias Schoonhoven" en in het Resolutieboek der ambtsjonkers van Ede : "L. van Eck (Groot Schonauwen genaamd Nergena)" (²). Ook in acten van 1700 en 1775 kwamen beide namen nog voor.

Oostelijk van de Dijkgraaf liep ten zuiden van Nergena en Steenbergens bouwhof de Lange Allee, welke in het oosten rond de laatste boerderij naar het noorden boog tot aan de Lange Steeg.

Deze Allee lag volgens de polderkaart van 1752/3 op het eerste perceel van de vijfde en zesde polder van Wageningen en dus ten zuiden van de vroegere grens tussen Wageningen en Bennekom. Het verlengde ervan ten westen van de Dijkgraaf kan ongeveer de scheiding tussen het eerste en tweede perceel van de vierde polder van Wageningen zijn.

De krommingen van de Lange Steeg in het westen en van de Lange Allee in het oosten maken het waarschijnlijk, dat de laatste reeds is aangelegd met de bedoeling de gehele kavel van ± 111 morgen of ± 7 hoeven in drie gelijke delen te verdelen. Een dergelijke planmatige indeling naar gelijke oppervlakten kan ook de oorzaak zijn van het verspringen t.o.v. elkaar van de westelijke

verlengden van de Bornseweg, thans Kielekampsteeg, omdat de Lange Steeg niet rechtlijnig was.

Op deze kavel ten noorden van de Lange Allee sloten Nergena en Steenbergens bouwhof dus aaneen en dit is vooral van belang, omdat de Lage Steeg voor 1942/3 geen verbinding had met het noorden, doch bij de Lange Allee aansloot. De wagenweg liep omstreeks 1925 zelfs nog rond de Rietvijver over het perceel de Loesemer ten westen van het noordelijke deel van de Lage Steeg.

De kavel met deze drie goederen kan daarom zeer vroeg een afscheiding tussen de Wageningse en Bennekomse landerijen hebben gevormd, zoals dit vrijwel in het verlengde ervan door het Renderveen of Reineveen in 1390 in de Veenkampen ontstond. Daarvoor pleit, dat drie percelen in de Veenkampen bij deze drie goederen kunnen hebben behoord. Hierbij aansluitend vermeldde "De Tegenwoordige Staat", dat Nergena gelegen was aan (de weg naar) het Rhense veen (3).

De indeling in drieën en de aanleg van de Lange Allee zullen tot stand zijn gekomen, voordat één der delen afzonderlijk werd genoemd en dus vóór 1292. Deze driedeling kan weer het gevolg zijn geweest van de bevrijding van een kloostergoed uit de horigheid.

In het vorige hoofdstuk werd immers reeds gevonden, dat Robert van den dorenweerde tegen het eind van de veertiende eeuw verplichtingen had aan het klooster te Elten, waarschijnlijk voor het oostelijke derde deel. Dit maakt het waarschijnlijk, dat deze gehele kavel deel uitmaakte van de aanvankelijke giften van graaf Wichman of zijn nazaten aan de kloosters te Elten en te Paderborn.

Het westelijke deel Schoonhoven was in 1302 in erfpacht bij het St. Catharina Gasthuis te Arnhem (4 mogelijk van de graaf van Gelre. Het kan het erfvoogdijgedeelte zijn geweest.

Het middengedeelte zou dan zijn overgebleven voor het klooster te Paderborn, met de Kelnarij van Putten als beheerder. Enige aanwijzing daarvoor kan slechts zijn, dat in 1313 in de bezittingen van Herbert van Putten tussen horige lieden uit andere plaatsen voorkomt "Egbert, wonende in Sconover".

Voor 1292 was dit middengedeelte echter reeds van Gyselbertus van Dolre (zie hfdst. III). Blijkens een in het latijn gestelde acte van 5 november 1292 uit het archief van de Balye van Utrecht van de Ridderlijke Deutsche Orde schonk Gijselbertus of Gijsbert van Dolre bij zijn intrede in deze orde daaraan 100 pond Hollandse penningen. Daarvoor verpandde hij zijn bezit nabij het erf Schoonhoven, waarvan Gerdungus van Schoenhove leenman was, en de goederen Spurdinclare en Butsebroke, welke Wilhelmus van Menninclare in leen hield (5).

Van deze ruim 675 jaar oude acte en van de eraan hangende waszegels zijn bijgaand foto's opgenomen (foto's 7-10). Dankzij de medewerking van Dr. A. Johanna Maris kan bijgaand een vertaling van deze acte worden gegeven

De R.D.O. was een geestelijke ridderorde, ook genoemd "Orde van Ridders van het hospitaal St. Marie te Jeruzalem", ontstaan tijdens de derde kruistocht in 1190. De orde wijdde zich aan de strijd tegen de ongelovigen en aan ziekenverpleging. Later werd het een hervormde adelsvereniging. Te Rhenen had deze orde een commanderij.

Dankzij de medewerking van de heren archivariissen van de Balye van Utrecht van deze orde werd inzage van deze acte verkregen en zijn van het middengedeelte de meeste gegevens bekend.

In een "Lijst van leenmannen van het goed en erf te Schoenhoven, alias genaamd Nergena, bij Bennekom op de Veluwe" werd dit in 1664 omschreven als "het adellijke huis en bouwmanshuys", hoewel een koopacte van 1663 het gedeeltelijk leen, gedeeltelijk allodiaal (vrij) noemde. Overeenkomstig het laatste vermeldde een veulingsacte van 1815 alleen de boerderij "Klein Nergena" bij de Dijkgraaf "leenroeig" aan het Duitse Huis. Dit bleek de R.D.O. te zijn en werd het uitgangspunt van dit deel van deze studie.

De omschrijving van 1664 kan mogelijk uit oudere leenbrieven zijn overgenomen, zoals in die tijd dikwijls gebeurde (⁶). De uit deze lijst vanaf 1497 bekende leenmannen kunnen dus aanvankelijk ook het perceel met het adellijke huis in leen hebben gehad en later in bezit. De ongetrouwde leenman Anthony van Wees had in 1620 geen havezathe (⁷). Mogelijk was toen het adellijke huis reeds van het leen afgesplitst.

In de verpandingsacte van 1292 werd aan de oudste zoon en de erfgenamen het recht gegeven de goederen in te lossen vóór het overlijden van één der leenmannen. Daarna zullen deze goederen voor 1374 aan de R.D.O. zijn vervallen, omdat in dit jaar Spurdinclare en Butsebroke door deze orde in erf-tins werden uitgegeven. Tussen 1292 en 1497, dus over ruim twee eeuwen, ontbreken echter directe gegevens over het pand of leen Nergena.

In "Schatting van den Lande van Gelre voor de Veluwe van het begin der 14e eeuw" door P.N. van Doornick werden "die kinder van Nerghenna" genoemd onder Garderen (⁸).

We kunnen vermoeden, dat Nergena in leen is gebleven aan van Dolres en dat de weduwe van Hendrik Berntsz (van Dolre ?) Oede Aelbertsdochter van Nergenna het in 1436 in leen had. Aan haar werd in dit jaar de Wylkamp in het panderambt van Putten en Nijkerk overgedragen door Dirk van Herwen en zijn vrouw Jutte (⁹).

Bernt of Berend Froyse van Dolre Evertszoon trouwde Salome van Herwen, kwam voor in 1411 en † voor 1441. .

Het eerste echtpaar zal waarschijnlijk geen kinderen hebben gehad, waardoor Nergena vererfde over haar broers schoonzoon en de helft van de noordelijke belending van Renderveen aan het geslacht van Hemert, dat aan haar man verwant kon zijn.

Zij kan namelijk dezelfde zijn geweest als Udel of Uelant Aelbertsdoch., ter van Riënen of Rijnen, die in 1391 deelgenoot was in deze belending, welke gedeeltelijk onder Nergena kan hebben behoord, zoals ook overigens aannemelijk is.

Een Johan Aelbertszoon werd in 1434 beleend met een tiend te Amerongen, evenals zijn dochter Magriet in 1451 en met haar man Gerit van Zallandt in 1466 met voor en na hun van Renens (¹⁰). Johan van Sallandt liet in 1497 zijn vrouw inschrijven voor het leen Nergena en kan er dus zelf eerder mee zijn beleend.

Het lijkt daarom waarschijnlijk, dat Johan Aelbertszoon een broer van Oede is geweest, dat Gerit van Zallandt verwant was aan de eerstbekende leenman van Nergena en dat dit daardoor in leen aan het geslacht van Sallandt kwam. Een Gerrit Johansdochter van Sallandt, getrouwd met Gijsbert de Koc van Weerdenburg, werd in 1392 beleend met de Spikerskamp te Wageningen, zodat deze voornaam in dit geslacht voorkwam (¹¹).

De bezitter van de noordelijke belending van Renderveen in 1473 Johan van Hemert, ridder, (¹² kan een achterneef zijn van de moeder van Engele van Dolre Beernts- of Berntsdochter en na de dood van haar tweede man in 1482 hulder voor Engele zijn geweest (¹³).

Engele was waarschijnlijk de moeder van de eerstbekende leenvrouwe van Wulvengoed ten Oosten van Nergena (zie bij Wulvengoed en bij het geslacht Dolre). Engele's moeder was een dochter van Jan Willems van Hemert, terwijl Willems vader Johan Borre van Hemerten een Engele als moeder had (¹⁴). Willems broer Johan had een zoon Gijsbert en een kleinzoon Johan (de Cocq) van Hemert, welke voorkwamen met het leen Nederhemert (¹⁵ (zie bij de Westerhof).

Omdat deze belending gedeeltelijk afkomstig was van de vrouw van wijlen Hendrik Berntsz, lijkt het waarschijnlijk, dat hij een broer van Engele Berntsdochter van Dolre was en daardoor een afstammeling van de eerstbekende bezitter van Nergena.

Hiervoor kan ook nog van belang zijn, dat Dirk van Herwen, die de Wylcamp overdroeg, een broer van Ott en een neef van Lubbert van Herwen, ordelwijzer was te Englanderholt (1438-1440) en richter van Arnhem en Veluwezoom in 1442 (¹⁶ en dat Johan van Dolre recht wees in 1444 (¹⁷).

Deze Dirk beloofde het tweede ambt niet te zullen verlaten voor hij een schuld van 1000 rijsche guldens, welke aan de stad Arnhem waren voorgeschoten door Gelis ingen Nulandt, zou hebben terugbetaald. De laatste had dit ambt van 1422 tot 1429 na Jan van Wijck in 1406 en o.a. Arnt van Stramprade Godertszoon in 1392 (¹⁸ (zie bij Harn en Harselo).

De overdracht van de Westerhof te Wageningen van Joost Johanszoon van Hemert aan het geslacht van Sallant kan bij het voorgaande aansluiten.

Hoewel hiermee de bezitsveranderingen van Nergena in deze eeuwen waarschijnlijk wel zijn gevonden, is het bewijs daarvoor nog betrekkelijk zwak.

Daar de van Hoekelums vanaf 1402 Renderveen in leen hadden en later Schoonhoven in bezit en zij de naam Nergena mogelijk naar hier kunnen hebben overgebracht is het van belang, dat de geslachten van Hoekelum en van Sallant stamverwant waren (¹⁹ en dat hun wapens slechts weinig verschilden (²⁰).

Volgens een genealogie van Sallant in de collectie van Rhemen (²¹ was een zuster Geertruid van de vader Bartholt van de eerstbekende leenman van Nergena getrouwd met Johan Willemszoon van Hoekelum tot Kernhem, erfjagermeester van Veluwe, hoewel in 1446 Johan van Hoekelum Johanszoon met Kernhem werd beleend (²². Ook was een Johan van Hoekelum, zoon van Johan en Lubberich Voeth Geerlofsdochter, getrouwd met een dochter van Johan van Sallant en Luitgarda Vijgh (²³.

Omstreeks 1500 hadden leden van het geslacht van Sallant ook de goederen van de latere Sallantsvicarie in bezit, welke althans ten dele eerder bij een wildforstersgoed behoorden (zie een volgend hoofdstuk). Mogelijk was dit de oorzaak, dat Nergena in 1647 niet voorkwam in het verpondingsregister, daar een forsterserve vrij was van deze belasting (²⁴.

Klein Nergena is tot in de Franse tijd in het bezit geweest van de R.D.O. waardoor over ruim 3 eeuwen de leenmannen bekend zijn. In de volgende paragrafen zullen de geschiedenis van de naam en van de gebouwen en de omschrijving van het landgoed worden behandeld en daarna de verdere geschiedenis van Nergena tezamen met de geslachten van de leenmannen en de families van de latere bezitters.

Nergena werd beleend ten Zutphense Rechte met vererving ook in vrouwelijke lijn. Als een nieuwe leenman werd ingeschreven, moest een heergewade (krijgsuitrusting) worden betaald met een pond goed geldes = $\pm$ f6,-. Ook waren hofrechten verschuldigd. Het leenstelsel werd in ons land opgeheven onder de Bataafse Republiek in 1798.

De andere beide in 1292 aan de R.D.O. verpande goederen Butsebroke (voor de helft) en Spurdinclare werden sedert 1374 in tins uitgegeven evenals Menninclare. De helft van Butsbroeck kwam in 1374 aan Tyman Wittinck en in 1436 aan Pilgrim Wittinck en Menninclare of Spurdinclare in 1374 aan Willam Stump of Stoep. In de registers van de R.D.O. kwam Butsebroke ook voor als Buisbroek, Beensbroeck en Buysert en Menninclare als Menkeler, Mankelaar en Maanderbroeck. Mengel zou betekenen : spint wijn, miswijn (²⁵.

Op een kaart van Ede in de "Gemeenteatlas van Nederland" van 1867 door J. Kuyper komen tussen Renswoude en Barneveld voor "Groot Busbroeck" en "Klein Busbroeck", "de Buzer" en "de Buzerse Beek" en ook "de Spurler". De eerste beide goederen zullen daar waarschijnlijk hebben gelegen. "De Butzeler" en "Olden Butzeler" onder Ede kwamen ook voor in de Nederstichtse Leenacten (²⁶.

Maanderbroek ligt ten noorden van de Maanderdijk, de vroegere kadastrale grens tussen Bennekom en Ede, en gedeeltelijk ten noorden van de Sallantsvicarie. Menninclare werd genoemd als streek in 1394/5 (²⁷en in de bezittingen van de proostdij van St. Jan en in die van St. Pieter te Utrecht.

2. De naam Nergena

Deze naam werd soms ook geschreven als Nergenna, Nerghenna of Nergennae.

Bij Bennekom werd deze naam waarschijnlijk het eerst gevonden in het begin der 14e eeuw in "die kinder van Nerghenna" en in 1436, toen Oede Aelbertsdochter van Nergennae, weduwe Hendrik Berntszoon er misschien woonde (zie hiervoor).

Met zekerheid kwam deze naam hier voor in 1510 in de stichtingsacte van de St. Anthonisvicarie (²⁸. Derk Egberts gaf daarin "een half molder rogge uit een stuck landts gelegen in den erve Nergennae". Dit zal het perceel no. 36 van de zesde polder van Bennekom zijn geweest, groot 5 hont 80 roeden ten name van "De vicarie". Het lag ten oosten van de plaats van het oudste adellijke huis, dat ten zuidoosten van de Kolvenvijver stond. De veilingacte van 1815 vermeldde dit perceel ten name van H. Geurts.

Overigens kwam deze naam ook voor ten zuiden van Esch bij de Tongerense heide in N. Brabant en reeds zeer vroeg voor het slot Nergena ten oosten van Gennep aan de Niers tussen het Reichswald en een hoogveenstrook.

Bij dit slot behoorde sinds 1418 het woudgraafschap over vrijwel het gehele tegenwoordige Duitse Reichswald (²⁹.

In de Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde van 1955 schreef J. Huisman over het voorgaande. Hij zag de betekenis van de naam in een verre afstand in ruimtelijke en mentale zin. In het jagerambt van Veluwe en Reichswald, dat "van alder tot alder" aan de heren van Hoekelum bij Bennekom behoorde tot 1481, vond hij een aanwijzing, dat de naam naar Bennekom kan zijn overgebracht.

Deze aanwijzing wordt versterkt, doordat leden van dit geslacht vanaf 1402 Rendorveen in leen hadden en althans later ook Schoonhoven in bezit, terwijl eeuwenlang Nergena ook met de naam Schoonhoven voorkwam.

De vroegste vermelding in het begin der 14e eeuw geeft echter de mogelijkheid, dat nog voorgangers van de van Hoekelums aan de naamsoverdracht hebben meegewerkt.

De ligging van Nergena tegen de grens tussen de rechtsgebieden Wageningen en Ede als deel van de kavel tussen de Lange Steeg en de Lange Allee kan een motief voor het geven van de naam Nergena zijn geweest. Bovendien gold dezelfde grens tussen de Veluwe en de Nederveeluwe en lag Nergena in zeer vroege eeuwen ook tussen uitgestrekte venen en bossen.

De ligging hield een afstand in tot de bevolkingscentra en bracht mee, dat de leenmannen van Nergena "overal bij en nergens bij" behoorden. Ze hadden in beide ambten functies. Ook werd de grens wel eens gewijzigd (zie hierna bij de Loesemer) en in 1628 nog betwist ⁽³⁰⁾.

Het nergens bij gold ook t.o.v. de verpondingen, waaronder Nergena evenmin viel als de wildforstergoederen.

Bij het voorgaande sluit aan, dat in "Varende Luyden" door Dr. Th. Enclaeus over zwervende volksdichters in de 15e en 16e eeuw op pag. 125 worden genoemd: Nergensnae en Droevendaal. Een boerderij met de laatste naam komt hier voor aan de Bornse Steeg (zie bij Abdeshoven).

3. De gebouwen van Nergena

In deze omgeving kan Schoonhoven reeds voor 1292 een belangrijke bezitting zijn geweest, werd Harselo bekend na 1388 en was Harn vroeger mogelijk ook belangrijk.

Van vele adellijke huizen werden pas gegevens gevonden, nadat ze bekendheid hadden gekregen. Hoewel Nergena hier het eerst werd aangetroffen in 1436 of in 1510, kwam ook dit landgoed pas een paar eeuwen later tot grote ontwikkeling. Het werd in 1662 een havezathe genoemd en in 1663 en 1664 een adellijk huis.

Het oudst bekende gebouw lijkt niet versterkt te zijn geweest. Dit kan samenhangen met het gebruik als jachthuis zonder regelmatige bewoning, maar ook het gevolg zijn van het gebruik van buskruit. Daardoor werden versterkte huizen na 1500 weinig gebouwd.

De vroegste duidelijke vermelding van het oudste gebouw, dat mogelijk in 1663 en 1664 adellijk huis werd genoemd, kwam voor in een veulingsacte van 1815 met een afzonderlijk huisnummer: "Huys of Gebouw, geappropriëerd tot een Capitale Tuinmanswoning, waaraan een Oranjehuis en Groenkelders, ook een Koetshuis en Stalling voor twaalf Paarden".

Een evengrote stalling kwam voor bij het latere herenhuis en bij het kasteel te Wageningen. Het kan daarom een kenmerk zijn voor het vroegere adellijke huis.

Op de eerste originele kadasterkaart van ± 1830 kwam dit gebouw nog voor met de naam Nergena in de richting zuid-noord met een lengte van ± 30 meter. Het stond ten zuidoosten van de Kolvenvijver met aan de lange oostzijde drie streepjes, aan de west- en zuidzijde twee en aan de noordzijde één. Dit zouden uitmetselingen of pilasters voorstellen (zie tekening 2).

In 1833 vermeldde het kadaster daar "opgaande bomen", zodat het toen was verdwenen. Ten zuiden van deze vijver stond op de genoemde kaart nog een huis en een hooiberg, terwijl dit in 1833 nog een erf werd genoemd.

Op de polderkaart van 1752/3 kwam het oudste gebouw evenmin voor als andere bijgebouwen.

De Wandelgids voor Bennekoms Omstreken van 1902 vermeldde, dat er een kwart eeuw geleden nog enige overblijfselen van een sterk slot zichtbaar waren ⁽³¹⁾.

Een oude Bennekommer vertelde er dikwijls rogge te hebben gemaaid, terwijl zijn zoontje oude stenen in de vijver wierp, en een oude Bennekomse aannemer had er "kloostermoppen" van gebruikt voor het metselen van hokken in een oude tabaksschuur van de tegenwoordige boerderij Nergena.

Op de polderkaart van 1752/3 stond aan de Lange Steeg iets ten westen tegenover het Harnse Dijkje een even diep als breed herenhuis. Het leek daarvoor iets op een kasteel en stond ongeveer op de hoogste plaats t.o.v. de omgeving, waar in de tegenwoordige boomgaard scherven van kruiken en flessen werden gevonden en onder de grond een stenen put.

Van dit herenhuis vonden we een originele tekening van 1731 van de beroemde tekenaar Cornelis Pronk (1691-1759) bij het Rijksbureau voor Kunst-historische Documentatie te 's Gravenhage (Top. 958 doos XL, zie foto 11). Een vergroting ervan werd in het trappenhuis van het hoofgebouw van het IVRO geplaatst.

Bij een tekening van dit herenhuis door Schoemaker naar C. Pronk in "De Geschiedenis van Ede" ⁽³²⁾ staat een omschrijving vermeld uit "De Tegenwoordige Staat" van 1741 ⁽³³⁾: "een nieuwerwets Heerenhuys, Lustplaats bij het Rhenense Veen". Deze tekening hangt in het gemeentehuis te Ede en er zijn ansichtkaarten van gemaakt.

Volgens een deskundige zou dit herenhuis gebouwd zijn in het einde van de 17e eeuw en dus waarschijnlijk na de aankoop van Nergena door Lubbert van Eck in 1663.

Het huisperceel werd in de veilingsacte van 1815 als volgt omschreven: "De Buitenplaats Nergena bestaande in een Capitaal fraay modern gebouwd en geheel onderkolderd heerenhuis, voorzien van 25 zo boven als beneden meest behangen kamers, voorts knechts en meide kamers, kelders, ruime keukens, ruime zolders, Koetshuis en Stalling voor twaalf paarden, Bouwhuis en menagerie "en" voorts grote vijver, moes- en broeituinten met Exquise vruchtboomen beplant en een Engelsche naar de nieuwste smaak aangelegde Partij voor, bezijden en achter het Huys".

Dit herenhuis kwam nog voor op een kaart van Krayenhoff van 1820, doch niet meer op de kadasterkaart van ± 1830. Het zal dus tussen deze jaren zijn afgebroken, mogelijk mee als gevolg van de omstreeks 1810 ingestelde deuren- en vensterbelasting.

De afbraak zal hoogstwaarschijnlijk zijn geschied door leden van de familie Prins (zie aldaar), die later de eigenaars bleken te zijn. Een drietal

voorwerpen, afkomstig van het herenhuis en later in het bezit van de nazaten van deze familie, kunnen daarvoor het stoffelijk bewijs leveren. Deze werden aan het IVRO geschonken.

Een paar ovaalronde stenen bollen, van onderen versierd met acanthus-bladeren, zouden afkomstig zijn van het inrijhek van Nergena en later aan de achterzijde van "Het Prinsenhof" te Bennekom op de hekpalen hebben gelegen. Bij de bouw werden ze op het toegangshek van het hoofdgebouw van het IVRO geplaatst (foto 12).

Een fraai versierde oude haardplaat met de spreuk "Ora et labora", eveneens afkomstig van Nergena, is in het trappenhuis van dit hoofdgebouw opgesteld (foto 13).

Op de tekening van C. Pronk komt een zonnwijzer van Nergena voor, welke volgens een onderschrift in een fotoalbum uit het begin dezer eeuw in de tuin van "Het Prinsenhof" stond (foto 14). Thans staat deze in de tuin van één der nazaten.

De geschiedenis van de overige gebouwen is opgenomen bij de geschiedenis van de families Prins en Van Steenberg in volgende paragrafen.

4. Beschrijving van het landgoed "De Nergena"

Van het landgoed "De Nergena" werd in 1949 een overzichtskaart getekend door Mej. A. Koornneef uit de kaarten van de polderatlas van de Dijkstoel van Wageningen en Bennekom van 1752/3 (kaart 3).

Daar een luchtfoto van de Royal Air Force van 12 september 1944 (kaart 4) in hoofdtrekken nog hetzelfde aangeeft, is de ligging in de laatste twee eeuwen vrijwel gelijk gebleven. Uit de geschiedenis van deze omgeving blijkt echter, dat dit over een veel groter aantal eeuwen het geval zal zijn geweest.

Van "De zeer aangename, extra welgelegen en zeer aanzienlijke Buitenplaats genaamd Nergena" komt voorts een omschrijving voor in een veulingsacte van 1815 in de inventaris van notaris Busger te Arnhem no. 166 en 177. Meerdere aanhalingen hieruit kunnen de gegevens uit de kaarten aanvullen.

Reeds zagen we, dat dit landgoed op de zuidelijke rug ten zuiden van de Lange Steeg lag, met aan de zuidzijde de Lange Allee, welke vanaf "Het IJzeren Hek" op een bruggetje over de Dijkgraaf liep tot en met de thans nog aanwezige Nergense Bosweg. "Het IJzeren Hek" staat op de polderkaart getekend en werd later gebruikt voor het landgoed "Den Brink" bij Arnhem, dat in 1931 aan de Kema kwam.

De Lange Allee kwam nog laat op kaarten voor. Op de luchtfoto van 1944 stond daar nog een rij bomen ten oosten van de Bovensteeg. Van de $\pm$ 450 meter lange Nergense Bosweg met 4 rijen bomen behoort thans nog $\pm$ 360 meter aan het Rijk en is in beheer en in gebruik bij het IVRO.

Nergena lag op deze rug ten oosten van de Dijkgraaf en had slechts één perceel ten oosten van de Bovensteeg. Bij de aankoop van Nergena met 62-63 morgen in 1663 door Lubbert van Eck zal dit er in hoofdzaak bij hebben behoord. Later werd het sterk uitgebreid.

Aan de Lange Steeg staat bij de Dijkgraaf thans nog de boerderij Klein Nergena en ten westen van de Bovensteeg en iets ten westen van het ongeveer er tegenover liggende Harnse Dijkje stond "een capitaal, fraai en modern gebouwd Heerenhuis".

Op de kruising van de Bovensteeg met de Lange Allee zal "het Bornse Hek" hebben gestaan en ten westen van deze steeg en ten zuiden van het herenhuis lag "De Nabeukel". Aan de westzijde werd dit ingesloten door een Allee evenwijdig aan de Bovensteeg, welke langs de Kolvenvijver liep. Vanaf deze vijver liep "De Nieuwe Allee" diagonaal naar het bruggetje over de Dijkgraaf.

De omschrijving "Grote Vijver, Best bouw-enweyland, Boomgaard, Kwekerij, Akkermaals Bosch en Schoone Alleeën beplant met extra zware Eike Boomen, terwijl op zijde van het Huys enige zware Eike en Beuke boomen staan" geeft hiervan een beeld.

Bij de veiling werden het huisperceel met de Nabeukel, een gedeelte van de Koeweide en het Groot Nergenase Bosch aangehouden. De totale inzet bedroeg f50.705,-.

Tussen de plaats van het herenhuis en de Kolvenvijver groeide vroeger niets, terwijl het gras er nog spoedig verdroogt. Dit perceel heet "schraaljammer". Ten noorden van deze vijver werden vroeger veel stenen gevonden.

De peervormige Kolvenvijver heeft gedeeltelijk een begroeing, welke gemaaid wordt en met het wateroppervlak stijgt en daalt. Uit de sloten blijkt nog de plaats van de Nieuwe Allee. Een wagenpad loopt nu over een dam, waar vroeger ongeveer het bruggetje lag.

Nabeukel kan misschien betekend hebben : na beukenbos. Iets oostelijker komt nu de naam Nabinkel of Abinkel voor, waarschijnlijk een verbastering ervan. Dit laatste perceel heeft soms onder Steenbergens bouwhof gehoord. R. van Steenbergens heeft het in pacht gehad.

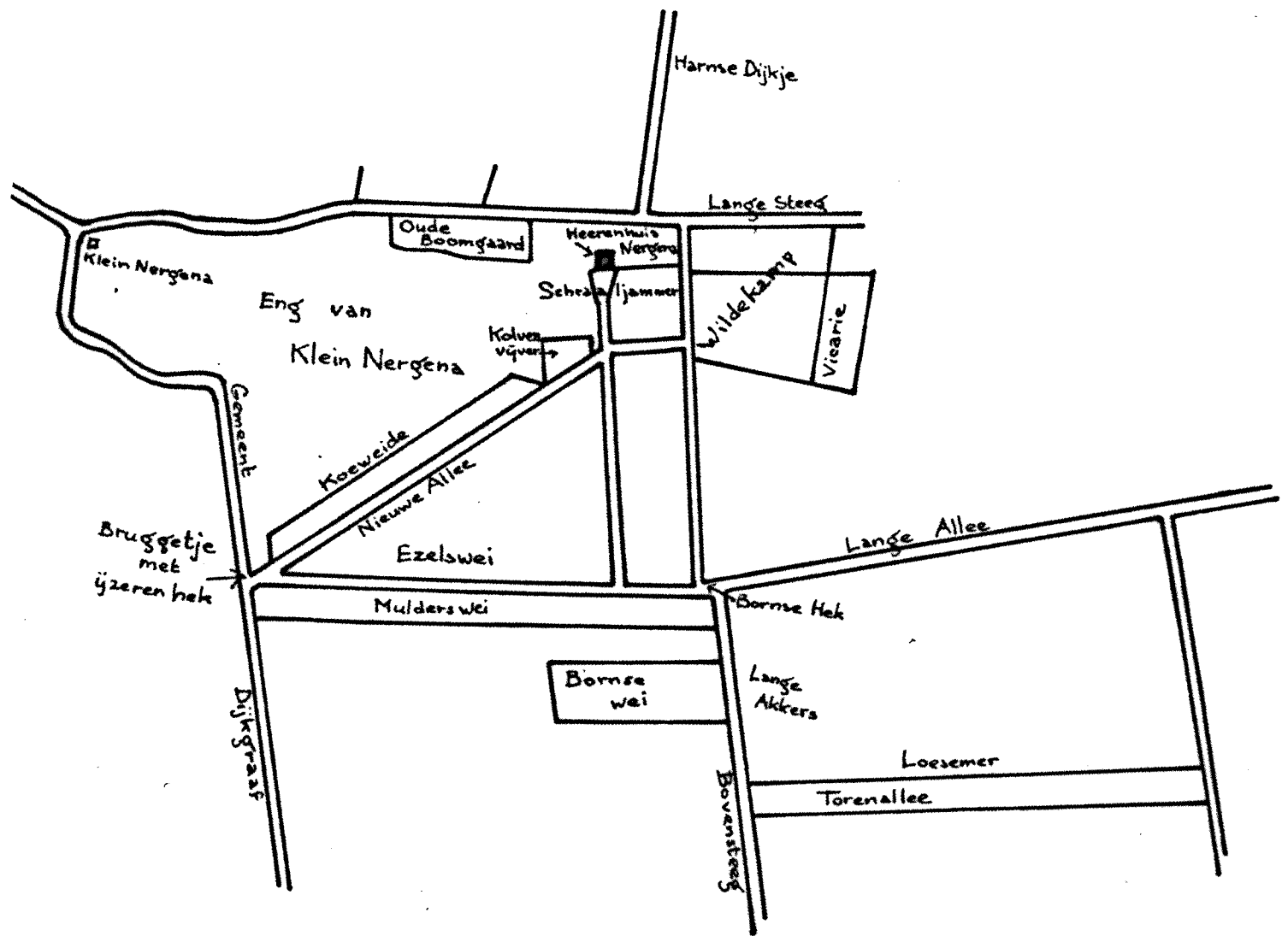
Ten westen van de Kolvenvijver en tussen de Nieuwe Allee en de Lange Allee lag "Het Akkermaals Bos met binnen hetzelfde gelegen moestuin en grasveld de Ezelsweide", tezamen ongeveer 7½ morgen met een vrije uitweg naar de Dijkgraaf door het IJzeren Hek. Het bos om de Ezelsweide heette het Ezels-hout. Koper was Baron van Eck voor f2100,-.

Een weitje langs het Ezelshout was later van een weduwe van Steenbergens van Harn.

Ten noorden van de Nieuwe Allee lagen twee gedeelten van de Koewei, groot 2½ morgen en 2 morgen 170 roeden met ten westen ervan een akkermaals bos.

Deze percelen hadden een uitweg over de Lage Dijkgraaf en de eigenaars moesten de heul (duiker) daarin onderhouden. Koper werd Baron van Haersolte voor

Detailschets van Nergena

Eén dezer percelen heet nog Renierswei naar een vroegere eigenaar Reinier Adams van Dikkenes, die het vermoedelijk van zijn broer Marinus had verkregen. Later was het van Jan Adams Reinierszoon en daarna van Tinus van den Berg van Schoonhoven.

Tussen deze percelen en de Nieuwe Allee lag het Bos om de Koeweide groot 2 morgen. Het werd voor f902,- gekocht door Jan van Soetendaal voor de helft en Aart Hendriks van Steenbergen en Jacob Hendriks van Steenbergen elk voor een vierde.

Het eerste gedeelte van de Koeweide lag aan de oostzijde van de andere beide gedeelten, was groot 1 morgen 2 hont en had een uitweg over de Eng van Klein Nergena ten noorden van deze percelen. Dit perceel werd aangehouden.

Noordelijk van deze percelen lag : "een boerenerf genaamd "Klein Nergena", gelegen in de gemeente Bennekom benedenbuurt, bestaande in Huisinge, Hof, Schuur en Koornberg, Heghout en opgaande bocomen, best bouw- en weiland", waarvan 8 morgen 21 hont bouwland en heghout gelegen onder Bennekom, 12 morgen 3 4/8 hont "Swinters" genaamd, gelegen in de Voorburgt en 3 morgen 1 5/8 hont weiland, gelegen in het Haverland, tezamen groot 24 morgen 3 1/8 hont, zijnde dit perceel leenroelig aan het Duitse Huis en belast met een jaarlijkse uitgang aan de Custos der Gemeente Bennekom van een half schepel rogge, in pacht bij de Weduwe Hendriksen.

In 1647 was Peter Gerrits pachter van Klein Nergena van Jr. Christoffel van Balveren en in 1749 woonde Willem Maassen er ³⁴.

Dit werd ingezet door Johannes Daniels uit Wageningen en Henricus Prins, doch het werd verkregen door een kleinzoon van de pachtster Hendrik Harmsen of Hermsen voor f4300,-.

Ingesloten door het huisperceel en de Eng van Klein Nergena lag langs de Lange Steeg nog "de Oude Boomgaard", groot ruim 1 morgen. De koper was Frank van Essen voor f252,-, in wiens familie het is gebleven (zie bij Opharn).

Aan de oostzijde van de Bovensteeg was een perceel no. 34 van ruim 1 morgen "de Wildekamp" gelegen langs de Lange Steeg in 1752 nog van de leenman van Harn. Ten zuiden daarvan was in 1752 een perceel no. 35 met 2½ morgen van Nergena, in 1815 oostelijk belend door "het looyen bed". Dit perceel werd in 1815 ook Wildekamp genoemd en was belast met een jaarlijkse uitgang van een molder rogge en een molder boekweit aan de Pastorie van Bennekom en de St. Stevensvicarie.

De kopers van dit perceel waren Aaldert of Aart van Eck en Aart Hendriks van Steenbergen voor f444,-. Deze van Eck kan de eerste van deze niet adellijke naam op Schoonhoven zijn geweest.

Tegenwoordig heetten deze percelen nog de Lange en de Korte Wildekamp. Ten oosten van het laatste perceel lag in 1752 het reeds genoemde perceel no. 36 "De Vicarie".

Ten zuiden van de Lange Allee en dus buiten het Bornse Hek werd in de achttiende eeuw het perceel "de Loesemer" tussen de Bovensteeg en de Lage Steeg in gedeelten bij Nergena gekocht.

Aan de noordzijde werd in 1733 gekocht 2 morgen bouwland en hooiveld met zijn houtgewassen voor 630 Carolylgn. van Egbert Everse van den Born en zijn vrouw Jantje Elberts. In 1731 was reeds 7 morgen bouw- en weiland aan de Bornse Steeg voor f1150,- gln. gekocht van de familie Versteegh met Geurt Buys als zwager van Geertjen Willems, weduwe Hendrik Versteegh.

Ingesloten door het laatste perceel was nog 4 morgen weiland van de Pastorie van Bennekom. Oosting vermeld daar de naam Lange Akkers. Ook dit laatste perceel zal zijn gekocht voor 1752 en op deze drie percelen zal bos zijn aangelegd tussen 1733 en 1752, omdat in dit jaar op de polderkaart op deze dertien morgen voorkwam "Het Sterre Bosch met de vier Geerhoeken" van de heer van Nergena.

Het rechthoekige Sterre Bosch met zijn vele kruislanen stond een weinig gedraaid op het perceel de Loesemer, waardoor aan iedere zijde een geerhoek overbleef. Aan de noordzijde was dit een in drieën gedeeld langgerekt driehoekig perceel met nog een vierde perceel bij de Lage Steeg. De tegenwoordige drie percelen Geerhoek doen wel denken aan de juistgenoemde drie delen, doch zijn breder en tezamen minder lang.

Op twee percelen aan de oostzijde groot $1\frac{1}{2}$ en 2 morgen van de weduwe Geurt Buys stond in 1752 nog geen bos. Mogelijk was dit het perceel van ruim 3 morgen op de Loesemer, dat pas in 1622 ontgonnen werd (³⁵). Voor 1731 kan dus een groot deel van de Loesemer van Geurt Buys en familie zijn geweest. Hij had vanaf 1710 de Hof van Putten te Bennekom in leen (zie aldaar).

Bij de veiling in 1815 waren deze beide percelen er ook bijgekocht en werd het geheel genoemd "een Schoon en welig Bosch, voormaals gelegen onder de gemeente Wageningen, doch waarvan de grondlasten onder Bennekom geheven en betaald worden, het Groot Nergenase Bosch genaamd, grenzende onmiddellijk aan het Landgoed Nergena en zulks met alle daarop staande Eike, Beuke en andere Boomen en verdere houtgewassen, groot achttien en een halve morgen". Het ernaast gelegen gedeelte van de Lange Allee en een gedeelte van de tegenwoordige Nergenase Bosweg werd er waarschijnlijk bij gerekend. Het perceel werd ook zonder bomen, dus "de platte grond ervan", geveild.

De naamsverandering van het bos kan duiden op de uitbreiding in het oosten, doch ook op de uitbreiding van Nergena.

Later is op de Loesemer opnieuw bos aangelegd. Deze naam kwam in de verpondingscohierien van Wageningen ook voor bij de Ossekampen in de Nude.

Aan de zuidzijde ontstond "de Torenallee", welke volgens een oude polderopzichter aan weerszijden twee rijen bomen had en op het perceel ernaast nog drie rijen. Het waren meest beukebomen en enkele eiken, welke omstreeks 1900 geveld werden.

Een perceel de Torenallee kwam nog voor op de kadasterkaart van 1830 en op de luchtfoto van 1944 en was nog aanwezig in 1949. Ten noorden van de scheidingssloot liep toen een wagenpad.

De Torenallee was gericht op de toren van Bennekom, iets ten noorden lang het oude huis Boekelo en langs de iets oostelijker gelegen Hof van Putten.

Na de aankoop van de oostelijke percelen van de Loesemer, zal daarop de Grote Vijver zijn aangelegd, welke reeds op de kadasterkaart van 1830 voorkwam. Volgens de polderopzichter was de vorm ervan achthoekig. In 1902 was deze vijver geheel volgroeid en jaarlijks werd in deze vroeger genoemde Rietvijver (foto 15) riet gesneden en met de hooilands verpachtingen geveild.

Men ving er zeelt of louw. In de strenge winter van 1890 zou er wel 200 pond onder het ijs zijn weggehaald, terwijl de overige omkwamen.

Rond deze vijver werd volgens de Wandelgids van Bennekom van 1902 ⁽³⁶⁾ in de tweede helft van de vorige eeuw een prachtige beukenlaan aangelegd door de heer Prins. Uit kaarten blijkt, dat deze laan naar de hoeken van de Loesemer bij de Lage Steeg liep. Rond de vijver en ten zuiden ervan had deze laan een dubbele rij bomen en ten noorden ervan een enkele rij. In 1944 kwam van het laatste nog een gedeelte voor en ook enkele bomen rond de vijver.

Vanaf de Grote Vijver liep een afwatering en gedeeltelijk een laan, gedeeltelijk een pad, in westelijke richting naar de nog aanwezige Kleine Vijver. Deze had een rechthoekige vorm met driehoekige einden. Een foto van omstreeks 1925 van deze vijver geeft een prachtig beeld van het natuurschoon (foto 16), doch op de luchtfoto van 1944 is deze vijver slechts te zien als een groep bomen. In deze vijver zwom men en viste er snoek en paling.

In de omgeving van de Kleine Vijver hebben nog een zestal vijvertjes gelegen van verschillende vorm voor het kweken van verschillende soorten vis. In 1943 bestonden daarvan nog drie.

De vijvers van Nergena waren bekend om hun natuurschoon. Een wegwijzer-tje met "Nergena Vijvers" hing tot voor kort in het begin van de Veenderweg. De Vereniging voor Vreemdelingenverkeer had bij de Grote en de Kleine Vijver een bank geplaatst. Op de Loesemer zouden de Bennekommers hun aardappelland hebben gehad en daarheen maakten zij hun wandeling.

Het Nergenasche Bosch werd met 17,11 ha. in 1943 door het Rijk aangekocht van de heer Willem Alexander Insinger. Na de herontginning in 1949 werden de namen Loesemer, Sterrebos en Geerhoeken op nieuwe percelen overgebracht. Het noordoostelijke perceel heet nu "de Hoge Eng" en het zuidoostelijke "Boskamp".

Achter de Grote Vijver, waaruit het riet was verwijderd, werd in 1953/4 het hoofdgebouw van het IVRO "Groot Nergena" gebouwd met aan weerszijden ervan bijgebouwen. Daardoor ontstond een voorplein, zoals vroeger bij oude burchten voorkwam (foto 17).

Aan de overzijde van de Nieuwe Wageningseweg is een strook aan de Rijkswaterstaat gekomen voor het behoud van het natuurschoon.

Ten zuiden van de Loesemer lagen volgens de veulingsacte van 1815 "de Kleine Bornse Landen" met als zuidgrens de Kielekampsteeg, waaraan nu de boerderij "De Born" staat. Het perceel langs deze steeg was in 1752 van de weduwe van de schout Jan Otters uit Ede, evenals de thans nog naar hem genoemde "Schoutenhoef" ten noorden van de Loesemer.

De overige drie percelen met een huis, schuur en berg aan de Bovensteeg waren in 1752 van de weduwe Jan Claasen van Manen en de kinderen van Oortwijn in gemeenschap.

In 1815 behoorden deze vier percelen met ruim 14 morgen onder Nergena. Ze werden ingezet door Jan van Roekel en gehooft en verkregen door Rijk Maassen, nu van Schuppen, voor f3122,-. De pachter was Hendrik Harmsen, die Klein Nergena kan hebben gekocht.

Daarna zouden er gewoond hebben Hendriks, van Zetten, daarvoor of daarna Van den Berg, Rosenboom, Klaas Breunisse en Wouter Breunisse. Rosenboom was eerst pachter, toen Quack het kocht, en kocht daarvan een vijftig, zestig jaar geleden het huisperceel. Daarna heeft Rosenboom geruild met Breunisse, die aan de Achterstraat woonde. Later is dit tot een koop geworden.

Het westelijke deel werd bij een publieke verkoop eens gekocht door Jansen, die het na een uur weer verkocht aan Rosenboom met een winst van f100,- plus het houtgewas. Het perceel langs de Loesemer kocht Jan van Silfhout, schrammenslager. Een twintigtal jaren geleden was het van Gert van Beek.

Het zuidelijke perceel met de namen "Scheutekamp" en "Breunishof" naar de vroegere eigenaren en een oostelijk perceel met de naam "de Krum" werden in 1956 met 5,7 ha. door het Rijk aangekocht ten behoeve van het IVRO. Door ruil met de eigenaar van het noordelijk perceel kregen deze percelen eenvoudiger vormen. "De Krum" kan misschien verband houden met een kromming in de weg.

Aan de westzijde van de Bovensteeg in de Bornse weilanden tussen de Plasse Steeg en de Lange Allee behoorden in 1752/3 nog een paar percelen bij Nergena, o.a. no. 27 met 4 morgen.

De Bornse wei, no. 30 bijna 2 morgen, was eerder van Wouter Arissen van Leeuwen, die in 1708 tot koster van Bennekom werd benoemd. Hij werd door het Hof van Gelderland veroordeeld tot levenslange verbanning, waarna kerkelijk ontslag door de Classis en ontslag uit zijn betrekking door de ambtsjonkers in 1741 volgde (37).

Daardoor zullen zijn zoon en gevolmachtigde Aris van Leeuwen en diens moeder Jantje van Beek dit perceel aan de heer van Nergena hebben verkocht voor 550 Carolij gln., gepasseerd voor het gericht van Rhenen 6 februari 1742.

Het perceel ten zuiden van de Lange Allee was in 1752/3 van L.A. Torck.

Later heette het de Mulderswei, welke naam op het hek stond. Een molenaar Verwaai heeft deze wei in gebruik gehad en daarna R. van Steenberg en een dertigtal jaren van Ds. van Linge van Westervoort, eigenaar van "Droevendaal".

De Lange Allee zc̄g uit op de Bennekomse molen volgens de kaart van de zesde polder van Wageningen. Langs de Molenweg of Strooyweg kwam men bij de molen op de Laer aan de oostzijde van Bennekom (zie bij Harselo).

Aan de westzijde van de Dijkgraaf in de Haverlanden ongeveer tegenover het IJzeren Hek had Nergena in 1752/3 twee percelen "de acht en half morgen" en ten noorden van de Bennekomse Steeg nog ruim 3 morgen.

De eerste beide percelen waren volgens eigendomsacten nog maar kort tevoren aangekocht. In 1744 werden 4 morgen gekocht voor 700 Caroly gulden van Cornelis Jaspar van Oorth en zijn vrouw Jantje Drouwers, waarin de pastorie van Bennekom voor een vierde competeerde. Een andere wei werd voor 690 Car. gulden gekocht van de familie Jansen en de kinderen van Jan Wouterse Westerveld in 1745. In de veilingsacte stond omschreven, dat van deze gronden een uitgang aan de pastorie van Bennekom moest worden betaald van 6 gulden 15 stuivers, hetgeen een kapitaal van f135,- zou vragen. Mogelijk was dit afkomstig van een schenking van 2-2½ morgen door Ren van Hoekelum in 1463 ⁽³⁸⁾.

In 1774 werd van Ds. de Bruyn voor f400,- nog bijna 4 morgen gekocht, welke volgens de polderkaart van 1752/3 van de pastorie van Bennekom afkomstig kunnen zijn.

De eerste beide percelen werden in 1815 gekocht door Baron van Haersolte voor f1802,-

Op twee dezer acten staat met potlood geschreven "nu de heer Weerts". Dit kan de eigenaar van Dikkenest zijn geweest. Deze zal er bos hebben gepoot, "het Bosch van Weerts" of "het Weertse Hout", dat tot ± 1930 op kaarten voorkwam. Achtereenvolgens zijn vermoedelijk eigenaar geweest : de heer Qack, de vader van R. van Steenberg (± 70 jaar geleden), freule van Wassenaar en Teunis van Steenberg van Nergena.

Reeds vroeg hadden de leenmannen van Nergena andere bezittingen in leen, in pand of in bezit.

In het tweede en derde hoofdstuk vonden we de korenmolen te Wageningen in pand en de Westerhof en de helft van de Spikerskamp in leen bij leden van het geslacht van Sallant en deze helft in leen bij leden van het geslacht van Eck. Deze hadden ook 10 morgen voor de Nudepoort te Wageningen en later de Troosterweerd en de Valleykamp, de Stippeneng en de Elst en de Harselose of Harnse Tiend ⁽³⁹⁾.

In 1747 kocht de leenman van Nergena 18 morgen hooiland met de dijk en sloot langs de Meynt gelegen met zijn binnensloten en halve sloot langs de Hekerens Camp voor f3010,- en nog een Hoff, met ongeveer 20 morgen heyde,

water en weyde, veenland en hooiland met de halve wijk en sloot in Veenendaal aan de Gelderse zijde, genaamd het goed van Arien Kits, voor f2220,-.

Het eerste zal ten westen van de Bennekomse kade hebben gelegen blijkens een notitie op de polderkaart van 1752. Waarschijnlijk was dit ook de 18 morgen in de veenkampen, welke Christoffel van Balveren honderd jaar eerder in bezit had volgens het verpondingscohier.

De verkoper was Derck van Eck, Collonel van een Regiment Cavallerij ten dienste van de Staat der Verenigde Nederlanden. Waarschijnlijk was hij ambtsjonker van Ede in 1725 (kapitein) en in 1739.

In 1771 werd Groot of Hoog Steenberg en erbij gekocht voor f13011,- (zie hfdst. VI 1).

In 1772 werden Anthony George van Eck en zijn vrouw beleend met de helft van Harn en Buytenhuys en in 1775 zijn weduwe, en deze in 1782 ook met de andere helft (⁴⁰, terwijl zij ongeveer terzelfder tijd ook "een weert bij Lexkens" of "Doddendaelsche of Ossenweerd", groot 24 morgen, in leen kregen (⁴¹.

Haar zuster kreeg in 1792 nog Dikkenest in leen en reeds in 1782 een hofstede in de Krats (⁴².

Tegen het einde van de 18e eeuw was het bij Nergena behorende bezit dus zeer uitgebreid en meer dan 300 morgen.

5. Overzicht van de bezitters en leenmannen van Nergena

In het voorgaande vonden we reeds, dat het latere Nergena met twee aangrenzende bedrijven hoogstwaarschijnlijk reeds vroeg tot de schenkingen van graaf Wichman of zijn nazaten aan de kloosters te Elten en te Paderborn zal hebben behoord.

Vervolgens bleek het latere Nergena in het bezit van het geslacht van Dolre en kwam het aan de Balye van Utrecht van de Ridderlijke Duitse Orde. Deze orde gaf Nergena gedurende ruim drie eeuwen, van 1497 tot 1801, in leen uit aan leden van de volgende geslachten :

van 1497-1561	het geslacht van Sallandt
" 1561-1642	" " " Weze of van Wees
" 1642-1664	" " " Balveren
" 1664-1810	" " " Eck

Deze leenmannen kwamen voor op een lijst van de R.D.O. tot 1669 en daarna in de leenregisters en waren in latere tijd ook de bezitters van het adellijke huis.

De leden van deze vier geslachten waren onderling verwant, doordat de leden van het tweede en vierde geslacht in vrouwelijke lijn afstamden van het eerste, terwijl de leden van het derde geslacht verwant waren aan die van het tweede.

De laatste drie geslachten stamden uit de Betuwe, hoewel het tweede geslacht mogelijk oorspronkelijk uit Duitsland. Hierbij sluit de overleving aan, dat verschillende Betuwse adellijke families hun winterverblijf in Wageningen hadden, voordat er de instellingen van landbouwonderwijs werden gevestigd.

Nadat het leenstelsel was afgeschaft, kwam het huisperceel met de boerderij Nergena in het bezit van de familie Prins, in 1916 aan de Prinsenstichting "Bethanië" en in 1926 aan de familie van Steenberg.

Deze geslachten en families zullen hierna worden behandeld.

6. Het eerste geslacht leenmannen van Nergena van 1497 tot 1561 : het geslacht van Sallandt

Hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit Salland, de westelijke helft van Overijssel, vestigde dit geslacht zich later op de Veluwe en was in de tweede helft van de 17e eeuw uitgestorven.

Het wapen van de van Sallandt's was : in zwart een zilveren springende ram met gulden hoorns, tong en hoeven; helmteken : de uitkomende ram tussen een zwartevlucht (⁴³). Dit wapen komt voor op het lakzegel van Josina van Sallant van 1588 (zie foto 18).

Een zelfde wapen had het geslacht Hack, Hacke of Hacken en het geslacht van Hoekelum had slechts de ram omgewend (⁴⁴). Het geslacht van Sallandt, ook geschreven Sallant of Zalland, kan dan ook stamverwant zijn aan het geslacht Hacke en aan het geslacht van Hoekelum. Met leden uit het laatste geslacht werden reeds twee huwelijken in de 15e eeuw vermeld.

Een Johan van Sallant kwam reeds voor als getuige in 1174 en 1177 en Hendrik van Sallant werd in 1227 bij Ane (Coevorden) verslagen.

Een geregelde genealogie begint met Johan van Sallandt † 1454 of 1457, de derde man van Hendrika van Brienen Hendriksdochter (zie bij dit geslacht). In 1398 werd hij beleend met de Harnse, Harselose of Doorninkse tiend en tezamen met zijn vrouw in 1406. Daarna kwam dit leen in 1407 aan Arnt van Brienen (⁴⁵). Onder deze tiend behoorde in de 19e eeuw o.a. "de Eng van Groot en Klein Nergena".

Johan van Salland was in 1391 schepen van Wageningen en had met Dirk Doys van Avesaet bezit in de slagen en in de weteringen (⁴⁶, was gerichtman van Ede in 1389 en schepen van Harderwijk in 1391. Hij was in 1405 gegoed te Dolre (⁴⁷ en kan als schepen van Arnhem voorkomen van 1434 tot 1448 (⁴⁸).

Hun zoon Bartold van Sallant was getrouwd met Magriet van Keppel, dochter van Herman en N. van Aeswijn. Hij kan voorkomen in de Ridderschap van de Veluwe in 1436 (⁴⁹ en als richter van Overbetuwe in 1433 (⁵⁰, met een zegel in 1443 en als dingmeester in 1480 (⁵¹).

Terwijl de van Sallants reeds lange tijd in de omstreken van Wageningen hadden gewoond, vestigde Bartholt zich in Arnhem en was er schepen in 1471 en 1477.

In 1466 vonden we reeds Gerit van Zallant, door wie Nergena mogelijk in leen aan dit geslacht kan zijn gekomen.

Een zoon uit het voorgaande huwelijk Johan van Sallandt (de oude) liet op 30 mei 1497 zijn vrouw inschrijven voor het leen Nergena bij de Duitse Orde en kocht in 1500 Boeckholt in het ambt Ede. Van 1496 tot 1499 kan hij burgemeester van Arnhem zijn geweest (⁵²).

Door zijn vrouw Cunera of Cunegonda van Arnhem, dochter van Wynand Geritszoon †1486 en Sophia van Hekeren genaamd Rechteren, erfde hij het latere huis van de Commissaris van de Koningin in Gelderland aan de Grote Markt en een huis aan de St. Jansplaats. Waarschijnlijk bewoonde hij eerst dit huis, totdat zijn schoonmoeder overleed in 1509, en daarna het eerste (⁵³).

Een lid van het geslacht van Sallant stichtte in het begin van de 16e eeuw de Sallants vicarie in de kerk te Wageningen (zie hfdst. VIII.).

Hun zoon Wynoldt of Wynandt van Sallandt werd in 1532 beleend met de Westerhof te Wageningen, woonde reeds in 1533 in het huis aan de markt te Arnhem, werd schepen in 1534, kocht in 1549 het huis ernaast. "De Rode Leeuw" en overleed in 1552. Na de dood van zijn vader vroeg hij op 24 nov. 1534 en op 6 febr. 1537 uitstel van belening en werd op 30 juni 1547 beleend met Nergena.

Hij was eerst getrouwd met Lubberta van Ossenbroek †1546, dochter van Otto en Taecke, en later met Magriet van Varick, dochter van Goossen en Clara van der Cruysen of de Croix. Magriet was weduwe van Adolf Bentinck tot het Loo en hertrouwde Floris van Boeckholt (⁵⁴).

Als derde en laatste van dit geslacht werd op 4 febr. 1553 een zoon Cornelis van Zallandt uit dit eerste huwelijk met Nergena beleend. Hij was in 1575 burgemeester van Arnhem, in 1581 gedeputeerde en overleed in 1615.

Zijn eerste vrouw was Dirrica van Gent †1577, dochter van Claes en Anna van Stepraedt Dirksdochter (⁵⁵ (een zuster van Delia van Stepraedt), en zijn tweede vrouw was Catharina of Christine Hackfort (⁵⁶ (zie bij Bruxvoort).

Cornelis van Sallant had drie zusters, waarvan er twee schoonheden waren en de derde non werd. Cunera of Cunegonda (⁵⁷ trouwde Christoffel van Wees en hun zoon Cornelis werd in 1561 met Nergena beleend (zie het volgende geslacht).

Ook andere nakomelingen van Wynandt van Sallant en zijn broer Johan waren echter van belang voor de omgeving en voor de geschiedenis van dit geslacht.

Cornelis' oudste zuster Judith trouwde op 25 april 1567 met Andries van Anderlecht, waarna op 2 september van dat jaar een boedelscheiding werd gemaakt tussen de kinderen van Wynand en zijn broer Johan van Salland. Daarbij bleken deze de windkorenmolen te Wageningen in pand en de Westerhof in leente hebben. Andries van Anderlecht was hofmeester en later afgezant van de stad-

houder van Gelre, Charles de Brioux, en daarna landdrost van het graafschap Bergh. Met zijn vrouw en schoonzuster woonde hij op het huis Bergh.

Uit het eerste huwelijk van Cornelis van Sallandt was een zoon Wynand, kolonel, getrouwd met zijn achter achternicht Anna te Boecop † 1612, dochter van Johan van Harselo en Elisabeth van Arnhem. De laatste was een dochter van Zeger en Anna Bentinck, zuster van de juistgenoemde Adolf Bentinck. Wynandt en zijn eerste vrouw hadden een grafzerk in de kerk te Bennekom. Hij hertrouwde in 1614 Geertruid of Gerbrich van Lynden, dochter van Frans Jaspers, zoon van Lynden van Cronenburgh en diens tweede vrouw Anna van Lynden van Hemmen (⁵⁸, een halfzuster van Anthony van Lynden, heer van Grunsvoort en Cronenburgh).

Uit dit huwelijk was een dochter Anna van Sallandt, Vrouwe tot Poll † 1668, in 1634 getrouwd met Maximiliaan van Renesse tot Wilp † 1649 en in 1660 weduwe van Alard van den Sande (⁵⁹).

Hun zoon Wynand van Renesse tot Poll en Holthuys, heer van Wilp † 1715, trouwde in 1688 Johanna Maria Baexen, Vrouwe van Wezenhorst (⁶⁰). Door dit echtpaar werd het bezit van de Sallants vicarie in 1698 overgedragen aan de pastorie van Wageningen (⁶¹).

Uit het tweede huwelijk van Cornelis van Sallant studeerde een zoon Johan in Orleans, evenals een vijftal jaren eerder Hugo de Groot en zoals anderen in Keulen of in Leuven. Van hem kunnen misschien enkele percelen uit Vosholt in de Halderenck zijn geweest, welk in "Een Veluws Dorp" bij Hoekelum werden genoemd.

Een dochter Theodora, † 1639, uit het tweede huwelijk van Cornelis van Sallandt, trouwde Zeger van Middachten (⁶²). Hun dochter Catharina of Elisabeth Judith † 1672 trouwde in 1629 Jan van Lawick, wiens zoon Hessel van Lawick, burgemeester van Wageningen, in 1695 werd beleend met Hoekelum (⁶³ (zie dit geslacht)).

Bij het Album Amicorum van de genoemde student werd vermeld, dat zijn oudoom Johan van Sallant, broer van Wijnand en drost van Wageningen, in 1546 tractementsverhoging had gekregen van keizer Karel V wegens verdiensten in legers en in veldslagen (⁶⁴).

Deze Johan trouwde Belia van Stepraedt, zal als drost op het kasteel te Wageningen hebben gewoond en overleed in 1553. Hij zou de burgemeester van Wageningen de sleutels van de stad met geweld ontnomen hebben om in de jachttijd het eerst op het veld te zijn (⁶⁵). Zijn vrouw (zie bij de korenmolen te Wageningen) bezat "de Parck" bij Elst, werd in 1557 beleend met de Olde Hofstad te Heteren (⁶⁶ en overleed in 1590. Hun grafzerk in de kerk te Wageningen had de wapens van hun voorouders (⁶⁷).

Zij was in haar jeugd geschaakt door Willem van Arenberg, heer van Dorum, en naar Cracao gebracht. Mogelijk was dit het slot van die naam van

Het Geslacht van Sallandt

- I Johan van Sallandt † 1454 of 1457
beleend met een tiend o.a. over de Eng van Groot en Klein Nergena in 1398.
x Hendrika van Brien Hendricksdochter.
- II Bartold van Sallandt, schepen van Arnhem
x Magriet van Keppel, dochter van Herman en N. van Aeswijn.
- III Johan van Sallandt te Arnhem, kocht in 1500 Boeckholt onder Ede,
x Cunera of Cunegonda van Arnhem, dochter van Wijnand † 1486 en Sophia
van Hekeren genaamd Rechteren. Hij had in 1497 Nergena in leen.

IV Wijnand van Sallandt † 1552, schepen van Arnhem
in 1547 beleend met Nergena

x 1e Lubberta van Ossenbroek † 1546
dochter van Otto en Taecke

x 2e Magriet van Varick,
dochter van Goossen en Clara
van der Cruyssen of de Croix
en weduwe van Adolf Bentinck,
hertrouwe Floris van Boeckholt

Johan van Sallandt † 1553, drost van Wageningen
x Belia van Stepraedt † 1590, dochter
van Dirk en Agnes van Doornick.

Uit het eerste huwelijk :

V Cornelis van Sallandt † 1615
Burgemeester van Arnhem en
Gedeputeerde, beleend met
Nergena in 1553

Cunegonda of Cunera van Sallandt
x Christoffel van Wees
(volgend geslacht)

Josina van Sallandt
x 1e in 1581 Lubbert Torck, onthoofd in 1586
x 2e Diederick van Eck † 1631

x. 1e Dirica van Gent † 1577
d.v. Claes en Anna van Stepraedt

x 2e Catharina of Christina Hackfort
dochter van Wijnand tot Loenen
en Aleyd Boshof.

VI Wynand van Sallandt, kolonel
x 1e Anna to Boecop † 1612
dochter van Johan van Harselo
en Elizabeth van Arnhem.
x 2e in 1614 Gerbrich van Lynden,
dochter van Frans
en Anna van Lynden

Theodora van Sallandt † 1639
x Zeger van Middachten.

VII Uit 2e huwelijk :
Anna van Sallant tot de Poll, vrouwe van de Wilp
x 1e Maximiliaan van Renesse † 1649, heer van de ilp.
x 2e Alard van den Sandt.

VIII Uit 1e huwelijk :
Wynand van Renesse tot de Poll † 1715
x Johanna Maria Baexen.

de graven van Meurs bij Krefeld (⁶⁸). In 1564 werd haar een huis en hofstad buiten de Bergpoort in Wageningen overgedragen door de van Renneses (zie bij de Woesthof) (⁶⁹).

Hun enige dochter Josina van Sallandt † 1612 (⁷⁰, Vrouwe van "de Parck", trouwde in 1581 Lubbert Torck, die in 1586 onthoofd werd (⁷¹, (zie bij Harn) en daarna in 1588 Dirck of Diederick van Eck † 1631. Het laatste echtpaar had weer de korenmolen te Wageningen in pand en de Westerhof in leen.

Josina van Sallandt werd wel de stammoeder van de latere Torcks en van Eck's genoemd. Haar zoon Lubbert van Eck kocht in 1663 Nergena.

Een rente werd in 1536 door de broers Wynand en Johan van Sallandt geschonken aan de vicarie van het Drie Koningen altaar in de St. Walburgkerk te Arnhem. In 1602 werd deze rente waarschijnlijk vermeld uit : "Zallantshuis nu van Ecks behuisinghe op de St. Jansplaats" (⁷². Diederick van Eck zal dus dit huis in bezit hebben gehad.

7. Het tweede geslacht leenmannen van Nergena van 1561 tot 1642:
het geslacht van Weze of van Wees

In Navorscher 1950 behandelde Mr. J. Belonge dit geslacht, dat misschien verband kon houden met het stadje Weze ten westen van Goch in Duitsland. Dit geslacht kan stamverwant zijn aan het geslacht van Doorninck, dat in het wapen slechts andere kleuren had (⁷³).

Het geslacht van Weze had als wapen : van zilver met groene dwarsbalk; helmteken : een zilveren windhond gehalsband en geringd van goud of een zwarte windhond gehalsband en geringd van zilver gezeten op een groene hoed met zilveren rand.

Van dit geslacht bestonden verschillende takken, waartussen de verwantschap niet is aangetoond. Eén dezer takken stamt af van Loef van Wees, getrouwd met N. van Beesd. Van hun vier zonen Sander, Olivier, Jakob en Bernt, was Bernt van Wees, getrouwd met de weduwe van Bernt Hackfort, vrij zeker een zwager van Udo to Boecop van Harselo (zie bij Harselo) (⁷⁴).

Hun zoon Bernt van Wees was in 1493 getrouwd met Johanna van Cuylenburg, dochter van Henric en Wolter (a) Grauwert Petersdochter, (⁷⁵ en kwam voor met een tiend te Schalkwijk (⁷⁶).

Deze Bernt kan mogelijk in 1496 richter van Wageningen zijn geweest (⁷⁷ en misschien de opvolger van zijn schoonzoon (zie hierna). Ook zal hij in 1499 het huis Amerongen hebben gekregen en in 1500 en in 1504 arktman en drost van Lienden, Oude Waard en Ter Leede zijn geweest (⁷⁸).

Hun zoon Ealthasar van Wees † 1529 had een grafzerk in de kerk te Wageningen, waarvan de wapens het voorgaande bewezen vanaf zijn grootouders (⁷⁹. Bij het laatste huwelijk past mogelijk, dat Marcus van Wees, domheer te

Utrecht, proost enz., in 1532 bij broederdelinge beleend werd met een hofstede Musewinkel of Muyswinckel te Ravenswade, welke eerder in leen was bij Gerrit heer van Culemborch (⁸⁰).

Uit het laatstgenoemde huwelijk trouwde een zoon Christoffel met Cunera van Sallant uit het voorgaande geslacht. Hij kan na zijn vader vanaf 1495 van 1520 tot 1561 beleend zijn met 5 morgen te Hien (⁸¹).

Hun zoon Cornelis van Wees werd op 28 dec. 1561 met Nergena beleend, was gecommiteerde voor het landschap naar Brussel in 1565 en naar Antwerpen in 1574, doch werd als burgemeester van Arnhem door de graaf van Megen ontslagen. Hij overleed in 1577 en werd te Arnhem begraven (⁸²).

Hij was in 1565 man en momber voor zijn huisvrouw Maria Hinckaerts bij het leen Giesbeek tussen Angerlo en Lathum (⁸³). Zij was een dochter van Willem Hinckaert, stadhouders der lenen van Baer en vanaf 1515 richter van Arnhem, Brummen en Veluwezoom, en diens derde vrouw Adriana van Scherpenzeel, dochter van Otto Carceliszoon en Theodora van Weerdenburg (⁸⁴). Maria's andere grootouders waren Anthony Hinckaert en Adriana van Balveren, dochter van Johan Adriaanszoon en Delia van Varick, die in de vierde generatie van het volgende geslacht voorkomen.

Cornelis' zoon Anthonys van Wees (1559-1642) werd op 29 nov. 1600 met Nergena beleend. Hij bezat in 1620 geen havezathe en was daarom geen lid van de ridderschap (⁸²). Op 2 april 1626 vermaakte hij dit leen, toen voor het eerst Nergena genoemd, aan de kinderen van zijn broer Marcus van Wees, overleden in 1624 en begraven te Wageningen.

Marcus van Wees was in 1595 getrouwd met Catharina van Mouwick † 1597, dochter van Wynald en Catharina van Dotinchem, en in 1598 met Anna van Brakel, dochter van Derck en Petronella Vijgh (⁸⁵ of Anna Vijgh, dochter van Klaas en Anna bastaarddochter van Gelder (⁸⁶). Met financiële steun van zijn tweede vrouw kon hij zijn vier zusters uitkopen en werd in 1599 beleend met Giesbeek. In 1623 was hij voogd over de nagelaten kinderen van Bernt van Wees bij de Rutgerscamp (⁸⁷).

Zijn kinderen kregen op 6 juli 1642 Nergena in leen en droegen dit reeds op 13 december 1642 weer over aan Christoffel van Balveren tot Druytenborch.

Het geslacht van Wees had Nergena ruim 80 jaar in leen gehad in een tijdvak, dat slechts enige jaren eerder begon en eindigde dan de tachtigjarige oorlog. Ook andere leden van dit geslacht zijn hier van betekenis geweest.

Joriaen van Wees Berntsdochter, waarschijnlijk een zuster van Christoffel, was getrouwd met Gerrit van Dolre, die in 1495 overleden was (⁸⁸) (zie het geslacht van Dolre). Als weduwe stichtte zij op 22 febr. 1521 bij testament de St. Anthonys Maarschalk vicarie in de kerk te Wageningen en gaf daarvoor een erf te Wely in het kerspel Hien.

In het midden van de kerk tussen koor en kruiswerk stichtte zij een "oxsail" met een sacramentshuis en bepaalde, dat de vicaris geen vreemde magen in zijn huis mocht toelaten en geen oneerlijk gerucht van vrouwen binnenshuis en buitenshuis. Uit dankbaarheid verleendende schepenen van de stad haar verschillende voorrechten (⁸⁹). In 1544 werd Christoffel van Wees collator over deze vicarie en later Cornelis. In 1627 begiftigde diens zoon Anthonis van Wees Jakob van Goltstein en in 1630 Hendrik van Brakell en confereerde beide studerendeneen vicarie op het St. Jurriens altaar in de parochiekerk te Wageningen (⁹⁰).

Een dochter Maria Catharina, geboren 1596, uit het eerste huwelijk van Marcus van Wees, trouwde in 1626 met Willem van Goltstein, die in 1621 "de Parck" bij Elst kocht van Lubbert Torck (⁹¹).

Met het leen te Hien werd van 1561 tot 1609 Bernt Christoffelszoon van Wees beleend, door dezelfde grootouders waarschijnlijk een halfbroer van Cornelis (⁹², en later de zoons van Bernt : Gosen, Cornelis en Marcus en in 1609 als hulder Anthonys van Wees, waarschijnlijk hun neef.

Met de genoemde zoons zal deze Bernt van Wees † 1601 van 1561 tot 1609(?) beleend zijn met een uiterwaard te Maesbommel met als eerste vrouw Elisabeth ingen Nulandt † voor 1597 en als tweede Cathalina van de Voort (⁹³. Elisabeth's vader Gerrit ingen Nulandt tot Valburg † 1585 en haar grootvader Sweder van Brakel waren als richters van Wageningen opvolgers van de eerder genoemde Bernt van Wees (zie bij de Rutgerscamp) en van Gerrit van Dolre.

Elisabeth ingen Nulandt zal waarschijnlijk een tante zijn geweest van Anthonys van Wees, leenman van Nergena, en van haar zuster Wilhelmina's zoon Christoffel van Balveren tot Druytenborch (⁹⁴, de latere leenman van Nergena.

De grootmoeder van deze Christoffel van Balveren was Margaretha van Wees, zuster van Bernt en een dochter van de genoemde Christoffel van Wees en Anna Honselaer (⁹⁵. Anna's vader was Goossen Honselaer, getrouwd met Maria van Lawick (⁹⁶ en kan misschien verwant zijn aan de leenvoorgangers bij deze uiterwaard. Maria was een dochter van Albert en Hendrika van Galen.

Een andere tak van dit geslacht van Wees begint met Jacob van Wees en Sandere van Dodenweerde, die een hofstad te Hien in leen hadden (⁹⁷. Een zoon Johan van Wees was getrouwd met Josine van Wely en hun dochter Josine of Jodoca van Wees trouwde Johan van Wittenhorst. Dit echtpaar zou tot de voorouders van Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden behoren.

Voor hun dochter Maria van Wittenhorst † 1604 (⁹⁸ zij verwezen naar het geslacht Torck bij de leenmannen van Harn.

Het geslacht van Weze of Wees

- I Loef van Weze x N. van Beesd
- II Bernt van Weze x Johanna van Dolen, weduwe van Bernt Hackfort
d.v. Daem en Magriet bastaarddochter van Polanen
- III Bernt van Weze x Johanna van Cuylenburgh
d.v. Hendrik en Woltera Grauwert
- IV Christoffel van Weze x 1e Cunera van Sallant
d.v. Wynand en Lubberta van Ossenbroeck
- V Cornelis van Weze † 1577 x Maria Hinckaert
burgemeester van Arnhem d.v. Willem en Adriana van Scherpenzeel x 1e Elisabeth ingen Nulandt x Johan van Balveren
beleend met Nergena in x 2e Cathalina van der Voort zie het volgende
1561 geslacht
- VI Anthonys van Weze, 1559-1642 Marcus van Wees † 1624
beleend met Nergena in 1600 x 1e in 1595 Catharina van Mouwick † 1597
x 2e in 1598 Anna van Brakell
kinderen in 1642 beleend met Nergena

8. Het derde geslacht leenmannen van Nergena van 1642 tot 1664:
het geslacht van Balveren

Gedurende slechts ruim twee decennia hebben leden van één generatie van dit geslacht Nergena in leen gehad. Toch is de afstamming ervan voor deze omgeving van betekenis door de relaties tot andere geslachten en omdat slecht enkele decennia later leden van dit geslacht Hoekelum bij Bennekom in leen kregen en bijna een eeuw behielden.

Hierdoor prijkt het wapen van de van Balverens nog op de voorgevel van het kasteel Hoekelum. Ook werd het aangetroffen op een lakzegel aan de koopacte van Nergena van 1663 (foto 20).

Oorspronkelijk werden de van Balverens een leeuw in het wapen, doch in 1426 bestond dit uit drie kolven in een rek. Dit rek is geworden tot dwarsbalken.

Dit wapen zou zijn oorsprong hebben gevonden in een kolfpartij van Evert van Balveren, overste rentmeester van Gelre, met Arnoud van Egmond, hertog van Gelre.

De omschrijving van het wapen is: in zilver twee zwarte dwarsbalken gaande over drie zwarte kolfhauwers naast elkaar met de omgebogen einden naar boven en naar rechts; gekroonde helm met zilveren zwarte dekbladen; helmteken: twee kolfhauwers met de omgebogen einden naar boven en afgewend, als omgekeerde keper gerangschikt; schildhouders: twee roodgetongde bruine leeuwen.

Het geslacht van Balveren kwam uit de Betuwe. Het Nederlandse Adelsboek (⁹⁹ vermeldt als eerste van dit geslacht:

Evert van Balveren, wellicht Johan Hackenzoon. Het eerst genoemd in 1401, waren hij en zijn nakomelingen beleend met een huis en hofstad te Delwijnen (¹⁰⁰. Voor Johan Hacken zie hfdst. IX 3b.

Uit de geslachtstabel blijkt, dat Evert na een zoon Jan en een kleinzoon Adriaan een achterkleinzoon Johan had, die getrouwd was met Belia van Varick. Hun dochter Adriana was de grootmoeder van de vrouw van Cornelis van Wees en leverde de eerste familieband met het voorgaande geslacht (¹⁰¹.

Johans kleinzoon Johan van Balveren tot Geesthoven was ridder van Nijmegen van 1565-1570 en trouwde Margaretha van Wees (¹⁰², een halfzuster van Cornelis van Wees, waardoor een tweede familieband met het voorgaande geslacht ontstond.

Hun zoon (Jakob) Christoffel van Balveren tot Geesthoven was ambtman van Maas en Waal, kwam in de ridderschap van Nijmegen voor van 1596-1620 en overleed na 9 nov. 1640. Hij trouwde eerst Wilhelmina ingen Nulandt, † voor 30 juni 1597, een zuster van Elisabeth, die getrouwd was met Bernt van Weze (zie hiervoor) (¹⁰³. Dit gaf de derde familieband. Het tweede huwelijk van (Jakob) Christoffel van Balveren met Johanna de Ruyter † 1627 bleef kinderloos (¹⁰⁴.

Een zoon uit het eerste huwelijk, Christoffel van Balveren tot Druynenborch, die dezelfde oom en tante had als de vader van de verkopers, werd op 13 dec. 1642 beleend met Nergena. Hij was in 1650 lid van de ridderschap van Nijmegen, vroeg in 1653 toelating tot de ridderschap der Veluwe en verkreeg dit in 1657 (¹⁰⁵). Hij had een onwettige dochter Johanna, gewettigd in 1647, bij N. van Everdingen, een burgerdochter, overleed ongehuwd in 1661 en werd begraven te Bennekom.

Blijkens verschillende acten waren ook familieleden van hem bij Nergena betrokken. Zo werd in 1655 en in 1662 Jhr. Nicolaas de Meyer, getrouwd met Maria van Balveren, ingeschreven voor dit leen en in 1663 Christoffel van Balveren.

Een broer van de overleden Christoffel was Jakob Christoffel van Balveren, dijkgraaf van Overbetuwe en gedeputeerde ter Staten Generaal. Hij kocht in 1655 een zestiende deel in Nergena van Wilhelm van Balveren en verkocht in juni 1663 mee voor zijn familieleden Nergena aan Lubbert van Eck (zie bijlage).

Dit zestiende deel kan misschien door erfdelingen zijn verkregen, bijvoorbeeld doordat Cornelis van Wees een vierde van het bezit van de van Salants kreeg en dit later weer werd verdeeld.

De verkoop van Nergena kan om financiële redenen zijn gebeurd vanwege het gezamenlijke bezit en omdat Jakob Christoffel van Balveren "De Rode Toren" bij Heteren bij gedeelten in bezit kreeg. Hij trouwde Odillia van Assendelft † 1668, dochter van Gerrit tot Kralingen en Johanna van Gendt, en hertrouwde in 1674 Hillegonda van de Velde (¹⁰⁶).

Een andere broer Johan van Balveren, heer van Lakenburg en ambtman van Maas en Waal † 1654, trouwde voor de eerste maal met Sibilla van Els, dochter van Gerlich, heer van Gellicum, en Sibilla van Stralen (¹⁰⁷).

Hun zoon Jan, heer van Wamel en Lakenburg † 1689, trouwde Maria van Lawick sedert 1665 wed. van Rudolf de Ruyter en dochter van Johan en Catharina van Middachten.

Een dochter uit dit huwelijk Sibilla Elisabeth van Balveren † 1746 erfde Hoekelum in 1723 van haar oom Hessel van Lawick en was getrouwd met haar volle neef Jacob van Lawick tot Mispeler bij Lunteren, geboren 1668 (¹⁰⁸) (zie dit geslacht).

Van hun ongehuwde zoon Ernst van Lawick (1696-1749), heer van Hoekelum en Lakenburg, beleend met Hoekelum in 1746, vererfde Hoekelum op zijn achterneef Gerrit Willem van Balveren (1713-1752), heer van Leur en Hoekelum, een achterkleinzoon van Johan tot Lakenburg (¹⁰⁹).

Diens gelijknamige zoon Gerrit Willem van Balveren (1747-1798) werd in 1756 beleend met Hoekelum (¹¹⁰).

Het geslacht van Balveren

- I Evert van Balveren, Johan Hackenzoon x Geertruid Schoenen Segersdochter
beleend met Delwijnen in. 1424
- II Jan van Balveren † 1450
beleend met Delwijnen in 1436
- III Adriaan van Balveren † voor of in 1473 x Adriana van de Pol † voor 1494, d.v. Seger en Johanna van Weerdenburg
beleend met Delwijnen in 1450
- IV Johan van Balveren
heer tot Dreumel, ambtman van Neder-
betuwe, beleend met Delwijnen in 1473,
verkoop het in 1484
- V Johan van Balveren
In ridderschap van Nijmegen
x N. van Steenhuys, wier moeder een van Beest was
- VI Johan van Balveren tot Geesthoven
In ridderschap van Nijmegen 1565-1570
x Margaretha van Wees, weduwe voor 1582, d.v. Christoffel en Anna Homslaer
- VII (Jacob) Christoffel van Balveren tot Geesthoven x 1e Wilhelmina ingen Nulandt † voor 30 juni 1597
In ridderschap van Nijmegen 1596-1620 d.v. Gerrit tot Valburg en Bertha van Brakell
Ambtman van Maas en Waal, † na 9 nov. 1640 2e Johanna de Ruyter † 1627 (geen kinderen)
- VIII Johan van Balveren, heer van Lakenburg † 1654
In ridderschap van Nijmegen 1630-1654. Ambtman
van Maas en Waal
x 1e Sibilla van Els, d.v. Gerlich, heer van
Gellicum en Sibilla van Stralen
x 2e in 1642 Josina van Hardenbroeck † 1661, d.v.
Joachim en Johanna van Heerjansdam
Christoffel van Balveren tot Druynenborch † 1661 te Bennekom
in 1642 beleend met Nergena
Zijn broer Jakob Christoffel van Balveren, dijkgraaf van
Overbetuwe en gedeputeerde ter Staten Generaal, verkocht Nergena
in 1663. Hij kocht "De Rode Toren" te Heteren
- IX Jan van Balveren tot Wamel en Lakenburg † 1689
x Maria van Lawick, wed. Rudolf de Ruyter
x Sibilla Elisabeth van Balveren † 1746
Erfte Hoekelum in 1723 x Jacob van Lawick
heer tot Mispeler, haar volle neef. Hun zoon Ernst
van Lawick (1696-1749) werd in 1746 beleend met
Hoekelum
- XI Adolf van Balveren † 1698
x Henriette van Haeften
Johan Walraven van Balveren (1675-1746)
x Antoinette Elisabeth van Eck van Panthaleon (1675-1750)
Gerrit Willem van Balveren (1713-1752) bel. met Hoekelum in 1749
x Jacoba Johanna van Bassen (1721-1751)
Gerrit Willem van Balveren (1747-1798) bel. met Hoekelum in 1756
x 1e Albertina Carolina gravin van Bijlandt (1741-1781)
x 2e Wilh. Carolina Petronella van Löben Lels (1761-1829)
Jacqueline Cornelia van Balveren (1792-1858)
vrouwe van Weurt en Hoekelum
x in 1819 Otto, baron van Wassenaer (1795-1858)
- XII
- XIII

Een dochter Jacqueline Cornelia barones van Balveren (1792-1858), vrouwe van Weurt en Hoekelum, uit zijn tweede huwelijk in 1789 met Wilhelmina Carolina Petronella van Löben Lels, trouwde in 1819 met Otto baron van Wassenaer, (1795-1858) heer van beide Catwijcken, landscommandeur van de Duitse Orde, een achterachterkleinzoon van Jacob, die Harselo in bezit had (¹¹¹). Hoekelum bleef in dit geslacht.

Na het overlijden van zijn ouders kreeg Walraven Elias Johan baron van Wassenaer (1827-1905) Hoekelum in bezit. Hij trouwde in 1858 Carolina Adriana Albertina Jacoba barones van Dalveren (1824-1912), dochter van baron Walraven Elias Johan van Dalveren (1784-1865), neef van Jacqueline Cornelia, en Anna Henrietta Elisabeth baronesse van Wassenaer, vrouwe tot Echteld (¹¹²).

Hun zoon Karel Gerrit Willem baron van Wassenaer geb. 1864 werd vervolgens heer van Hoekelum (¹¹³). Daarna kwam dit aan zijn dochter Jacoba C. baronesse van Wassenaer, getrouwd met de heer Iddink.

9. Het vierde geslacht leenmannen van Nergena van 1664-1810: het geslacht van Eck

De leenmannen van Nergena van dit geslacht waren tevens de eigenaren van het adellijke huis Nergena.

Er bestaan een groot aantal geslachten van deze naam met verschillende wapens. De bezitters van Nergena stamden uit een geslacht, dat wel het Maurikse wordt genoemd, hoewel ook de andere geslachten uit de omgeving van Eck en Maurik kwamen.

Zeer dankbaar zijn we voor de belangrijke inlichtingen over dit geslacht, welke we mochten ontvangen van de heer W.H. Avelingh, de tegenwoordige archivaris van het huisarchief van Mr. J.C. van Panthaleon baron van Eck te 's Gravenhage en redactiesecretaris van het Nederlands Adelsboek.

Om de adellijke rechten van het geslacht van Eck tot Nergena te bewijzen werd waarschijnlijk voor 1636 een familieverhaal van dit geslacht geschreven, welke reikt tot ongeveer het begin onzer jaartelling. Als Genealogie of Kroniek komt dit voor met een critische beoordeling van Jhr. Nedermeyer van Rosenthal van 1854 (¹¹⁴).

Het Nederlandse Adelsboek 1941 geeft als wapen voor de tak van het geslacht van Eck, welke Nergena in bezit heeft gehad:

Zilveren schuinbalk op een groen en rood gedeeld veld. Gekroonde helm met zilvergroene helmkleden ter rechterzijde en zilverrode helmkleden ter linkerzijde. Helmteken: een zwart arendsbeen getopt met een zilveren struisveer tussen rechts een groene en links een rode struisveer, schildhouders twee gouden leeuwen, waarvan de rechtse omkijkend.

Het patricische geslacht van Eck had een leeuw in het wapen en de militairen uit dit adellijke geslacht blijkbaar eveneens.

In dit Nederlandse Adelsboek komt de afstamming van het geslacht van Eck voor als in bijgaande tabel, doch deze werd aangevuld met gegevens van de heer Avelingh.

Een verband tussen de stamvader Bartholt of Bartholomeüs van Eck, geboren in 1223, welke het Ned. Adelsboek noemt, en het eerstvolgende lid van dit geslacht is onbekend.

De genealogie begint met een grootvader, vader en zoon, welke alle drie Dirk heetten en tynsheer te Eck waren, en achtereenvolgens waren geboren omstreeks 1440, 1465 en 1490. Hun echtgenoten zijn niet met zekerheid bekend. De eerste en de laatste woonden te Maurik en de laatste beide waren ook tynsmeester te Eck.

De tweede Dirk werd in 1504 beleend in de Medelse Kamp te Maurik en de derde bovendien in de Boutsham aldaar. Het huis Medel komt voor bij Ekenstein ten westen van Echteld in de Gemeenteatlas van J. Kuyper van 1867.

Een zoon van de laatste Dirk, Adriaan van Eck, werd omstreeks 1520 geboren, trouwde met Geertruid van Leeuwen van Wely, dochter van Jan Wolterzoon, en was in buitenlandse krijgsdienst. Beide overleden voor 1561.

Een Wolter van Eck was in 1524 burgemeester van Wageningen (¹¹⁵). Daar Adriaanszoon Diederick van Eck blijkens zijn huwelijksacte een broer Wolter had, kan verwantschap worden vermoed. Hieruit zou volgen, dat de van Ecks reeds in 1524 hun zetel te Wageningen hebben gehad.

Met deze Diederick van Eck, $\pm$ 1550-1631, kreeg deze tak van dit geslacht grotere bekendheid. Hij was aanvankelijk secretaris van de eerste man van Josina van Sallant, "vrouwe van de Parck" bij Elst, trouwde haar als weduwe op 23 februari 1588 en werd daardoor "heer van de Parck" (zie het geslacht van Sallandt). Van de lakzegels aan hun huwelijksacte zijn de foto's 18 en 19 opgenomen. Op een grafzerk in de Grote Kerk te Arnhem kwamen beide voor met acht kwartieren (¹¹⁶).

Diederick werd schepen en burgemeester van Arnhem (dit laatste evenals Cornelis van Zalland en Cornelis van Wees), bezat het huis van de van Sallants aan het St. Jansplein te Arnhem en een hof te Velp en had 's landskorenmolen te Wageningen in pand en de Westerhof in leen. Ook was hij nog landeigenaar te Eck, Maurik, Rijswijk en Bennekom.

De relatie van de van Sallants tot Nergena bij Bennekom vóór 1561 werd ruim een eeuw later voortgezet door de van Eck's. Vijf generaties van dit geslacht hebben daarna Nergena in bezit gehad en het tot grote bloei gebracht. Leden van zes generaties kunnen er hebben gewoond.

Een zoon uit het zojuist genoemde huwelijk Lubbert van Eck kocht Nergena in juni 1663 voor f 20.000,- van Jakob Christoffel van Balveren (zie bijlage en de foto 20 van de lakzegels), werd ermee beleend op 16 april 1664 en was

heer van Nergena.

Hij was in 1598 te Wageningen geboren, werd kapitein en luitenant kolonel in Statendienst, commandant van Coevorden, majoor in het garnizoen en later goeverneur van Emmerik, waar hij in 1667 overleed. Hij bezat 10 morgen voor de Nudepoort te Wageningen in 1647 en was ambtsjonker van Ede.

In 1638 trouwde hij te Arnhem Margaretha van Raesfelt, dochter van Johan, heer van Moerkerken en Susanna Maria Wagewijn., die in 1650 te Emmerik overleed. Haar broer kocht in 1639 Kortenburg.

Lubbert van Eck hertrouwde in 1651 Adriana Sophia van Utenhove (1616-1700), dochter van Johan Karel, heer van Kellenburg, en Sophia von Schönberg. Volgens de Ridderschap van Veluwe hertrouwde zij Joost van Nagell (¹¹⁷).

Een zuster Sibilla van Lubbert van Eck trouwde Joost van Haefden van Verwolde. Ten behoeve van haar minderjarige zoon Derk of Diderick van Eck werd Lubberts weduwe op 19 maart 1669 beleend met Nergena. Geboren in 1654 werd Derk kapitein in Statendienst en tekende 4 januari 1676 het Eedboek van de Raad van State. Bij een duel te Wageningen werd hij in 1678 gedood.

Zijn broer Lubbert van Eck was een jaar jonger, werd beleend met Nergena op 13 juni 1679 en trouwde in 1689 Jeannette de Lannoy (1661-1725), vrouwe van Overbeek, dochter van Samuel, heer van Overbeek en commandeur van Nijmegen, en Cornelia Glas.

Lubbert werd daardoor heer van Nergena en Overbeek (een huis te Velp, afgebroken omstreeks 1907, zie "Historie van Velp en Rosendael" 1938 door H. Kernkamp). Hij was ambtsjonker van Ede en majoor generaal der cavalerie in Statendienst. In de slag bij Ramillies werd hij in 1706 gewond, overleed te Namen en werd te Maastricht begraven.

Geruimen tijd voor Lubberts dood, terwijl zijn zoon Samuel (1691-1760) nog minderjarig was, werd zijn broer Jan of Johan Karel van Eck, heer van Nergena en Litzauw (1656-1719), op 8 april 1699 met Nergena beleend.

Hij had dezelfde functies als zijn broer en trouwde Sibilla Margaretha Heuvelmans (± 1670-1745). Beide werden te Bennekom begraven. Zij was zijn dienstmaagd. Het huwelijk kan omstreeks 1718 zijn gesloten om de kinderen te wettigen. In 1696 werd het huwelijk (van haar zuster?) Anna Walburga Heuvelmans met Gijsbert Jansen "op het adelicke huis tot Nergena" gesloten.

Tijdens het leven van deze broers zal Nergena een nieuw herenhuis hebben gekregen en van grotere betekenis zijn geworden. Het laatste bleek uit de bouw van een tweede ambtsjonkerbank in de kerk te Bennekom in 1717. Reeds was er een Harselobank, welke later Wassenaersbank werd genoemd naar de bezitters van Hoekelum.

De tweede bank had een ruimte voor 5 à 6 personen en werd voorzien van vijf bijbels en kussens van groen laken. De bijbels kosten f 24,- ten laste van het ambt. Aanvankelijk heette dit de Nergena-bank, doch naar de latere bezitters van Nergena vervolgens de Prinsensbank. Deze naam is nog bekend (foto 23)

Deze banken getuigen nog van de belangrijke plaats, welke de ambtsjonkers innamen in het bestuur van kerk en marke, dat in Bennekom één was, evenals in het bestuur van het ambt.

Een oude polderopzichter vertelde uit overlevering, dat in latere tijd de jonkheren met een vierspan naar de kerk reden.

Johan Karel kreeg de Harselose tiend in leen, welke nog voor kwam in een scheidingsacte van zijn schoondochters erfgename in 1810 (¹¹⁹).

Uit het laatstgenoemde huwelijk stamden twee zonen, die alleen burgerlijke functies hadden, wier huwelijken kinderloos bleven en die na elkaar met Nergena werden beleend. Zij en hun broer Derk vroegen in 1724 toelating tot de Ridderschap (¹²⁰).

De oudste zoon heette als zijn vader Jan of Johan Carel van Eck (1697-1760) en werd op 22 juli 1722 beleend met Nergena. Hij was heer van Nergena, Litzauw, Piétrebais, Rêves en Ruart en had de titel van baron, mogelijk onder Franse invloed. De laatste drie goederen lagen in België. Behalve ambtsjonker van Ede was hij ook richter en burgemeester van Wageningen en gedelegeerde ter Staten Generaal en ter Admiraliteit.

Hij kocht percelen op de Loesemer, plantte daarop het Sterrebos en kwam op de polderkaart voor als eigenaar in 1752. Uit zijn tijd dateert ook de tekening van het herenhuis door C. Pronk.

Johan Carel van Eck trouwde in 1739 Anna van den Honert (1715-1745), dochter van Johan en Cornelia de Witte, en in 1755 Alexandrine Huguetan (1715-1760), weduwe de Wecke, dochter van Pierre Huguetan van Vrijhoven en Margaretha Clara van Harencarspel. Zij werden alle drie te Bennekom begraven.

Na hun dood werd zijn broer Anthony George van Eck (1703-1774) op 7 oktober 1760 beleend met Nergena. Hij was heer van Nergena, Litzauw en Ekenstein en had gedeeltelijk dezelfde functies als zijn broer. In de plaats van richter van Wageningen en gedelegeerde ter Admiraliteit was hij echter richter van Arnhem en Velwezoom, gedelegeerde in de West Indische Compagnie en rentmeester van Barneveld en van de Veluwe. Hij kocht o.a. in 1771 Groot of Hoog Steenberg.

Anthony George van Eck trouwde op 1 december 1760 Jeanette Willemina barones van Eck van Overbeek (1719-1800), de oudste dochter van zijn reeds genoemde neef Samuel van Eck, heer van Overbeek. Volgens het lidmatenboek van de kerk te Bennekom was Anthony George ingekomen in 1724 en zijn vrouw in 1760. Beide werden te Arnhem begraven.

Zijn weduwe werd op 27 april 1775 met Nergena beleend. Op 4 april 1792 vermaakte zij al haar bezittingen aan de ouderloze onmondige kleindochter van haar zuster Jacoba Louisa baronesse van Lynden, behoudens vele legaten en het vruchtgebruik aan haar ongetrouwde jongste zuster, die in 1805 overleed.

Volgens het testament mocht Nergena niet verhuurd worden. Uit een wijziging in 1800 blijkt, dat de financiële toestand door de Franse revolutie sterk verminderd was. De legaten zouden ongeveer even groot zijn geweest als de inzet bij verkoop.

Door het huwelijk van Jacoba Louisa van Lynden (1785-1838) in 1801 met haar vaders halve neef Samuel baron van Eck (1779-1843), heer van Nergena en Overbeek, een zoon van een halfbroer van de erflaatster, bleef Nergena toch in het geslacht van Eck.

Beide en ook de erflaatster waren nakomelingen van Lubbertszoon Samuel van Eck, (1691-1760), heer van Overbeek, dat hij evenals de voornaam van zijn moeders vader kreeg. Deze Samuel was ambtsjonker van Rheden, kolonel der cavalerie in Statendienst en grootmajoor van Arnhem.

Samuel trouwde in 1718 te Zutphen Jacoba Wilhelmina Maria Couttis † 1740, dochter van Jacob Willem en Maria van Boelens ⁽¹²¹⁾. Hij hertrouwde in 1753 te Velp Willemina Catharina van Till, vrouwe van Vieracker (1718-1762), dochter van Lambert Floris en Anna Margaretha van der Hell en weduwe van Arent Willem Anthony van Wijnbergen.

Uit het eerste huwelijk werden de oudste dochter Jeanette Willemina en haar jongste zuster Willemina Henrietta (1733-1805) reeds genoemd. Hun oudste broer Lubbert Jan (1720-1765) overleed als gouverneur van Ceylon. De jongste broer Jakob Willem (1727-1789) was in 1775 ontvanger generaal van de Veluwe. Van hem stamt de nog bestaande tak van Panthaleon van Eck af.

Een zuster Jacoba Louisa van Eck (1729-1781) trouwde in 1752 met Herman Willem Jan van Lynden (1729-1803), heer van Oldenaller. Hun zoon Jaspard Hendrik (1753-1787), heer van Oldenaller, trouwde in 1784 met Geertruid Albertine Schimmelpenninck van der Oye (1758-1786). Hun dochter was de erfgename van Nergena Jacoba Louisa van Lynden.

Uit het tweede huwelijk van Samuel van Eck stamde een zoon Jan Karel, baron van Eck, heer van Vieracker en Ommershof (1757-1836). Hij was ambtsjonker van Brummen en lid van Gedeputeerde Staten en had bij de patriotten gehoord. In 1778 trouwde hij zijn volle nicht Françoise Madelon van Till (1756-1823), dochter van Gijsbert Casijn, generaal majoor en heer van de Wildbaan, en Anna Maria Berg.

Hun zoon Samuel, baron van Eck, heer van Overbeek en Nergena (1779-1843) was eveneens lid van Gedeputeerde Staten en houtvester in het eerste jachtdistrict. De huwelijksvoorwaarden met Jacoba Louisa van Lynden werden in 1801 op Nergena gesloten, doch hun vier dochters werden te Arnhem geboren, de laatste in 1808. Reeds in 1806 werden zij gescheiden van tafel en bed, in 1809 maakten zij hun testament, op 31 juli 1810 had de echtscheiding plaats en op 10 april 1811 gaf hij finale kwijting. Volgens het lidmatenboek kwam Samuel van Velp naar Bennekom op 16 november 1801 en vertrok weer naar Velp op 21 december 1810.

Het geslacht van Eck

- I Dirk van Eck, geb. ca. 1440, woonde te Maurik, tynsheer van Eck
- II Dirk van Eck, geb. ca. 1465, beleend te Maurik, tynsheer en tynsmeester te Eck
- III Dirk van Eck, geb. ca. 1490, " " " " " "
- IV Adriaan van Eck, ca. 1520 tot voor 1561, in buitenlandse krijgsdienst
x Geertruid van Leeuwen van Wely, † voor 1461 d.v. Jan Woltersz.
- V Diederick van Eck ca. 1550-1631, schepen en burgemeester van Arnhem 1592-1631
landeigenaar te Arnhem, Eck, Maurik, Rijswijk, Bennekom en Wageningen
x in 1588 Josina van Sallant, vrouwe van de Parck geb. na 1545 † 1612,
weduwe van Lubbert Torck, heer van Nederhemert
- VI Lubbert van Eck 1598-1667, heer van Nergena, gouverneur van Emmerik
x 1. in 1638 Margaretha van Raesfelt † 1650
x 2. in 1651 Adriana Sophia van Utenhove 1616-1700, d.v. Johan Karel

VII a. Derck van Eck 1654-1678 b. Lubbert van Eck 1655-1706, heer van Nergena en Overbeek c. Johan Karel van Eck, 1656-1729,
in duel te Wageningen gewond in 1706 bij Ramillies
gedood x in 1689 Jeanette de Lannoy, vrouwe van Overbeek
1661-1725, dochter van Samuel

VIII Samuel van Eck, 1691-1760 heer van
Overbeek x 2. in 1753 Willenina
x 1. in 1718 Jacoba Wilhelmina Catharina van Till, vrouwe
Maria Couttis † 1740 van Vieracker 1718-1762
Johan Carel van Eck, 1697-1760 Anthony George van Eck
heer van Nergena, Litzauw, 1703-1774, heer van Nergena
Piétrebais, Rêves en Ruart Litzauw en Ekenstein
x 1. in 1739 Anna van den x in 1760 Jeannette Willc-
Honert, 1715-1745 mina van Eck 1719-1800,
x 2. in 1755 Alexandrine d.v. Samuel en Jacoba Wil-
Huguetan, 1715-1760 helmina Maria Couttis

IX Jacob Willem van Eck
1727-1789 Jan Carel baron van Eck. 1757-1836
Van hem stamt de nog heer van Vieracker en Ommershof
bestaande tak van x 1778 Françoise Madelon van Till
Penthaleon van Eck, 1756-1823

X Samuel baron van Eck 1779-1843, heer van Nergena en Overbeek
x 1801 Jacoba Louisa van Lynden 1785-1838
erfgename van Nergena
(gescheiden van tafel en bed in 1806)

XI Jeanette Wilhelmina, barones van Eck van Overbeek
1802-1851
x in 1823 Mr. Johan Theodoor Hendrik Nedermeyer
ridder van Rosenthal 1792-1857

Hun bezittingen zijn in juli 1810 te Ede verkocht ten huize van Gerrit van Kraats, waarbij Nergena in het bezit kwam van Mr. Gerard van Hasselt J.C. zoon, inspecteur der belastingen en momboire van het hertogdom Gelre, wonende te Arnhem. Dit blijkt uit volmachten aan Theodorus en Henricus Prins voor de overdracht van Nergena.

Op 24 oktober 1815 (na de slag bij Waterloo in juni) werd het landgoed Nergena ten huize van Lodewijk van Mankel, "kastelein in het Geldersch Welvaren" aan de Hoogstraat te Wageningen door Mr. van Hasselt weer verkocht. Daarbij werden echter o.a. het herenhuis en de Loesemer aangehouden.

De oudste dochter uit het laatste huwelijk Jeanette Wilhelmina barones van Eck van Overbeek (1802-1851) trouwde Mr. Johan Theodoor Hendrik Nedermeyer ridder van Rosenthal (1792-1857), lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal en minister van Justitie, zoon van Mr. Hans Heinrich Conrad Edler von Rosenthal en Louise Anna Bosch (zie bij: De boerderij "de Hoge Born" van het IVRO).

Een waardig besluit van dit adellijke geslacht van Eck en een herinnering aan de betekenis voor de omgeving vormt de aanbieder van een Statenbijbel aan de Nederlands Hervormde kerk te Bennekom in 1855 door de weduwnaar van de oudste dochter. Als Kanselbijbel ligt deze er nog steeds op de preekstoel (foto 22).

Gedrukt ruim 300 jaar geleden in 1663, het jaar waarin Lubbert van Eck Nergena kocht, past deze Bijbel zelfs bij de komst van dit geslacht te Bennekom. Uit de inscriptie (zie foto 21) blijkt, dat Nergena na 1800 nog bewoond werd.

Door de ondertekenaar werd de geschiedenis van het geslacht van Eck besloten met de overtuiging, "dat hij hier de onschatbare erfelijke adel van nederige plichtsbetrachting had aangetroffen".

10. De familie Prins

Het wapen van de familie Prins is als volgt: in purper een oranjeboom van goud, staande op een terras van hetzelfde; over de stam twee naar elkaar toegewende kruislings geplaatste gouden weerhaken; gekroonde helm. Helmteken: de oranjeboom. Dekkleden: purper en goud (foto 24).

De familie Prins stamt uit Aalten. Na de reeds genoemde verbanning van de koster Wouter Aris van Leeuwen in 1741 werd in 1742 Henricus Prins (1717-1799) benoemd tot koster en onderwijzer te Bennekom. In 1747 getrouwd met Johanna van Avezaet (1718-1796), was hij in 1757 kerkmeester te Bennekom en werd hij in 1769 ambtsontvanger van Ede.

Hun zoon Theodorus Prins (1750-1829) werd in 1768 benoemd tot adjunct custos te Bennekom. Hij trouwde in 1773 met Anna Klinkenberg (1749-1820) en werd in 1785 beleend met Renderveen. Zijn vader was in 1771 tezamen met zijn schoonvader Simon Klinkenberg beleend met de Wolfswaard aan de Wageningse zijde (122).

Theodorus Prins werd onder de Bataafse Republiek in 1795 lid van de Municipale Raad, in 1798 voorzitter van de Verenigde Gemeenten van Ede, in 1799 lid van het gemeentebestuur, later ontvanger van Ede en in 1811 burgemeester van Bennekom. Tijdelijk was dit een afzonderlijke gemeente.

Zijn oudste zoon Henricus Prins (1779-1848) trouwde in 1801 Jacoba Timmer (1779-1855), welk huwelijk werd ontbonden in 1817. In 1802 werd hij lid van het gemeentebestuur, in 1811 plaatsvervanger bij het Vredegerecht, in 1806 kerkmeester en in 1824 kerkvoogd.

Deze Theodorus Prins en Henricus Prins waren in 1811 gevolmachtigden van de verkopers voor de overdracht van Nergena.

In het eind van de achttiende eeuw bouwde één dezer heren Prins zijn nieuwe huis te Bennekom en kreeg verlof een brug te leggen over de daar lopende sloot. Dit huis heette "Het Prinsenhof" en stond op de plaats, waar later de garage Van de Weerd werd gebouwd. Volgens een oude aannemer zou dit huis in gedeelten zijn gebouwd en werd het omstreeks 1924 afgebroken.

Uit een fotoalbum gaan hierbij een tweetal foto's (25 en 26) van "Het Prinsenhof". Voor de aanleg van de trambaan is er een erker van afgebroken. In een grote tuin stond "de zonnewijzer van Nergena" en op het achterhek lagen de bollen van de poort van Nergena. Deze tuin strekte tot de Schoolstraat.

Reeds werd vermeld, dat de grond van "Het Prinsenhof" mogelijk omstreeks 1460 aan Otto van Hoekelum behoorde (¹²³).

Omdat deze voorwerpen en ook een hardplaat van Nergena bij "Het Prinsenhof" voorkwamen en omdat het huisperceel van Nergena later in bezit was van diens derde zoon, zal Theodorus Prins het herenhuis Nergena waarschijnlijk hebben laten afbreken.

Deze zoon Hermanus Theodorus Prins (1787-1852) werd in 1811 lid van de Municipale raad van Ede en daarna adjunct burgemeester van Bennekom. Hij trouwde in 1820 Maria Gerharda Dibbetz (1795-1880), dochter van Ds. Simon Dibbetz en Adriana Gesina Prins, een zuster van Theodorus Prins.

Hij werd assessor in 1818, schout van 1822 tot 1825 en burgemeester van Ede van 1825-1851. Volgens het kadaster bezat hij in 1833 de boerderij Nergena met huis en tabaksschuur en woonde te Bennekom. Zijn foto komt voor in het tweede deel van "De geschiedenis van Ede", waaraan vele gegevens zijn ontleend.

Deze boerderij kwam op de kadasterkaart van 1830 voor aan het eind van de Bovensteeg bij de Lange Steeg. In een oude schuur was de voergoot zo hoog, dat deze voor ezels zou kunnen zijn gebruikt. Het oude witte woonhuis, "de Karbof" of woonkeuken, werd in 1901 vernieuwd en omstreeks 1926 de boerderij. De naam stond vroeger op het hek en werd later op de voorgevel aangebracht.

In 1836 was deze boerderij van Samuel Hartogh Heys, advocaat te Delft

en consorten en in 1846 stond er volgens het Aardrijkskundig Woordenboek van A.J. van der Aa een nieuw gesticht gebouw ingericht voor de tabaksplanterij van H.T. Prins en Comp. te Bennekom.

Diens zoon Theodorus Prins (1821-1860) bezat dit volgens het kadaster in 1853. Hij was aanvankelijk klerk ter secretarie en waarnemend secretaris en van 1851 tot 1860 gemeentesecretaris en een zeer geacht burgemeester van Ede en Dijkgraaf van Wageningen en Bennekom.

Later kwam deze boerderij in het bezit van diens zuster Catharina Prins (1833-1916), Vrouwe van Nergena. Zij liet het na aan de Prinsenstichting "Bethanië", welke een ziekenhuis onderhield aan de Dorpsstraat te Bennekom. Een huis met deze naam staat daar nog. Later verleende deze stichting steun aan het Johanniter ziekenhuis te Bennekom.

De boerderij "Nergena" werd in 1926 verkocht aan de familie van Steenberg.

De Loesemer behoorde in 1836 eveneens aan H.T. Prins en in 1880 aan zijn dochter Catharina Prins en haar broer Johan Nicolaas Prins (1829-1891). In 1916 kwam ook dit aan "Bethanië" en werd in 1919 verkocht aan Willem Alexander Insinger. In 1922 werd het van diens weduwe Cornelia Antoinette Susanne Everwijn. Zij woonden te Bennekom op "Erica", "Zuidereng" en "Oostereng".

Hun erfgenamen verkochten de Loesemer in 1943 nog als "Het Nergenasche Bosch" aan het Rijk ten behoeve van het IVRO.

De familie Prins bezit op de begraafplaats te Bennekom nog een grafkelder met daarop een staande engel.

Een zuster Simonetta Arnolda Johanna Prins (1827-1903) van de Vrouwe van Nergena trouwde in 1855 Frederik Cornelis Tromp, minister van marine en ereburger van Transvaal, zoon van August Elize Tromp en Maria Anna Elisabeth Hartogh Heys.

Hun dochter Augusta Elisa Tromp (1861-1950) trouwde in 1890 Lodewijk Johannes van der Mandele (1860-1913). Van diens zoon Theodoor Marie van der Mandele en zijn schoonzuster mevrouw C.C. van der Mandele-van Essen mocht het IVRO de reeds genoemde van Nergena afkomstige voorwerpen ontvangen. Voor de vele inlichtingen moge hun hier oprechte dank worden gebracht evenals aan mevrouw Mr. E.C.M. Leemans-Prins te Arnhem, een achter-achterkleindochter van een broer van Hermanus Theodorus Prins.

De familie Prins

- I Jan Prins, † Aalten 1691/3
II Derck Prins, 1678-1764
II Henricus Prins, 1717-1799
  custos te Bennekom, ontvanger, bosmeester 1747
IV Theodorus Prins, 1750-1829
  burgemeester van Bennekom 1773
- x (2e) Geertjen Grevinck, † 1640-1729
1666 dr. van Gijbsbert, schult te Ahave, en Anneken ten Brincke
x Geesken Janknegt, gedoopt Aalten 1684
1705 dr. van Jan en Mechteld Sophia van Elverveld
x Johanna van Avesaet, 1718-1796
x Anna Klinkenberg, 1749-1820
1773 dr. van Simon en Caatje van der Stroom
- V a. Henricus Prins x Jacoba Timmer 1779-1848 1801 1779-1855
  ontvanger, lid dr. van Willem Timmer en Anna
  gemeentebe- Hendrika Graadsma
  stuur Ede Huwelijk ontbonden in 1817
- V b. Hermanus Theodorus Prins x Maria Gerharda Dibbetz
  1787-1852, schout, later 1820 1795-1880, dr. van
  burgemeester van Ede Ds. Simon en Adriana
  Gesina Prins † 1842
- VI
  1. Theodoor 1821-1860
  burgemeester van Ede
  ongehuwd
5. Simonetta Arnolda Johanna 1827-1903
  x 1855
  Frederik Cornelis Tromp
  1827-1900
  Minister van Marine
6. Johan Nicolaas 1829-1891
  ongehuwd
8. Catharina 1833-1916
  vrouwe van Nergena
  ongehuwd
- VII
  Augusta Elise Tromp x 1861-1950 1890
  Lodewijk Johannes van der Mandele
  luit. ter zee 2de kl., wijnkoper
- VIII Dr. Lodewijk Johannes van der Mandele
  1890-1953, arts
  x 1928 Catharina Cornelia van Essen
  Theodoor Marie van der Mandele
  geb. 1895, oud-procuratiehouder
  x 1952 Maria Jozefina Handels

11. De familie van Steenbergen

Op de zuidelijke rug ten westen van Bennekom wonen tegenwoordig langs de Lange Steeg vanaf de Halderbrinkweg tot dicht bij Klein Nergena landbouwers met de naam van Steenbergen, terwijl deze ook nog op verschillende boerderijen in de omgeving voorkomen.

Sommige boerderijen zijn reeds lang in pacht of in het bezit van hun voorzaten en aan één ervan is de familienaam ontleend. Evenals eerder leden van de voorgaande geslachten bekleedden verschillende landbouwers van deze familie belangrijke functies in de omgeving.

De stamvader van deze familie was Hendrik Teunisse, aangenomen als lidmaat van de kerk te Bennekom in 1763, pachter op Groot of Hoog Steenbergen in 1771 en overleden in 1808. Hij was getrouwd met Aaltje Aartsen, aangenomen in 1771 en overleden in 1795. De kinderen van dit echtpaar noemden zich bij de inschrijving in de burgerlijke stand onder Napoleon in 1812 naar de boerderij: van Steenbergen.

Een zoon Teunis had geen nakomelingen en een zoon Willem werd aangenomen in 1793, trouwde Grietje Gerrits en heeft op de Grietjeshoeve in de Achterstraat gewoond (¹²⁴). Hij overleed in 1812. Deze tak is uitgestorven.

Een dochter Neeltje (1777-1858) werd het laatst aangenomen in 1798 en kan getrouwd zijn met Evert van Kroesbergen (zie bij Dikkenest en Raven). Een dochter Jennetje, aangenomen in 1793, trouwde Gijsbert van Soetendaal en overleed in 1860.

Tezamen met Jan van Soetendaal kwamen de beide andere zonen Aart Hendriks en Jakob Hendriks van Steenbergen reeds in 1815 voor als kopers van een perceel bij Nergena. Van hen stammen twee takken van deze familie af.

De boerderij Groot of Hoog Steenbergen is waarschijnlijk gekocht van de laatste adellijke heer van Nergena en in het bezit gebleven van de jongste zoon en zijn nakomelingen. Deze Jakob van Steenbergen (1774-1848) werd waarschijnlijk als laatste zoon aangenomen in 1797. Hij trouwde volgens de huwelijksacte en volgens het trouwboek in 1828 met Willempje van Grootheest, geboren 1801, dochter van Hendrik Peters van Grootheest en waarschijnlijk aangenomen in 1823.

Volgens dezelfde bronnen trouwde hun zoon Teunis van Steenbergen (1837-1909) in 1883 met Wilhelmina van Schothorst, geb. 1862. Zij hadden bijna evenveel verschil in leeftijd als zijn ouders, namelijk 25 i.p.v. 27 jaar.

Hun jongste zoon Martinus (Ties) van Steenbergen werd in 1904 geboren, trouwde Gijsje Bouw, een halfzuster van de eigenaar van Klein Nergena, en bezit thans de ouderlijke boerderij.

Diens oudste broer Jakob van Steenbergen, geb. 1884 bezit de boerderij op de hoek van de Korte Rijnsteeg en de Kraatsweg, welke vroeger onder Harselo

behoorde. Hij was lid van de gemeenteraad van Ede en tot voor kort voorzitter van de Boerenleenbank te Bennekom. Zijn overleden vrouw Cor van Steenbergen was een dochter van haar mans achterneef en een zuster van Cornelis Klaas van Steenbergen van Nergena.

Een andere broer Reyer van Steenbergen, geb. 1888 was vroeger landbouwer op één van de boerderijen van Harselo, woont thans in "Bellevue" aan de Lange Steeg tegenover de Halderbrinkweg en had diverse vooraanstaande functies. Hij trouwde Gerritje Adams van Dikkenes.

De op één na jongste van de negen kinderen A.H. van Steenbergen (Bart), geb. 1898, woont ten oosten van de ouderlijke boerderij. Hij was bureauhouder, is voorzitter van de coöp. aank. ver. "Landbouwbelang" te Bennekom en bekleedt een belangrijke functie in de coöp. zuivelindustrie.

Van een andere broer Willem van Steenbergen, geb. 1890 en getrouwd met Klaasje Adams, is een dochter Gerritje getrouwd met A. van Grootheest, de bedrijfsleider van de boerderij "De Hoge Born" van het IVRO.

De andere tak van deze familie begint met Aart Hendriks van Steenbergen (1769-1839), aangenomen als lidmaat in 1791. Mogelijk mee door zijn huwelijk met Klaasje van Kroesbergen (eerder Harmsen van Kroesbergen) bezat hij in 1830 Harn.

Hun zoon Teunis van Steenbergen, geb. 1814, was eerst daar pachter en later op Nergena en trouwde Cornelia Breunisse.

Als pachter op Nergena werd hij opgevolgd door zijn zoon Aart Teuniszoon van Steenbergen (1850-1918), getrouwd in 1879 met Gerritje Adams Joachemsdochter van de Hul. Hun kinderen kochten Nergena in 1926.

Hun zoon Cornelis Klaas, geb. 1894, trouwde in 1930 een dochter Jantje geb. 1905 van zijn achterneef Teunis van Steenbergen, die bij Klein Nergena woonde. Zij wonen thans op Nergena.

Ten westen ervan in een herenhuis wonen zijn broer Marinus en zijn zuster Klaasje van Steenbergen en op Dikkenest wonen een broer Joachem en een zuster Aaltje van Steenbergen (inmiddels † in 1967).

De eerstgenoemde Aart van Steenbergen had een oudere zoon Hendrik (1806-1858), die in 1826 trouwde met Jantje van Eck. Hun zoon Aart (1826-1902) trouwde Geertruid Maassen. Uit dit huwelijk kreeg een zoon Teunis van Steenbergen (1865-1962) door zijn huwelijk met Maartje van den Berg Hendriksdochter (1867-1951)(zie hierna) omstreeks 1901 bij loting een deel van Klein Nergena ten oosten ervan en ook Zwinters (de Z is afkomstig van een huisschilder).

Hij bouwde ten oosten van Klein Nergena een boerderij, welke tweemaal door een ongeluk afbrandde en thans bewoond wordt door zijn zoon Aart van Steenbergen geb. 1898. Diens zoon Teunis van Steenbergen heeft ten oosten hiervan een nertsenfokkerij.

Op de noordelijke helft van Zwinters werd in 1927 een boerderij gebouwd.

Deze kwam omstreeks 1937 aan Teuniszoon Hendrik van Steenbergen geb. 1901. Diens zoon Hendrik trouwde daar met zijn volle nicht Maatje, dochter van Maas van Steenbergen Teuniszoon van Nieuw Raven.

De zuidelijke helft van Zwinters werd door Bouw overgedragen aan Heemsbergen en het Kempje ten zuiden ervan kwam aan Teunis dochter Cornelia Maria van Steenbergen geb. 1911 en getrouwd met Aart van Steenbergen, zoon van Joachem van Dikkenest.

Twee kleinkinderen van de stamvader Hendrik Jakobzoon van Steenbergen geb. 1829 en Hendrikje Aartsdochter van Steenbergen trouwden in 1857 en hadden één dochter Willempje geb. 1859, die Gouden Willempje werd genoemd.

Zij trouwde Marinus Aartszoon van Steenbergen (1863-1942), een broer van Teunis, die bij Klein Nergena woonde. Zij komen voor op pag. 241 van Een Veluws Dorp. Hun zoon Aart van Steenbergen (1891-1940) trouwde in 1919 Elberta Elisabeth Jochensen geb. 1893 van de boerderij Schoonhoven. Hun dochter Maria Elberta, getrouwd met Joachim Jochensen van Dikkenest, woont thans aan de zuidkant van de Lange Steeg bij de Nieuwe Wageningseweg. Deze boerderij werd volgens een gevelsteen gebouwd in 1883 en werd afgesplitst van Steenbergens bouwhof.

Het deel van deze boerderij ten noorden van de Lange Steeg kwam aan Aarts broer Hendrik van Steenbergen (1889-1960), getrouwd met Elisabeth Jochensen Reyerszuster. Er werd omstreeks 1918 een boerderij gebouwd, welke thans van hun zoon Reyer is.

Hiermee werd de afstamming behandeld van de bewoners van 9 boerderijen of huizen langs de Lange Steeg en van een aantal boerderijen in de omgeving.

Enige bewoners of bezitters van Klein Nergena kunnen hierbij aansluitend worden vermeld. Na Hendrik Hermsen, die in 1815 Klein Nergena kocht, heeft Hendriks er gewoond, wiens afstammelingen op de Eikelhof wonen.

Vervolgens woonde er Peter van Grootheest, eerst in 1835 getrouwd met een domineesdochter Cornelia Maria Elisabeth van Gorkum geb. 1801 en in 1849 met Gijsberta Henrica van Kroesbergen (1820-1900) De laatste hertrouwde in 1863 met Hendrik van den Berg, wiens dochter Maartje reeds werd genoemd.

Eén van de drie dochters van Peter van Grootheest heette Maria en trouwde Meeuwes Bouw. Hun dochter Gijsje Bouw werd ook reeds genoemd.

Meeuwes Bouw hertrouwde Luitje van Roekel. Hun zoon Jan Bouw is de tegenwoordige eigenaar van Klein Nergena. Van hem ontvingen we een deel van de verkoopacte van Nergena van 1815 ter inzage.

Uit de doop-, lidmaat- en trouwboeken van de Ned. Herv. Kerk te Bennekom konden verschillende jaartallen aan deze familierelaties worden toegevoegd.

De familie van Steenbergen

I

Hendrik Teunisse † 1808, in 1771 pachter op Groot Steenbergen
x Aaltje Aartsen † 1795

II

op Harn en later op Nergena
Aart van Steenbergen 1769-1839
x Klaasje van Kroesbergen

op Groot Steenbergen
Jakob van Steenbergen 1774-1848
x in 1828 Willempje van Groot-
heest geb. 1801

III

Hendrik van Steenbergen
1806-1858
x 1826 Jantje van Eck

Teunis van Steenbergen
geb. 1814, pachter op
Harn, later op Nergena
x Cornelia Breunisse

Hendrik v. St. Jakobszoon
geb. 1829 x in 1857 Hen-
drika v. St. Aartsdochter

Teunis van Steenbergen
1837-1909 x in 1883 Wil-
helmina van Schothorst
geb. 1862

IV

Aart van Steenbergen
1826-1902
x Geertruid Maassen

Aart van Steenbergen
1850-1918, pachter op
Nergena x Gerritje
Adams Joachimsdochter

Willempje van Steenbergen
geb. 1859 x Marinus Aarts-
zoon van Steenbergen,
1863-1942, een broer van
Teunis bij Kl. Nergena

Martinus van Steenbergen
geb. 1904 x Gijsje Bouw
van Klein Nergena

V

Teunis van Steenbergen
1865-1962 bij Klein
Nergena x Maartje van
den Berg 1867-1951

Cornelis Klaas van
Steenbergen geb. 1894
eigenaar van Nergena
x in 1930 Jantje van
Steenbergen geb. 1905,
dochter van Teunis van
Klein Nergena

Aart van Steenbergen
1891-1940. x in 1919 E.E.
Jochemsen geb. 1893
van Schoonhoven

Zijn broers zijn o.a.
Jakob van Steenbergen v.d.
Korte Rijnsteeg geb. 1884
x Cor van Steenbergen †,
zuster van Cornelis Klaas

VI

Aart van Steenbergen
geb. 1898 bij Klein
Nergena

Maria Elberta van Steen-
bergen x Joachim Jochemsen
van Dikkenest
wonen ten oosten van Nergena

Reyer van Steenbergen
geb. 1888 "Bellevue"
x Gerritje Adams

x 1e Antje Hop
x 2e Everdina van den
Born

Zijn broers en zusters
o.a.: Marinus van St.
geb. 1889 en zijn zuster
Klaasje van St. geb. 1897
wonen ten W. v. Nergena

A.H. van Steenbergen geb. 1898.
x J.C. van Vliet
wonen ten oosten van Groot-
Steenbergen.

Zijn broer Hendrik v.
St. woont op Zwinters.
Diens zoon Hendrik x
zijn volle nicht Maatje
van St., d.v. Maas v. St.
van Nieuw Raven.

Marinuszoon Hendrik van
Steenbergen 1889-1960 x
E. Jochems Reyerszuster
Reyer van Steenbergen
woont ten noorden van de
Lange Steeg en van de
vorigen.

Aart Jochemsz v. St.
x Cornelia Maria van St.
Teunisdochter wonen ten
zuiden van het Zwinters

Noten bij het zevende hoofdstuk

- pag. 59 (¹ V.D. p.226, (² Ede II p.16
- " 60 (³ Ede III p.23, (⁴ V.D. p.152, (⁵ Gerdungus, pachter van Jakob van Dorenwerde, en Theodoricus de Schonehave hadden in 1301 met anderen een tiend te Bennekom in erfpacht van Elisabeth van Oye met als borg o.a. Gerdungus de Schonehave (Re. R 22). Of deze pacht Wulvengoed betrof en Gerdungus deze drie goederenhad?
- " 61 (⁶ V.D. p.180, (⁷ A. p.74, (⁸ p.6, (⁹ A.K. inv. 1449 R 211, N.L. 1907
- " 62 (¹⁰ L.N.St. p.6, (¹¹ L.A. B 3 en p.52, (¹² L.A. p.48, (¹³ L.N.St. p.272/3, (¹⁴ L.N.St. p.68 en 357, (¹⁵ L.N. p.709 G.V. 1873 p.126, (¹⁶ W; Gr. R 821, 824, (¹⁷ Engl. p.23, (¹⁸ A XXXVI
- " 63 (¹⁹ H.B. p.13, (²⁰ G.K. I p.406, (²¹ en ook A. p.137, (²² L.A. p.76, (²³ N.L. 1909 kol. 153 en A. p.100, (²⁴ H. bijl. 56, (²⁵ Schf., (²⁶ p.76
- " 64 (²⁷ V.D. p.243, (²⁸ G 1936 XXXIX p.70, (²⁹ Enkele vermeldingen in 1340 en 1429 kunnen op dit slot betrekking hebben, hoewel ze in "De Geschiedenis van Ede" (dl. III p.23) voorkomen, alsof ze voor Nergena bij Bennekom golden
- " 65 (³⁰ V.D. p.252
- " 66 (³¹ p.80, (³² dl. III p.24, (³³ p.489
- " 69 (³⁴ V.D. p.152
- " 70 (³⁵ V.D. p.252
- " 71 (³⁶ p.81
- " 72 (³⁷ Ede II p.35, III p.65
- " 73 (³⁸ V.D. p.181 en 223, (³⁹ V.D. p.241
- " 74 (⁴⁰ L.A. p.65 en 67, (⁴¹ L.A. p.29, (⁴² L.A. p.64 en 70
- " 75 (⁴³ G.K. I p.256, (⁴⁴ G.K. I p.406, H.B. p.13, (⁴⁵ L.N.St. p.74, L.St. p.86, V.D. p.241, (⁴⁶ G 1936 XXXIX p.69 en 71, (⁴⁷ genealogie A.S., (⁴⁸ Gr. en Gr.G. (⁴⁹ p.LXIX, (⁵⁰ Gr.G, (⁵¹ arch. Bergh.
- " 76 (⁵² Gr., (⁵³ G.1928 XXXI p.131 e.v., (⁵⁴ A. p.27, (⁵⁵ A. p.246, (⁵⁶ A. p.119, (⁵⁷ volgens de Ridderschap van Veluwe een zuster van Wynand (A. p.74)
- " 77 (⁵⁸ A. p.246, (⁵⁹ L.A. p.351 A. p.268 St.L. p.132, (⁶⁰ A. p.326 L. Bergh p.142 (⁶¹ G 1937 XL p.48, (⁶² G.K. p.259 A. p.119 en 202, (⁶³ A. p.329, (⁶⁴ G 1935 XXXVIII, (⁶⁵ G.G. p.44, (⁶⁶ L.St. p.9, (⁶⁷ G 1938 XLI p.378 no.54
- " 79 (⁶⁸ G 1950 L p.32, U 139, (⁶⁹ A.K. R 612, (⁷⁰ A. p.28, (⁷¹ A. p.33, (⁷² G 1937 XL p.35 en 40, (⁷³ H.B. p.3 en 5, (⁷⁴ G.K. II p.241 Olivier was getrouwd met Jutte van Wely, (⁷⁵ A. p.74, (⁷⁶ L.N.St. p.309, (⁷⁷ A.K.W. p.60, (⁷⁸ Cul. R 2657, (⁷⁹ G 1938 p.379 no.55
- " 80 (⁸⁰ L.N.St. p.366, (⁸¹ L.N. p.404, A. p.74, (⁸² A. p.74, (⁸³ L.Z. p.187, (⁸⁴ A. p.3, (⁸⁵ A. p.192, (⁸⁶ N. p.11 Derck trouwde in 1567, was een zoon van Lodewijk van Brakel en Antoinette van Wijhe en had een zoon Nicolaes. Alle drie waren drost van ter Lede (G.V. 1880 p.73), (⁸⁷ G 1958 LVII p.118, (⁸⁸ L.B. p.69

- pag. 81 (⁸⁹ G 1937 XL p.40 en arch. aartsb. Utr. 1937 61e deel, (⁹⁰ G 1964 LXI p.157,
 (⁹¹ G.K. I p.244, A. p.155, (⁹² N. p.32, (⁹³ L.N. p.85, (⁹⁴ G 1958 LVII
 p.108 tabel V, (⁹⁵ A. p.311, (⁹⁶ N. p.87, (⁹⁷ L.N. p.397, (⁹⁸ A. p.33
 " 83 (⁹⁹ 1940 p.102, (¹⁰⁰ L.N. p.671, 673 en 702, (¹⁰¹ A. p.3, (¹⁰² N. p.87,
 (¹⁰³ G 1958 tabel p.108, (¹⁰⁴ A.H.B.
 " 84 (¹⁰⁵ A. p.311, (¹⁰⁶ G.K. I p.378 N. p.263, (¹⁰⁷ N. p.219, (¹⁰⁸ A. p.390 N p.27
 (¹⁰⁹ N. p.347, (¹¹⁰ N. p.423
 " 86 (¹¹¹ Obr. p.115, (¹¹² N. p.425, (¹¹³ G 1940 XLIII p.241, (¹¹⁴ G.V. 1875 p.8
 " 87 (¹¹⁵ Wa. p.87, (¹¹⁶ G.K. I p.243
 " 88 (¹¹⁷ p.189, (¹¹⁸ Ede II p.234
 " 89 (¹¹⁹ L.St. p.87, (¹²⁰ A.W. no.1061
 " 90 (¹²¹ Jacob Willem Couttis, kapitein, edelman van prinses Amelia van Nassau,
 was een zoon van Allan Couttis, commandeur van Doesburg en Aleid van Wetten
 (A. p.241, V.D. p.190 G 1938 XLI p.317)
 " 92 (¹²² L.St. p.37
 " 93 (¹²³ V.D. p.213
 " 96 (¹²⁴ V.D. p.161

Hoofdstuk VIII

De Sallantsvicarie en Butenhuys ofte Evert Forsterserve, het tegenwoordige Meenthuis

Deze goederen lagen in één complex ten noorden van Harselo in hoofdzaak in de tweede polder van Bennekom.

Tweederde deel ervan "de Sallantsvicarie" paste door de eigenaars omstreeks 1500 bij Nergena. Van het overige derde deel werd in 1406 o.a. "Butenhuys ofte Evert Forsterserve" aan het hertogelijke leen Harn toegevoegd. De samenhang tussen drie gedeelten van dit derde deel met de drie boerderijen in de buurschap Harn maakt het gewenst dit complex hier te behandelen.

De toevoeging aan het leen Harn van Butenhuys maakt het waarschijnlijk, dat dit tot het erfvoogdijgedeelte van vroegere kloostergoederen heeft behoord, dat na de bevrijding uit horigheid aan de graaf van Gelre kwam. Omdat het overblijvende tweederde deel niet in tweeën werd gedeeld, zullen deze goederen waarschijnlijk van één klooster afkomstig zijn.

Bij de uitspraak van het Hof te Nijmegen in 996 over de schenkingen van graaf Wichman omstreeks 968 werden de goederen van de Hof te Appel bij Voorthuizen geheel aan het vrouwenklooster te Elten toegewezen (¹, terwijl het ambt Ede vroeger onder Voorthuizen behoorde.

Het gehele complex zal aanvankelijk in drie boerderijen hebben gelegen (zie hierna) met de latere namen Butenhuys, Bavergoet en Salland, waar thans nog bedrijfsgebouwen voorkomen. Daar volgens het tynsboek van Elten in het laatst der veertiende eeuw Butenhuys en twee goederen "upt vene" "stedicheit" schuldig waren aan de Hof te Appel, ligt het voor de hand, dat dit dezelfde goederen zijn geweest.

Het weinig voorkomen van huizen in vroege eeuwen en de ligging van vele door graaf Wichman geschonken goederen in deze omgeving, maken dit in het algemeen waarschijnlijker. Bovendien kwam bij dit complex de naam "Jufferenveen" voor en kan de slechts eenmaal aangetroffen naam Bavergoet misschien met enige verschrijving afkomstig zijn van de verplichting voor beide goederen "upt vene" om alleen in haver te betalen.

De naam van de gebruiker van één dezer beide goederen kwam ruim een eeuw later nog in deze omgeving voor (zie bij Den Ham). "Maas butenhuys van den guede te butenhuys" uit het tynsboek zal mogelijk Maas Mulert kunnen zijn, die in 1388 als borg voorkwam bij de verkoop van Harselo en in 1383 als pandhouder van de molen te Wageningen. De borgen waren namelijk dikwijls de bezitters van naburige goederen.

De verdeling van dit complex bleek het eenvoudigst voor het gedeelte van de tweede polder van Bennekom ten noorden van de Kraatsweg uit de eigenaren volgens de polderkaart van 1752/3. Dit deel had een zuidelijke en een noor-

delijke helft. Van elke helft was het zuidelijkste tweederde deel met 22½ morgen in het bezit van de pastorie van Wageningen. Het zuidelijkste ervan droeg op een kaart van het Huis Harselo van 1723 de naam : "De vrouw van Sallantsvicarie" (2).

Ten zuiden van de Kraatsweg bezat deze pastorie volgens de polderkaart in de tweede polder nog ± 6½ morgen, ten oosten ervan in de derde polder bijna 4 morgen met huis en hof genaamd Bavergoet (3) en ten westen in de eerste polder bijna 3 morgen "De Kleine Ongerkamp" en "De Groote Ongerkamp" (tegenwoordig Kleine en Grote Hommelkamp). Bij de laatste stond in 1752/3 nog de naam "Sallantsvicarie".

Mogelijk behoorde hierbij in de eerste polder eerder ook "het Jufferenveen" met 4 morgen tussen de Meent en de Meentdijk (vroeger Verlengde Maanderdijk). Met tezamen ± 17 morgen kan dit het derde tweederde deel zijn geweest.

Als een derde kan namelijk 9 morgen in deze polder ten oosten van de Eemwal van het voorgaande zijn afgesplitst. Volgens de kaart van 1723 was dit in het bezit van de heer van Heekeren, mogelijk de leenman van Harn. Twee morgen hiervan bezat deze eigenaar nog in 1752/3 en behoorde onder de boerderij van Willem Evers.

Aan de zuidzijde werd deze 26 morgen ingesloten door het bezit van Harselo tot aan de Eemwal.

De pastorie van Wageningen kan hier in drie tweederde delen omstreeks 60 morgen in bezit hebben gehad, terwijl het gehele complex voor de bevrijding uit horigheid omstreeks 90 morgen kan zijn geweest. Uit het eerste volgt eveneens, dat dit oorspronkelijk in drie boerderijen heeft gelegen. Na de bevrijding uit horigheid zullen de drie tweederde delen echter onder twee boerderijen zijn gekomen en daarmee in 1867 zijn verkocht.

Dit waren het reeds geroemde Bavergoet en een ten noorden van de Kraatsweg en iets ten oosten van de Veensteeg op kaarten van 1723 en 1752/3 voorkomende boerderij Salland (4). Omstreeks 1500 zal dit van het geslacht van Sallandt zijn geweest, waarvan Johan van Sallandt vanaf 1497 de eerstbekende leenman van Nergena was.

In het begin van de 16e eeuw stichtte een lid van dit geslacht blijkens het gerichtsboek van Wageningen van 1542/50 namelijk in de kerk te Wageningen, de vicarie van St. Catharina, welke naar de stichters ook Sallantsvicarie werd genoemd (5).

Een andere leenman van Nergena, kleinzoon van de vorige, Cornelis van Zallant, was in 1563 collator over deze vicarie. Zijn nazaten (zie het geslacht van Sallandt) droegen dit bezit in 1698 over aan de pastorie te Wageningen voor f 1500,- (6). Daardoor waren deze goederen in 1752/3 van deze pastorie en kwam er nog de naam Sallantsvicarie bij voor.

Van de nazaten kan de naam Renessegoed afkomstig zijn, welke in 1758 voor twee pachtbedrijven gold. Op één ervan was toen Hendrik Everts pachter (7).

Door de kerkvoogden van Wageningen werd dit bezit op 28 juni 1867 in twee boerderijen met elk ruim 25 ha. verkocht aan de beide pachters Peter Achterstraat en Evert van Zwanenberg.

De nazaten van Achterstraat wonen nog op de boerderij, die vroeger Bavergoet werd genoemd. In de voorgevel van het woonhuis ervan bevinden zich twee Y-vormige muurankers met in de boveneinden het jaartal 1632. Hier berust ook de koopacte.

De van Zwanenbergs heetten eerder Harmsen. Van Zwanenberg kocht de boerderij ten noorden van de Kraatsweg (Salland) en verkocht deze aan Gerrit Bouw (een broer van de grootvader van Jan Bouw van Klein Nergena), wiens dochter Hendrika of Heintje (1873-1936) trouwde met Aart Borre (1864-1936). Hun zoon heeft thans deze boerderij.

Van Zwanenberg was eerst knecht en vanaf 1856 de tweede man van Wouter-tje Jakobsdochter Buytenhuis, geboren te Ede (⁸). Zij was in 1836 getrouwd met Geurt van Kampen. Hun zoon Jakob van Kampen (1846-1920) was eerst getrouwd met Sientje van den Brink (1849-1904) en later met Jenneke Kroesbergen, een schoonzuster van Steventje Folmer van de Poort (zie bij Harn). Voor een zoon uit dit huwelijk zie bij Kale Wandelaar.

De vrij grote schenking aan de Sallantsvicarie was minder waardevol, omdat deze veengronden zo drassig waren, dat er volgens de overlevering een wagen bespannen met twee paarden in is weggezakt.

Met deze drassigheid kan samenhangen het voorkomen van de moeraspaardenstaart, ook unger, kwadenaard, roobol en heermoes genoemd. Onder de laatste naam kwam dit onkruid in latere jaren nog voor in de iets westelijker gelegen "Kempjes". De weiden werden daardoor alleen geschikt voor paarden, wat voor een naamgeving van grote betekenis kan zijn geweest.

Het lijkt daarom zeer aannemelijk, dat de meer voorkomende naam ongerkamp, mogelijk het reeds in de vijftiende eeuw voorkomende Quaden Oird (⁹ aan de Renkumse beek en misschien zelfs de naam Peerdskamp hiervan afkomstig zijn.

Volgens "Een Veluws Dorp" (¹⁰) zou de naam ongerkamp duiden op een verblijfsplaats voor zwerfende Hongaren, die met de Noormannen de schrik der negende en tiende eeuw waren.

Ten noorden van de Kraatsweg lagen volgens de polderkaart van 1752/3 van beide helften de noordelijke derdedelen, elk groot 10½ morgen, in drie percelen van verschillende eigenaren.

De afsplitsing van het voorgaande volgt voor dit derde deel bij de Maanderdijk uit de naam "Sallantsvicarie" daarbij op deze kaart en voor het in het midden gelegen derde deel uit de naam "De Deylingen" daarop. Van dit derde deel werd de zuidelijke helft van Harselo in 1723 "De Deyluw" genoemd (¹¹).

Op het middenperceel van dit derde deel stond in 1752/3 aan de Bennekomse

kade een huis, waar thans het Meenthuis staat met ten noorden ervan de waarschijnlijk later gebouwde Meenthoeve.

Het Meenthuis zal waarschijnlijk eeuwenlang het enige huis zijn geweest buiten de Eemwal, welke hier de eerste en tweede polder van Bennekom vrijwel diagonaal doorsneed vanaf de Haanskolk tot aan Maanderschut bij de Maanderdijk. Bij de polderkaart van 1752/3 werd vermeld of de percelen "Binnen den Eem" of "Buyten den Eem" lagen, dus oostelijk of westelijk van de Eemwal.

De venen behoorden vroeger onder de wildforstergoederen. De eigenaars van het Meenthuis waren volgens de polderatlas in 1752/3 de erven van Jantje van Essen, erfjager bij Willem van Wolfhezen (Willem, graaf Bentinck, heer van Doorwerth en bezitter van het wildforstergoed Wolfhezen, zie hierna). Volgens overlevering kwamen heren jagers hier jagen tot ± 1890. Daarom zal het Meenthuis vroeger waarschijnlijk de functie van een wildforsterserve hebben gehad.

Eveneens buiten de Eemwal lag ten zuiden van dit derde deel op de polderkaart en op de kaart op blz. 109 van "Een Veluws Dorp" uit het begin van de 18e eeuw: "Sallants oude kooi" (eendenkooi). Deze paste geheel bij een wildforstergoed. Op een kaart van de Gelderse Vallei door N. van Geelkerken van 1628-1631 (¹² kwam Sallantskooi iets zuidelijker voor, ongeveer bij de Groote Ongerkamp.

Door dit buiten, erfjager, de relatie tot Willem van Wolfhezen, de aaneengesloten ligging en misschien ook de naam van Essen (zie hierna een mogelijk verband met Opharn) zal dit gehele middelste derdedeel hoogstwaarschijnlijk "van der horicheit gevrijt, dat goed en de erve Butenhuys ofte Evert Forsterserve met allen synen tobehoren, hoge en lege" zijn. Dit laatste werd in 1406 aan het leen Harn toegevoegd (¹³).

Het lag "tsamen ongescheiden met zijn tobehoren", werd later Buytenhuys geschreven en tot 1495 en in de eerste afsplitsing in 1654 nog afzonderlijk vermeld. Het zal waarschijnlijk het erfvoogdijgedeelte van het Butenhuys van het klooster te Elten zijn geweest, dat evenals andere dergelijke onder het leen Harn kwam.

Omdat de drie eigenaren van elk der beide afgesplitste derde delen ten noorden van de Kraatsweg in 1752/3 geen leenman van Harn waren, zullen beide derde delen weer van het leen Harn zijn afgesplitst. Blijkens het volgende kan dit tezamen gebeurd zijn met "De Harn" en "Opharn".

Drietiende van het middelste en één derde van het noordelijkste derdedeel waren volgens de polderkaart van de heer van Balveren tot Heukelom. Daar deze afstamde van de van Lawicks (zie het geslacht van Balveren) en een lid van dit geslacht in 1647 "De Harn" bezat, kunnen deze drie goederen tezamen van het leen Harn zijn vervreemd evenals waarschijnlijk de volgende twee.

Terwijl het middelste perceel van het middelste derde deel in 1752/3 van de erven van Jantje van Essen was, had Geurtien Jans van Essen, weduwe Jan Teunisse (misschien wel een dochter van de erfjager) toen "Opharn" in bezit.

De zuidelijke helft van het middelste derdedeel behoorde in 1723 en in 1752/3 onder Harselo. Mogelijk ontstond dit, doordat Harselo en de helft van Harn (Nijenhuis bouwhof) tijdelijk dezelfde leenman hadden.

Van het noordelijke derdedeel bij de Maanderdijk was één derdedeel in 1752/3 van een vicarie in de kerk te Ede. Het nog overblijvende derdedeel ervan was toen van Dr. Arnold opten Noort. Hij was een zoon van Dr. Gijsbert opten Noorth (1684-1740) en verwant aan Dr. Johan opten Noorth, burgemeester van Arnhem en richter van Doorwerth van omstreeks 1672 tot 1703 (¹⁴). Mogelijk kwam dit perceel in zijn bezit door deze relatie tot Doorwerth.

Het wildforstergoed Wolfhezen was namelijk een leen van Doorwerth, waarmee Willem graaf Bentinck in 1733 beleend werd. Diens voorganger Johan Albrecht Schellard van Obbendorf (1619-1676) en zijn grootvader Johan waren opperjagermeester van Veluwe (¹⁵). Met het Doorwerths leen het wildforstergoed Wolfhezen waren de leden van de Herveltse tak van de van Lawicks van 1371 tot 1540 beleend. Dr. Johan Swaen had dit leen in 1665 en zijn zoon Dr. Valerius Swaen, die op Klein Silverenberg woonde, verkocht het in 1718. In 1726 kwam het aan de heer van Doorwerth (¹⁶).

De wildforsters van Wolfhezen waren belast met de inning van de ruimgelden te Bennekom en te Ede, zoals in 1688 Dr. Swaen (¹⁷). Dit was een vierjaarlijkse belasting voor het gebruik "des fürsten heetvelden, broecklanden, straeten, veenen int anders" (¹⁸). Deze familienaam kan mogelijk de oorzaak zijn van het perceel "De Zwaan" ten oosten van de Dijkgraaf en de Kraatsweg (¹⁹).

Boven de huisdeur aan de oostzijde van het Meenthuis was vroeger een loden schild bevestigd met de beeltenis van de aartsengel Michaël met de draak, de patroon van de kruisvaarders of in ruimere zin van de Christelijke legers tegen de heidenen (foto 27). Onder de afbeelding komen de letters O.B.W.M. voor.

Van Dr. Bouwy, iconograaf en directeur van het Aartsbisschoppelijk museum te Utrecht, mochten we de mededeling ontvangen, dat iets in costuum en houding nog sterk doet denken aan de renaissance, maar dat het veiliger is het op vroeg 17 eeuws te dateren.

Hoewel wij van het Kon. Ned. Gen. voor Geslacht- en Wapenkunde de mededeling ontvingen, dat St. Michaël de patroon was van vele gilden en broederschappen, kan de aanwezigheid van dit schild mogelijk ook verband houden met vroegere bezitters van het Meenthuis.

De vader van Johan van Arnhem, de eerste van dit geslacht, die met Harn en Butenhuys (Meenthuis) en Kernhem beleend werd in 1495, en tevens de schoonvader van Johan van Sallandt (zie hiervoor) was Wynand van Arnhem Gerritszoon †1486, Ridder van Jeruzalem, burgemeester van Arnhem.

Hij was getrouwd met Sophia van Hekeren genaamd Rechteren † 1509, dochter van Frederik en Cunegonda van Polanen ⁽²⁰⁾. Cunegonda's vader Otto van Polanen, heer van Asperen, was getrouwd met een achterkleindochter van Beatrix van Keppel, een zuster van Ermgard en Elisabeth (zie bij de korenmolen te Wageningen).

Over de van Keppels vonden we ⁽²¹⁾ : "Blijkende de luister dezer familie uit het wapen zelfs, sijnde drie schulpen, hetwelcke de Ridders van Jeruzalem of Het Heilige kruis in den jare 1101 hebben aangenomen gehad"

Daar dit schild zowel past bij de afstamming van zijn vrouw als bij de kruisvaarders, waartoe Wijnand van Arnhem Gerritszoon behoorde, zullen zijn nazaten hem mogelijk met dit schild hebben geëerd.

Een soms gevonden vermelding, dat St. Michaël de patroon zou zijn van de Johanniter Orde bleek volgens een vriendelijke mededeling van Jkvr. van Winter onjuist te zijn.

Volgens het kadaster was het Meenthuis in 1830 van Jan Cornelissen en kinderen. Blijkens daar aanwezige acten lag op een paar percelen van een hont en 5 roeden een hypotheek van Hendrik van den Brink en Luitje van Harn. In 1840 kregen Elbert van de Weerd en Hendrikje Everts het door ruil en verkochten het aan Gerrit, Geurt Johanszoon en hun zuster Berendje van Kampen.

Geurt van Kampen was getrouwd met Geertje van den Hoef. Hun dochter Aalbertje of Aaltje geb. 8 oct. 1847 bleef ongetrouwd en haar zuster Willempe geb. 31 aug. 1856 trouwde 7 nov. 1880 Derk van Bruxvoort (1850-† 1924), zoon van Brant van Bruxvoort Willemszoon en Jenneke van den Brink, getrouwd 1836.

De van Bruxvoorts heetten volgens het doopboek van Bennekom eerder Brantsen. Zo waren Willem Brantsen in 1810 en Willem van Bruxvoort (Brandsen) in 1815 getrouwd met Hendrikje van Eck. De zusters waren volle nichten van Jakob van Kampen (1846-1920), die in het huis van Borre heeft gewoond, en werden door hun oom Jan van Kampen in 1890 tot zijn erfgenamen benoemd. Hij verkocht in hetzelfde jaar aan Dirk van Bruksvoort en Aalbertje van Kampen voor f 2400,- een derde van het Meenthuis en van een perceel in de Veenkampen en de helft van een perceel aan de Slagsteeg en van bouwland en turfveld onder Ede.

Bij een boedelscheiding in 1892 werd het overige verdeeld. Het Meenthuis bezat toen 4 bunders en 22 roeden (in 1752/3 was het perceel Meenthuis ruim 2 morgen).

Uit het huwelijk van Dirk van Bruksvoort kwamen de zoons Gerrit, geboren 1885, en Albertus, geboren 1890, op het Meenthuis. Gerrit woont thans aan de Slagsteeg. Gerrits dochter Jenneke trouwde in 1941 met Maas van de Vendel. Zij bezitten thans het Meenthuis.

Het Jufferenveen behoorde in 1698 niet (meer) tot de Sallantsvicarie,

daar het in 1664 in het bezit kwam van Johan van Arnhem, heer van Harselo en leenman van Harn (²²). Het werd in 1686 aan het leen Harn toegevoegd (²³). Het behoorde in 1723 en 1752 onder Harselo, mogelijk door de boedelscheiding van Johan van Arnhem en zijn vrouw.

De naam Jufferenveen is nog bekend en kwam in koop- en ruilacten van 1921 nog voor. In het bijzonder geldt deze naam nog voor de boerderij ten noorden van de Meentdijk van Aart van Harn Gerritszoon.

Noten bij het achtste hoofdstuk

- pag. 102 (¹ Sloet O.B. p.113
 " 103 (² V.D. p.148, (³ V.D. p.109, (⁴ V.D. p.109, (⁵ Jan Derics Godessen, later geheten Suermondt, veroorzaakte in 1558 op Hemelvaartsdag een geweldige ru-zie rond het St. Catharine altaar, waaruit een proces volgde (arch. aartsb. Utr. 62e deel p.63), (⁶ G 1937 XL p.48 (⁷ Maencedule Ede 1758, Rijks-archief Arnhem.
 " 104 (⁸ zie ook L.A. p.74 en 75, (⁹ O.Sl. p.3, (¹⁰ p.128, (¹¹ V.D. p.148
 " 105 (¹² Keppel 7, (¹³ L.A. p.67
 " 106 (¹⁴ L.Z. p.151, L.N. p.149, Dem. p.17, 80 en 83, (¹⁵ Dem. p.76, 84, 122 e.v., (¹⁶ Dem. p.124, (¹⁷ Ede p.42, (¹⁸ Dem. p.122, (¹⁹ V.D. p.110 en 148
 " 107 (²⁰ H.B.1876 p.13, (²¹ G.V. 1873 p.9
 " 108 (²² A.K. no.1601, (²³ L.A. p.66, V.D. p.255

Aanvulling

De letters op het loden schild zouden ook kunnen betekenen: Onderlinge Brand Waarborg Maatschappij. Te Zwolle was sinds 1809 een dergelijke maatschappij gevestigd, terwijl St. Michiel de patroon was van de middeleeuwse parochiekerk aldaar. Bewijs hiervoor ontbreekt echter (vriendelijke mededeling van Mr. P.J.W. Beltjes).

Tussen Harselo en Bavergoet is gedeeltelijk nog een kerkpad aanwezig, dat vroeger doorliep langs het huis van Berre en het Meenthuis naar Venendaal. Mogelijk was vooral deze verbinding tussen Meenthuis en Bennekom zeer oud.

Hoofdstuk IX

De boerderijen op de noordelijke rug ten westen van Bennekom

1. Overzicht

Reeds zeer vroeg kan deze rug op de smalste plaats in tweeën zijn gedeeld door een afwatering, welke wateroverlast ten noorden ervan moest verminderen. Mogelijk ontstond deze afwatering door herhaalde verbeteringen, doch in 1388 werd deze "Nijen Greve" genoemd ⁽¹⁾. Omdat het nieuw in een dergelijke naam zeer lang kan stand houden, kan deze afwatering echter veel ouder zijn. In 1463 en in 1654 werd deze "Dickgraeff" genoemd ⁽²⁾ en later Dijkgraaf.

Toch lijkt het mogelijk, dat deze rug in zeer vroege tijden één geheel is geweest en misschien zelfs één bezit, bijvoorbeeld van graaf Wichman. In beide delen komen namelijk soortgelijke namen voor. In het oosten zal de buurschap Harn, vroeger Hirnen of Hornen, thans ook Haan, grote betekenis hebben gehad en langs de noordelijke rand liggen achtereenvolgens naar het westen Raven (nog oostelijk van de Dijkgraaf), Den Ham, Den Horninck en Harselo, vroeger Hersloe, en ten zuiden ervan Schensgoor (oostelijk van de Dijkgraaf), Dikkenest en Bruxvoort.

In de westelijkste polder van Bennekom heet het zuidelijkste perceel nog Haanskolk, vroeger Horenskolk, doch bij een vermelding in 1390 kwam deze naam niet voor. Ten noorden hiervan lag 24 morgen, welke in 1686 aan het leen Harn werd toegevoegd en noordelijk hiervan de eendenkooi van Harselo.

Harn, Hyrnen of Hern kan dezelfde betekenis hebben als horn = hoek.

2. Het oostelijke deel van de noordelijke rug

a. De vroege geschiedenis en de ontwikkeling van Harn

In het oostelijke deel van deze rug kan de buurschap Harn, welke het eerst vermeld werd gevonden in 1522 ⁽³⁾, vroeger omvangrijker zijn geweest. Zo kwam in 1390 voor Hornenre heetvelt, dat volgens de polderkaart van 1752/3 Hernse heetvelt of Klein Harn kan zijn geweest ten noorden van de Kromme Steeg tussen Kekke Steeg en Harnse Steeg (zie bij Harselo). Een deel hiervan behoorde in 1414 onder de Woesthof (zie aldaar).

Thans bestaat een buurschap Harn uit drie boerderijen langs het Harnse Dijkje. Ten noorden van het zuid-noord lopende deel ervan kwam op de polderkaart van 1752/3 de boerderij "Nijenuys bouwhof" voor met als eigenaar van Hekeren, die toen leenman van het leen Hirnen, Herne of Harn was.

Het kan dus de voortzetting zijn van het oude leen en heeft thans aan de westzijde van het woonhuis een oud torenachtig gebouw met één kamer op een

zeer hoge vloer boven een zwaar keldergewelf (zie foto 28). Een architecten-tekening ervan komt voor op blz. 51 van 'Een Veluws Dorp'. Volgens de Rijksdienst voor Monumentenzorg is het gebouwd tegen het eind van de 17e eeuw. Er heeft een kolk bij gelegen en misschien een gracht. Het wordt nu "Haan" genoemd.

Een goed Nijenhuis kwam reeds tegen het eind van de veertiende eeuw tezamen met een goed te Bennekom voor in het tynsboek van Elten. Dit kan Nijenhuis bouwhof zijn geweest, mee omdat in de omgeving verschillende goederen geheel of gedeeltelijk van dit klooster waren. Bovendien behoeft de naam Bernt ten nijenhuis in dit tynsboek geen verschil te geven met Engelbert van Hirnen, de vader van de eerstbekende leenman van dit leen in 1398.

Dit hertogelijke leen (⁴ zal waarschijnlijk het erfvoogdijgedeelte zijn geweest van een kloostergoed, terwijl aan dit leen erfvoogdijgedeelten van andere kloostergoederen, zoals Schoonhul, Haverland, Abtshoef, Kale Wandelaar en Butenhuis werden toegevoegd (zie aldaar).

De reeds behandelde samenhang tussen de drie delen van het middelste en noordelijke derdedeel ten noorden van de Kraatsweg in de tweede polder van Bennekom met de drie boerderijen van Harn, maakt het echter waarschijnlijk, dat deze alle drie aanvankelijk onder het leen Harn hebben behoord.

De aaneengesloten ligging en het geringe verschil in oppervlakte bouwland in 1749 (10, 10½ en 11½ molder) (⁵ doen ook vermoeden, dat deze drie boerderijen uit één bezit zijn ontstaan. Ten westen van Nijenhuis bouwhof staat namelijk de boerderij "Opharn" en nog iets westelijker, doch ten zuiden van dit deel van het Harnse Dijkje, vermeldde de polderkaart van 1752/3 de boerderij "Den Harn", hoewel reeds verdeeld.

Het laatste zal waarschijnlijk volgens het verpondingsregister van 1647 de 7 molder gesays en drie scharen weyens zijn, welke Jan Wouters te Harn van Jr. van Lauwijck in pacht had en toen reeds van het leen waren afgesplitst. In 1749 kan dit het halve erf Harn met 10 molder bouwland zijn geweest, bewoond door Reyer Wouterse (⁶).

De verdeling in tweeën van het leen Harn en Butenhuis in 1654 kan de beide andere boerderijen betreffen. De afgesplitste helft kwam aan leden van het geslacht Torck en was in 1752/3 in leen bij L.A. Torck en in 1772 bij de dochter van zijn zuster Wilhelmina Johanna Torck en haar man Lucas Willem van Essen tot Vanenburg, luitenant jagermeester in Gelderland † 1737. Deze dochter Judith Margaretha van Essen, Vrouwe van Vanenburg, was toen getrouwd met Philip Hendrik van Goltstein, heer van Grunsvoord en Appel (⁷).

Deze helft kan misschien de boerderij "Opharn" zijn, welke in 1752/3 mogelijk door achterleen ten name stond van Geurtien of Geertje Jans van Essen, weduwe van Jan Teunisse.

Als het erfvoogdijgedeelte uit deze drie boerderijen van Harn heeft bestaan, zal het kloostergoed voor de bevrijding uit horigheid ook nog andere

goederen hebben omvat, bijvoorbeeld Raven en de 22½ morgen ten Zuiden ervan met het Schensgoor. Daarvoor kan pleiten, dat Raven van het klooster Monnikhuizen is geweest, evenals de noordelijke belending van Schoonhul en misschien evenals deze belending eerder van het klooster te Paderborn.

Jkvr. van Winter noemt de mogelijkheid, dat de naam Hernen uit kreis Rochem in Duitsland naar het kasteel Hernen bij Bergharen (⁸ is overgebracht en vandaar naar Bennekom (⁹. Guilhelmus en Gerhardus de Hernen kwamen reeds voor in de stichtingsacte van Wageningen van 1263 (¹⁰ en Genekinus en Reynerus de Herne in 1301 bij een tiend te Bennekom (¹¹. Leden van de Veluwse tak van dit geslacht kunnen daarom mogelijk Harn reeds lang in gebruik hebben gehad.

Een Engelbrecht (zie hierna) en Ghisebrecht van Hirnen deden mee aan de landvrede van 1377 (¹² en in 1417 kwam Gerardus de Herne voor met area te Elden "per Heymericum de Rijkerswoert" (¹³ (zie bij Dikkenest).

b. De leenmannen van het leen Harn

Engelbertszoon Gerrit van Hirnen werd in 1398 beleend met het leen Hirnen bij Bennekom na zijn oom Johan van Hirnen, die het geërfd had. Deze Johan kan in 1389 vermeld zijn met grondbezitters uit deze omgeving (¹⁴ en tot zijn dood in 1398 collator zijn geweest van een St. Laurentiusvicarie in de Grote Kerk te Arnhem (¹⁵.

In 1400 werd met Harn beleend Johan van Wijke, burger en in 1406 ambtman van Arnhem. Hij was misschien een verwant van Johan van Hirnen en mogelijk in 1406 en 1408 richter van Arnhem en Velwezoom (¹⁶.

Opmerkelijk is, dat slechts het in 1406 aan dit leen toegevoegde Butenhuys in 1424 in leen kwam aan Aleyd Hacke met haar vader Gijsbert Hack als hulder. In 1432 kreeg zij als huisvrouw van Johan van Bommel, graaf in Dornick, ook Harn in leen (¹⁷.

Met beide goederen werd in 1465 hun zoon Albert van Bommel beleend en daaraan werd toegevoegd de halve tiend in Huesdenreweert, welke zijn moeders vader reeds vanaf 1404 in leen had. Hij sneuvelde bij Heusden (¹⁸. Zijn weduwe Styne Velckeners, verkocht met haar schoonzoon in 1500 te Wageningen de molen en de grond voor het bouwen van het kasteel.

Deze weduwe was vrouwe tot Kernhem, waarmee zij in 1473 werd beleend. Haar dochter Aleyd met dezelfde titel werd in 1481 met Harn en Kernhem beleend en in 1495 als huisvrouw van Johan van Arnhem † 1531. Zijn weduwe werd reeds aangetroffen bij de Laatste Veenkamp en overleed in 1543.

Na 1533 hadden beide lenen weer verschillende leenmannen, Kernhem bij Ede bleef in het geslacht van Arnhem tot 1651 en de helft van Harn tot 1721.

Hun zoon Zeger van Arnhem (1502-1557) kreeg in 1533 Harn in leen, in 1543 Kernhem en in 1548 het Loo bij Apeldoorn met het jagermeestersambt van Veluwe (¹⁹). Hij was raad en testamentaire executeur van hertog Karel (²⁰). Hij trouwde in 1532 Anna Bentinck Johansdochter † 1540 en daarna in 1543 Katharina van Honnepel † 1556, weduwe van Reinier van Voorst, heer van Dorenburg (²¹).

Met Harn werd in 1543 Zegers broer Albert beleend en vervolgens diens kinderen en in 1562 een andere broer Joseph (1509-1586), in 1542 getrouwd met Jacoba van Speulde Gerritsdochter † 1556.

Hun zoon Johan van Arnhem (1543-1607), richter van Arnhem en Veluwezoom en Raad in Gelderland, werd in 1588 met Harn beleend en trouwde in 1589 Johanna van Ittersum Robertsdochter † 1626.

Uit dit huwelijk was de jongste zoon Gerhard of Gerrit (1598-1645) gecommiteerde ter Generaliteit en werd in 1634 met Harn beleend. Hij trouwde in 1635 Theodora van Wassenaer van Duyvenvoorde, weduwe van Gerhard Randenrode van der Aa. Zij kocht in 1655 Harselo en overleed in 1679 (²²).

Gerhard's oudere broer Robert (1596-1649), landdrost van Veluwe, trouwde in 1632 Ermgard Elisabeth van Dorth, vrouwe van Rosendael † 1644, waaronder vanaf 1628 ook Dikkenes behoorde, en had beide in leen vanaf 1636. Zij was een dochter van Dirk en Margaretha too Boecop, dochter van Johan en Elisabeth van Arnhem Zegersdochter (²³ en Robert's achternicht.

Gerhard's zoon Johan baron van Arnhem van Harselo (1636-1716), burgemeester van Arnhem, richter van Arnhem en Veluwezoom, landdrost van Veluwe en Gedeputeerde, trouwde in 1667 zijn volle nicht Robertsdochter Johanna Margaretha van Arnhem, vrouwe van Rosendael † 1721.

Zij bezaten Rosendael, Harselo, Dikkenes en de helft van Harn en Buytenhuys in verschillende lenen. Onder Rosendael behoorde sedert 1536 ook het halve erve en goed Mossel te Ede. Hun huwelijk bleef kinderloos, waardoor zij de laatste telgen waren van dit geslacht.

Voor de vererving van hun goederen was het van groot belang, dat Robert en Gerhard een oudere zuster Jacoba van Arnhem (1591-1653) hadden, die de tweede vrouw werd van Lubbert Torck, een halfbroer van Lubbert van Eck van Nergena.

Omdat het geslacht Torck voor de omgeving van grote betekenis is geweest, mee door de verwantschap met grondbezitters in de omgeving, zal de geschiedenis ervan uitvoeriger worden behandeld.

Het geslacht Torck stamde uit Westfahlen. Godert of Geurt Torck was o.a. stalmeester van graaf Willem van Egmond en trouwde diens dochter Margaretha (²⁴).

Een zoon Lubbert Torck werd heer van Hemert en Sinderen door zijn huwelijk met de enige dochter Heilwich, vrouwe van Hemert en Sinderen (²⁵). Beide

overleden in 1548 (²⁶). Hij veroverde in 1516 met 1500 man Dokkum voor Karel V en was in 1528 bevelhebber van Harderwijk (²⁷).

Hun zoon Frederik Torck † 1559 werd in 1550 beleend met de Spikerscamp te Wageningen (²⁸ en trouwde ongeveer in dat jaar met Maria van Wittenhorst, weduwe van Johan van Rechteren gen. Voorst, heer van Doorwerth, waarmee zij in 1544 getrouwd was (²⁹ (zie ook het geslacht van Wees).

Uit dit huwelijk trouwde een zoon Lubbert Torck in 1581 Josina van Salland, vrouwe van "de Parck" (zie dit geslacht). Hij werd in 1586 te Utrecht onthoofd door de Engelse stadhouder Leicester, omdat hij ter wille van de bevolking Grave te vroeg had overgegeven. Zijn weduwe hertrouwde in 1588 Diederick van Eck, wiens zoon in 1663 Nergena kocht.

Een zoon Lubbert Torck uit haar eerste huwelijk werd na haar overlijden in 1612 heer van "de Parck", dat hij in 1621 verkocht. Hij werd in 1614 drost van Wageningen. Nadien zullen leden van dit geslacht op het kasteel te Wageningen hebben gewoond.

Deze Lubbert Torck † 1644 trouwde eerst in 1613 Hendrica van Arnhem † 1614, dochter van Karel tot Kernhem en Agnes van Stepraedt † 1586 (zuster van Reinier, zie bij Grunsvoort). In 1616 trouwde hij haar achternicht Jacoba van Arnhem (³⁰ (zie hiervoor). De drie echtgenoten in beide huwelijken hadden dezelfde overgrootouders Wynand van Arnhem Gerritszoon en Sophia van Hekeren gen. Rechteren. In het eerste huwelijk hadden de echtgenoten ook dezelfde grootouders Dirk van Stepraedt en Agnes van Dornick. Deze Lubbert zetelde dus op het kasteel te Wageningen en was door verwantschap o.a. verbonden met Rosendael, Doorwerth, Grunsvoort, Hoekelum, Kernhem, Harselo, Harn en Nergena.

Een zoon Lubbert Torck † 1672 uit het tweede huwelijk kreeg in 1654 van de zijde van zijn moeder de helft van Harn en Butenhuys in leen. Hij was drost en richter van Wageningen en ambtsjonker van Ede en trouwde in 1654 Judith van Appeltern † 1657.

Hun zoon Assueer Torck † 1698 had dezelfde functies en trouwde Anna Maria van Ripperda † 1739. Hij kreeg dit leen in 1691 en vervolgens mogelijk zijn broer Lubbert in 1699 (³¹).

Uit dit huwelijk werd een zoon Lubbert Adolph Torck (1687-1758) in 1723 beleend met deze helft van Harn. Van de van Arnheems erfde hij in 1721 het leen Rosendael, bezat volgens de polderkaart in 1752/3 ook Steenbergens bouwhof, de Eyckelhoff, Raven en De Laatste Veenkamp en had een deel van de Westerhof te Wageningen in leen. Reeds werd vermeld, dat zijn helft van Harn in 1772 aan zijn erfgenaam kwam.

L.A. Torck, heer van Rosendael, trouwde in 1723 met Petronella Wilhelmina van Hoorn, weduwe van Jan Trip de Jonge (³² en dochter van de rijkste Gouverneur Generaal van Ned. Indië. Hun grafzerk lag in de kerk te Wageningen.

Hij was burgemeester van Wageningen en ambtsjonker van Ede en Rhede,

richter van Arnhem en Veluwezoom, landdrost van Veluwe, Gedeputeerde, gecomiteerde ter Admiraliteit en in de W.I. Compagnie en lid van de Raad van State.

In Wageningen bouwde hij in de Herenstraat de Rosendaalsche huizen. Het huis Torck staat thans nog op de hoek van de Boterstraat.

Lubbert Torck en Jacoba van Arnhem hadden een dochter Maria Torck † 1690. Zij trouwde in 1642 Everhard van Heeckeren, heer van Nettelhorst, Enghuizen en Barlham † 1680, landdrost der Graafschap. Voor hen werd een graftombe ingericht in de Grote of St. Walburgkerk te Zutphen.

Hun zoon Jakob Derk van Heeckeren (1665-1749) was burgemeester van Zutphen en trouwde in 1691 Heilwich Charlotte van Lynden † 1728. Hij erfde van de van Arnheims in 1721 de lenen Dikkenes, de overgebleven helft van Harn (Nijenhuis bouwhof) en de hofstede in de Kraats.

Over Enghuizen en Nettelhorst maakte hij een accoord met zijn neven Evert, Ludolf en Elbert van Heeckeren ⁽³³⁾. Aan deze neven kwam in 1722 de 24 morgen bij de kooi van Harselo in leen.

Uit het laatste huwelijk trouwde een zoon Assueer † 1767 in 1730 met Henriëtte Johanna Elisabeth Agatha Walraven van Laer en werd toen beleend met een hofstede in de Kraats en in 1743 met Dikkenest en deze helft van Harn.

Hun zoon Jakob Derk Carel van Heeckeren (1730-1795) kreeg deze drie lenen in 1768 en trouwde in 1771 Johanna Juliana van Wassenaer Starrenburg (1739-1811), dochter van Pieter, heer van Starrenburg, Hoogwoud, Aertswoud, Maasdam enz. en Anna Arnolda barones Boetselaer ⁽³⁴⁾. Deze Pieter was een achterachterkleinzoon van Jan of Johan van Duyvenvoorde (1577-1645) ⁽³⁵⁾.

De overgrootvaders van de vader van deze later te behandelen Johan en van de grootvader van Jacob van Wassenaer, heer van Obdam, admiraal der Verenigde Nederlanden, waren broers. Jakob's moeder was een tante van de eerste man van Theodora van Wassenaer van Duyvenvoorde ⁽³⁶⁾. Jakob van Wassenaer had in 1651 het leen Kernhem geërfd van zijn aangetrouwde nicht, de laatste vrouwelijke telg van deze tak van het geslacht van Arnhem ⁽³⁷⁾.

De bovengenoemde drie lenen te Bennekom kwamen in 1775 aan graaf Carel George van Wassenaer-Twickel † 1800, een achterkleinzoon van de admiraal, die sedert 1767 heer van Kernhem was ⁽³⁸⁾.

Met de beide helften van Harn werd in 1775 en 1782 de leenvrouwe van Nergena Jeanette Willermina barones van Eck van Overbeek beleend en met Dikkenest en een hofstede in de Kraats in het laatste jaar haar ongetrouwde zuster Willemina Henriëtte van Eck.

Het voorgaande geeft een indruk van het omvangrijke grondbezit van deze geslachten in de omgeving.

Leden van het geslacht Torck komen nog voor bij Harselo en leden van het geslacht van Wassenaer bij Harselo en Hoekelum (zie het geslacht van Balveren).

c. De latere geschiedenis van de boerderijen in de buurschap Harn

De boerderij "de Harn" met 15½ morgen was volgens de polderkaart van 1752/3 reeds verdeeld over de beide andere boerderijen. Het huisperceel was van Evert Hermse. Thans is er weer een boerderij van Maas van Roekel.

Aan de westzijde van het zuidnoord lopende deel van het Harnse Dijkje was bijna 6 morgen met "een wei en een Allee" volgens deze polderkaart onder Nijenuys bouwhof gekomen. Tezamen met Schoonhul kwam deze 6 morgen omstreeks 1918 aan Roelof Mandersloot Jakobszoon † ± 1937. Zijn dochter Gerritje trouwde met G.J. van Laer. Zij kregen deze wei, waarop omstreeks 1950 bij de Lange Steeg een boerderij werd gebouwd. Haar moeder heette Geertje van Essen (uit een andere familie dan de van Essens van Opharn), wier moeder Reinhilde van den Brink heette.

Ten oosten van het huisperceel van "De Harn" stond in 1752 volgens de polderkaart nog een huis met 1 morgen van de heer van Nergena, terwijl ten oosten van Nergena aan de Lange Steeg ruim 1 morgen "de Wildekamp" onder Nijenuys bouwhof behoorde. Dit kan misschien wijzen op relaties tussen de bezitters van Nergena en de leenmannen van Harn. Zo was omstreeks 1500 Johan van Sallandt, leenman van Nergena, een zwager van Johan van Arnhem, de leenman van Harn.

Dit kan misschien ook de oorzaak zijn geweest, dat een afstammeling van Johan van Sallandt, namelijk van Lawick, "De Harn" in 1647 in bezit had (zie de geslachten van Sallandt en van Lawick). Ook andere verwantschap kan daar echter toe hebben bijgedragen.

Nijenuys bouwhof werd in 1568 bewoond door Gerrit Jansen ⁽³⁹⁾ en in 1749 door Teunis Gerritsen, die er 10½ morgen bouwland bij had ⁽⁴⁰⁾. Hij was volgens de polderkaart in 1752 "bouwm." van 3 morgen ten noorden van Klein Harn. Behalve de reeds genoemde wei van 6 morgen en dit perceel behoorden er toen aan de oostzijde nog een perceel weiland en een perceel bouwland bij, elk 7 morgen, aan weerszijden van een omstreeks 1954 opgeheven deel van de Buurweg.

De laatste drie percelen behoorden in 1830 aan Aart van Steenberg ⁽⁴¹⁾. Later was Nijenuys Bouwhof van Jakob en daarna van diens zoons Roelof en Willem Mandersloot en thans is het van de landbouwer G. Wisgerhof.

Volgens de polderkaart behoorden er in 1752 nog bij 4 morgen ten noorden van de Hitkamp in de vijfde polder en bijna 5 morgen met een huis ten noorden van de Kraatsweg in de vierde polder van Bennekom en voorts enkele reeds genoemde percelen in de polders van Wageningen (zie hfdst. II).

Op de laatstgenoemde 5 morgen tussen Dijkgraaf en Korte Rijnsteeg staat een boerderij, welke door Nennetje van Ommeren (1857-1919) werd ingebracht in

haar huwelijk op 30 okt. 1881 met Teunis Folmer (1844-1938). Hun zoon Gerrit Folmer, geboren 1883, is weduwnaar van zijn volle nicht Bernardine van Ommeren Hendriksdochter. Zijn broer Aris Folmer (1887-1967) bleef ongetrouwd. Een zoon Teunis heeft thans de boerderij.

Nennetje van Ommeren was een dochter van Aris van Ommeren, geb. 15 maart 1806, in 1846 getrouwd met Steventje van Essen Franksdochter en een zoon van Jan van Ommeren (± 1752-1829) en Hendrikje Haalboom (1763-1812). Dit laatste echtpaar kreeg op 7 juni 1806 "de hofstede in de Kraats" in leen (⁴²).

Dit zal dus deze boerderij zijn geweest. In de muurankers van de achtergevel ervan staat het jaartal 1783. Een jaar nadat er een nieuwe leenman kwam (zie bij het leen Harn) zal een vernieuwing zijn gereed gekomen.

De "hofstede in de Kraats" werd in 1686 met o.a. 24 morgen bij de kooi van Harselo tot een leen gemaakt door het echtpaar van Arnhem- van Arnhem en in 1721 weer van het overige afgespleten.

Deze hofstede of "het erfje in de Craats" is dus niet hetzelfde als Butenhuis en ook niet het perceel ten noorden van Klein Harn. Dit laatste was namelijk in 1752 onbehuisd en in 1830 eigendom van Aart van Steenberg (41).

Steventje Folmer, weduwe van Jan Kroesbergen en een zuster van Gerrit en Aris, woont in de nabijheid op "de Poort". De daar aanwezige afstamming bevestigt het voorgaande.

De boerderij "Opharn" heeft in de achtergevel een gevelsteen met het jaartal 1867, welke op een vernieuwing wijst, en de voorgevel werd vernieuwd in 1959.

Tot deze boerderij behoorde volgens de polderkaart van 1752/3 aan de oosten- en noordzijde 5 morgen bouwland, aan de westzijde 2½ morgen "Den Langenbreey" in de hoek tussen het Harnse Dijkje en de Kromme Steeg en bijna 2 morgen ten oosten van Raven. Van "Den Harn" was er nog 7 morgen bijgekomen. In 1749 behoorde er 11½ morgen bouwland bij (⁴⁰).

Voorts hadden de eigenaars ervan nog vele verspreide percelen in bezit: in de 5e polder van Bennekom 1½ morgen als een derde van een perceel, een zesde van 7½ morgen in de 7e polder en van 12 morgen aan de Maanderdijk in de 4e polder en vanaf deze dijk het derde perceel met 5½ morgen in de 3e polder. Onder Wageningen hadden zij o.a. nog 4 morgen in de derde polder ten zuiden van de Egelstceg.

Volgens de polderkaart was dit alles in 1752/3 in het bezit van Geurtien of Geertje Jans van Essen, weduwe Jan Teunisse en in 1758 van Teunis Jansen van Essen (mogelijk haar broer) met als gebruiker Jan Gerritsen (Maencedule verpondingen Ede vanaf 1758), die in 1749 ook de bewoner kan zijn geweest (⁴⁰).

Teunis Jansen was een uitwonende eigenaar, getrouwd met Reyntje Willems, en woonde te Essen bij Garderen. Zij kregen in 1757 een dochter Geertje, in 1764 een zoon Hendrik en in 1767 een dochter Grietje.

Een Teunis Hendriks, getrouwd met Hanna Franken, te Essen kreeg 18 maart 1782 een zoon Frank Teunissen (doopboek Garderen). De laatste woonde vanaf 14 mei 1805 te Bennekom en trouwde als Frank van Essen in dit jaar met Nennetje Jans van Hurksveld bij Barneveld, geboren 1779 (Lidmatenboek Bennekom). Hij overleed 5 maart 1852 en zij 13 febr. 1833. De namen van dit echtpaar stonden op een oude vuurschop, welke echter verdwenen is. Als Frank Teunisse kreeg hij van zijn ouders Opharn en had dit in 1830 met 23 ha. ⁽⁴³⁾. In 1815 kocht hij de Oude Boomgaard bij Nergena, welke nog van de eigenaar van Opharn is.

De nakomelingen van een dochter Steventje en een zoon Jan bezitten thans nog boerderijen uit zijn nalatenschap evenals andere nazaten van Steventje "de hofstede in de Kraats."

Frank van Essen had van zijn ouders ook de 5½ morgen aan de Slagsteeg gekregen en verkocht deze in 1832 aan Albert en Teunis Stunnenberg voor f125,-. Zijn dochter Steventje van Essen (1820-1882) trouwde in 1846 met Aris van Ommeren (1806-1861), hertrouwde in 1863 Gerrit van den Elskamp en bezat later deze 5½ morgen.

Uit het eerste huwelijk stamden vier kinderen: Jan geb. 1847, Frank geb. 1850, Hendrik geb. 1852 en Nennetje geb. 1857. De laatste en haar voorouders werden reeds aangetroffen bij de "hofstede in de Kraats".

Uit het huwelijk van de zoon Jan van Ommeren met Aaltje Stunnenberg Albertsdochter (1839-1915) in 1883 stamt de onlangs op omstreeks 80jarige leeftijd overleden Aris van Ommeren. Hij was weduwnaar van Neeltje van Eck, die tezamen met Ir. M.M. van Hoffen voorkomt op een foto op pagina 286 van "Een Veluws Dorp". De percelen aan de Slagsteeg en aan de Maanderdijk behoren thans aan hun zoon Bart van Ommeren.

Franks zoon Jan van Essen (1809-1869) trouwde in 1836 met Willemyntje van Roekel. Zij hadden een dochter Rijkje geb. 1840 en zoons Jacob en Frank. De eerste beide ervan werden genoemd bij het overschot van de Harselose tiend ⁽⁴⁴⁾.

Rijkje van Essen † ± 1934 trouwde in 1880 haar volle neef Frank van Ommeren (1850-1912). Hun zoon Jan van Ommeren (1887-1960) had een zoon Frank van Ommeren, die thans Opharn bezit. Deze van Ommerens worden nog wel van Essen genoemd.

Het voorgaande bleek uit doop-, lidmaten- en trouwboeken van Bennekom, uit het kadaster, uit acten in het bezit van deze families en uit mondelinge inlichtingen.

d. De geschiedenis van Raven

Aan de oostzijde van de Dijkgraaf en ten zuiden van de Kromme Steeg staat nog een oude boerderij Raven met aan de voorzijde een trapgevel.

Als "Den Raeve" kwam deze naam pas het eerst voor op de polderkaart van 1752/3 met als eigenaar L.A. Torck, landdrost van Veluwe.

Mogelijk werd de naam pas zo laat gevonden, omdat deze van elders werd overgenomen. Het kan daarom van belang zijn, dat "De Rave" bij Barneveld werd genoemd in "Een Oud Hoekje van de Veluwe" door Mr. C.A. Nairac (⁴⁵). In een oude herberg "de Rave" vergaderden geërfden van Stroe jaarlijks op Pinkstermaandag (⁴⁶).

Voorts had Mr. Johan(nis) van Arnhem, kanunnik van de kerk van St. Peter te Utrecht en schepen van Arnhem o.a. goederen te Raven bij Utrecht blijkens een testament van 1401 (⁴⁷).

Ook vonden we nog enig verband tussen de geslachtsnaam Raven en deze omgeving. Henrick Raven † voor 9-2-1509 was getrouwd met Styne en had een zoon Willem. Zij hertrouwde Cornelis van Sallant, lid van het college van schepenen en raden van Deventer van 1505 tot 1515, en was in 1517 weer weduwe (vriendelijke mededeling van de archivaris van Deventer). Volgens een genealogie van Sallandt in de collectie van Rhemen was hij burgemeester van Deventer en een broer van de eerstbekende leenman van Nergena. Daarbij kwam ook de naam Raven voor.

Raven bij Bennekom zal het "Munnickhuser erff tot Bennekom, genaamd Steenbergens" zijn, dat in 1595 en 1643 als bezit van het Monnickhuser klooster werd vermeld en dat in 1647 en 1651 van drost Torck was, omdat Raven ook deze eigenaar had (⁴³).

Daar de noordelijke belending van Schoonhul in 1526 en in 1752/3 dezelfde eigenaren had en eerder van het klooster te Paderborn zal zijn geweest, kan dit laatste ook voor Raven hebben gegolden. Dit is te meer waarschijnlijk, omdat beide van kloostergoederen kunnen zijn afgesplitst, waarvan Schoonhul in 1526 in pacht en Harn in leen was bij Johan van Arnhem.

Voor deze bezittingen van het klooster Monnikhuizen kunnen de relaties van de bezitters van Dikkenest tot dit klooster van belang zijn evenals ook het bij Schoonhul vermelde.

Omdat Raven eerder Steenbergens werd genoemd en later van de Torcks was evenals Steenbergens bouwhof, kunnen beide misschien soms ook dezelfde leenmannen hebben gehad.

Overeenkomstig haar laatste wil werd Belia van Wilp in 1505 bij haar man in het klooster Monnikhuizen begraven (⁴⁸) en had daarmee sterke relaties, terwijl de van Renesses van Wulven haar erfgenamen waren (⁴⁹).

Hoewel van Renesses tot 1570 leenmannen van Steenbergens bouwhof waren, zijn er slechts geringe aanwijzingen, dat die tot deze tak van dit geslacht hebben behoord.

In de eerste plaats kwam als burgemeester van Wageningen voor Johan van Renesse, heer van Wilp en Wulven (1506-1553), een zoon van Johan en Aleyd

van Cuyne (50). Voorts trouwde Johanna van Renesse † 1539, dochter van Johan van Renesse tot Wulven en Magriet van Cuylenburg, met Roelof de Ruyter Johanszoon † 1527, beide begraven te Wageningen (51). Hun zoon Frederik de Ruyter bezat namens zijn vrouw Johanna van Lawick, dochter van Udo en Anna van Brienen, een derde deel van het pandschap van het richterampt van Wageningen in 1564 (52).

Deze die Ruthers (of de Ruyters) kunnen ook burgemeester van Wageningen zijn geweest. Pachter van "het Munnickhuizer erff tot Bennekom" was in 1647 en 1651 Evert Huyberts, die in 1650 ook voorkwam als kerkmeester op de kleine klok in de toren van Bennekom. (53). In 1647 behoorden er bij 16 molder gesays en 13 scharen weyens, half onder Wageningen, en 3 morgen hooilands onder Wageningen. In 1752 lag om de boerderij Raven 13 morgen en in 1830 waren er volgens het kadaster twee nabij gelegen percelen bijgekomen, waardoor dit 16,3 ha. werd in eigendom van E. Kroesbergen (43).

Van Evert van Kroesbergen's dochter Aaltje (zie bij Dikkenes) zal dit waarschijnlijk aan Joachem Adams zijn gekomen, wiens nazaat met dezelfde naam thans het oude Raven in bezit heeft.

Een nieuwere boerderij gebouwd ± 1927 aan het Karnse Dijkje kan door Aaltje Adams Joachems zuster, getrouwd met Gerardus van Beek, aan hun dochter Hendrikje van Beek, getrouwd met Maas van Steenberg, zijn vererfd.

3. Het westelijke deel van de noordelijke rug

a. De ontwikkeling van drie grote bedrijven

Sinds eeuwen liggen in het westelijke deel van de noordelijke rug drie grote landbouwbedrijven, welke in de tweede, derde en vierde polder van Bennekom onderling aaneensluiten.

In de derde en vierde polder kan het grondbezit van deze bedrijven volgens de polderatlas van 1752/3 vrijwel even groot zijn geweest, als voor Harselo 12 morgen tynsgoed niet werd meegeteld.

Harselo bezat toen op deze rug overigens in deze beide polders 49½ morgen en Bruxvoort 44 morgen met ten zuiden ervan nog 4 morgen. De resterende 44 morgen kunnen onder Dikkenest hebben behoord, voordat er twee complexen met kleine percelen van verschillende eigenaren, "Den Hornick" met 2 morgen en "Den Ham" met 5 morgen, van waren afgesplitst in het noordoosten. Bij Dikkenest behoorde ten oosten van de Dijkgraaf nog 1 morgen en kan ten oosten van deze complexen nog 2 morgen hebben behoord, waardoor dit totaal 47 morgen groot kan zijn geweest.

De aaneengesloten ligging en de mogelijk ongeveer gelijke grootte in de derde en vierde polder maken het waarschijnlijk, dat een driedeling heeft

plaats gehad, nadat de derde polder was aangelegd.

Dikkenest lag grotendeels in de vierde polder en de beide andere in hoofdzaak in de derde, Bruxvoort ook voor de bedrijfsgebouwen in het zuiden en Harselo noordelijker. In de vroeger aangelegde vierde polder kan dan het landbouwbedrijf reeds eerder zijn uitgeoefend. Het voorkomen van een afzonderlijke tiend voor de engen in deze omgeving (⁵⁴) kan daarop mogelijk ook wijzen.

Deze driedeling past geheel aan bij dergelijke van kloostergoederen in de omgeving en kan tot stand zijn gekomen geruime tijd voor de verdeling van de eerste polders van Wageningen en Bennekom in 1390 (⁵⁵) en voor de eerstgevonden vermelding van Harselo in 1301 of 1370, van Dikkenest in 1391 en van Bruxvoort in 1473 of 1555. Daardoor kunnen deze goederen niet meer voorkomen in het tynsboek van Elten tegen het eind van de veertiende eeuw.

Bij het naburige Schoonhoven ontstond een driedeling reeds voor 1292 en Brinxgoed kan reeds van Boekelo en de Hof van Putten zijn afgesplitst voor 1296.

Bruxvoort, Harselo, den Hornick en den Ham vormden blokvormige complexen in de hoeken, waardoor voor Dikkenest een minder regelmatige vorm overbleef. Omdat met een driedeling uit één groot bedrijf geen rekening werd gehouden, werd hieruit waarschijnlijk ten onrechte de conclusie getrokken, dat de hoeken het eerst tot ontwikkeling zijn gekomen (⁵⁶).

Wel werden op Harselo en Bruxvoort Karolingische resten aangetroffen, doch deze bedrijven lagen grotendeels in de jongere derde polder. Een mogelijk verband tussen de namen Dikkenest en Dikkicht = struikgewas kan misschien ook tot deze onjuiste veronderstelling hebben bijgedragen.

Evenwel kwam de naam Dijkkenest of Dijckenest voor in 1555, 1569, 1647 en 1868, heet het verlengde van de Dikkenesweg in de tweede polder nog Dikkie of Heuvelweg en ligt iets oostelijker het Harnse Dijkje. Voorts heette de Dijkgraaf in 1463 (⁵⁷) en in 1654 (⁵⁸) Dickgraeff en werd een weg hier vaker dijk of dik genoemd.

Dijkkenest of Dikkenest of Dikkenes kan daarom misschien zijn afgeleid van es of eng tussen dijken of wegen. Wel was het woord es hier niet gebruikelijk, doch het kan afkomstig zijn van uitwonende eigenaren. In een ruimere omgeving kwam Essen bij Garderen reeds als Aszi voor tussen 1053 en 1071 (⁵⁹).

b. De vroegste geschiedenis van het westelijke deel van de noordelijke rug

Door een driedeling als in de omgeving ligt de verwachting voor de hand, dat ook de hier voorkomende drie bedrijven zullen hebben behoord tot de schenkingen van graaf Wichman of zijn nazaten aan de kloosters te Elten en te Paderborn.

In het tynsboek van Elten werd een goed van Johan Hacke, dat "her Jacob van Schonenbrinc plach te hebben" tezamen vermeld met twee andere goederen te Wageningen. Dit kan misschien hier hebben gelegen, omdat de Schonenbrincs verwant waren aan de van Welles en de Hackens misschien aan de van Wageningens en in de jongere polders een perceel van de van Welles en een perceel van de van Wageningens voorkwam.

Van dit goed moest evenveel worden betaald als van dat van Robert van den Doorwerth, zodat het voor de driedeling ongeveer even omvangrijk kan zijn geweest als Schoonhoven met ± 110 morgen. De vermelding onder Wageningen behoeft geen bezwaar te zijn, omdat o.a. Harselo soms onder Wageningen werd genoemd.

De eerste verwantschap volgt uit de belening met tienden in deze omgeving van de proost van St. Jan. In 1364 werd Gherborge Dirc's dochter van Schonenbrinc er mee beleend en in 1378 haar zoon Beyrnt van Welle (⁶⁰). Van dit geslacht kwam Johannes de Welle reeds bij de stichting van de stad Wageningen in 1263 voor (⁶¹). Johan van Welle Janszoon was in 1454 richter van Wageningen en Cornelis van Welle in 1462 schepen (⁶²).

In de eerste polder van Wageningen werd in 1391 9 morgen in de Hoekelummerwerft aan de leenman van Harselo overgedragen door Johan van Welle Ottenzoon en zijn vrouw Lysbeth met Bernt van Welle als schepen van Wageningen (⁶³). Reeds vonden we, dat dit werd toegevoegd aan het Renderveen (⁶⁴).

De tweede verwantschap kan misschien bij 10 hont land op 's Greven omme-gange in der Neuden te Wageningen blijken, doordat in 1386 Gijsbert Hack hulder was voor Marcelys van Wageningen (⁶⁵). Een Gijsbert Hack kreeg in 1406 tienden in Hoesdenreweert in leen, was in 1424 hulder voor zijn dochter Aleyd bij het leen Harn (⁶⁶ en in 1428 leenman van Doorwerth mogelijk voor de Rutgerscamp (zie aldaar).

Hij kan misschien een zoon van Johan Hacken zijn, omdat in 1403 Johan Hacken Gijsbertszoon voorkwam (⁶⁷). Ook kwam Evert van Balveren Johan Hackenzoon (schoonzoon ? zie ook het geslacht van Balveren) voor in 1401 en werd in 1442 beleend met een huis te Delwijnen, evenals in 1473 zijn weduwe Geertruid Hacken Seger Schoenendochter met Gijsbert Hack als hulder (⁶⁸).

In de tweede polder van Bennekom werd in 1391 een perceel van 4 of 5 morgen, in pacht bij de leenman van Harselo, aan deze overgedragen door Udel of Uelant van Wageningen, weduwe van Gerrit Schisen, en haar zoons Marcelys en Ghijsbert (⁶⁹). Dit lag ten zuiden van een perceel van de koper en zal daarom hoogstwaarschijnlijk het zuidelijkste perceel van Harselo's deel van Den Heuvel zijn geweest.

De zuidelijke belening van dit pachtperceel en een belening in Maanderbroek waren in 1391 van Johan van Sallandt en Dirc Doys van Avesaet (⁷⁰). De eerste belening behoorde waarschijnlijk tot het deel van den Heuvel van Dikkenest, dat aan Harselo grenst.

Dit gezamenlijke bezit van twee belendingen kan mogelijk door vererving zijn verkregen. Dirc Doys van Avesaet werd in 1384 beleend met de Wolfswaard te Wageningen, een borgleen van Ter Horst bij Rhenen, nadat Herman van Keppel er mee beleend was in 1382 ⁽⁷¹⁾. De laatste kan de eerste man zijn van Hendrika van Brienens Henriksdochter, die voor de derde maal trouwde met Johan van Sallant. Deze percelen kunnen daarom misschien van de van Keppels afkomstig zijn.

De nazaten van Johan van Sallant hadden omstreeks 1500 in deze polder ten noorden van Harselo de grond van de latere Sallantsvicarie in bezit. Zijn vrouw stamde volgens de Ned. Leeuw 1909 uit de tak van de van Brienens van Biesel evenals hoogstwaarschijnlijk de eerstbekende bezitters van Harselo in 1370 en in 1388 (zie hierna en bij de Hof van Putten).

Het lijkt daarom ook mogelijk, dat deze van Brienens eerder zowel Harselo als deze belendingen in bezit hebben gehad.

Het geslacht Keppel kwam hier ook reeds vroeg voor en was evenals het geslacht van Brienens verwant aan het geslacht van Lynden (zie bij de windkorenmolen te Wageningen en bij de Hof van Putten).

Een Hendrik van Keppel was in 1297 een halfbroer van Herbert van Putten ⁽⁷²⁾. Herman en Theodorus van Keppel waren in 1344 "ghesellen van de craen" te Randwijk ⁽⁷³⁾ en Arent van Keppel was in 1390 gerichtman van Veluwe ⁽⁷⁴⁾.

Door ruil met Theodorus of Dirk van Keppel tegen goederen in de Nude te Wageningen of te Erssche kwam hoogstwaarschijnlijk het Brinxgoed te Bennekom in 1296 aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht ⁽⁷⁵⁾. Theodorus had althans een deel ervan gekocht van Bernt, broer van Herman Boten ⁽⁷⁶⁾.

Een Herman van Keppel was in 1407 de laatste Stichtse leenman van de Overhof bij Hattum ⁽⁷⁷⁾, welke daarna een Gelders leen werd ⁽⁷⁸⁾.

Onder deze Overhof behoorde een leen Biesel te Doornspijk, met welke naam nog twee lenen voorkwamen met in hoofdzaak dezelfde leenmannen. Eén dezer lenen was van het kapittel van St. Pieter te Utrecht evenals het juistgenoemde Brinxgoed. De eerstbekende leenman was in 1394 Johan van Brienens Engelbrechtszoon, getrouwd met Geertruid Dirc's dochter van Aller en waarschijnlijk een broer van de eerstbekende bezitter van Harselo ⁽⁷⁹⁾.

Daar de van Brienens nauw verbonden waren aan de Kelnarij van Putten, kan Harselo na de driedeling het deel van het klooster te Paderborn van een kloostergoed zijn geweest. Dikkenest behoorde later aan de hertog van Gelre en kan daarom een erfvoogdijgedeelte zijn geweest evenals Brinxgoed en daaronder ook hebben behoord (zie hierna). Bruxvoort bleef dan nog over, mogelijk als deel van het klooster te Elten.

Tijdens de horigheid zullen deze drie bedrijven dan mogelijk als één bezit tot een beheershof hebben behoord, welke reeds in 1296 was uiteengevallen in de Hof van Putten, Boekelo en Erinxgoed.

Bruxvoort kan gedurende eeuwen eenzelfde grootte hebben gehad vanwege de ligging en omdat er in 1679 reeds 58-60 morgen bij behoorde en er ongeveer bij bleef. Behalve de reeds genoemde 48 morgen in de 3e en 4e polder behoorde er volgens de polderkaart van 1752/3 nog 12 morgen bij in de 2e polder van Bennekom.

Dit laatste was evenals de westelijke belending ervan in de 1e polder van Wageningen voor 1390 in het bezit van Dircs heren van Lynden en de erfgenamen van Manen (⁸⁰ en kan misschien aan de leenkamer van Lynden of Ter Leede hebben behoord (zie hfdst. VI par. 2).

De ligging van deze belending op de Hoekelummer Werft en de belening van Otto van Hoekelum met het Renderveen in 1402 kunnen mogelijk aangeven, dat de verwantschap met de van Lydens ook voor deze tak van de van Hoekelums heeft gegolden. Mee omdat het geslacht van Lynden nauw verbonden was met het klooster te Elten, kan dit misschien ook geheel Bruxvoort in bezit hebben gehad en dit hebben overgedragen aan de hertog van Gelre, waardoor het onder Grunsvoort kwam. Iets dergelijks gold ook voor de tyns uit de molen op de Laer (zie bij Harselo) (⁸¹).

Onder Grunsvoort behoorden namelijk in 1473 "4 hoeven heitvelts" (± 62 morgen) in het kerspel Berinchem (⁸²). Volgens de grootte kan dit Bruxvoort zijn geweest en een ander dergelijk complex lijkt in die tijd in Bennekom niet gemakkelijk te vinden. De ligging tussen ander hertogelijk bezit - Schoonhoven, 's Grevenhoeve, Renderveen en Dikkenest - maakt dit waarschijnlijker.

Ook de gedeeltelijke overeenkomst in naam kan hiervoor misschien een aanwijzing zijn, temeer omdat in de nabijheid van beide Schone Hul voorkwam. Bruxvoort betekent doorwaadbare plaats door moeras (⁸³ en past bij de ligging in het verlengde van de Voorburgten, die vroeger Voorbroecken werden genoemd.

Ook andere relaties kunnen voor een overdracht van het latere Bruxvoort onder Grunsvoort van belang zijn. Zo werd Grunsvoort in 1388 in gebruik gegeven aan Hendrik van Steenberg, proost van Oud Munster te Utrecht, voor zijn leven (⁸⁴). Zijn dochter was getrouwd met Dirc Doys van Avesaet, die reeds met bezit in de tweede polder van Bennekom werd genoemd.

Ook was in 1473 de eerste leenman van Grunsvoort getrouwd met Aleyd van Hoekelum, dochter van Randolph en Magriet N., terwijl leden van dit geslacht vanaf 1402 Renderveen in leen hadden en later Schoonhoven in bezit.

Een perceel "de Hornick" van 4 morgen behoorde in 1808 nog onder Bruxvoort, hoewel het bij Schoonhoven aansloot en daaronder in recente tijd kwam. Mogelijk is dit een aanwijzing, dat deze beide bedrijven vroeger één eigenaar hebben gehad.

Voor een overdracht van Bruxvoort aan de eerstbekende bezitter Gijsbert de Groeff van Erkelenz kan het van belang zijn, dat hij in 1532 trouwde met

Josina ingen Nulandt (⁸⁵). Haar tante was Dorothea van Lynden † kort voor 1550, een achterachterkleindochter van de genoemde Steven van Lynden. Tussen de laatste beide geslachten bestonden echter ook andere familiebanden.

Daar Johan van Sallandt, Dirc Doys van Avesaet en Jans en Beernt van Welle ook percelen bezaten in Maanderbroek (⁸⁶ kunnen zij tot de erfgenamen van Manen hebben behoord, die hiervoor genoemd werden (⁸⁷). Meer kennis over de bezitsveranderingen in Maanderbroek kan daarom ook voor de geschiedenis van deze gronden van belang zijn.

c. De geschiedenis van Harselo

Over "Het huis Harsselo en zijn bezitters" schreef Mr. J. Belonje een uitvoerig en interessant artikel, waaraan veel werd ontleend (⁸⁸). Uit archiefstukken kon er nog een aantal gegevens aan worden toegevoegd.

Zo kan de borg Brant van Herleslo bij een tiend te Bennekom in 1301 (⁸⁹ misschien een eerste vermelding van Hersloe inhouden.

De voornaam Brant kwam veel voor bij de van Delens van de Herscamp (een leen van Keppel, Laer van Huize Leeden) (⁹⁰, terwijl dichtbij Harselo en bij de Harscamp de Kraats lag. In de "Schatting van den Lande van Gelre voor de Veluwe van het begin der 14e eeuw" kwam onder Ede voor Brant van Westerhuis (⁹¹ (onder Harscamp.) In het begin van de 15e eeuw werd in het kerspel Voorthuizen de buurschap Harselen genoemd (⁹². Thans liggen ten zuiden van Appel nog Harselaar, Klein Harselaar en Bennekom. Voor de gedeeltelijke overeenkomst in naam kan misschien de vroegere invloed van de Hof te Appel bij Voorthuizen van het klooster te Elten van betekenis zijn.

De richter van Doesborch in 1370 Engherbert van Harselo (⁹³ zal de vader zijn geweest van Hendrik van Brienens Engelbertszoon. Met zijn vrouw Belye droeg deze in 1388 het allodiale goed Hersloe te Bennekom met een huis en hofstad met 120 morgen, waarvan 12 morgen tynsgoed van de hertog van Gelre, over aan Rutger van Renwic, ambtman en richter (⁹⁴ van Overbetuwe en stamvader van de van Randwijks, en zijn erven.

Omdat de naam Engelbert of Engelbrecht in dit Nederlandse geslacht slechts gevonden werd als knape in 1346 (⁹⁵ was Hendrik Engelbertszoon waarschijnlijk een broer van de eerder genoemde Johan van Brienens Engelbrechtszoon.

Hendrik van Brienens Engelbertszoon was in 1386 gever en collator van de St. Barbara vicarie in de St. Walburchkerk te Arnhem (⁹⁶ en kan misschien in Arnhem hebben gewoond. In 1477 was namelijk een huis bij de Oude (St. Eusebius) kerk op de hoek van de kerkweg van St. Walburg van wijlen Henric van Brienens (⁹⁷.

Rutger van Randwijk droeg Hersloe in 1389 op aan de heer van Doorwerth en ontving het in leen terug. In hetzelfde jaar verkocht hij dit leen met zijn

vrouw Alverne of Alveerne, haar broers Godert (⁹⁸) en Johan en haar moeder Magriet, weduwe van Rutger van Laecomonde met 104 morgen eigen, 12 morgen tyns en 4 morgen gepacht voor 302½ Gelderse gulden aan Godert van Stramprade, overste rentmeester en muntmeester van Gelre.

Deze werd ermee beleend en kocht in 1393 van Hendrik van Brienen ook de windmolen op de Laer (zie foto 30), welke belast was met een tyns aan de jonker van Lynden (⁹⁹). Godert zal kort daarna overleden zijn, daar zijn weduwe Bele in 1394 een proces verloor, waarbij Arnt to Boecop een geldvordering op de helft van Harselo kreeg (¹⁰⁰).

In 1390 had Godert van Stramprade van Magriet van Laecomonde en haar zoons nog 10 morgen in Hornenre heetvelts gekocht, welke in 1752/3 nog bij Harselo behoorden, en ruim 6 morgen in de Wirft ten westen van de Eemwal en ten oosten en noorden van de Sticht. Dit lag ten zuiden van zijn eigen land, was later bekend als de Horenskolk of Haanskolk en in 1752/3 groot 8 morgen.

In 1390 kreeg hij als overmaat van Hendrik van Brienen nog 8 morgen 4 hont en als scheidsman de helft van 12 morgen in het Renderveen. De koop van 9 morgen in het Renderveen werd daarbij reeds vermeld. Deze drie percelen hadden later andere eigenaren.

Overigens bezat Harselo toen reeds ongeveer eenzelfde oppervlakte als in 1723 met 137 morgen (¹⁰¹), terwijl het in 1901 met ongeveer deze grootte in vijf boerderijen werd verkocht.

Harselo strekte zich naar het westen uit en bezat naast de reeds genoemde 62 morgen in de derde en vierde polder volgens de polderkaart in 1752/3 in de tweede polder de noordelijke 10 morgen van den Heuvel en in de eerste polder van Bennekom 14½ morgen van den Heuvel, 3 morgen de Kooykamp en 4 morgen "De Kooy".

Deze eendenkooi werd het eerst vermeld in 1610 (¹⁰²). Dichtbij de vroegere plaats ervan staat thans op dit perceel de boerderij "de Kooi" (zie foto 29) van de landbouwer M. Haalboom. Deze bouwde er dit jaar aan de zuidzijde zelf een nieuwe woning bij.

Omstreeks 1930 vond hij in dit perceel op een diepte van ± 70 cm een veertigtal bomen met de top naar het noordoosten op een laag punt van de zandlaag aan het eind van de noordelijke rug.

Het Natuurkundig Laboratorium der Rijks-Universiteit te Groningen bepaalde de ouderdom van dit hout op 5055 jaren met een fout van slechts ± 40 jaren.

In de eerste polder van Bennekom bezat Harselo in 1723 en 1752 nog het Jufferenveen en in de tweede 5 morgen ten zuiden van het Meenthuis (zie hfdst. VIII) en voorts in de derde polder de Wandelaar en de boerderij op de hoek van de Kraatsweg en de Korte Rijnsteeg.

Het kasteel Harselo kan op de noordelijke rug in de vierde polder aan de Rijnsteeg zijn gebouwd in de 16e eeuw met waarschijnlijk vroeg middeleeuwse

grondslagen. Het komt voor op een kaart van 1723, in de polderatlas van 1752^β en naar een tekening van C. Pronk in 1731 (¹⁰³). In 1814 werd het afgebroken met uitzondering van het thans nog aanwezige poortgebouw "De Poort". Ten oosten hiervan is een laagte overgebleven, waar het kasteel zal hebben gestaan temidden van grachten. Van de zuidelijke gracht kan nog een sloot zijn overgebleven.

Met Harselo werd in 1393, 1433 en 1439 beleend Saris van Stramproode (¹⁰⁴ en in 1495 Arndt van Stramproode. Een erfdochter van Harselo Saris, Ursula, Udo of Jola van Stramprade trouwde met Derk to Boecop, een jongere zoon van Arend to Boecop, de stichter van Elburg in 1392 en waarschijnlijk als ambtman in Veluwe in 1390 één der scheidslieden van de Veenkampen.

Dit huwelijk kan hebben bijgedragen tot de overgang van Harselo aan de toe Boecops, die Harselo tot in het begin van de 17e eeuw in leen hadden.

De toe Boecops kwamen van den Boecop bij Ernst ten zuiden van Epe (¹⁰⁵). De toe Boecops van Harselo waren ook de leenmannen van Hermanserve te Oostenwolde.

Tijdens de bovengenoemde beleningen waren zij nog geen leenmannen van Doorwerth (¹⁰⁶, doch noemden zich wel "tot Harsselo". Mogelijk woonden ze er reeds en hadden het in achterleen.

Bij een boedelscheiding in 1463 met zijn zuster Uland en haar man Sweder van Angeren. (¹⁰⁷ kreeg Udo toe Boecop namelijk het huis Harselo met de windmolen (toen tynsgoed van de hertog) toegewezen en in 1474 erkende hij daarvoor een schuld (¹⁰⁸).

Udo's vader Gerrit toe Boecop tot Harsselo was getrouwd met Magriet van Heerdt en hijzelf met Geertruid van Delen, dochter van Daem en Magriet van Polanen (¹⁰⁹).

Udo's zoon Arend to Boecop tot Harsseloe † 1548, gedeputeerde van Veluwe en getrouwd met Gerberich van Lennep, dochter van Johan en Catharina van Hyrdt, werd in 1506 door de heer van Doorwerth met Harselo beleend.

Hun zoon Johan of Jan to Boecop tot Harsseloe kreeg dit leen in 1552. Hij had dezelfde functie als zijn vader en trouwde in 1557 met Elisabeth van Arnhem (1536-1587), een dochter van Zeger en Anna Bentinck, die met Harn, Kernhem en het Loo beleend waren (zie bij Harn). Elisabeth was een kleindochter van de zwager van de eerste leenman van Nergena en een achternicht van Josina van Sallandt.

In 1568 kregen Johan toe Boecop en zijn vrouw een perceel in de Harselose enk met aan de noordzijde Willem Hendriks ten oosten van hun overige bezit door ruil. Johan Segerszoon en zijn vrouw Maria Elis Aerntsdochter kregen daarbij ten westen van hun ander bezit op deze enk een perceel met ten noorden een weg en ten zuiden en westen Goert Hendriks erfgenamen (¹¹⁰).

In 1570 kocht Johan toe Boecop ten behoeve van zijn schoonzuster Henriette van Arnhem het Broickmansgoed te Doesburg bij Ede. Zij droeg dit in 1571 aan hem over en in 1605 en 1611 was het van zijn dochter Anna en haar man, (¹¹¹).

Van zijn negen kinderen werd Arend toe Boecop tot Harsseloe in 1573 beleend met voorbehoud van het vruchtgebruik van zijn moeder (¹¹²). In 1580 werd Dikkenest aan haar overgedragen. Hij stierf ongehuwd in 1600.

Zijn broer Zeger toe Boecop tot Harsselo werd daarna beleend in 1601, doch overleed reeds in 1604, waarna zijn vrouw Aleyd van Brempt van Vlasraedt † 1618 het vruchtgebruik kreeg.

Van dit echtpaar, zijn grootouders, zijn broer en zijn zuster Anna toe Boecop, getrouwd met Wynand van Sallandt (zie dit geslacht), komen nog grafzerken voor in de kerk te Bennekom.

Het laatstgenoemde echtpaar en een andere zuster en zwager kregen in 1612 de helft van Brucxfoort, dat in 1647 geheel toebehoorde aan de jagermeester van Eck van Harselo.

Zeger's oudste dochter Elisabeth, getrouwd in 1617 "buiten weten harer magen" met Gaston Laney, was slechts kort beleend met Harselo. Na haar dood werd in 1621 de tweede dochter Agnes beleend met haar man Hendrik van Eck tot Medler en Waliën.

Hij stamde uit een geslacht van Eck, dat als wapen voerde: in blauw 5 gouden lelies, 3,2 met 3 blauwe struisveren, ieder beladen met een gouden lelie tot helmteken (¹¹³).

Medler was een havezathe onder Vorden, welke in 1684 leen werd (¹¹⁴). Waliën, Walyen, Waly of Walijk was een havezathe onder Winterswijk, waarvan de naam nog als stadswijk voorkomt. In 1750 werd in de plaats ervan Kemnade opgenomen in de officiële lijst van 36 havezathen (¹¹⁵). Na de van Munsters werd Hendrik van Eck in 1621 ook met Waliën beleend (¹¹⁶).

Hij was jagermeester van Veluwe, scholtis binnen en buiten Zutphen en gecommiteerde ter Staten Generaal en hertrouwde Beatrix van Schaegen, dochter van Albert † 1638 en Theodora van Duyvenvoorde (¹¹⁷).

Een zoon uit Hendriks eerste huwelijk Joachim van Eck, heer van Barlham, raad der admiraliteit van Friesland, werd in 1644 met Harselo beleend en in 1644 en 1651 met Barlham bij Doetinchem en stierf in 1662 kinderloos.

Hij kan Barlham hebben gekregen van de zijde van zijn grootmoeder Aleyd van Brempt tot Vlasraedt, dochter van Engelbert en Agnes van Broekhuizen † 1625. Na haar vader Ghiesbert van Broekhuizen in 1546 werd Agnes als weduwe in 1597 met Barlham beleend. Zij werd de tweede vrouw van Herman van der Hell (1541-1613), drost van Wageningen, en hun kleinzoon met dezelfde naam kreeg Barlham in 1626 in leen (¹¹⁸).

Aleyd van Brempt hertrouwde met Reinier van der Hell tot Barlham (1574-1619), kapitein en commandeur van Doesburg, een zoon uit het eerste huwelijk van de juistgenoemde drost van Wageningen (¹¹⁹).

Joachim van Eck had herhaaldelijk veel schulden. Daardoor werd de olde havesathe Harselo met uitzondering van de windmolen na de dood van zijn vader in 1655 verkocht voor f 8670,- en in 1658 ook Barlham (¹²⁰).

Deze reeds eerder genoemde windmolen op de Laer (zie foto 30) kwam voor op kaarten van 1570, 1634 en 1723 en behoorde in het laatste jaar weer onder Harselo (¹²¹). Van deze molen, welke een 70 jaar geleden werd afgebroken, lagen de molenstenen tot voor kort nog als stoepstenen voor het molenhuis, dat toen nog als kampeercentrum in gebruik was.

De voorlaatste molenaar was Nol Beyer, wiens zoon later een molen te Wageningen had. Cobus de Bruyn had de molen op de Laer nog en bouwde daarna een nieuwe bij de Christelijke school en later een stoommaaldery.

Harselo werd in 1655 gekocht door een nicht van de stiefmoeder van de verkoper. De koopster was namelijk Theodora baronesse van Wassenaer van Duyvenvoorde, dochter van Jan van Duyvenvoorde (1577-1645), heer van Voorschoten, Starrenberg en Veur, die in 1590 naam en wapen van de van Wassenaers had aangenomen, en Maria van Voorst †1610, dochter van Frederik, heer van Doorwerth, en A.A.M. Sasbout. Deze Jan was een broer van Theodora van Duyvenvoorde en een zoon van Arend tot Duyvenvoorde en Theodora van Scherpenzeel (¹²²).

De koopster was de weduwe van Gerhard baron van Arnhem (1598-1645). Na haar dood in 1679 kwam Harselo aan hun zoon Johan van Arnhem, getrouwd met zijn volle nicht Johanna Margaretha van Arnhem, vrouwe van Rosendael. De laatste beide echtparen hadden ook Harn in leen en werden daarbij reeds genoemd.

Eenbroer van de koopster van Harselo in 1655 was Arend van Wassenaer, heer van Duyvenvoorde, Voorschoten en Veur (1610-1674), die in 1661 de heerlijkheid Rosande kocht (¹²³). Hij trouwde in 1646 Anna Margaretha van Scherpenzeel, dochter van Jakob, heer van Offem, en Geertruid van Steenbergens, vrouwe van Offem (¹²⁴), de laatste leenvrouwe van Steenbergens bouwhof.

Arends oudste zoon Jakob (1646-1707) (¹²⁵) had een zoon Arend van Wassenaer, heer van Duyvenvoorde, Voorschoten en Veur (1669-1721), die in 1721 met Harselo werd beleend (¹²⁶).

Vervolgens werd zijn dochter Jacoba Maria baronesse van Wassenaer, vrouwe van Duyvenvoorde, Voorschoten en Veur (1709-1770), ermee beleend. Zij trouwde in 1732 de rekenmeester Frederik Willem Torck †1761, een broer van L.A. Torck (¹²⁷), die in 1721 reeds tienden en twee erven onder Ede van de van Arnheims had geërfd (¹²⁸).

Hun oudste zoon Assueer Jan Torck (1733-1793) erfde van zijn vader Harselo en van zijn oom Rosendael, waardoor beide weer in één hand kwamen. In 1758 trouwde hij Eusebia Jacoba de Rode van Heekeren, de laatste van haar naam.

Hun enige overgebleven zoon Reinhard Jan Christiaan baron Torck (1773-1810) werd met beide beleend in 1793. Zijn oudste dochter Henriette Jeanne Adelaida (†1877) bracht Harselo mee ten huwelijk aan A.W.C.W. baron van Pallandt van Keppel. Diens erfgenamen verkochten Harselo in 1901 in het openbaar.

Door een huwelijk van een kleindochter van R.J.C. Torck, Ada Catharina Torck (1835-1902), de laatste van dit oud adellijk geslacht, met haar neef, de tweede zoon uit het laatstgenoemde huwelijk Reinhard Jan Christiaan baron van Pallandt (1826-1899), werd deze heer van Rosendael.

d. De geschiedenis van Dikkenest

Slechts een twintigtal jaren na de eerste duidelijke vermelding van Harselo kwam in 1391 Wichman van Dikkenest als gerichtsmann voor ⁽¹²⁹⁾ en werd de naam van deze boerderij het eerst gevonden. Pas een eeuw later werd deze naam weer aangetroffen en gedurende die tijd kunnen de bezitsveranderingen slechts worden vermoed uit relaties met de eerstbekende en latere bezitters en van beide met de abdij te Prüm en het klooster te Monnikhuizen bij Arnhem.

Dit klooster werd gesticht in 1342 ⁽¹³⁰⁾, had goederen in leen van de abdij te Prüm ⁽¹³¹⁾ en bezat later Raven bij Bennekom en de noordelijke belending van Schoonhul.

Omstreeks 1460 had Gerrit Wichmans tyns te betalen uit een hofstede van het Brinxgoed te Bennekom ⁽¹³²⁾. Daar Brinxgoed en Dikkenest beide erfvoogdiggedeelten van kloostergoederen kunnen zijn geweest, kan dit Dikkenest betreffen, vooral ook, omdat hij een zoon kan zijn van Wichman van Dikkenest. Een Wichman Swederszoon werd namelijk in 1417 beleend met ter Loo (nu Bosloo of Dorthuizen) in het kerspel Voorst en zijn zoon Gerrit Wichmans in 1447 ⁽¹³³⁾.

Naamgenoten van aan hun verwante leenvoorgangers hadden goederen van de abdij te Prüm ⁽¹³⁴⁾.

Wichman van Eymeren (voormalig klooster te Elst) was in 1465 hulder voor het klooster Monnikhuizen ⁽¹³⁵⁾ en van 1475 tot 1491 ambtman van de abdij te Prüm. Zijn zoon Roelof had dit laatste ambt in 1513 ⁽¹³⁶⁾.

Een notitie in de leenacten van deze abdij uit het laatst van de 15e of het begin van de 16e eeuw ⁽¹³⁷⁾: "Roelof Wichmans modo ..... Erkelenz" kan een verband aangeven met latere bezitters van Dikkenest. Een bezitsoverdracht als in deze notitie kwam ook voor bij huizen te Arnhem (zie bij Schoonhul), waarvan de eigenaars hier grondbezit hadden.

Wichman van Dikkenest van 1391 kan dus misschien tot het geslacht van Wichman van Eymeren hebben behoord.

Een ander uitgangspunt betreft de eerder genoemde belending van een verpachtperceel, welke belending later onder Dikkenest behoorde. Waarschijnlijk werd hiervan de helft van een kamp in het Fene in 1404 te Wageningen over-

gedragen door Johan van Zallant, (zijn zoon) Bartout, zijn moeder Esse en zijn vrouw Hendrik(a) van Brienen aan Aleid, vrouw van Aernt van den Gronde (¹³⁸). Een Theodoricus van den Gronde had in 1417 het goed ten Gronde (Angerenstein van het klooster Monnikhuizen). Vanaf 1501 was dit in leen bij leden van het geslacht Berck (¹³⁹, dat verwant was aan latere bezitters van Dikkenest (zie hierna).

In 1493 werd de tweede vermelding van Dikkenest gevonden als een vrij en voigtgoed van Johanna Beverman, een uitheems wijf met haar kinderen (¹⁴⁰). Zij had daardoor verplichtingen aan de hertog en in 1534 bleek de bezitter van Dikkenest verplicht de hertog "met eenen Peerdt tho dienste" te komen evenals de bezitters van Haalboomserve en Vuestersgoed (¹⁴¹).

Vervolgens behoorde Dikkenest in 1498 aan de familie Roest, waaronder Gerrit Roist (¹⁴², die in 1481 hulder kan zijn geweest voor het klooster Monchusen (¹⁴³ en in 1510 een hofstede tegenover de kerktoren aan de St. Antonisvicarie in de kerk te Bennekom kan hebben geschonken (¹⁴⁴. Reeds ± 1460 had Willem Roest een belending te Bennekom, welke mogelijk bij deze boerderij behoorde (¹³²).

Tussen de Roest's en de volgende bezitters van Dikkenest is geen verwantschap bekend. Evenwel werden zij bij een leen te Elst opgevolgd door van Mullicoms en deze door de Bercks (¹⁴⁵).

Christine of Helena Berck † 1544, dochter van Hendrik Arndtszoon en Aleyd Slindewater, trouwde eerst met Gerrit Boshof † 1525, zoon van Herman † 1504 en Jutte Iseren † 1523, en werd daarna de tweede vrouw van Hendrik de Groeff, erfvoogd van Erkelens.

Uit het eerste huwelijk trouwde een dochter Aleyd Boshof † 1583 met Wyndand Hackfort tot Loenen † 1563, wier nazaten bezitters van Bruxvoort werden (¹⁴⁶). Zij zelf werden in 1553/5 beleend met een ander leen te Elst bij transport van Peter van den Grave en zijn vrouw Aleyd Berck (¹⁴⁷, terwijl Athonis van den Grave in 1505 prior was van het klooster Monnikhuizen (¹⁴⁸).

Hendrik de Groeff (die Groiff, de Grove) stamde uit Appingedam (¹⁴⁹). Hij was reeds in 1500 secretaris van hertog Karel en later bevelhebber, landdrost en overste rentmeester en werd door de hertog benoemd tot erfvoogd van Erkelenz, toen een Gelders stadje, later Duits.

Herhaaldelijk kreeg hij van de hertog goederen in pand voor geleende gelden, o.a. in 1518 renten, tynsen en heerenguldens in het ambt Ede (¹⁵⁰ en was met anderen borg voor de hertog bij het klooster Monnikhuizen. Hij verruilde in 1523/4 de Gulden en Zilveren Spikers te Arnhem aan de hertog tegen de hof te Staveren bij Ermelo en kocht in 1528 de Broekerhof (later kasteel Biljoen) van St. Pieter te Utrecht en verkocht dit twee jaar later aan de hertog. Over de ruil stond later een proces (¹⁵¹).

Hij werd in 1541 beleend met de heerlijkheid Lathum en andere goederen van de heerlijkheid Baer (¹⁵² en bezat een huis in de Koningsstraat te Arnhem. Dit was later van een zoon uit zijn tweede huwelijk Gerrit † 1588, schepen en raad van Arnhem (¹⁵³ (zie bij Schoonhul).

Hendrik die Groeff was eerst getrouwd met Geertruid van Diest of Deest en had uit dit huwelijk een zoon Gijsbert † 1575, die in 1532 te Brugge trouwde met Josine ingen Nulandt † voor 19 mei 1569 (zie bij de Rutgerscamp).

Deze Gijsbert die Groiff gnt Erkelents volgde zijn vader op als leenman van de hof te Staveren in 1550, bezat in 1555 Dikkenest, waarvan een perceel werd ontgonnen (¹⁵⁴, en in 1568 een belending van een perceel in de Harselose enk (¹⁵⁵ en twee bouwhoven te Bennekom (¹⁵⁶.

De goederen Dikkenest en Bruxvoort bij Bennekom droeg hij op 19 mei 1569 over aan zijn kinderen en aan Jakob van Erkelens Goossenszoon voor 200 daalders 's jaars tot zijn onderhoud. De laatste was schout te Ede uit een andere familie (¹⁵⁷.

Gijsbert behoorde in 1568 tot de uit Wageningen verdreven "sectarissen" of aanhangers van de nieuwe leer.

Zijn dochter Anna trouwde in 1553 Jacob of Jacques de Pottere † 1587. Zij droegen in 1580 Dikkenest over aan Elisabeth van Arnhem (1536-1587), weduwe van Johan to Boecop van Harselo (¹⁵⁸.

Doordat haar dochter Margaretha to Boecop † 1630 in 1599 trouwde met Dirk van Dorth van Rosendael † 1629, kan Dikkenest in 1628 onder het leen Rosendael hebben behoord. Het bleef daaronder bijna een eeuw (¹⁵⁹.

Reeds werd bij Harn vermeld, dat Dikkenest in 1721 weer een afzonderlijk leen werd met in hoofdzaak dezelfde leenmannen als de naburige hofstede in de Kraats en als de helft van Harn.

De bezitters of leenmannen van Dikkenest van 1580 tot 1749 kwamen in hoofdzaak ook voor bij het leen Hermanserve te Oostenwolde (¹⁶⁰. Mogelijk hielden de namen van de pachters van Dikkenest daarmee verband: in 1628 Herman Hermans (¹⁶¹, in 1647 Herman Hermensen (¹⁶² en in 1721 Hermen Hermens (¹⁶³. Als kerkmeester werd Herman Hermansen op Dikkenest in 1650 vermeld op de kleine klok in de toren van Bennekom (¹⁶⁴.

In 1647 behoorde onder Dijckenest " 11 molder gesays, 15 à 16 schaeren wegens, 7 mergen hoylants onder Wageningen en 4 mergen hoylants onder Bennekom" met een pacht van f 150,- (¹⁶². Volgens de polderkaart van 1752/3 was het laatste het zuidelijkste perceel in de tweede polder van Bennekom met 5 morgen en het voorgaande het perceel ten zuiden van de Werftweg in de eerste polder van Wageningen.

Voorts behoorde er toen onder 14 morgen ten noorden van de Heuvelweg, 3½ morgen. "Het Waertje" ten noorden van de Weertjesweg, 33 morgen in de 4e polder en 1 morgen ten zuiden van "Den Raeve". Het huizenbezit van 1749 vermeldde de weduwe Evert Geurtsen op Dikkenest met 20 molder bouwland (¹⁶².

Na de Franse tijd behoorde Dikkenest volgens het kadaster in 1830 aan G.L.C.H. Grave van Ranzau, Agent van 's Rijks Schatkist te Arnhem. In 1844 was het in het bezit gekomen van Mr. Coenraad Alexander Weerts en vrouwe Anna Maria de Jongh blijkens een verkoopacte van 1868. Hun erfgenamen verkochten toen 68 ha. met uitzondering van de Hoornskolk, de Lange Werft (ten noorden van de Werftweg) en de boerenplaats Reyerskamp. De pacht van het verkochte was f 900,- (acte op Dikkenest).

In de doop- en trouwboeken van Bennekom komen verschillende van Kroesbergens voor, die eerder Harmsen van Kroesbergen hebben geheten en daarom waarschijnlijk afstammen van de reeds genoemde pachters van Dikkenest.

Van een Jan van Kroesbergen (eerder Harmsen v. Kr.), die in 1815 trouwde met Elisabeth van Bruxvoort (eerder Brantsen), zullen waarschijnlijk nakomelingen op "De Poort" wonen.

Klaasje van Kroesbergen (eerder H. v. Kr.) trouwde met Aart van Steenbergens (eerder Hendriksen), die in 1830 Nijenhuis bouwhof bezat, eerder van dezelfde leenman als Dikkenest.

Evert van Kroesbergen (H. v. Kr.) had in 1830 Raven in bezit en was in 1814 getrouwd met Neeltje van Steenbergens (eerder Hendriksen), zuster van Aart. Door Everts voorouders en door zijn kinderen ontstond weer een verband tussen Dikkenest en Raven.

Uit dit huwelijk stonden de zoons Hendrik geb. 1814 en Willem geb. 1819 en de dochters Aaltje geb. 1815 en Hendrikje geb. 1823. De eerste drie kinderen verkregen in 1868 bij de publieke verkoop een deel van Dikkenest.

Willem van Kroesbergen kocht toen Dikkenest voor f 37400,-. Daarvan was 2½ morgen van het reeds genoemde zuidelijkste perceel van het slag voor f 2850,- voor zijn zuster Aaltje van Kroesbergen, die in 1852 getrouwd was met en weduwe was van Joachem Adams † 1859. Voorts was daarvan 16 ha. in drie percelen voor f 16650,- voor Joachems broer Marinus Adams en Martje of Maatje van Kroesbergen Jansdochter, die in 1839 getrouwd was met en weduwe was van Willems broer Hendrik van Kroesbergen.

Uit dit laatste huwelijk stonde een zoon Cornelis van Kroesbergen Hendrikszoon, geb. 1847, die in 1879 trouwde met Klaasje van Steenbergens, wier broer Aart Teuniszoon getrouwd was met Gerritje Adams Joachemsdochter. Van hun oom Willem van Kroesbergen kregen zij de oude boerderij Dikkenest ten noorden van de Dikkenesweg. In de muurankers van de achtergevel ervan staat het jaartal 1775 en in die van een schuur 1789. In het eerste jaar kwam er een nieuwe leenman.

Daar dit huwelijk kinderloos bleef, vererfde Dikkenest na hun overlijden in 1910 aan twee kinderen van Klaasjes broer. De oude boerderij kwam aan Joachem van Steenbergens, een broer van Cornelis Klaas van Nergena, getrouwd met Willempje Jochemsen Aartsdochter, die er nog wonen.

Ten zuiden van de Dikkenesweg werd een nieuwe boerderij gebouwd met dit jaartal in de achtergevel. Een broer en zuster van de laatstgenoemden, Reyer Jochemsen Aartszoon getrouwd met Aaltje van Steenberg en kregen deze boerderij, welke thans door hun zoon Marinus wordt gedreven. De ouders zijn overleden.

Drie broers van Cornelis: Evert (geb. 1842), Jan en Brand (geb. 1845) van Kroesbergen hebben Dikkenest nog in pacht gehad en later Wolter Everts eveneens voor 1910. Deze broers kregen er vervolgens $4\frac{1}{2}$ ha. van aan de Rijnsteeg en bouwden er een boerderij "Het Hoekje", vroeger genaamd "Klein Dikkenest".

Door Everts vrouw Gaertje of Gerritje Adams kwam dit aan Melis Jansen, getrouwd met haar zuster Brentje of Brantje Adams van de Harnse Steeg. Een andere zuster Jochempje Adams had een dochter wijlen Geurtje van Roekel. Daarmee trouwde in 1917 de tegenwoordige eigenaar Tinus van den Berg, geb. 1891.

Diens zoon Jan van den Berg kreeg hiervan $1\frac{1}{2}$ ha. en bouwde daarop een boerderij aan de Dikkenesweg ten westen van de Zwarte Steeg.

De reeds genoemde Jochem Adams geboren 1815 en zijn broer Marinus geboren 1817 waren zoons van Martijn Adams en Gerritje Loos. Een Martijn Adams kwam in 1809 uit Arnhem en overleed in 1855.

Marinus Adams trouwde in 1852 met Hendrina Kroesbergen. Hij zal de boerderij ten oosten van de oude boerderij Dikkenest hebben gekregen, welke omstreeks 1945 afbrandde. Van hun zoon Martijn kwam deze op hun kleinzoon Hennie Adams, een broer van de vrouw van Reyer van Steenberg.

In 1939 werd er een deel afgesplitst ten zuiden van de Dikkenesweg en ten oosten van de Zwarte Steeg. Een daar nieuw gebouwde boerderij kwam aan Hennies broer Jan Willem Adams en is thans van diens zoon Hennie.

Aansluitend bij Dikkenest lag op de polderkaart van 1752 in de noordoosthoek tegen de Dijkgraaf 5 morgen 2 hont in 9 perceeltjes van 7 eigenaren met de naam "Den Ham".

Als dienstman werd in 1493 tezamen met Dikkenest ook genoemd Willem Reynerszoon van Ham met een voigtgoed gelegen te Leeuwen onder Wageningen (¹⁶⁵). Een katermansgoed te Leeuwen ten oosten van de brink was in 1517 van Reiner van Ham Willemszoon (¹⁶⁶). Jan Reinerszoon had in 1493 op dezelfde wijze Voshol, dat in 1643 uit serviliteit werd bevrijd en tot een tijnsgoed gemaakt (¹⁶⁷) en Jan Reiners kwam in 1510 voor met een belending in de Voorburgt (¹⁶⁸).

Deze persoonsnamen kunnen van belang zijn, omdat ruim een eeuw eerder Gheryt Reynerszoon een goed "up 't vene" had van het klooster te Elten, mogelijk één der boerderijen van de latere Sallantsvicarie.

e. De geschiedenis van Bruxvoort

Bruxvoort werd het eerst vermeld gevonden als een belending van Dikkenest in 1555 (¹⁶⁹). Korte tijd daarna was het evenals Dikkenest van Gijsbert de Grouff gen. Erckelens, die in 1569 beide overdroeg aan zijn kinderen en Jacob van Erckelens Goosenszoon (zie bij Dikkenest).

Door Gijsberts dochter Josina en zijn kleinzoon Hendrik de Grouff gen. Erckelens de jonge Jakobszoon werd de helft van Brucxfoert in 1612 overgedragen aan Wynand van Zallant en Anna tho Boecop van Harselo, echtelieden, en Diederick van Dorth en Margaretha tho Boecop van Harselo, echtelieden. De andere helft van Bruxvoort behoorde toen aan twee andere kinderen van Gijsbert: Hendrik de Grouff de oude en Anna de Grouff, weduwe van Jacob de Pottere (¹⁷⁰).

Volgens het verpondingsregister van 1647 was Bruxvoort geheel in het bezit van Jagermeester van Eck van Harselo (¹⁷¹), Hendrik van Eck tot Medler en Waliën, die functies had te Zutphen.

De namen Zutphen en Waliën en het jaartal 1570 herinnerde men zich nog uit oude acten, welke bij een brand in 1927 met de boerderij Bruxvoort verloren gingen.

Daar Dikkenest in 1580 aan de weduwe van de leenman van Harselo kwam en in 1628 onder Rosendaal behoorde, kunnen deze drie goederen misschien tijdelijk nog één familiebezit zijn geweest.

Vervolgens kwam Bruxvoort aan leden van het geslacht Hackfort, dat zijn naam ontleende aan het huis Hackfort bij Barneveld, dat later Schaffelaar werd genoemd (¹⁷²). Leden van dit geslacht waren reeds vroeg in deze omgeving verwant.

Een Bernt Hackfort had als grootmoeder een van Delen en was waarschijnlijk getrouwd met Geertruid of Trude van Delen, dochter van Daem en Magriet bastaarddochter van Polanen, en kan daardoor een zwager zijn geweest van Udo tho Boecop van Harselo. Zijn weduwe hertrouwde Bernt van Wees (zie dit geslacht).

Hoewel Johanna van Delen, dochter van Evert tot Harskamp en Elisabeth van Bommel, ook als echtgenote wordt genoemd, kan een aanwijzing voor het genoemde zwagerschap mogelijk worden gevonden in het voorkomen van Cornelis van Weze als voogd over een achterkleinzoon van Udo to Boecop (¹⁷³).

Uit het genoemde huwelijk was een achterkleinzoon Wynand Hackfort († 1563) burgemeester van Arnhem. Hij kocht ter Horst bij Loenen (voor 1631 een Kleefs leen) van de van Stepraeds van Doddendaal en liet er in 1557 een kasteel bouwen.

Hij was getrouwd met Aleid Boshof, wier moeder Christine of Helena Berck in 1541 hertrouwde met Hendrik de Groeff, erfvoogd van Erckelens (¹⁷⁴).

Daardoor ontstond dus verwantschap met de voorgaande bezitters van Bruxvoort (en Dikkenest, zie aldaar).

Aleid Boshof † 1583, werd in 1564 beleend met het wildforstergoed Huyninck onder Halle, buurschap Silvolde bij Apeldoorn, met haar halfbroer Gerrit die Groeff gen. Erckelens als hulder (¹⁷⁵).

Een dochter Catharina of Christina uit dit huwelijk trouwde Cornelis van Sallandt † 1615 (¹⁷⁶ en een andere dochter Anna trouwde Gijsbert van Brienen (zie het geslacht van Sallandt en het laatste hoofdstuk).

Een zoon Alard Hackfort kreeg het leen Huyninck in 1608 en trouwde Elisabeth van Voorst, dochter van Zweder tot Doornenburg en Josina van Gendt en een achterkleindochter van Johan van Rechteren gen. Voorst en Magriet van Hoemot, vrouwe van Doorwerth en Doornenburg (¹⁷⁷. Elisabeth's broer Elbert van Voorst, heer van Schoonderbeke was in 1558 getrouwd met Johanna van Arnhem (1533-1613) Zegersdochter, een schoonzuster van Johan to Boecop van Harselo. Johanna werd van 1572 tot 1599 beleend met het Loo bij Apeldoorn (¹⁷⁸).

Het negende kind van de tien van Alard Hackfort, genaamd Olivier (1602-1665), werd in 1631 beleend met Huyninck en maakte ter Horst tot een Gelders leen. Hij trouwde in 1636 Wilhelmina Bronkhorst † 1668.

Hun oudste zoon Alard Hackfort (1638-1700), ambtsjonker van Apeldoorn, werd in 1666 beleend met ter Horst en Huyninck en trouwde toen zijn volle nicht Elisabeth Maria Hackfort, de enige dochter van zijn oom Jacob Hackfort en Elisabeth van Landscreon.

Deze Alard en zijn vrouw bezaten in 1679 Bruxvoort, zoals luitenant Hackfort het door Dr. Mathys Fehren had opgedragen gekregen (¹⁷⁹. De laatste was "der rechten doctor en advocaat voor het Hof van Gelderland" (¹⁸⁰).

Een luitenant Hackfort was volgens het verpondingsregister van 1647 met de zijnen eigenaar van een perceel ten noorden van Abdeshoven, terwijl dit in 1654 van de erfgenamen van Alard Hackfort was (¹⁸¹. Mogelijk heeft deze luitenant Bruxvoort dus reeds kort na 1647 in bezit gekregen. Daartoe kan hebben bijgedragen, dat de schoonvader van jagermeester van Eck en Olivier Hackfort beide Elbert van Voorst als oom hadden en dus aangetrouwde neven waren.

Een jonker Jacob Hackfort, waarschijnlijk de eerder genoemde oom, was in 1663 ambtsjonker van Ede (¹⁸² en kan als zodanig lid van het kerkbestuur van Bennekom zijn geweest in 1656 (¹⁸³. Hij kan misschien reeds het herenhuis van Eruxvoort hebben bewoond, hoewel dit geslacht meer bezit te Bennekom heeft gehad.

Een zuster van Wynand, die ter Horst bouwde, was Maria Hackfort, getrouwd met Johan Momm, waarvan portretten in dit kasteel voorkwamen (¹⁸⁴. Beide waren geboren in 1520 en bezaten in 1554 en in 1564 een halve bouwning "die Vlesch" onder Heteren, waarvan Christoffel van Wees de andere helft had (¹⁸⁵. Zij verkochten in 1570 het Broickmansgoed te Doesburg bij Ede (zie bij Harselo).

Zijn zuster Maria Momm trouwde Herman Boshof, een broer van Aleyd (¹⁸⁶. Beide echtparen komen voor als nazaten van Roelof Momm tot de Rode Toren (¹⁸⁷, doch Johan Momm zou ook uit een andere tak kunnen stammen en een zwager zijn van Arndt ingen Nulandt Johanszoon (¹⁸⁸.

Deze huwelijken kunnen mee de oorzaak zijn, dat Bruxvoort in 1679 werd overgedragen aan Evert Wilbrenninck en Judith Momm (¹⁸⁹. Een Evert en Jan Wilbrenninck volgden elkaar bij herhaling op als leenmannen (¹⁹⁰.

Een schakel naar het geslacht van de volgende bezitters van Bruxvoort leveren mogelijk de beleningen met de Rosandse tiend. In 1689 werd hiermee beleend Jan Wilbrenninck, in 1733 Lucretia Judith Wilbrenninck, getrouwd met Gerhard Umbgrove en in 1751 hun zoon Mr. Jan Umbgrove. In 1854 verkochten de kinderen van Mr. Gerhard Umbgrove deze tiend aan de eigenaars van Harselo (¹⁹¹.

Hierbij aansluitend was volgens de polderkaart van 1752/3 Jan Umbgrove de eigenaar van Bruxvoort evenals in 1758 Mr. Jan Umbgrove de eigenaar van "de Hornick". In het laatste jaar bezat Gerhard Umbgrove Bruxvoort (¹⁹². Beide waren burgemeester van Arnhem. Gerhard kwam als lidmaat van de kerk in 1760 van Arnhem naar Bennekom.

In 1808 werd de buitenplaats Bruxvoort door Clara Bouricius, douairière G. Umbgrove vrij en allodiaal verkocht voor f 12500,-. Het omvatte behalve een hofstede met huis en schuur, twee hooibergen en twee schaareshokken ook "een herenbehuizing, stalling, tuinen, boomgaard, bosschen, alleëen met opgaande eike- en andere bomen" en lag ten zuiden van de Weertjesweg aan de Rijnsteeg.

De kopers waren Jhr. Mr. P.W. Bosch van Drakenstein en zijn vrouw Henriëtte Hofman. Als weduwe droeg zij in 1835 Bruxvoort over aan Jhr. Johannes Gerhardus Bosch van Drakenstein met ruim 53 ha..

Deze kreeg ook de Ossewaard met 85 bunders (= ha.) in de gemeente Cothen en ruim 6 bunders in de Hoge en Lage Maat in de gemeente Wijk bij Duurstede (¹⁹³. Afschriften van beide acten bevinden zich op Bruxvoort.

Door familieleden van de laatstgenoemde eigenaar werd Bruxvoort omstreekt 1894 verkocht aan de gemeentesecretaris van Ede van 1880-1907, de heer C.W.D. van Nes. Deze verkocht het voor 1906 aan de pachter W.C. Wolleswinkel, doch het deel in de slagen aan diens broer J.C. Wolleswinkel van Renswoude (kadasster). De kinderen van de eerste zijn thans de bezitters.

Pachter van Bruxvoort met 11½ molder, 3½ schepel gesays, 17 scharen woyons en 10 morgen hooilants was in 1647 Peter Gijsberts. In 1749 werd het met 20 morgen bouwland bewoont en geëxploiteerd door Claes Wouterse (¹⁹⁴. In 1808 was de bouwinge verpacht aan Jan en Elisabeth Brantsen (acte), mogelijk kinderen van Evert Jakob Brantsen en Johanna Beatrix Tulleken (¹⁹⁵.

Noten bij het negende hoofdstuk

- pag. 109 (¹ G 1936 XXXIX p.49, (² aartsbisd. Utr. dl. 37, 1911 p.153, L.A. p.67,
(³ L.A. p.62
- " 110 (⁴ L.A. p.64, (⁵ V.D. p.155, (⁶ V.D. p.155, (⁷ A. p.368 Mevrouw van Vanenburg bezat in 1752/3 een perceel bij de Westerhof te Wageningen en ook 1½ morgen in het hoekje tussen de Achterstraat en de Kierpamper Steeg. Dit laatste was in erfpacht uitgegeven.
- " 111 (⁸ Van de heerlijkheid Hernen bij Bergharen was in 1348 tweederde van Robert van Appeltern, de grootvader van Robert van den Doorwerth. Een derde ervan (een erfvoogdijgedeelte ?) kwam in 1388 in leen aan Udo die Boese, die in 1399 rentmeester van Gelre was, o.a. in 1426 met Kernhem bij Ede werd beleend en eerder in het tynsboek van Elten voorkwam met goederen te Arnhem (L.N.B5, L.A. p.45, W. p.255), (⁹ W. p.255 e.v., (¹⁰ Sloet O.B. no.862, (¹¹ Re no.22, (¹² W. p.257, (¹³ L.Pr. p.119, (¹⁴ G 1936 XXXIX p.66, (¹⁵ G 1962/64 LXI p.151 en 153, (¹⁶ Gr. R 440, 506, 512, A XXXVI, (¹⁷ zie voor het geslacht Hacke bij de Rutgerscamp en hfdst. IX 3b en voor het geslacht van Bommel hfdst. VI 1, (¹⁸ A. p.10,
- " 112 (¹⁹ G.K.Ip.14, (²⁰ G 1950 L p.26, (²¹ A. p.65 V.D. p.244 e.v. Aan de kinderen van Zeger van Arnhem behoorde volgens een kaart van Witteroos "die Syselt" onder Ede (O. p.102), (²² A. p.313, (²³ A. p.253, (²⁴ L.N. p.96, (²⁵ A. p.33 (zie bij Doorwerth).
- " 113 (²⁶ L.A. p.349, L.N. p.709, (²⁷ G 1899 II p.177, (²⁸ L.A. p.52, (²⁹ G.K. I p.257, II p.62 en 133, (³⁰ A. p.235, (³¹ A. p.273 en 322, (³² A. p.370
- " 114 (³³ G.K. I p.318, (³⁴ G.K. I p.320 II p.268, (³⁵ Obr. p.178, (³⁶ Obr. p.129 (³⁷ O.Sl. p.9, L.A. p.77, (³⁸ Een zoon van Carel George geheten Jakob Unico Willem graaf van Wassenaer-Obdam (1769-1812) was de laatste leenman van Kernhem. Hij trouwde voor de derde maal in 1805 met Sophia Wilhelmina barones van Heeckeren tot Kell, dochter van de zojuist genoemde J.D.C. van Heeckeren en J.J. van Wassenaer Starrenburg (Obr. p.150)
- " 115 (³⁹ Ede III p.52, (⁴⁰ V.D. p.155, (⁴¹ V.D. p.152
- " 116 (⁴² L.A. p.71
- " 117 (⁴³ V.D. p.154, (⁴⁴ V.D. p.241
- " 118 (⁴⁵ p.137, (⁴⁶ G.V. 1878 p.89, (⁴⁷ Gr. R 401 Gr.G.R 35, (⁴⁸ G.V. 1875 p.184, (⁴⁹ V.D. p.239
- " 119 (⁵⁰ A. p.145, V.D. p.239, (⁵¹ A. p.51, 84, 124, (⁵² A. p.84, (⁵³ G 1936 XXXIX p.44
- " 120 (⁵⁴ V.D. p.242, (⁵⁵ V.D. p.259, (⁵⁶ V.D. p.170, (⁵⁷ arch. gesch. aartsb. Utr. dl. 37 (1911) p.153, (⁵⁸ L.A. p.67, (⁵⁹ Sloet O.B. no.167
- " 121 (⁶⁰ V.D. p.234, (⁶¹ Sloet O.B. no.862, (⁶² A.K.W. R1 en R2, (⁶³ G 1936 XXXIX p.69, (⁶⁴ Een Vrederun van Welle Jansdochter, huisvrouw van Johan

- Borren van Amerongen, had in 1379 de beide delen van de Spikerscamp te Wageningen in leen. Eén deel ervan kwam in 1392 aan Gerrit van Sallant Johansdochter (L.A. p.49, 53 en B3), (⁶⁵ L.B. p.61, (⁶⁶ L.A. p.57 en 65, (⁶⁷ L.N. p.591, (⁶⁸ L.N. p.673 en 702 Eén hunner leenvoorgangers bij dit leen was een zoon van Robert van Appeltern, die reeds bij Harn werd genoemd, (⁶⁹ G 1936 XXXIX p.64 en 69, Johan van Giese was in 1368 een "sweger" van de zoons van Gercelius van den Gruythuys (G 1962/64 p.154, zie ook Gr. voor dit geslacht). In 1411 en in 1417 kwamen Wynandus de Ghiese of Giese en Wijnandus de Arnhem tezamen voor in de leenacten van Prüm (p.11 en 118), (⁷⁰ G 1936 XXXIX p.69, 70 en 71
- pag. 122 (⁷¹ St.L. p.31, (⁷² W. p.307, (⁷³ G VIII p.66, (⁷⁴ G 1936 XXXIX p.67, (⁷⁵ V.D. p.180 en 213, oork. sticht 2720, (⁷⁶ G 1916 XIX p.46, (⁷⁷ Een Overhof was in 1430 van de Kelner van Putten in pacht bij de prioeres van het klooster te Renkum (hfdst. II par. 2), (⁷⁸ St.L. p.103, We p.140, (⁷⁹ St.L. p.90, L.N.St. p.65, L.A. p.158
- " 123 (⁸⁰ V.D. p.260, (⁸¹ Steven van Lynden, zoon van Dirk III, was in 1372 kastelein van Grunsvoort en een halfbroer van Dirk van Lynden. Diens leenopvolger bij ter Leede in 1429 was Jan van Loon, heer van Heinsberg, die rechten meende te hebben op de hertogelijke erfenis (G.V. 1880 p.45, A. p.VII). De eerste man van Mechteld, dochter van hertog Reinoud II, was Godfried van Heinsberg, (⁸² L.A. p.30, (⁸³ V.D. p.108, (⁸⁴ Dem. p.181
- " 124 (⁸⁵ G 1958 LVII p.89, 90, (⁸⁶ G 1936 XXXIX p.70 en 71, (⁸⁷ V.D. p.260, (⁸⁸ G 1936 XXXIX p.43, (⁸⁹ Re no22, (⁹⁰ G.V. 1876 p.20, (⁹¹ p.3, (⁹² A. p.15, (⁹³ AK inv. 857f 26 R71, (⁹⁴ W. p.320, (⁹⁵ W. AIV 8, (⁹⁶ G 1937 XL p.25 en 28, (⁹⁷ G 1958 LVII p.77
- " 125 (⁹⁸ Een Geurt van Laecomonde had omstreeks 1460 nog twee hofsteden in tyms van het Brinxgoed (V.D. p.213), (⁹⁹ A.K. inv. 1540 R 123, (¹⁰⁰ W. p.340 Arnt van Stramprade Godertszoon was in 1392 bij pandschap richter van Arnhem en Veluwezoom (A. p.XXXVI). Arnt van Stramprade Gaitchalkszoon was in 1437 medekoper van een huis en hofstede voor de St. Janspoort. Hij kan schepen te Arnhem zijn geweest in 1401 en 1404, in het eerste jaar tezamen met Johan van Angeren (Gr. R 457, 489, 761) (¹⁰¹ V.D. p.148, (¹⁰² V.D. p.124
- " 126 (¹⁰³ V.D. p.148, 149, (¹⁰⁴ Met een zelfde weinig voorkomende voornaam kan in 1511 Saris van Harn (G 1962/64 p.151, 153) hieraan mogelijk verwant zijn, (¹⁰⁵ W., L.A. p.178, (¹⁰⁶ A.K. inv. 1580 R 418, (¹⁰⁷ Swe- der van Angeren was schepen van Arnhem (Gr.). Zijn vader Johan had in 1434 de Snoygrevenweert in het kerspel Rhenen in leen. De helft "der Noyengrevenweert" in der Nueden tussen Wageningen en de Grebbe kwam in 1439 aan Roelof Nomm en de andere helft aan Johan van Doornyck (L.N.St.

- p.260 en 261), (¹⁰⁸ A.K. inv. 1579, 1580, 1594, R 290, 324, 418, (¹⁰⁹ A. p.9, (¹¹⁰ A.K. inv. 1600 R 619
- pag. 127 (¹¹¹ A.K. R 621 en 623, V.D. p.248, (¹¹² A.K. R 631, (¹¹³ G.K. I p.164, (¹¹⁴ L.Z. p.370, (¹¹⁵ G.K. I p.181, (¹¹⁶ L.Z. p.494, (¹¹⁷ Obr. p.95
- Beatrix van Schaegen was eerst getrouwd met Jakob Frederik Sevender, heer van Kennenborch, zoon van Otto en Beste van Brienen. Beste van Brienen was een dochter van Hendrik en Johanna van Lynden, een tante van Anthony van Lynden, heer van Grunsvort vanaf 1619. Deze verwanten waren alle beleend met een derde van het leen Sinderen (L.A. p.350 en 363). Hendrik van Brienen kan als burgemeester van Wageningen en voogd over de kinderen van Hendrik van Eck de gebruiker zijn geweest van tweederde van de vicarie van St. Anthonys (G 1936 XXXIX p.75), (¹¹⁸ L. Bergh p.71
- " 128 (¹¹⁹ A. p.111 en 234 Een dochter van Reinier en Aleyd, Jacoba van der Hell †1658 trouwde Hendrik van Rouwenoord tot de Ulenpas † 1658, die in 1648 met Barlham werd beleend en in 1646 het Brinxgoed verruilde aan Timan Sloot (V.D. p.182, 183), (¹²⁰ G.K. I p.164, (¹²¹ V.D. p.148, (¹²² A. p.103, 256, 313 Obr. p.91 e.v. G.K. II p.103, (¹²³ Een halfbroer van deze Arend was Pieter, heer van Starrenburg (zie bij Harn), (¹²⁴ L.A. p.301, (¹²⁵ L.A. p.265 L.N. p.789, (¹²⁶ A.D. 91, (¹²⁷ G.K. II p.45, (¹²⁸ L.A. p.68 en 71
- " 129 (¹²⁹ G 1936 XXXIX p.69, (¹³⁰ G.V. 1876 p.82, (¹³¹ L.Pr. no.14, 15, 16,20 en 21, (¹³² V.D. p.213, (¹³³ L.A. p.346 Een Gerrit de Bruyn Wichmanszoon was in 1450 te Wageningen geld schuldig aan Lysbeth, vrouw van Willem Dircs (A.K. inv. 1535 R 328), (¹³⁴ L.Pr. p.106 en 121, (¹³⁵ L.Z. p.511, (¹³⁶ L.Pr. no.56 en p.67, (¹³⁷ p.118
- " 130 (¹³⁸ A.K. inv. 1647 R 143, (¹³⁹ L.Pr. p.1 en 118, (¹⁴⁰ Hert. arch. no. 133, (¹⁴¹ V.D. p.105, 143, 151 en 157, (¹⁴² Gerichtssygnaat Veluwe no. 21, (¹⁴³ L.A. p.425, (¹⁴⁴ G 1936 XXXIX p.71 e.v., (¹⁴⁵ L.N. p.250, (¹⁴⁶ A. p.106 en 130, (¹⁴⁷ L.N. p.242, (¹⁴⁸ L.Pr. p.31, (¹⁴⁹ Navorscher 1892, (¹⁵⁰ N.G. no.896, (¹⁵¹ L.A. p.123 G.K. II p.77, G 1950 L. p.27
- " 131 (¹⁵² L.B., (¹⁵³ G 1958 LVII p.124, (¹⁵⁴ arch. Rekenk. no.1272, (¹⁵⁵ A.K. inv. 600 R 619, (¹⁵⁶ Ede III p.52, (¹⁵⁷ G 1958 LVII p.90, (¹⁵⁸ G 1958 LVII p.125, (¹⁵⁹ V.D. p.245 L.A. p.433, (¹⁶⁰ L.A. p.179, (¹⁶¹ L.A. p.433, (¹⁶² V.D. 151, (¹⁶³ L.A. p.64, (¹⁶⁴ G 1936 XXXIX p.44
- " 133 (¹⁶⁵ Hert. arch. no.133, (¹⁶⁶ H. bijl. 97, (¹⁶⁷ H. bijl. 54, (¹⁶⁸ G 1936 XXXIX p.72
- " 134 (¹⁶⁹ arch. Rekenk. 1272, (¹⁷⁰ G 1958 LVII p.125, (¹⁷¹ V.D. p.151, (¹⁷² G.K. II p.241 e.v., (¹⁷³ G 1936 XXXIX, (¹⁷⁴ L.B. p.13
- " 135 (¹⁷⁵ L.A. p.429, (¹⁷⁶ A. p.119, (¹⁷⁷ L.N. p.189, G.K. II p.62, (¹⁷⁸ G.K. I p.15, V.D. p.245, (¹⁷⁹ Recht. arch. Veluwe 797 f.3, (¹⁸⁰ L.B. p.62, (¹⁸¹ L.A. p.67, (¹⁸² Ede II p.16, (¹⁸³ V.D. p.186 en 189, (¹⁸⁴ G.K. II p. 247, A. p.49, (¹⁸⁵ G 1958 LVII p.125

pag. 136 (¹⁸⁶ A. p.106, (¹⁸⁷ G.K. I p.396, (¹⁸⁸ G 1958 LVII p.96, (¹⁸⁹ Recht. arch. Veluwe 797 f.3, (¹⁹⁰ L.N. p.144, (¹⁹¹ V.D. p.240, (¹⁹² Maence- dule Ede 1958, (¹⁹³ Het laatste doet even denken aan de belening van Jakob van Abcoude, heer van Gaasbeek, Strijen en Putten, met het slot te Duurstede en de stad Wijk door hertog Reinoud van Gelre in 1410 en van zijn voorzaten vanaf 1340 (G.K. I p.47. U.L. p.1 N.G.III p. 316 en 327), (¹⁹⁴ V.D. p.151, (¹⁹⁵ L.Z. p.144 en 192.

Hoofdstuk X

De overige polders van Bennekom en de betekenis van enkele geslachten voor enige andere goederen onder Bennekom en Wageningen.

Ten westen van de Bennekomse kade bleef "De Meent" met $\pm$ 110 ha. in het gezamenlijke bezit van de geërfden van Wageningen en Bennekom tot 1882 ⁽¹⁾.

Met uitzondering van enkele reeds behandelde percelen, welke tot de Sallantsvicarie behoorden, lag er in de eerste polder van Bennekom nog bijna 96 morgen. Daarvan namen in het zuiden de Haanskolk en de 24 morgen bij de kooi van Harselo, welke in 1686 bij Harn tot een afzonderlijk leen werden gemaakt, met in 1752/3 tezamen bijna 33 morgen ruim een derde in beslag.

Mee omdat dit grotendeels werd omsloten door de 21½ morgen met de kooi van Harselo, welke in 1610 het eerst werd vermeld, kan dit derde deel misschien weer van een kloostergoed zijn afgespleten.

Omdat de bezitters van Harselo omstreeks die tijd waarschijnlijk afstamden van Hendrik van Ubel, kan hier mogelijk het goed van Gerhardus van Ubel hebben gelegen, dat in het tynsboek van Elten onder Wageningen werd vermeld.

Daar deze geslachtsnaam weinig voorkwam, kunnen deze van Ubels mogelijk verwanten zijn geweest uit een uitstervende tak. Dat Hendrik van Ubel in 1454 als getuige voorkwam bij een hof Barbuck te Doesburg ⁽²⁾, waarvan Dirk van Ubel volgens het tynsboek van Elten ⁽³⁾ een gedeelte in pacht had, kan hierbij aansluiten ⁽⁴⁾.

Hendrik van Ubel kocht in 1447 de Averdickermaet bij Drempt en zijn enige dochter Nenne, weduwe van Johan van Bingerden ⁽⁵⁾, trouwde Bernt Gruters. Hun kleindochter Nenne Gruters, weduwe van Steven van Broichuesen, kreeg het in leen in 1558 met haar zwager Gijsbert van Broichuesen als hulder en in 1570 met Otto Cloeck als hulder.

Haar zoon was in 1580 Giesberth van Bruickhusen zu Heinorth ⁽⁶⁾.

Deze zoon zal in 1554 en 1556 beleend zijn met 20 alde scilde uit Heynoorde bij Doetinchem, evenals in 1524 Gijsbert van Broickhusen van Barlham, drost van Anholt, en in 1531 en 1539 zijn gelijknamige zoon. Na enige anderen werd in 1634 jagermeester van Eck van Harselo de leenopvolger ⁽⁷⁾. Hij kan dit hebben gekregen door zijn grootmoeder Agnes Ghiesbertsdochter van Broeckhuysen tot Barlham (zie bij Harselo).

Dit geslacht van Broeckhuizen was ook verwant aan de van Rouwenoorts, waarvan Goossen door zijn huwelijk met Ermgard van Hoekelum het leen Renderveen, Boekelo en Brinxgoed kreeg (zie aldaar).

Hun zoon Hendrik trouwde Heilwich Gruters, die in 1574 werd beleend met Renderveen met Gijsbert van Broeckhuizen als hulder ⁽⁸⁾.

Hun zoon Hendrik van Rouwenoort trouwde Gijsberta van Broekhuizen tot Barlham, die in 1625 beleend werd met Bevermere te Drempt, waaronder ook Barbroeck (zie hiervoor) werd genoemd, en met Broickhusen te Cleve. Zij was een dochter van Evert van Broeckhusen tot Barlhamme en Gijsberta van Ulft, die hertrouwde met Johan Gruters en wier zwager Otto Cloeck was (⁹). Een zoon uit dit huwelijk met Gijsberta genaamd Hendrik van Rouwenoort van den Ulenpas † 1658 werd reeds genoemd bij Harselo.

Het voorgaande kan van belang zijn voor mogelijk bezit van de van Broekhuizens in deze omgeving. In 1301 kwam Ottho de Brochusen voor als borg voor 182 malder goede rogge bij een tiend te Bennekom (¹⁰). In 1495 had de Comman-derij van St. Jan te Arnhem te Bennekom een polderboerderij in Broickhusen, welke eerder aan Reynhart Hermessen behoorde en waarvan 33 mud tarwe werd ontvangen (vriendelijke mededeling van Jkvr. Dr. J.M. van Winter).

Deze tiend te Bennekom was in 1301 van Elisabeth van Oye. Mogelijk was dit Elisabeth of Beatrix van Oye, die in 1329 de tweede vrouw was van Johan de Cock van Weerdenburg. Door een afstammeling Johan de Cock van Hemert, heer van Doorwerth, kan deze tiend mogelijk in het bezit van Doorwerth zijn gekomen en de Dorenweerdse of Huyghense grove en smalle tiend zijn geweest. Deze tiend kwam bij Doorwerth eerder niet voor (¹¹).

Ook lijkt een bezitsovergang naar Doorwerth door de van Broeckhuizens en Schellart van Obbendorps in latere tijd mogelijk (¹²). Door een huwelijk van Adelheid Agnes van Broeckhuizen, dochter van Willem en Agnes van Weerdenburg, met Mathias van Eyll † 1468, heer van Eyll, kwamen de goederen Spralant en Geisteren voor de helft in dit geslacht (¹³).

Frederik van Pallandt droeg het huis Eyll in 1572 over aan Goossen van Raesfelt (¹⁴), die in 1560 beleend kan zijn met de hof te Winterneem bij Aldekerk (¹⁵). Daarmee waren vanaf 1326 leden van het geslacht Eyll beleend, in 1518 Jan van Baerle Janszoon getrouwd met Sandera van Eyll en in 1560 Goossen van Raesfelt to Eyll. Daar Johan van Barle in 1532 de Westerhof bij Wageningen van het huis Eyll in leen uitgaf, kan dit aan deze tak van het geslacht Eyll hebben behoord.

In de derde en vierde polder van Bennekom ten noorden van de Kraatsweg geven de namen Wandelaar of Wandeling aan, dat de oppervlakten tijdelijk verdeeld waren zonder vaste plaats. Door een regelmatige verandering van plaats werd een eerlijke verdeling verkregen. Dit werd ook "omloop" of "ommegange" genoemd.

In de derde polder bezat Harselo in 1723 nog twee percelen "Den Wandelaar" tezamen groot ± 14 morgen (¹⁶).

Bij het bezit van de kloosters te Elten en te Paderborn in de polders van Wageningen werd reeds genoemd de "Venteler", "de Cule Wandelaar" of "de Kale Wandelaar" in de vierde polder van Bennekom (¹⁷). Het was in totaal groot

6 morgen en had in 1654 "nortwart Borriaans volk en zuytwart de erfgenamen van Derk Carssen" (¹⁸).

Iets noordelijker dan de Wandelaar van Harselo heet het perceel met het huisnummer 10 aan de Dijkgraaf in de vierde polder thans nog "Kale Wandelaar". Het is in eigendom van Geurt van Kampen van Scherpenzeel, een zoon van Jakob van Kampen (zie Sallantsvicarie) en een zwager van Jan Bouw van Klein Nergena.

Het gebied tussen de Kraatsweg en de Maanderdijk en tussen de Harnse Steeg en de Bennekomse kade heet tegenwoordig "de Kraats". Vroeger zou deze naam voor een veel ruimer gebied hebben gegolden.

De naam Kraats zou een afkorting zijn van St. Pancratius, een beschermheilige der kinderen, waaraan een kapel op het slot Ter Horst bij Rhenen was gewijd (¹⁹).

De naam Kraats komt echter ook nog voor bij de Harskamp. Aan deze schutsheilige waren o.a. een kerk te 's Heerenberg en te Brummen gewijd, de laatste sedert 996 van het klooster te Elten, en een kapel te Paderborn en te Putten (²⁰). Het lijkt daarom mogelijk, dat het voorkomen van de naam van deze heilige nog enig verband houdt met de bezittingen van de kloosters te Elten en te Paderborn.

Aan de zuidoostzijde van de Halderbrink kreeg het St. Catharinagasthuis te Arnhem reeds in 1329 het goed "ter Halle" in bezit. Later werd dit de "Gasthuisbouwing" genoemd (²¹). De eerste naam past bij deze brink als eerder genoemde hoven bij andere brinken.

Een goed met dezelfde naam bij Bennekom tezamen met Ghensekensghore (zie bij Schoonhoven) werd slechts korten tijd nadien in 1346 door Hendrik van Brienens opgedragen aan de hertog en in leen terugontvangen (²²).

Het bezit van het St. Catharina Gasthuis en van een van Brienens, wiens geslacht sterk verbonden was aan de Kelnarij van Putten en het klooster te Paderborn, doet even denken aan de bezitsverdeling van sommige complexen in de polders van Wageningen. Mogelijk past de slechts archivalisch bekende Elterse Hof aan deze brink van 1758 tot 1763 hierbij (²³).

Van het leen van van Brienens kunnen mogelijk later afkomstig zijn het in 1656 (of 1634 ?) voorkomende Hackfortgoet ten westen van de Halderbrink en Zoetendaal in de zuidwesthoek ervan (²⁴). Dit volgt in de eerste plaats uit genealogische gegevens.

Anna Hackfort tot den Soetendale, dochter van Wynand en Aleyd Boshof, was namelijk getrouwd met Gijsbert van Brienens uit het Arnhemse burgemeestersgeslacht. Beide overleden in 1612. Zij en hun kinderen bezaten goederen in het ambt Ede (²⁵).

Hoewel hieruit reeds een relatie met de van Brienens blijkt, kunnen deze beide goederen mogelijk ook eerder aan de Hackforts hebben behoord en reeds veel eerder van de van Brienens afkomstig zijn.

Het wildforstersgoed Huyninck te Halle bij Apeldoorn werd namelijk in 1393 overgedragen door de leenman Johan van Brienen Johanszoon (²⁶, terwijl de juist genoemde Aleid Boshof daarmee in 1564 als weduwe werd beleend. Zij stamde uit het geslacht Boshof tot Caldenhaven, dat een grafkelder had te Halle op de Veluwe (²⁷. Hun verwanten troffen we reeds aan bij Dikkenes en Bruxvoort.

Deze gegevens wijzen op een mogelijk verband tussen de beide namen Halle. Oostelijk van de Halderbrink zal reeds in 1395 Doysbongert hebben gelegen, in 1681 Duys Hoffstede genoemd en later bekend als Duits bongerd met nog slechts een bouwvallige schuur (²⁸.

Doys, Duys, Deus of Teus zijn oorspronkelijke afkortingen van de voor-naam Matheus. Later werd dit ook een geslachtsnaam. Zo stamde uit een oud geslacht Doys of Dous het geslacht van Bylandt (²⁹.

Daar Dirc Doys of Duys van Avesaet hier omstreeks 1390 belendingen had (³⁰, lijkt het mogelijk, dat leden van dit geslacht ook deze bongerd of hofstede in bezit hebben gehad en dat de naam van hen afkomstig is. Misschien houdt deze naam echter ook verband met Doysborgh, de vroegere naam voor Doesburg bij Ede, reeds bekend in 1230.

Onder Wageningen vonden we reeds, dat blijkens het tynsboek van Elten tegen het eind van de veertiende eeuw in de derde polder Schoonkūl aan Henr' di len behoorde (volgens het namenregister Henr' Delen). In de zesde polder behoorde daarbij ook Abdeshoven.

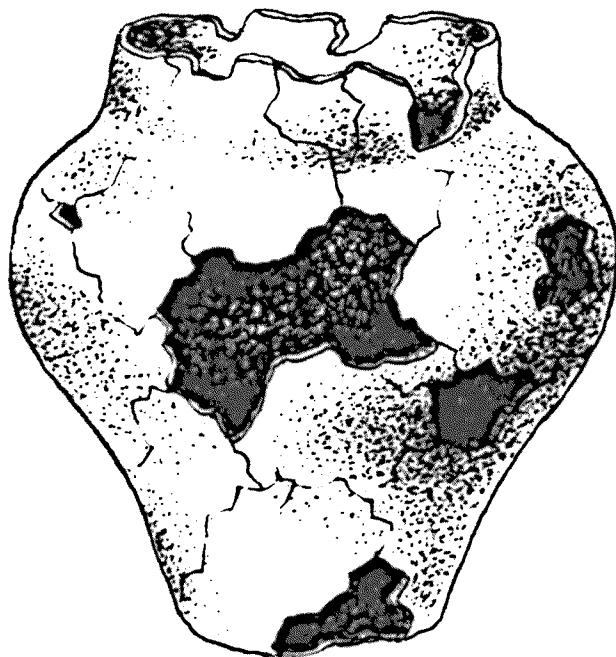
Ten noorden van elk dezer beide goederen lag volgens de polderkaart van 1752/3 een perceel van 4 morgen van de weduwe Elis Timmer, die onder Bennekom toen meerdere percelen bezat.

Een andere bezitsoverdracht tussen personen met dezelfde geslachtsnamen geeft grond voor de veronderstelling, dat beide percelen van 4 morgen van een verwant van Henr' Delen zijn geweest. Mogelijk zijn ze echter evenals de smalle tienden te Barneveld van een andere buurman Otto van Hoekelum en diens zoon omstreeks 1457 aan Brant Daemszoon van Delen gekomen (³¹.

Aan Daem van Delen werden namelijk in 1455 de smalle tienden te Ede door hertog Arnold verpand. Van Daems erven kwamen ze aan Werner van Lennep, richter van Nijmegen, in 1602/3 en behoorden in 1647 aan de weduwe van Jan en Elis Timmer (³².

Daem Brantszoon van Delen was de schoonvader van Udo to Boecop van Harselo (³³ en zijn zoons Brant en Philip waren in 1510 Udo's zwagers (³⁴. Het geslacht van Delen kwam van Otterlo en had reeds in 1326 de wildforstergoedere onder ter Let in leen, in 1379 ook het goed ten Haghe, in 1399 de Harskamp, in 1431 het huis Laer en later nog de huizen Eschoten en Ham (³⁵.

Elis Jansen Timmer kwam in 1643 voor, toen Vosholt te Bennekom gevrijt werd (³⁶. De familie Elis Timmer was een oude familie uit Ede. Een grafzerk van een tweeëntwintigjarige met die naam en met een wapen lag in 1670 in de kerk te Ede (³⁷.

Het ontbrekende in bovenstaande tekening moge
een uitnodiging zijn voor andere geschiedkundige
onderzoekers om met her en der gevonden scherfjes
het voorgaande te helpen completeren.

Noten bij het tiende hoofdstuk

- pag. 141 (¹ V.D. p.259 e.v., (² Rep. Elten 154/132, (³ p.145, (⁴ Een Dirk van Ubel had een goed ten Glinde bij Drempt, dat in 1417 in leen kwam aan Gheryt die Boze (L. Bergh p.4) en was in 1415 vicaris (A.K. R 167). De van Ubels kwamen veel voor in het Oud Archief der Gemeente Doesburg, o.a. met een goed Harler, evenals ook de Gruters. (⁵ Oud archief Zutphen p.532, (⁶ L. Bergh p.77, 85 en 90, (⁷ L.Z. p.274, (⁸ L.A. p.48
- " 142 (⁹ L.Z. p.206 U.L. p.117, V.D. p.182 en 192, (¹⁰ Re. no.22, (¹¹ G.K. I p.290 294, V.D. p.234, (¹² G.K. I p.99, V.D. p.238, (¹³ Heimatkalender Moers 1958 p.57, (¹⁴ arch. Hof v. Geld. nw. inv. 6289, (¹⁵ L.O. p.7, (¹⁶ V.D. p.148, (¹⁷ V.D. p.224 en 130
- " 143 (¹⁸ L.A. p.67, (¹⁹ V.D. p.103, (²⁰ A.Z.H., (²¹ V.D. p.105 en 159, (²² N.G. II no.16, (²³ V.D. p.161, (²⁴ V.D. p.159 en 161, (²⁵ N.L. 1910 kol. 118
- " 144 (²⁶ L.A. p.429, (²⁷ G.K. II p.241 e.v., (²⁸ V.D. p.106 en 159, (²⁹ G.K. I p.393, (³⁰ G 1936 XXXIX p.69 en 71, (³¹ hfdst. VI 2, (³² V.D. p.254, (³³ A. p.9, (³⁴ G 1936 XXXIX p.53, (³⁵ Ede p.32, (³⁶ H. bijl.54, (³⁷ Ede I p.111 en 153.

BijlagenBijlage I   Verpandingsacte van 1292 van het latere Nergena

1292 November 5

Aan allen, die deze tegenwoordige brief zullen zien. Ik, Gyselbertus van Dolre, ridder, maak bekend, dat ik bij mijn intrede in de godsdienstige gemeenschap en orde van de Commendeur en broeders van het Duitse huis te Utrecht aan deze laatsten en hun huis louter en alleen bijwijze van liefdegave 100 pond Hollandse penningen gegeven heb en geef, mijzelf en mijn bezit, als hier bedoeld, opdragende aan God en aan de genoemde orde; teneinde deze 100 pond te kunnen voldoen heb ik aan de genoemde Commendeur en broeders en hun huis verpand en verpand ik, heb ik gegeven en geef ik over mijn op de Veluwe gelegen onroerende goederen, welke Spurdinclare en Butsebroke genoemd worden en Wilhelmus van Menninclare als een vrij manleen van mij houdt, alsook mijn andere onroerende goederen, gelegen op de genoemde Veluwe in de nabijheid van het erf, dat Schoenhoven genoemd wordt, welke Gerdungus van Schoenhove op dezelfde wijze als een vrij manleen van mij houdt, door van deze goederen in het wereldlijke gerecht afstand te doen, vrij en ongedwongen, aan handen en ten nutte van de voorgenoemde Commendeur en broeders en hun

huis, zoals de gewoonte en het gebruik medebrengen, ten overstaan van de schou en de schepenen van de stad Wageningen, onder wier rechtsgebied de gezegde goederen behoren, en heb ik bepaald, dat de genoemde Commendeur en broeders deze goederen zullen bezitten krachtens de hierbedoelde schenking en verpanding. Hieraan is de voorwaarde verbonden, dat, ingeval mijn oudste zoon en mijn wettige erfgenamen die goederen willen inlossen, zij dit zullen kunnen doen met de gezegde 100 pond door dit bedrag ten volle te betalen aan de voorgenoemde Commendeur en broeders, en de bewuste goederen zullen na de betaling aan mijn hierbedoelde erfenamen toevallen, terwijl de Commendeur en broeders daarop geen enkel recht meer zullen hebben. De betaling van de 100 pond zal moeten plaats hebben vóór het overlijden van de genoemde Wilhelmus en Gerdunges, mijn leenmannen, of van een van hen; geschiedt zulks niet en zijn de goederen niet door mijn genoemde erfgenamen ingelost vóór de dood van W. en G. of van een van hen beiden, zo zullen die goederen aan de genoemde Commendeur en broeders en hun huis vervallen zijn voor eeuwig en ten volle rechte met inbegrip van alle rechten en toebehoren, zoals die mij toe zouden komen en toe zouden kunnen komen, indien ik in de wereld zou zijn gebleven; noch mijn erfgenamen zelf, noch iemand anders zullen enig recht kunnen laten gelden op die goederen. Tot een getuigenis hiervan heb ik deze tegenwoordige brief met mijn eigen zegel gekrachtigd en heb ik verzocht om tot een getuigenis der waarheid er de zegels aan te bevestigen van de eerbare mannen heer Ghyselbertus van Goye, ridder, en van Ghyselbertus van Goye, knape. En wij, Ghyselbertus van Goye, ridder, en Ghyselbertus van Goye, knape, voorgenoemd, hebben, erkennende, dat de bovenvermelde dingen tezamen en elk in het bijzonder waarachtig zijn, op verzoek van de gezegde heer Ghyselbertus van Dolre, ridder, onze zegels aan deze brief doen hangen.

Gegeven in het jaar onzes Heren twaalfhonderd twee en negentig, des woensdags na Allerheiligen.

N.B. Voorzien van de zegels van de uitvaardiger Ghyselbertus (Gijsbert) van Dolre en van Ghyselbertus van Goye, ridder, en Ghyselbertus van Goye, knape, in was van natuurlijke (bruinachtige) kleur.

Gedrukt: F. Ketner, Oorkondeboek van het Sticht Utrecht, deel V, no.2556, en J.J.de Geer van Oudegein, Archieven der Ridderlijke Duitse Orde, 1871, I, no.280.

Het oorspronkelijke charter berust in het archief van de Duitse Orde, balije van Utrecht, te Utrecht.

(zie pag. 60)

Bijlage II Koopacte van Schoonhoven, genaamd Nergena, van 1663

Op huyden dato onderschreven heeft den Heere Jacob Christoffell van Balveren. Heer van den Rooden Toren, Dijkgreef des Amptes van Overbetuwen ende gedeputeerde ter vergaderinge van de Hooghmoog. Heeren Staten Generael deeser Vereenigde Nederlanden p. vercoft, gelijk denselven vercoopt cracht dezès aan den Heere Lubbert van Eck Gouverneur tot Emmerik ende Lieutenant Colonell van een Regiment voetknegten p. Soonhoven bouwhoff gen.t. Nergennae, groot ongeveer twee à drie ende 't sestigh morgen Landts, edoch so groot ende klein dieselve in sijn oude bepaeling in Veluwe in Bennecom gelegen is, ten deelen Leen en ten deelen allodially, ten deelen onder Waegeningen en ten deelen onder 't Landrecht van Veluwe gelegen, met allen sijnen appendentiën en de dependentiën van dien, houdgewass, plantasiën, hegshout, opgrende boomen, 't Adeliche Huisz ende boeren Huisz, bow- ende weylanden ende voorts alles daertoegehorende, ende sulx voor eene somme twijntigh duysenth gulden, ick zegge 20.000 gulden hollants, vrijgelt, uitgesondert dat den Heere Kooper drie deelen van L^{en} penn. sall draegen ende den Heere verkoper een deel. Ende sall den Heere Cooper dit voorschl. gecofte perceell daetelick aanvangen, vermits de coopspenningen contant betaelt sullen worden, bij de opdragte, wanneer ouk overgelevert sullen worden alle zeegulenende brieven, dit voorschl. goedt ofte bowhoff eenigssints concerneerende ende de vruchten op voorschl. goed ofte bowhoff staende, sall den Heere Cooper tot sijnen schoonsten mogen gebruiken ende houden, ende stelt den Heere verkoper voor 't geene voorschl. tot waerburghe sijne persoon en goederen, waer die selne te vinden sijn, sodat den vercooper geen speciale waerburgh in Veluwe sall hoeven ofte gehouden sijn te stellen, waermede den Heere Cooper te vreden is, onder submissie van den Ed. Hoeve van Gelderlandt, ondervoirts allen anderen Heeren hoeven richteren en Gerichten, met renunciatie van alle exceptiën beneficiën en privilegiën desen eenigsints contrarijende, edoch alleen op approbatie van den Leenheer, so veel de Leengoederen zijn aangaende. In oircondt der waerheit is desse / waer van datter twee alleensluyende geschreven zijn / bij den Heere vercooper en Coper onderteykent.

Geschied binnen Arnhem den .. Juny .. drie en sestigh.

J. Christoffell van Balveren

L. van Eck

Accordeert met het mij voorgetoonde
originaell

Gerardt Louwerman

secretaris

(zie pag. 84 en 87)

Enige geraadpleegde bronnen

Afkorting in de noten	
A.D.	Archief Doorwerth
A.H.	Archief Hemmen
A.K.	Archief Keppel
A.S.	Archief Sallandt
Ad. Ka	Adela's Kampf um Elten (996-1002). Analen des historischen Vereins für den Niederrhein 1954 heft 155/156.
A	Mr. W.J. Baron d'Ablaing van Giessenburg. De Ridderschap van Veluwe
N	Dezelfde. De Ridderschap van het kwartier van Nijmegen.
L.St.	Jhr. W.A. Beelaerts van Blokland. Stichtsche. Gaasbeeksche en Overijsselse lenen in Gelderland.
G 1936 XXXIX	Mr. J. Belonje. Het huis Harselo en zijn bezitters. Gebr. M. en F. Beyerinck. Polderatlas des Dijckstoels van Wageningen en Bennekom 1752/3. Mr. P. Bondam. Charterboek van de Hertogen van Gelre en Graven van Zutphen.
G	Bijdragen en Mededelingen van "Gelre". Mr. A.C. van Dalen. De verbetering van de Afwatering der Geldersche Vallei.
Dem.	B.J. Demoed. Van een groene zoom aan een vaal kleed. P.N. van Doorninck en P.C. Molhuysen. Staat der bezittingen van Herbert van Putten en andere leden van zijn geslacht omstreeks 1313. H.L. Driessen. Inventaris van het Oud Archief der
A.W.	gemeente Wageningen 1938.
A.H.B.	" " Het Oud Archief van het huis Hoekelum onder Bennekom 1952.
G 1935 XXXVIII	" " "Ten Heyligen Kruis" bij Wageningen.
G 1937 XL	" " Uit de kerkelijke geschiedenis van Wageningen
G 1939 XLII	" " De vestiging van het kasteel van Wageningen
G 1952 LII	" " Het huis "De Lawick" onder Wageningen.
G 1952 LII	" " De buitenplaats Belmonte onder Wageningen.
G 1940 XLIII	" " Het Huis Hoekelum.
	" " Begiftiging van de kerk van Wageningen door Joriën van Weze in 1521. Arch. gesch. v.h. aartsbisd. Utr. 61e deel 1937.
	" " Rumor in de kerk van Wageningen in 1558. Arch. gesch. v.h. aartsbisd. Utr. 62e deel 1938.

- Ede Ede, De geschiedenis van I, II, III
- Enkl. Dr. Th. Enklaar. Onuitgegeven oorkonden betreffende de rechten van de Abdijs te Elten in de Nederlanden Ver. Oud Vaderl. Recht 1944.
- Dezelfde. Eltense hoven en Gelderse marken. Ver. Oud Vaderl. Recht 1944.
- G.V. A. Fahne. Das Fürstliche Stift Elten.
- G.G. Geldersche Volksalmanakken
- G. Goossen. Geschiedenis van Wageningen
- F. Gorissen. Die Burgen im Reich vom Nimwegen Niederrheinisches Jahrbuch Band IV.
- Gr. D.P.M. Graswinckel. Oud Archief Arnhem.
- Gr.G " " Archieven der gasthuizen enz.
- Gr.v.Pr. Mr. Groen van Prinsteren. Handboek van de geschiedenis van het Vaderland 1928.
- H E. Heringa. Tynsen op de Veluwe.
- G 1910 XIII F.A. Hoefler en Dr. J.S. van Veen. De Commanderie van St. Jan in Gelderland.
- A.Z.H. A.Z. Huisman. Die Verehrung des Heiligen Pancratius in West und Mitteleuropa 1938.
- J.A. Huisman. Nergena. Nauwerna. Meded. Ver. Naamkunde Leuven-A'dam 1955
- I Prof. Dr. W. van Ittersson. De Stad Rhenen 1960.
- N.C. Kist. Het necrologium en het tynsboek van het adellijke jufferenstift te Elten en de geschiedenis van de Abdijs. Nieuw Archief voor kerkelijke geschiedenis II 1854.
- J. Kuyper Gemeenteatlas van Nederland van 1867
- L J. Loeff. Het archief van de Commanderie van St. Jan te Arnhem.
- Dr. A.J. Maris. Rijnwijk-Randwijk en het ontstaan van Nieuw Wageningen.
- G 1936 XXXIX " " " Repertorium op de Stichtse leenprotocollen uit het landsheerlijke tijdvak I (1391-1581)
- L.N.St. " " " De leen-, keurmedige- en tynsgoederen van de St. Salvator-Abdijs te Prüm in Gelderland (Leenkamer Klarenbeek).
- L.Pr. " " " De leen-, keurmedige- en tynsgoederen van de St. Salvator-Abdijs te Prüm in Gelderland (Leenkamer Klarenbeek).
- G 1905 VIII Mr. S. Muller Fz. De Stapel van Randwijk.
- V.R. " " " Lijst van goederen en rechten behorende aan de proostdij van St. Jan te Utrecht in de 15e eeuw. Ver. Oud Vaderl. Recht. Deel IV.
- G 1940 XLIII R.T. Muschart. Grafzerken in de St. Walburgkerk te Arnhem.

G 1940 XLIII	R.T. Muschart. Grafzerken op Mariëndal, in het Gemeentehuis en in de Waalsche kerk te Arnhem.
G 1938 XLI	" " " in de Grote of St. Maartenskerk te Doesburg en in de St. Janskerk te Wageningen.
G 1940 XLIII	" " " in de Grote of St. Stevenskerk te Nijmegen.
G 1937 XL	" " " in de St. Walburgkerk te Zutphen.
G 1940 XLIII	" " " in de Broederenkerk te Zutphen.
N.G.	I.A. Nijhoff. Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland.
Obr.	H.G.A. Obreen. Geschiedenis van het geslacht Wassenaer.
O.Sl.	J.F. van Oosten Slingeland. De Sysselt 1958.
O	W.A.J. Oosting. Bodemkunde en bodemkartering.
A.K.W.	Albert Oltmans. Het archief der kerkvoogdij van de Ned. Herv. Gemeente te Wageningen.
	G. Prop. De historie van het oude Gelre onder eigen vorsten (tot 1543) 1963.
Re	R.A.D. Renting. Schepenkistoorkonden uit het rechterl. arch. van Arnhem.
Rep. Elten	Repertorium des Archivs des Reichsstifts Elten.
Engl.	Th.H.F. van Riemsdijk. De Hooge Bank van het Veluws landgericht te Englanderholt.
H.B.	J.B. Rietstap. Heraldische Bibliotheek 1875, 1876.
L. Bergh	Mr. A.P. van Schilfgaarde. Registers op de leenen van het huis Bergh.
	" " " " Het archief v.h. huis Bergh.
	" " " " Het archief der heeren en graven van Culemborg.
Av.P	Prof. Dr. B.H. Slicher van Bath. Het archief van de Kelnarij van Putten.
Sl.	" " " " " " Studiën betreffende de agrarische geschiedenis van de Veluwe in de middeleeuwen. A.A.G. bijdragen 11. 1964.
C en C	" " " " " " Hoven op de Veluwe. Ceres en Clio 1964.
G 1940 XLIII	" " " " " " De naam Wageningen in verband met de oudste geschiedenis van deze stad.

G.M.	Mr. J.J.S. Baron Sloet. Gelderse Markerechten.
U.L.	" " " " Leenen buiten Gelderland.
L.O.	" " " " Het Overkwartier
L.N.	" " " " en Jhr. Mr. A.H. Martens van Sevenhoven. Het Kwartier van Nijmegen.
Sloet O.B.	Mr. L.A.J.W. Baron Sloet. Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen.
	" " " " De bezittingen van het Benedictyner- klooster van St. Petrus en Paulus te Paderborn, geh. de Abdinkhof, in Gel- derland, hoofdzakelijk in Putten.
Sch.f.	M. Schönfeld. Veldnamen in Nederland.
Sch.	G.A. van Schouwen. De Kelnarij van Putten 1909.
P	A.S. Stempher. "Het Presickhaeffs huys" mei 1959.
I.A.	Dr. J.S. van Veen. Het Kwartier van Arnhem.
L.Z.	" " " " Het Kwartier van Zutphen.
G 1934 XXXVII	" " " " Bijdrage tot de geschiedenis van het huis Grunsvoot.
V.D.	Een Veluws Dorp.
G 1928 XXXI	Dr. A.J. v.d. Ven. De ambtswoning van de Commissaris der Koningin in Gelderland.
de Vr.	Dr. J. de Vries. Woordenboek der noord- en zuidnederlandse plaatsnamen.
Wa.	Wageningen 700 jaar stad. Wandelgids voor Bennekom en omstreken 1902.
W.G.	Werken van Gelre.
G.K.	H.M. Werner. Geld. Kastelen 1906.
We	Mr. G. Westerink, Doornspijk en Elburg.
L.B.	W. Wynaendts van Resandt en Dr. J.S. van Veen. Register op de leenen der bannerheerlijkheid Baer en der heerlijkheid Latham.
W	Jhvr. Dr. J.M. van Winter. Ministerialiteit en ridderschap in Gelre en Zutphen.

De duizendjarige geschiedenis van het landgoed "De Nergena"
ten midden van de polders van Wageningen en Bennekom

pagina

- 1 Voorwoord
- 3 Hoofdstuk I Inleiding
1. De ligging van verschillende landerijen onder Wageningen en Bennekom.
- 5 style="padding-left: 40px;">2. Iets uit de geschiedenis van Gelderland.
- 7 Hoofdstuk II De geschiedenis van de polders van Wageningen.
1. De oorsprong en de verdeling van het gezamenlijke bezit van de kloosters te Elten en te Paderborn.
- 11 style="padding-left: 40px;">2. Het gezamenlijke bezit van beide kloosters in de polders van Wageningen en enige daarbij aansluitende goederen : Schoonhul, Het Zwinters, 's Grevenhoeve, Het Haverland, Doldermaeten, Abdeshoven, De Hoef, Spikerskamp.
- 18 style="padding-left: 40px;">3. De boerderij "De Hoge Born" van het Instituut voor Rassenonderzoek van Landbouwgewassen (IVRO)
- 20 style="padding-left: 40px;">4. De verdeling van de polders van Wageningen.
De Tarthorst, De Oorthoeve, Kortenoord, Het Voorburg.
- 24 Hoofdstuk III Grondbezit en grondbezitters in de omgeving van het voorgaande te Wageningen.
De hoven van Dolre en Leeuwen, de Rouwenhof en de Hof te Randwijk, de Lawick en de Rutgerscamp, de windkorenmolen en de grond voor het kasteel, de Westerhof aan de Brakelse brenck en land voor de Nudepoort.
De geslachten van Dolre, van Lawick en Hacke
- 36 Hoofdstuk IV In welke tijd kan het gebruik en de verkaveling van deze polders zijn ontstaan ?
- 42 Hoofdstuk V De overige bezittingen van de kloosters te Elten en te Paderborn onder Renkum, Wageningen en Bennekom.
Grunsvoot en Kortenberg.
- 46 Hoofdstuk VI Grote bezittingen langs de grens van Wageningen en Bennekom.
- 46 style="padding-left: 40px;">1. Het bezit van Robert van den Doorwerth langs de grens van Wageningen en Bennekom.
Wulvengoed gelijk Hoog of Groot Steenberg, de Laatste Veenkamp, de Woesthof.
- 51 style="padding-left: 40px;">2. Het bezit van het geslacht van Hoekelum langs de grens van Wageningen en Bennekom.
Renderveen, Schoonhoven, Brinxgoed, Boekelo, de Hof van Putten.
De geslachten van Hoekelum en van Brienen.

pagina

- 59   Hoofdstuk VII De geschiedenis en beschrijving van het landgoed "De Nergena".
1. De vroege geschiedenis van Nergena.
- 64   2. De naam Nergena.
- 65   3. De gebouwen van Nergena.
- 67   4. Beschrijving van het landgoed "De Nergena".
- 74   5. Overzicht van de bezitters en leenmannen van Nergena.
- 75   6. Het eerste geslacht leenmannen van Nergena van 1497 tot 1561 :
het geslacht van Sallandt.
- 78   Tabel van het geslacht van Sallandt.
- 79   7. Het tweede geslacht leenmannen van Nergena van 1561 to 1642 :
het geslacht van Weze of van Wees.
- 82   Tabel van het geslacht van Weze of van Wees.
- 83   8. Het derde geslacht leenmannen van Nergena van 1642 tot 1664 :
het geslacht van Balveren.
- 85   Tabel van het geslacht van Balveren.
- 86   9. Het vierde geslacht leenmannen van Nergena van 1664 tot 1810 :
het geslacht van Eck.
- 91   Tabel van het geslacht van Eck.
- 92   10. De familie Prins.
- 95   Tabel van de familie Prins.
- 96   11. De familie van Steenbergen.
- 99   Tabel van de familie van Steenbergen.
- 102   Hoofdstuk VIII De Sallantsvicarie en Butenhuys ofte Evert Forsters-
erve, het tegenwoordige Meenthuis.
Bavergoet, Salland en Jufferenveen.
- 109   Hoofdstuk IX De boerderijen op de noordelijke rug ten westen van
Bennekom.
1. Overzicht.
2. Het oostelijke deel van de noordelijke rug.
- a. De vroege geschiedenis en de ontwikkeling van Harn.
- 111   b. De leenmannen van het leen Harn.
De geslachten van Bommel, van Arnhem, Torck, van Heeckeren.
- 115   c. De latere geschiedenis van de boerderijen in de buurschap Harn.
De Harn, Nijenhuis bouwhof, thans Haan, de hofstede in de Kraats
- 117   d. De geschiedenis van Raven. en Opharn.
- 119   3. Het westelijke deel van de noordelijke rug.
- a. De ontwikkeling van drie grote bedrijven.
- 120   b. De vroegste geschiedenis van het westelijke deel van de noordelijke rug.
- 124   c. De geschiedenis van Harselo.
Het geslacht to Boecop.

129	d. De geschiedenis van Dikkenest.
134	e. De geschiedenis van Bruxvoort. Het geslacht Hackfort.
141	Hoofdstuk X De overige polders van Bennekom en de betekenis van enkele geslachten voor enige andere goederen onder Bennekom en Wageningen. De Meent, Haanskolk, De Kale Wandelaar, Ter Halle gelijk Gasthuis- bouwing, Elterse Hof, Hackfortsgoed, Zoetendaal, Doysbongert, het huis Eyll, tiend te Bennekom.
145	Bijlagen Bijlage I Verpandingsacte van 1292 van het latere Nergena. Bijlage II Koopacte van Schoonhoven genaamd Nergena van 1663.
148	Enige geraadpleegde bronnen.
154	Lijst van kaarten.
"	Lijst van foto's.

Lijst van kaarten

	pagina
1. Overzichtskaart.	Achterin
2. Tekening naar een kadasterkaart van ± 1830.	67a
3. Terreinen onder Wageningen en Bennekom in 1752/53.	"
4. Luchtfoto van de Royal Airforce	"
5. Detailschets van Nergena.	68a

Lijst van foto's

1. De boerderij "Schoonhul" aan de Rijnsteeg, reeds voor 1400 bezit van het klooster te Elten.	12a
2. De boerderij "Haverland" aan de Rijnsteeg.	"
3. De boerderij "De Hoge Born" van het IVRO.	18a
4. "De Witte Brug" over de Dijkgraaf tijdens de eerste wereldoorlog.	"
5. "De Dikke Boom" bij de oude boerderij "Groot of Hoog Steenberghe".	35a
6. "De Steene Kamer" bij de Dolderbrink met het jaartal 1597? in de muurankers.	"
7. De verpandingsacte van 5 nov. 1292 van het latere Nergena.	58a
8. Waszegel van Ghyselbertus van Dolre.	"
9. Waszegel van Ghyselbertus van Goye, ridder	"
10. Waszegel van Ghyselbertus van Goye, knape.	"
11. Het vroegere "Heerenhuis Nergena" getekend door C. Pronk in 1731	64a
12. Het toegangshek van "Groot Nergena" met de ovaalronde bollen afkomstig van het vroegere herenhuis "Nergena".	66a
13. Oude haardplaat van het vroegere herenhuis "Nergena".	"

14.	De zonnewijzer van Nergena in de tuin van "Het Prinsenhof".	66a
15.	"De Rietvijver" van Nergena.	70a
16.	"De Kleine Vijver" van Nergena omstreeks 1925.	"
17.	Het hoofdgebouw van het IVRO "Groot Nergena". rond de Grote Vijver. Links boven de boerderij "De Hoge Born".	71a
18.	Lakzegel van Josina van Sallandt van 1588.	86a
19.	Lakzegel van Diederick van Eck van 1588.	"
20.	Lakzegel van Jakob Christoffel van Balveren en van Lubbert van Eck van 1663.	"
21.	De inscriptie in de van Nergena afkomstige bijbel.	89a
22.	De preekstoel in de Hervormde kerk te Bennekom met de kanselbijbel.	"
23.	De Prinsenbank , vroeger Nergenabank, in de Hervormde kerk te Bennekom.	"
24.	Het wapen van de familie Prins.	92a
25.	"Het Prinsenhof" te Bennekom.	"
26.	"Het Prinsenhof" te Bennekom.	"
27.	St. Michael en de draak op een loden schild, afkomstig van het Meenthuis te Bennekom.	108a
28.	De torenachtige aanbouw bij Nijenhuis bouwhof, thans Harn, in de buurschap Harn.	"
29.	De boerderij "De Kooi".	124a
30.	De molen op de Laer.	"

Tekeningen IVRO, Wageningen (Mej. A. Koornneef)
Foto's IVRO, Wageningen (M.Th. van Lent)
tenzij anders vermeld

1. De boerderij "Schoonhul" aan de Rijnsteeg,
reeds voor 1400 bezit van het klooster te Elten.

2. De boerderij "Haverland" aan de Rijnsteeg.

3. De boerderij "De Hoge Born" van het IVRO.

4. De Witte Brug over de Dijkgraaf tijdens de eerste wereldoorlog.

5. "De Dikke Boom" bij de oude boerderij
"Groot of Hoog Steenberg".

6. "De Steene Kamer" bij de Dolderbrink met het jaartal 1597?
in de muurankers.

Universiteit profrances Litterarum... de Balije van Utrecht van de R.D.O.)

7. De verpandingsacte van 5 nov. 1292 van het latere Nergena. (Balije van Utrecht van de R.D.O.)

*Gysbrecht van Dolre
Ridder 1292.*

8. Waszegel van Ghyselbertus van Dolre.

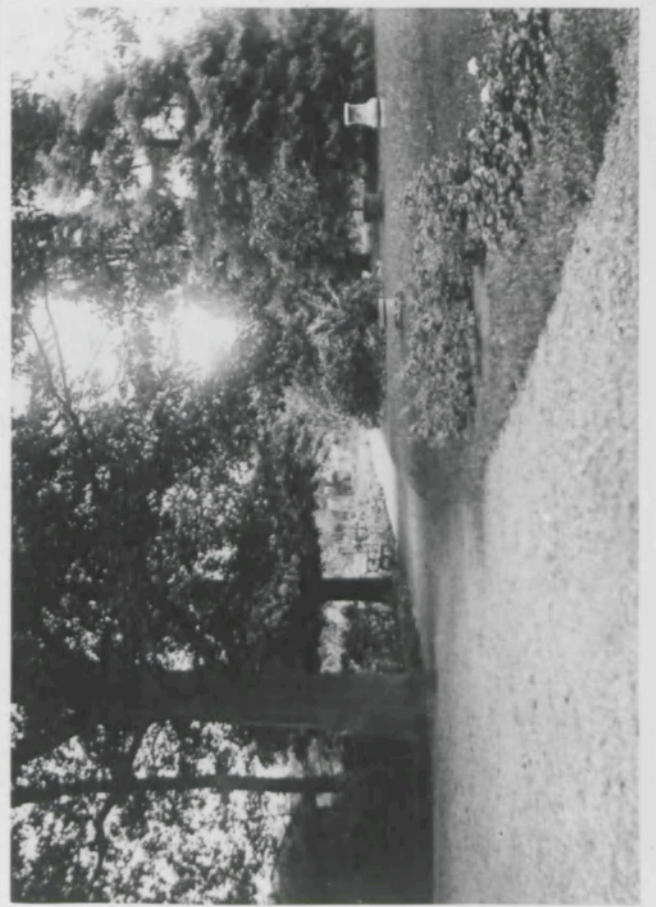
9. Waszegel van Ghyselbertus van Goye, ridder.

10. Waszegel van Ghyselbertus van Goye, knape.

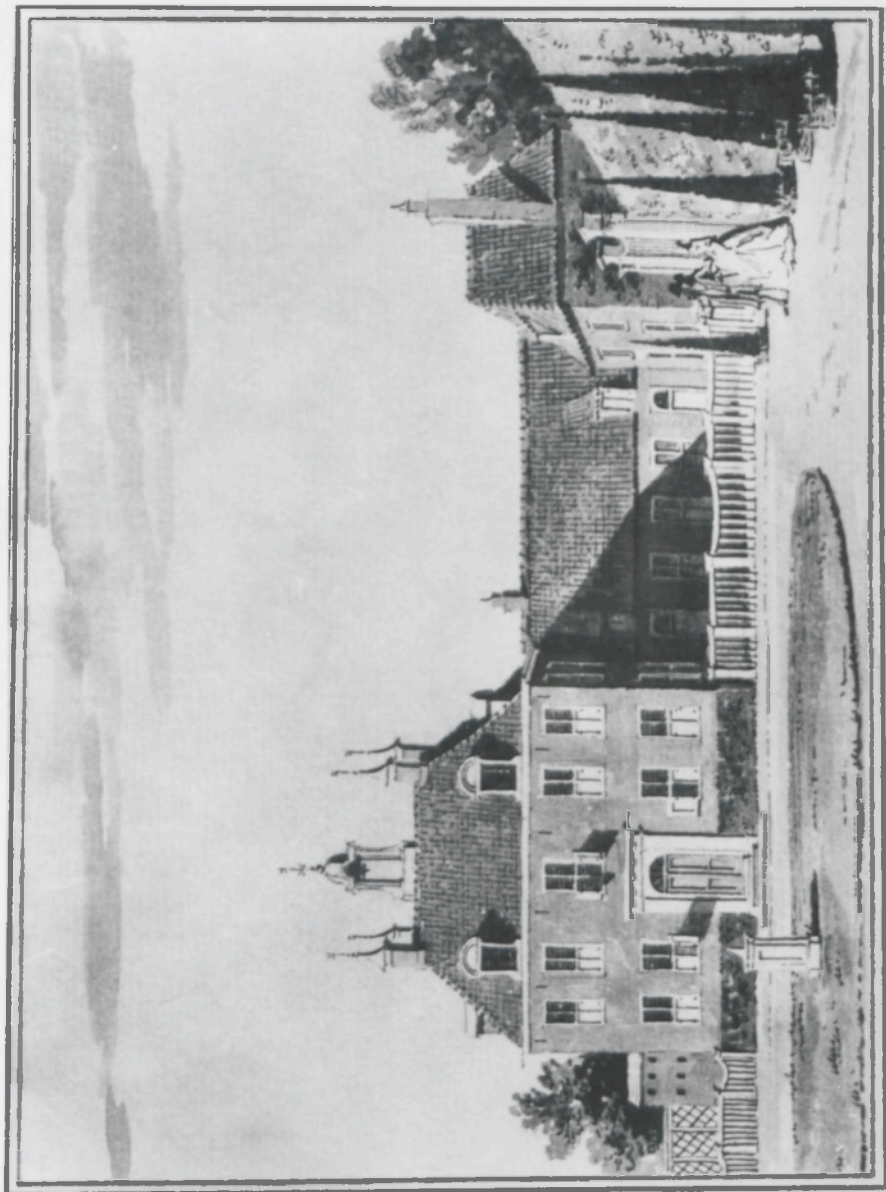
12. Het toegangshek van "Groot Nergena" met de ovaalronde bollen afkomstig van het vroegere herenhuis "Nergena".

14. De zonnwijzer van Nergena in de tuin van "Het Prinsenhof".

13. Oude haardplaat van het vroegere herenhuis "Nergena".

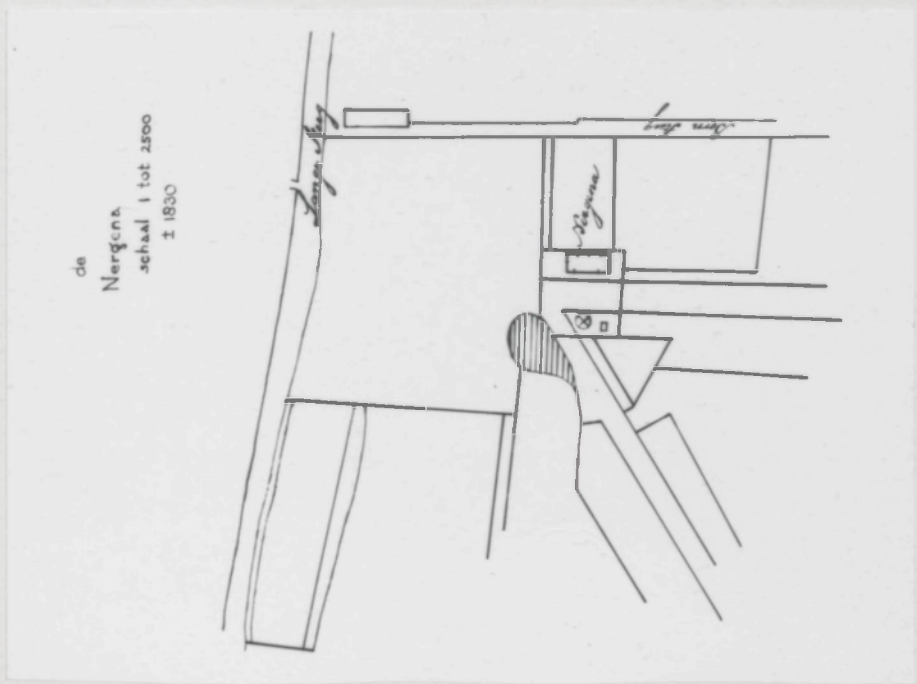

Nergenna.

11. Het vroegere "Heerenhuis Nergenna" door C. Pronk in 1731.
(Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te
's-Gravenhage)

3.

2. Tekening naar de kadasterkaart van ± 1830.

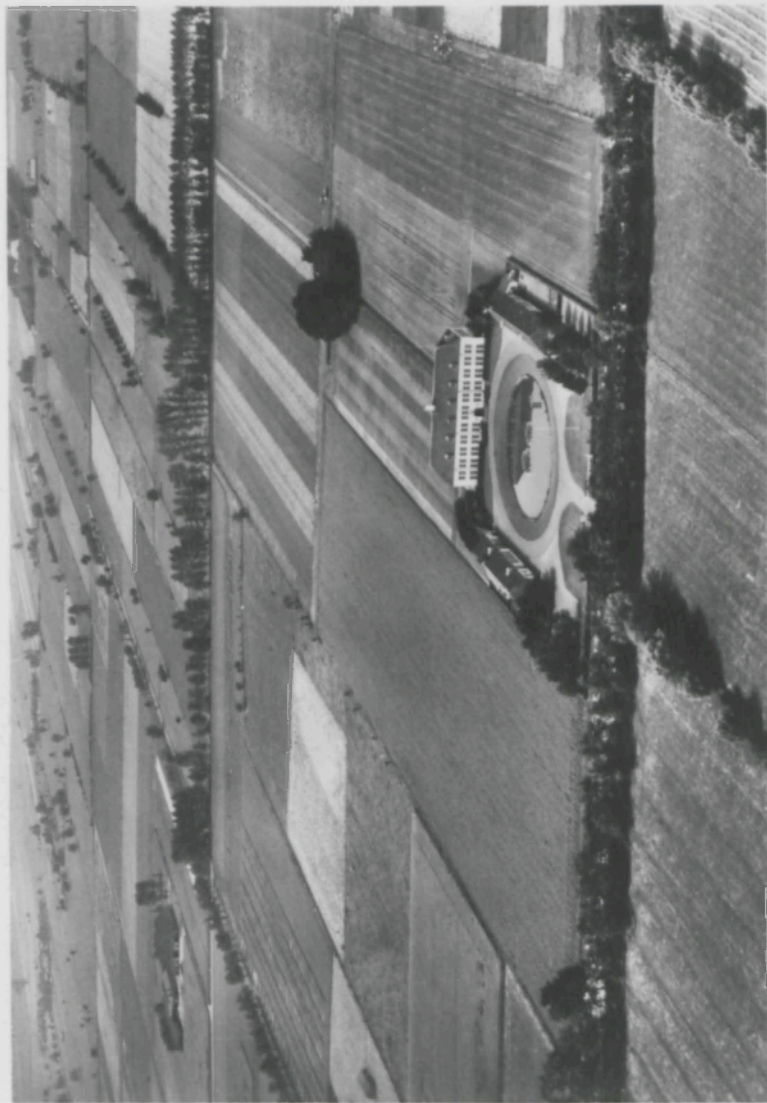
4. Luchtfoto van de Royal Air Force.

15. "De Rietvijver" van Nergena.

16. "De Kleine Vlijver" van Nergena omstreeks 1925.

17. Het hoofdgebouw "Groot Nergena" van het IVRO gebouwd rond de Grote Vijver. Linksboven de boerderij "De Hoge Born".
(opname: Aero Camera Rotterdam)

18. Lakzegel van Josina van Sallant
van 1588.

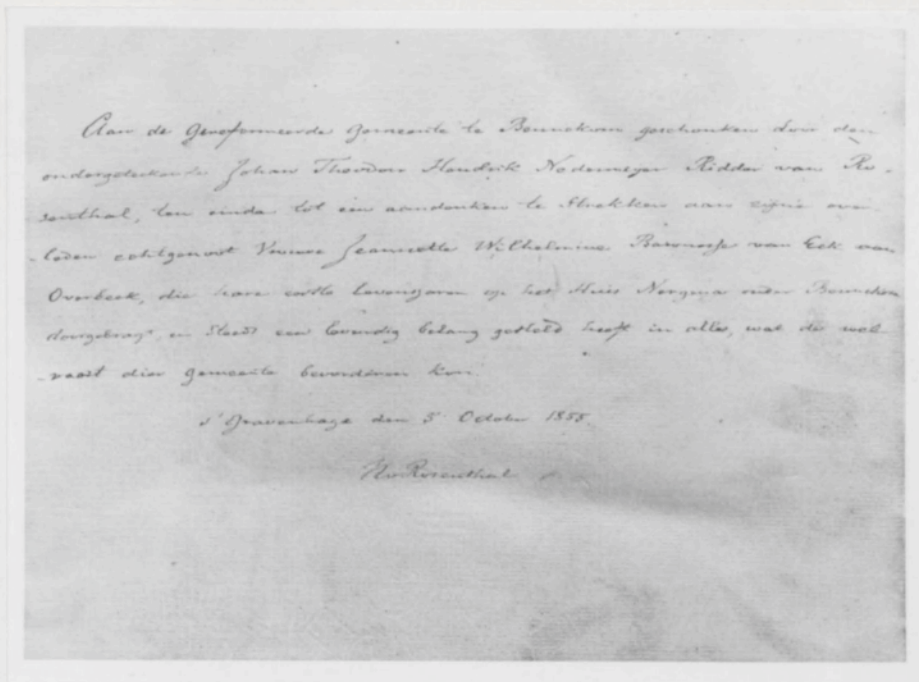

19. Lakzegel van Diederick van Eck
van 1588.

20. Lakzegels van Jacob Christoffel van
Balveren en Lubbert van Eck van 1663.

21. De inscriptie van de van Nergena afkomstige bijbel.

22. De preekstoel in de Hervormde kerk te Bennekom met deze kanselbijbel.

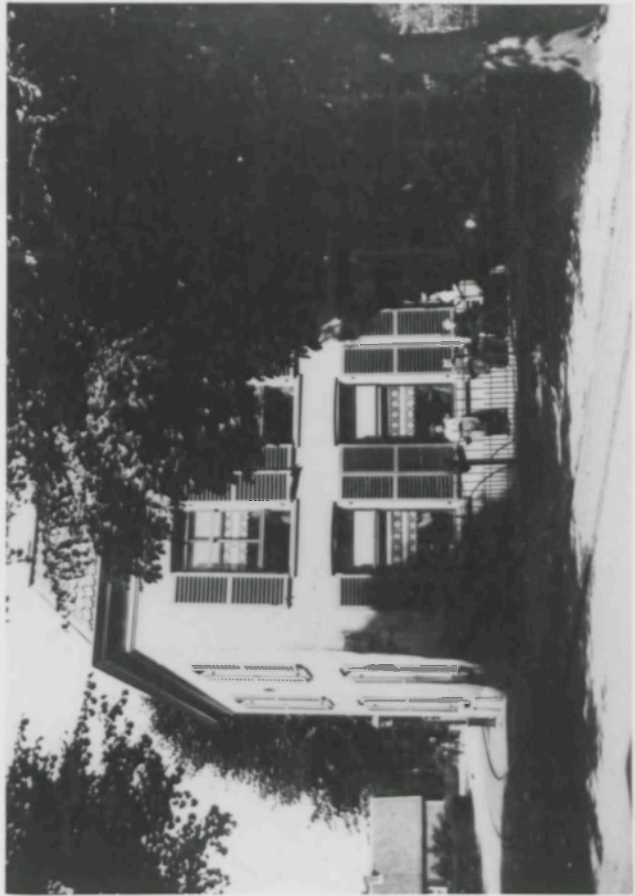

23. De Prinsenbank, vroeger Nergensbank, in de Hervormde kerk te Bennekom.

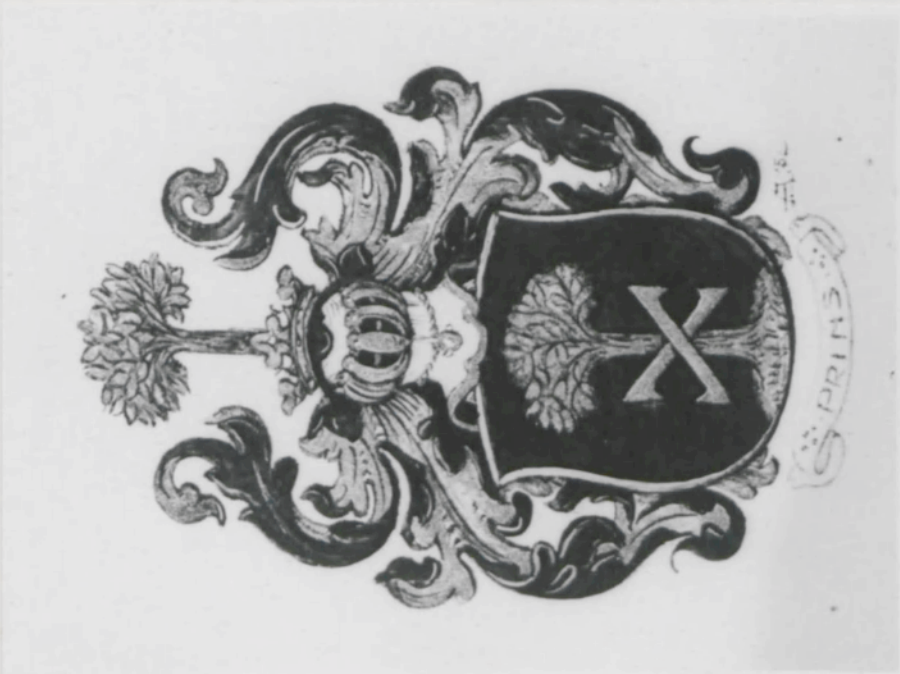

25.

25 en 26: "Het Prinsenhof" te Bennekom.

26.

24. Het wapen van de familie Prins.

27. St. Michaël en de draak op een loden-
schild, afkomstig van het Meenthuis
te Bennekom.

28. Torenachtige aanbouw bij Nijenhuis bouw-
hof, thans Haan, in de buurschap Ham.

29. De boerderij "De Kooi".

30. De molen op de Laer.

OVERZICHTS KAART

